

Razumkov
centre

Рік діяльності Президента Володимира Зеленського: здобутки і прорахунки

Проект здійснено
за фінансового сприяння
Представництва Фонду
Ганса Зайделя в Україні

Київ-2020

ЗМІСТ

РІК ПРЕЗИДЕНТСТВА В.ЗЕЛЕНСЬКОГО: НАМІРИ, ДІЇ, ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ	3
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА	4
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА	8
ВНУТРІШНЯ І ПРАВОВА ПОЛІТИКА	12
I. Президент у системі владно-суспільних відносин	12
II. Виконання передвиборчих обіцянок у політико-правовій сфері	20
Висновки	30
ЕКОНОМІКА	32
I. Економічна складова політики Президента	32
II. Рік після президентських виборів: ситуація в економіці	39
III. Передвиборчі обіцянки у сфері економіки: стан реалізації	51
ЕНЕРГЕТИКА	56
СОЦІАЛЬНА СФЕРА	60
ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА	65
<i>Додаток 1</i>	
Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського	72
<i>Додаток 2</i>	
Передвиборча програма політичної партії “Слуга Народу”	76
ДІЯЛЬНІСТЬ НОВОЇ ВЛАДИ В ОЦІНКАХ ГРОМАДЯН (загальнонаціональне соціологічне дослідження)	79
ПЕРШИЙ РІК ПРЕЗИДЕНТСТВА В.ЗЕЛЕНСЬКОГО: ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ (експертне опитування)	112

Над виданням працювали:

Автори – Ю.Якименко (керівник проекту), А.Биченко, М.Білявський, В.Замятін, В.Логацький, К.Маркевич, О.Мельник, М.Міщенко, В.Омельченко, М.Пашков, О.Пищуліна, О.Розумний, В.Сіденко, А.Стецьків, П.Стецюк, М.Сунгуровський, С.Чекунова, Л.Шангіна, В.Юрчишин

Редактори – А.Чернова, Г.Пашкова

Дизайн і верстка – Т.Овсяник

РІК ПРЕЗИДЕНТСТВА В.ЗЕЛЕНСЬКОГО: НАМІРИ, ДІЇ, ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ

На початку свого президентства В.Зеленський отримав не лише високий кредит довіри від суспільства, але й широкі можливості для реалізації узятих на себе зобов'язань. Результати дострокових виборів до Верховної Ради дозволили команді новообраного Президента протягом короткого часу монополізувати контроль над органами законодавчої та виконавчої влади. Утім, концентрація влади не призвела до більшої синергії у взаємодії її гілок.

У політико-правовій сфері доводиться констатувати несистемність пропонуваного Президентом змін до Конституції. На фоні невмотивованого перегляду низки реформ, здійснюваних за підтримки міжнародних партнерів України, умовно позитивними кроками можна назвати ухвалення Виборчого кодексу, а також розвиток електронного урядування. Водночас, проявляються певні тривожні антидемократичні тенденції, зокрема ознаки ручного “управління” правоохоронною системою.

Зусилля Президента з врегулювання конфлікту з Росією і повернення контролю над окупованими територіями принципово не змінили ситуацію на користь України. Крім того, деякі сумнівні ініціативи ведуть до ослаблення позицій України у протистоянні російській агресії.

Залишається невирішеною проблема цілісного підходу до реформування системи національної безпеки. Реалізуються окремі заходи щодо реформування Збройних Сил та оборонного сектору, однак не розпочата давно назріла реформа СБУ, “законсервована” ситуація у МВС.

До позитивних явищ слід віднести збереження офіційного курсу на інтеграцію з ЄС і НАТО. За останній рік ухвалено низку “євроінтеграційних” законів, розвивається співпраця з НАТО. Водночас, у публічній комунікації влади ці теми дещо відійшли на другий план, а поточна ситуація у світі (пандемія *COVID-19*) не сприяє прискоренню інтеграційних процесів.

Пандемія зумовила несприятливі умови для економічного розвитку країни. Утім, негативні тенденції в економіці були очевидними вже з осені 2019р. (що, зокрема стало приводом для відставки попереднього Уряду). Нові глобальні кризові явища суттєво посилюють ці тенденції, тоді як Уряд не спромігся суттєво пом'якшити негативні наслідки суворого карантину для вітчизняної економіки.

В економічній сфері можна відзначити певний прогрес на шляху лібералізації і дерегуляції, розвитку інфраструктури та цифровізації. Водночас, не вдалося досягти прогресу в демонополізації економіки, а реформи у фінансовій сфері скоріше посилюють невизначеність і збільшують внутрішню суперечливість механізмів фінансового регулювання.

У цілому, за рік не було створено економічних передумов для поліпшення соціального становища населення. Більше того, деякі соціально-економічні показники (зокрема, рівень безробіття, реальна середня заробітна плата) демонструють тенденцію до погіршення.

У гуманітарній сфері Президент декларує курс на загальнонаціональну консолідацію та подолання існуючих протиріч. Але на практиці спостерігається перегляд “проукраїнської” гуманітарної політики попередньої влади. Окремі ініціативи щодо перегляду *status quo* у мовному, історичному та конфесійному питаннях за невизначеної публічної позиції Президента можуть спричинити посилення суспільної напруженості.

Спільним недоліком державної політики в різних сферах можна назвати відсутність чітко визначених програмних, концептуальних засад, фрагментарність і суперечливість різних заходів та ініціатив. Також загальною проблемою владної команди є слабка кадрова політика.

Нова влада ще має певний кредит довіри громадян, попри те, що її діяльність оцінюється як малоуспішна. Але без ефективних дій, спрямованих на реалізацію найважливіших суспільних потреб, Президенту і його владній команді буде дедалі важче зберігати цей кредит довіри.

Сподіваємося, проект Центру Разумкова “Рік президентства В.Зеленського: досягнення і прорахунки”, реалізований за підтримки Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні, сприятиме підвищенню ефективності діяльності влади, її більшій прозорості і підзвітності перед суспільством.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА

Ефективне виконання функції Верховного головнокомандувача та Глави держави, схоже, стало (чи не) найбільшим викликом для Президента В.Зеленського. Однією з причин, можливо, був брак відповідних знань і попереднього політичного досвіду, необхідних для управління державою. Водночас, якщо перші 100 днів президенства давали підстави рівною мірою як для оптимізму, так і для тривожних очікувань¹, то за підсумками першого року – приводів для оптимізму значно поменшало.

Кандидат у президенти обіцяв “вибороти мир”, забезпечити міжнародну підтримку “у прагненні завершити війну”, а також заперечував жодні перемовини, предметом яких була б “здача національних інтересів і територій”. Він також декларував наміри забезпечити високий рівень військової служби, нову якість правоохоронних органів і спецслужб. Виходячи з конституційних повноважень Президента України як Верховного головнокомандувача та його передвиборчої програми, безпека людини та країни мала б бути головним пріоритетом діяльності Президента В.Зеленського.

Як відомо, передвиборча програма кандидата у президенти² – як і його політичної сили “Слуга Народу” – мала доволі загальний і популістський характер, не містила жодної конкретики стосовно часових рамок виконання чи шляхів досягнення задекларованих цілей. У статусі Президента В.Зеленський зробив десятки заяв стосовно намірів вирішення нагальних питань у сфері безпеки – обіцянок ситуативного, реактивного та переважно безсистемного характеру³. Водночас, на момент публікації цього матеріалу, все ще не були затверджені документи програмно-стратегічного характеру, передусім, Стратегія національної безпеки, Стратегія воєнної безпеки, Концепція деокупації Криму та Донбасу. Це суттєво обмежує можливості оцінки владних рішень з точки зору їх відповідності офіційно визначеній державній політиці.

З огляду на наведене, оцінки першого року діяльності Президента В.Зеленського робляться на підставі аналізу результатів виконання відповідного розділу передвиборчої програми та змін стану національної безпеки і оборони, порівняно з травнем 2019р. Аналіз здійснювався за двома головними напрямками: (1) врегулювання конфлікту та (2) функціонування й реформування сектору безпеки.

Врегулювання конфлікту

Активність В.Зеленського на цьому напрямі не наблизила країну до завершення російсько-українського конфлікту. Більш того, окремі ініціативи української влади мали сумнівний та односторонній характер, а тому створили додаткові ризики для національної безпеки та суверенітету в майбутньому.

Президент і його команда в намаганні продемонструвати швидкі результати (заради тактичних успіхів), неодноразово – свідомо чи ні – робили

спроби заступити за “червоні лінії”, нехтуючи “технічними нюансами” міжнародного досвіду, маніпулюючи даними соціологічних опитувань, ігноруючи уроки попередників. Перші та подальші спроби “припинити війну” дають підстави для сумнівів у належному усвідомленні Президентом В.Зеленським складності досягнення цієї цілі⁴. Також, далеко не всі досягнення, якими Президент пишається особисто⁵, та за які він отримав схвальні відгуки від західних колег і з Кремля⁶, слід сприймати як однозначний позитив⁷.

¹ Зовнішня політика та політика безпеки після оновлення влади: послідовність, зміни, перспективи. – Центр Разумкова, 2019р., http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Zov_Polit_Onovlennya.pdf.

² Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського, <https://program.ze2019.com>.

³ Понад 50 обіцянок, стан виконання – близько 20%. Див.: Моніторинг виконання обіцянок президента України В.Зеленського. – Слово і діло, www.slovovidlo.ua/persony/zelenskyi-volodymyr-oleksandrovyuch/obicjanky.

⁴ Один з офіцерів доволі влучно охарактеризував суть проблеми: “Війна для нього [Президента] жахливе непорозуміння, страшна помилка, яку потрібно виправити. А військові – незрозумілі особистості, які заплуталися в собі та проміняли звичний домашній комфорт, дружину, кар’єру, сім’ю – на окопи, обстріли, втрати...”. – Facebook-сторінка С.Салатенка, www.facebook.com/semen.salatenko/posts/634322567419571.

⁵ Рік президента. Факти та маніпуляції у фільмі Зеленського. – Українська правда, 23 квітня 2020р., www.pravda.com.ua/articles/2020/04/23/7248987.

⁶ Песков назвав прийняття Києвом “формули Штайнмайера” позитивним. – РІА Новості, 2 жовтня 2019р., <https://ria.ru/20191002/1559352447.html>.

⁷ Якщо позитивні наслідки відновлення мостового переходу на лінії зіткнення у Станиці Луганській фактично не піддаються сумніву, то інші заходи (одностороннє припинення вогню у липні 2019р., розведення сил, “Формула Штайнмайера” в обмін на Паризьку зустріч Н4) критично сприймалися патріотичними силами, оскільки несли ознаки односторонніх компромісів за рахунок України. Обміни полоненими стали також можливими завдяки виконанню російських вимог і використанні Кремлем для зміцнення власних позицій у конфлікті.

Наприклад, мало не проривом у врегулюванні конфлікту вважалося відновлення переговорного процесу на найвищому рівні у “Нормандській четвірці” (Н4). Однозначно позитивно оцінюється той факт, що під час зустрічі Н4 В.Зеленському вдалося не перетнути “червоні лінії”⁸ – значною мірою завдяки масовим акціям патріотично налаштованої громадськості, які викликали невдоволення не лише В.Путіна, але й в Офісі Президента України⁹! Проте, через півроку після ухвалення спільного комюніке¹⁰, з шести його пунктів виконано лише один частково (обмін полоненими), про дату наступної зустрічі Н4 на рівні глав (мала відбутися у квітні) вже не згадується, а остання відеоконференція (30 квітня 2020р.) міністрів закордонних справ Н4 завершилася безрезультатно.

Новий імпульс отримала Тристороння контактна група (ТКГ) у Мінську, чому сприяло оновлення не лише українських представників і, відповідно, провідників президентської політики, але й ротація координатора від ОБСЄ та заміна російського куратора. Водночас, найбільш помітними результатами активізації роботи ТКГ впродовж року стала низка ініціатив (схвалених Президентом або за його мовчазної згоди), що викликали негативну реакцію не лише українських суспільних активістів, експертів та опозиційних політиків, але й всередині “Слуги Народу”¹¹ та насторожено сприймалися партнерами України. Реалізація згаданих ініціатив у підсумку була загальмована, проте саме їх виникнення викликає підозру в готовності президентської команди “підігравати” російській стороні, а також сумніви щодо професійної спроможності оточення Президента обстоювати національні інтереси України.

Велике занепокоєння викликають рішення Президента з “делегування” повноважень, що може свідчити про відмінність між публічною риторикою та його дійсною позицією стосовно можливих шляхів

вирішення конфлікту. Особливо знаковим було відсторонення від участі в ТКГ досвідченого та принципового переговорника Р.Безсмертного та призначення куратором процесу А.Єрмака, який одразу продемонстрував надмірну готовність до сприйняття кремлівських пропозицій (наприклад, створення консультативної ради при ТКГ).

Питання незаконно анексованого Криму залишилося поза рамками відновленого діалогу з Кремлем. Протягом року Президент В.Зеленський неодноразово підтверджував публічно офіційну позицію України, лунали анонси окремих урядових ініціатив стосовно Криму, але суспільство так і не побачило стратегії деокупації та реінтеграції півострова¹². При цьому, представники його політичної сили давали неодноразові підстави для підозр у наявності намірів домовлятися на російських умовах¹³. Відсутність політичних в’язнів з числа кримських татар у списках обміну полоненими може бути ознакою одного з небезпечних компромісів, поступок, на які готовий йти В.Зеленський заради “діалогу” з російським колегою.

Отже, у “сухому залишку” першого року Президента маємо наступні результати:

- “прості рішення” та “новий стиль” В.Зеленського принципово не змінили ситуацію на користь України ні в зоні конфлікту, ні в переговорному процесі;
- відсутність офіційно прийнятої стратегії врегулювання російсько-українського конфлікту, в т.ч. деокупації Донбасу і Криму, їх наступної реінтеграції;
- висунення низки ініціатив, сумнівних з точки зору можливості їх практичної реалізації, а також таких, що несуть ризики стабільності, суверенітету та територіальній цілісності України.

⁸ Червоненко В. Нормандська зустріч: Зеленський склав іспит Путіним, кажуть експерти. – *BBC News Україна*, 10 грудня 2019р., <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50728010>.

⁹ Див.: Коломієць В. Глава Офісу президента заявив, що акції на Майдані погіршували переговори у “Нормандії”. – *Громадське*, 13 грудня 2019р., <https://hromadske.ua/posts/glava-ofisu-prezidenta-zayaviv-sho-akcii-na-majdani-pogirshuvai-peregovori-u-normandiyi>.

¹⁰ Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019р. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, 10 грудня 2019р., www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797.

¹¹ Маються на увазі ініціативи зі створення Консультативної ради при ТКГ (ініціатори – заступник голови Адміністрації Президента РФ Д.Козак та очільник Офісу Президента А.Єрмак), Національної платформи примирення (радник Секретаря РНБО України С.Сивохо), запровадження “Міжпарламентського діалогу заради миру: Україна–Росія–Німеччина–Франція” (один із лідерів “Опозиційної платформи – За життя” В.Медведчук). Див.: Ще більше громадських організацій виступили проти діалогу з найманцями РФ. – *Укрінформ*, 14 березня 2020р., www.ukrinform.ua/rubric-politics/2896207-se-bilse-gromadskih-organizacij-vistupili-proti-dialogu-z-najmancami-rf.html; У Раді зареєстрували постанову про засудження дій представників України в ТКГ. – Там само 19 березня 2020р., www.ukrinform.ua/rubric-politics/2900293-u-radi-zareestruvali-postanovu-pro-zasudzennia-dij-predstavnikov-ukraini-v-tkg.html; У “Слугі Народу” вимагають не допустити представників ОРДЛО до переговорів України з РФ. – Там само, 13 березня 2020р., www.ukrinform.ua/rubric-politics/2896083-u-sluzi-narodu-vimagaut-ne-dopustiti-predstavnikov-ordlo-do-peregovoriv-ukraini-z-rf.html.

¹² Див.: Лашенко О. Кримське питання не закрито: як створюється українська стратегія деокупації Криму. – *Крим. Реалії*, 7 травня 2020р., <https://ua.krymr.com/a/krymske-pytannia-ne-zakryto/30598833.html>; Сеїтбуллаєва Е. “У “Слуги Народу” немає конкретної ідеї щодо Криму”: Ліза Богуцька – про політику і деокупацію півострова. – *Крим. Реалії*, 11 травня 2020р., <https://ua.krymr.com/a/interviu-liza-bohutska-sluha-narodu-polityka-i-deokupatsiia-pivostrova-krym/30604336.html>.

¹³ Зокрема обговорення пропозицій з відновлення постачання води до Криму, підтриманих керівником парламентської фракції партії “Слуга Народу” Д.Арахамією і Прем’єр-міністром Д.Шмигалем. Див.: Шмигаль заявив, що воду в окупований Крим треба подавати, бо там живуть українці. – *Укрінформ*, 6 березня 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2890813-mzs-ukraina-napolagae-na-dotrimanni-dogovoru-pro-nero-zpovszdzena-adernoi-zbroi.html>.

Функціонування й реформування сектору безпеки

Загальний стан національної безпеки, ефективність повсякденної діяльності безпекових структур і перебіг реформ не зазнали суттєвого позитивного впливу від зміни вищого військово-політичного керівництва у травні 2019р. і після наступних кадрових перестановок. Передумови досягнутих результатів та невирішених за останній рік проблем мають переважно довшу історію, ніж термін президентської каденції, а підхід нової команди до управління діяльністю сектору безпеки та процесами його реформування характеризувався радше послідовністю, ніж радикалізмом.

Радикалізм проявлявся в намаганні показати швидкі результати через кадрові та структурні зміни без належного обґрунтування. Послідовність, або ж спадковість, демонструвалась як у продовженні започаткованих попередньою владою успішних реформ в одних секторах (оборона), так і в консервації назрілих роками проблем – в інших (СБУ). Якщо ж розглядати реформу системи забезпечення національної безпеки як комплексну трансформацію, то вона, схоже, так і залишається справою не найближчого майбутнього¹⁴.

Обіцяного повного та безповоротного оновлення політики команда Президента В.Зеленського намагалася досягти, насамперед, залучивши до влади “нові обличчя”. За відсутності достатнього числа досвідчених політиків і професійних управлінців у команді нового Президента, головним критерієм призначення на ключові посади стали лояльність

(особисте знайомство або близькість до президентського оточення). Найбільш яскравим прикладом було призначення главою СБУ І.Баканова.

Позитивом (згодом знівельованим його заміною на відставного генерала¹⁵) можна було вважати призначення Міністром оборони А.Загороднюка – першого (з 2014р.) цивільного керівника оборонного відомства, який, серед іншого, доволі успішно зарекомендував себе як голова Проектного офісу реформ при МО у 2015-2018рр. Крім “новачків”, нові кар’єрні можливості надавалися деяким досвідченим спеціалістам – переважно тим, які зазнали формальної чи “неформальної люстрації” за попередньої влади, або ж, можливо, спромоглися досягти взаємовигідних домовленостей з новою владою¹⁶. Однак кадрова політика загалом залишається скоріше причиною наявності, ніж інструментом вирішення проблем урядування в секторі безпеки.

У контексті оборонної реформи відбулися значні структурні зміни: з випередженням планів здійснено важливий етап трансформації системи управління (розподіл функцій Головнокомандувача та начальника Генерального штабу ЗСУ), а також створення нових командувань. Ці зміни свідчать про концептуальне наближення системи управління ЗСУ до стандартів НАТО, хоча наразі ще передчасно оцінювати їх ефективність.

Зроблено важливий крок у напрямі вдосконалення можливостей придбання імпортованих озброєнь, у т.ч. з перспективою розвитку власної оборонно-промислової бази. Законом “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом” (січень 2019р.), державним замовникам (у т.ч. Міністерству оборони та Генштабу) дозволено купувати продукцію військового призначення та військові послуги за кордоном. Це, зокрема, сприятиме розширенню можливостей з озброєння ЗСУ та участі держави у програмі Пентагону “Міжнародні військові продажі” (*Foreign Military Sales, FMS*).

Що стосується вітчизняної оборонної промисловості та державної військово-промислової політики, то завдяки кардинальному оновленню кадрів став можливим початок реалізації окремих давно очікуваних і необхідних змін у ДК “Укроборонпром” (консолідований аудит, скорочення кількості спецекспортерів, “мала” приватизація тощо). Разом з тим, стан справ у цій сфері за рік суттєво не

¹⁴ Докладно див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р., с.4-8, http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf.

¹⁵ Призначення А.Тарана, його перші рішення та публічні виступи викликали стурбованість стосовно подальших перспектив оборонної реформи, в т.ч. розподілу сфер відповідальності між цивільним і військовим керівництвом оборонного відомства. Див.: Пилипчук Д. Міністерство оборони: “професіонали” проти “реформаторів”. – Дзеркало тижня, 9 квітня 2020р., https://dt.ua/internal/ministerstvo-oboroni-profesionali-proti-reformatoriv-344207_.html.

¹⁶ Міністр оборони С.Полторак залишався на посаді до моменту формування нового Уряду, а Міністр внутрішніх справ (з 2014р.) А.Аваков зберіг посаду в новому Кабінеті Міністрів. Докладно див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, с.4-8.

покращився, а сподівання на появу якісної програми її реформування за результатами виконання Указу Президента – досить примарні¹⁷.

Реформування органів системи МВС здійснювалося згідно із затвердженою у 2017р. “Стратегією 2020”, тобто формально 2020р. має бути завершальним роком реформи¹⁸. Станом на кінець травня, інформації про наявність нової стратегії реформування чи розвитку правоохоронних органів немає.

Верхівки МВС майже не торкнулися кадрові зміни. З одного боку, це забезпечило безперервність та ефективність управління відомством, а з іншого – призвело до консервації накопичених проблем. Неспроможність чи небажання об’єктивно розслідувати резонансні злочини проти громадських активістів і журналістів, спроби завершити такі розслідування сумнівним шляхом підривають суспільну довіру як до самих органів, так і до влади в цілому, особливо, коли недостатньо переконливі звинувачення висуваються проти ветеранів, представників попередньої влади, відомих волонтерів¹⁹.

Триває робота з підготовки реформ спеціальних і розвідувальних органів України, до якої залучені відповідні урядові структури, іноземні партнери та недержавні експерти. На відміну від правоохоронної сфери, на Президенті лежить пряма відповідальність за неприпустиме затягування процесу реформування СБУ та розвідки, якості відповідних законопроектів²⁰. Наразі залишається відкритим питання стосовно достатності політичної волі Президента В.Зеленського, щоб позбавити СБУ невластивих функцій і, відповідно, відмовитися від незаконного інструменту політичного тиску та фінансових зловживань.

До позитивних результатів першого року діяльності Президента слід віднести напрацювання

нормативно-правової бази²¹ у сфері національної безпеки і оборони. Однак, як зазначалося раніше, залишається невирішеною проблема комплексного підходу до реформування всієї системи національної безпеки²². Наразі бракує підстав для очікування кардинальних змін у найближчі чотири роки, тобто до завершення наступного комплексного огляду сектору безпеки і, очевидно, першої каденції діючого Президента.

У цілому, практичні кроки Президента та його команди викликають дедалі більше занепокоєння стосовно їх довготривалих наслідків для національної безпеки та суверенітету України. За відсутності формалізованих стратегічних документів і належної комунікації, залишаються без відповіді важливі питання стосовно справжніх намірів Президента, механізмів реалізації обіцянок, а також спроможності реалізувати отримані повноваження для обстоювання національних інтересів.

¹⁷ Див.: Попередні оцінки огляду ОПК невтішні – джерело в Уряді. – Оборонно-промисловий кур’єр, 13 квітня 2020р., <http://opk.com.ua>.

¹⁸ План заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020р., затверджений 21 серпня 2019р., передбачає виконання окремих заходів до грудня 2020р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2019-%D1%80>. Докладно див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, с.4-8.

¹⁹ Див.: Вбивство Шеремета: у журналістів-розслідувачів залишилось багато питань. – BBC News Україна, 12 грудня 2019р., www.bbc.com/ukrainian/features-50762489; Які найгучніші правопорушення були скоєні поліцейськими в Україні. – Слово і діло, 6 серпня 2019р., www.slovoidilo.ua/2019/08/06/infografika/suspilstvo/yaki-najhuchnishi-pravoporushennya-buly-skoyeni-policejskymy-ukrayini.

²⁰ “У листі, адресованому В.Зеленському, голови делегації ЄС, консультативної місії ЄС, представництва НАТО й посольства США відзначають, що законопроект не звучує, а консервує повноваження служби, а також не сприяє створенню ефективної системи демократичного цивільного контролю.” Див.: Пилипчук Д. СБУ-2020. – Дзеркало тижня, 8 січня 2020р., https://dt.ua/internal/sbu-2020-334981_.html.

²¹ Упродовж 2019-2020рр. тривала робота з удосконалення нормативно-правової бази, спрямована на зміцнення обороноздатності, підвищення рівня соціального захисту військовослужбовців і ветеранів, системи громадської, інформаційної, кібернетичної, економічної, енергетичної безпеки, захисту критичної інфраструктури тощо. Див., наприклад: Інформаційна довідка щодо нормативно-правових актів, прийнятих у 2019р. на офіційному сайті Міністерства оборони України, www.mil.gov.ua/diyalnist/zakonotvorcha-diyalnist. Запроваджені також певні інновації, такі як “план оборони України” – новий документ у структурі оборонного планування. Див.: Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про оборону України” щодо організації оборони держави”.

²² Рішенням РНБО про здійснення низки оглядів у сфері безпеки (травень 2019р.) передбачене проведення комплексу оглядів в окремих сферах (усупереч ст.27 Закону “Про національну безпеку України”) замість проведення комплексного огляду сектору безпеки, що ставить під сумнів системність відповідних стратегічних і програмних документів.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Ситуація з виконанням передвиборчих обіцянок і зобов'язань Президента та його команди у сфері зовнішньої політики виглядає неоднозначною і суперечливою. Нова влада задекларувала припинення війни на Донбасі, розширення співпраці з ЄС і НАТО, перезавантаження відносин із найближчими сусідами України на заході, запровадження “комерційної дипломатії” тощо. Загалом йдеться про зміцнення позицій і авторитету країни у світі, просування її інтересів на світовій арені.

Головними критеріями оцінки дій нової влади на світовій арені є забезпечення безпеки, практичні результати на важливих зовнішніх напрямках, створення сприятливих зовнішніх умов для розвитку країни. Виходячи з цих критеріїв аналізується стан виконання найважливіших передвиборчих обіцянок Президента та діяльності його команди у сфері зовнішньої політики.

Припинення війни на Донбасі

Ця головна обіцянка Президента, що міститься у його передвиборчій програмі і в інавгураційній промові, – не виконана¹. Як зазначалося у розділі “Національна безпека і оборона”, “донбаська політика” В.Зеленського і загалом дії на російському напрямі не призвели до бажаних результатів, більше того, мають небезпечні наслідки.

Нова влада намагалась якомога швидше досягти певних компромісів з Кремлем шляхом пом'якшення офіційної риторики стосовно країни-агресора, однобічних поступок, на кшталт узгодження т.зв. “Формули Штайнмаєра”, утворення внаслідок кулуарних домовленостей з РФ “консультативної ради” в рамках Мінської групи. У цьому ж контексті слід оцінювати і рішення Президента (травень 2020р.) про підвищення рівня представництва України на переговорах у Мінську².

Можна припустити, що таке вразливе, апіорі програвше позиціювання на російському напрямі обумовлене: ілюзіями знаходження швидкого компромісу з Кремлем; браком адекватного усвідомлення природи і цілей путінського режиму; нехтуванням досвідом шестирічної “гібридної війни”; домінуванням кон'юнктурних тактичних переваг над ймовірними стратегічними втратами та загальнонаціональними інтересами.

Слід констатувати, що однобічні поступки Києва:

- певною мірою дезорієнтують країни-союзниці, дестабілізують і послаблюють західний санкційний фронт;

- сприяють деактуалізації теми Донбасу і Криму, створюють штучне враження можливості вирішення російсько-українського конфлікту на двосторонньому рівні;
- опосередковано підсилюють у країнах Заходу настрої щодо відновлення з РФ контактів у форматі “business as usual”;
- провокують напруженість, конфлікти в суспільстві, сприяють утвердженню спрощеного підходу до врегулювання ситуації на Донбасі та “стигматизації” опонентів такої позиції;
- викликають зворотну реакцію Кремля – збільшення тиску і намагання диктувати ультимативні умови з позиції сили. Так, продовжується і модифікується гібридна агресія РФ – від започаткування 24 квітня 2019р. процесу “паспортизації” ОРДЛО до використання Кремлем фактору пандемії для дестабілізації внутрішньої ситуації в Україні³. Триває постачання на окуповані території Донбасу бойової техніки, боєприпасів, найманців⁴.

Стратегічними помилками керівництва України, що матимуть довгострокові негативні наслідки, є: *по-перше*, фактична відмова від ідеї запровадження на Донбасі миротворчої місії ООН, яку свого часу підтримали ряд західних країн. *По-друге*, пасивне ставлення, по суті ігнорування, принаймні в публічному дискурсі, судових процесів, що тривають у міжнародних інстанціях у рамках позовів України проти РФ⁵. *По-третє*, відсутність цілеспрямованої, координованої і послідовної політики стосовно

¹ Докладно див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р., с.10, http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf.

² Негативним фактом є певний дисонанс у позиціях Президента і Парламенту щодо Донбасу. Йдеться про Звернення Верховної Ради до парламентів світу (30 квітня 2020р.), у якому, зокрема, міститься заклик “посилювати політико-дипломатичний і санкційний тиск на державу-окупанта”. Див.: Рада закликає парламенти світу засудити збройну агресію РФ в Україні. – УНІАН, 30 квітня 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3016518-rada-zaklikae-parlamenti-svitu-zasuditi-zbroynu-agresiu-rf-v-ukraini.html>.

³ СБУ припинила діяльність у різних місцях України низки інтернет-агітаторів, які за вказівкою російських кураторів публікували в соцмережах неправдиву інформацію про COVID-19 з метою розпалювання паніки, дестабілізації ситуації.

⁴ За даними Головного управління розвідки, з початку квітня 2020р. з РФ доставлено на окуповані території до 20 одиниць броньованої техніки, понад 30 вантажних автомобілів з боєприпасами та близько 5 000 т пального. Продовжує зростати число найманців, які прибувають з РФ. Див.: Щоденне зведення прес-служби Міноборони України щодо обстановки в районі проведення операції Об'єднаних сил. – Міністерство оборони України, <https://www.mil.gov.ua/news/2020/04/24/shhodenne-zvedennya-pressluzhbi-minoboroni-ukraini-shhodo-obstanovki-v-rajoni-provedennya-operaczii-obednanih-sil>.

⁵ Йдеться про позови проти РФ стосовно окупації Донбасу, що розглядаються у різних міжнародних судових інстанціях, зокрема в Міжнародному суді ООН (щодо порушення Росією Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації), у Європейському суді з прав людини, в Канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду, в палаті третейського суду ООН.

розширення в різних регіонах світу кола країн-союзниць, що підтримують Україну у протистоянні російській агресії.

Отже, наразі немає підстав говорити про мінімізацію російсько-українського конфлікту. Тема анексованого Криму перебуває в “замороженому” стані і стала “відкладеною” проблемою. Залишається вибухонебезпечною ситуація в Чорному та Азовському морях унаслідок блокування Росією Керченської протоки. Росія продовжує воєнну, політичну, економічну, енергетичну, інформаційну агресію проти України.

Розширення співпраці з ЄС і НАТО

Політику на європейському та євроатлантичному напрямках слід оцінювати як рух у правильному напрямі, але, попри зусилля і певні здобутки, наміри і плани нової влади реалізуються, на жаль, частково, не повною мірою.

Президент проголосив топ-пріоритетами інтеграцію до ЄС і НАТО⁶. Про втілення цього курсу свідчить географія закордонних візитів і зустрічей глави держави і спрямованість політико-дипломатичного діалогу на вищому і високому рівнях⁷. Курс на західному векторі не зазнав кардинальної корекції, залишившись у цілому послідовним і прогнозованим⁸. Заслужують на позитивну оцінку продовження і розвиток контактів з інституціями ЄС і керівництвом країн-членів Євросоюзу, зусилля законодавчої і виконавчої гілок влади України щодо імплементації Угоди Україна-ЄС, відновлення після тривалої паузи діалогу в рамках Комісії Україна-НАТО.

Співпраця з ЄС

Влада задекларувала і намагалася на практиці втілювати курс на продовження і поглиблення інтеграції до ЄС, активізувати рух до Євросоюзу. Зокрема ухвалено близько 30 “євроінтеграційних” законів, у т.ч. необхідних для початку переговорів щодо Угоди АСАА⁹, оновлено плани з виконання Угоди про асоціацію, відкрито для публічного доступу систему “Пульс угоди” та ін. У травні 2020р. виконано всі умови для виділення останнього траншу четвертої програми макроекономічної допомоги ЄС. Також Україні надана позика (€1,2 млрд.) для подолання наслідків пандемії.

Однак, слід зазначити, що рух до ЄС ускладнювали зовнішні чинники і внутрішні негаразди: (а) “турборежим” позначався на якості законодавчих актів, що викликало критику, в т.ч. з боку західних партнерів¹⁰; (б) сумнівним є розподіл у програмі попереднього Уряду компетенції на європейському напрямі між МЗС і профільним урядовим офісом; (в) посада директора і ключові кадрові посади в тому ж урядовому офісі понад півроку є вакантними (з листопада 2019р.); (г) розбіжності в позиціях представників владної команди створюють несприятливий фон української євроінтеграції¹¹; (д) хронічні українські проблеми залишаються на порядку денному¹².

Нині тема євроінтеграції відійшла на другий план. З одного боку, ЄС і Україна зосереджені на боротьбі з пандемією, що об’єктивно створює певну паузу в імплементації Угоди про асоціацію. З іншого, – наразі для Києва найбільш актуальними є пріоритети виживання і безпеки – тема Донбасу, загроза економічної кризи, кредит МВФ.

Можна прогнозувати, що у 2020р. з огляду на форс-мажорні обставини, результати виконання Угоди про асоціацію Україна-ЄС будуть незадовільними. Відкладається укладення Угоди АСАА, лібералізація квот, договір про єдиний авіаційний простір, проблемною виглядає реалізація безвізового режиму з ЄС у постпандемійний період тощо. Відтак, доведеться корегувати темпи і напрями євроінтеграції України.

Відносини з НАТО

Спостерігалось поглиблення відносин Україна-НАТО. Контакти з Альянсом відбувалися на високому та вищому рівнях, досягнуто ряд домовленостей, зокрема щодо спільних навчань і стажувань українських військових, активізації дій робочої групи Україна-НАТО з військової реформи, співпраці в розробці програми Альянсу “Одна країна – один план” тощо.

Важливою подією став візит Північноатлантичної Ради НАТО до України 30-31 жовтня 2019р. і проведення в Києві на вищому рівні засідання Комісії Україна-НАТО, робота якої тривалий час блокувалась Угорщиною. Серед підсумків зустрічі – розширення спільних проектів і заходів, активізація

⁶ Курс на повноправне членство у ЄС і НАТО залишається незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України – Володимир Зеленський. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, 4 червня 2019р., <https://www.president.gov.ua/news/kurs-na-povnopravne-chlenstvo-u-yes-i-nato-zalishayetsya-nez-55745>.

⁷ Але ці контакти не призвели до “проривів” у двосторонніх відносинах – вони мали переважно ознайомчий характер і були спрямовані на налагодження особистих стосунків, “режиму довіри” та набуття досвіду перемовин на вищому рівні.

⁸ Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р., с.9.

⁹ Угода про оцінку відповідності та прийнятності промислової продукції (т.зв. “промисловий безвіз”).

¹⁰ Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р., с.10.

¹¹ Негативного розголосу набула заява Глави депутатської фракції “Слуга Народу” Д.Арахамії на форумі в Давосі 22 січня 2020р. про те, що Україна, мовляв, має тимчасово відмовитися від політики гармонізації власного законодавства із правом ЄС. Віце-прем’єр Д.Кулеба був змушений цю заяву спростовувати.

¹² У березні 2020р. GRECO критично оцінила стан боротьби з корупцією в Україні. З її рекомендацій, наданих в 2017р., Київ виконав п’ять, частково – 15 і не виконав – 11. Див.: Рада Європи: Антикорупційна реформа в Україні і надалі лише на папері. – DW, 26 березня 2020р., <https://www.dw.com/рада-європи-антикорупційна-реформа-в-україні-і-надалі-лише-на-папері/a-52920181>.

роботи Платформи Україна-НАТО з протидії гібридним загрозам, проведення спільних навчань у Чорному морі *Coherent Resilience 2020*, оновлення комплексного пакета допомоги Україні у сферах бойового командування, кібероборони, медичної реабілітації тощо. У червні 2020р. Україна приєдналася до програми НАТО “Партнерство розширених можливостей” (*EOP, Enhanced Opportunities Partnership*).

Отже, можна говорити про збереження євроатлантичного курсу та позитивну поточну практику співробітництва з НАТО.

Перезавантаження відносин з найближчими сусідами України

Відповідні обіцянки влади, принаймні поки що, не можна вважати виконаними. Київ зробив ряд кроків для врегулювання тривалого конфлікту з Угорщиною (довкола Закону України “Про освіту”), який супроводжувався політико-дипломатичними демаршами і недружніми акціями угорської сторони¹³. Позитивом можна вважати компроміс стосовно проведення засідання Комісії Україна-НАТО. Проте, це лише деякі ознаки можливого в перспективі врегулювання конфлікту з Угорщиною.

Інтенсивними були політико-дипломатичні контакти з Польщею. Українська сторона надала відповідні дозволи на проведення пошукових робіт, але ця ініціатива, на жаль, поки є односторонньою – Україна очікує на відповідні кроки з боку польської сторони. Отже, з одного боку, є підстави говорити про покращення атмосфери українсько-польського співробітництва, а з іншого – чутливі історичні питання, що обтяжують двосторонні відносини, залишаються на порядку денному.

Відтак, Україна, намагаючись вирішити проблемні питання з країнами-сусідами, активізувала двосторонній діалог, зробила ініціативні кроки назустріч. Це покращило атмосферу взаємовідносин. Однак, ці дії мають “відкладений результат” і проблеми, що обтяжують взаємовідносини, остаточно не врегульовані.

У цьому контексті доцільно нагадати й про “білоруський напрям”, який, попри підтримання діалогу з Мінськом, залишається проблемним і небезпечним, з огляду на перебування Білорусі у фарватері політики Кремля та її підтримку антиукраїнської позиції Росії у міжнародних організаціях. Також складними і невизначеними є відносини з Молдовою, що спричинене геополітичним “коливанням” офіційного Кишиніва, тривалим внутрішнім протистоянням між проєвропейською опозицією і Президентом, орієнтованим на Росію.

Економізація зовнішньої політики

Декларації влади щодо запровадження програми “комерційної дипломатії” залишаються нереалізованими як через загальні проблеми системи забезпечення зовнішніх зносин (докладніше далі), так і з інших причин. Зокрема програма Уряду О.Гончарука у її міжнародній частині мала декларативний і фрагментарний характер, не була забезпечена фінансово і кадрово. Зі зміною уряду попередні плани “комерційної дипломатії” поки що не вийшли за межі декларацій урядовців.

Інші напрями зовнішньополітичної діяльності

США. Українська влада стикнулася із серйозними викликами на американському напрямі, з огляду на те, що Київ у 2019р. опинився в епіцентрі резонансної внутрішньоамериканської кризи, пов’язаної з ініціюванням імпичменту проти діючого Президента США. Наслідки цієї ситуації не зникли з порядку денного і виглядають небезпечними.

По-перше, для Д.Трампа український напрям став “токсичним” і мірою розгортання виборчої кампанії в США використовуватимуться апробовані тези про величезну корупцію в Україні. Паралельно, посилюватиметься тиск команди Д.Трампа на Київ з метою отримання компромату на головного конкурента Д.Байдена. За цих обставин контакти на вищому рівні виглядають для України дуже проблемними через небезпеку бути втягнутою у внутрішньополітичну боротьбу в США¹⁴. *По-друге*, неприйнятним є дистанціювання Президента США від конфлікту на Донбасі та небажання відновлювати “переговорний трек” Вашингтон-Москва, який курував К.Волкер. *По-третє*, окремі політичні сили і в Україні, і ззовні намагатимуться використати проблеми у відносинах Україна-США у власних інтересах, позбавити Україну підтримки з боку офіційного Вашингтона.

У цій складній ситуації українській владі вдається уникати втягування у внутрішню боротьбу в США і зберігати підтримку двох партій і в цілому Конгресу. Проте складно прогнозувати, принаймні у ближчій перспективі, стабільну і висхідну динаміку партнерства Україна-США. Потенційною загрозою може стати оприлюднення у травні 2020р. в Україні аудіоматеріалів, спрямованих на компрометацію Дж.Байдена.

Інші країни і міжнародні структури. Україну у протистоянні російській агресії політично та економічно підтримували провідні країни світу – США, Канада, країни ЄС, Велика Британія, Австралія, Японія та ін. – як на двосторонньому рівні, так і в

¹³ Зокрема, внесені відповідні зміни до Закону “Про освіту”, якими подовжено перехідний період навчання мовами національних меншин у рамках загальної середньої освіти до 2023р. Крім того, в січні 2020р. прийнято Закон “Про повну середню освіту”, який, на думку Д.Кулеби, має сприяти налагодженню відносин з Угорщиною. Див.: Кулеба: Закон про середню освіту має допомогти у відносинах з Угорщиною. – Українська правда, 16 січня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/16/7237556>.

¹⁴ Гетьманчук А. Дипломатія vs “дипломатія”: рік зовнішньої політики президента Зеленського. – Центр “Нова Європа”, <http://neweurope.org.ua/media-post/dyplomatiya-vs-dyplomatiya-rik-zovnishnoyi-polityky-prezydenta-zelenskogo>.

рамках міжнародних організацій¹⁵. Прикладами міжнародної підтримки є: спільна заява XXI Саміту Україна-ЄС (липень 2019р.), Резолюція Європарламенту (липень 2019р.), Резолюція ГА ООН стосовно Криму (грудень 2019р.) та ін.¹⁶ Україна спільно з країнами-партнерами неодноразово блокувала спроби Кремля скасувати санкції проти РФ з огляду на пандемію. Водночас, складною для просування національних інтересів України залишається ситуація в ПАРЕ через повернення до її складу делегації РФ.

Оцінюючи дії влади на інших зовнішньополітичних напрямках (країни Близького Сходу, Середньої Азії, Південної Америки і Північної Африки, ОЧЕС, Вишеградська група, ГУАМ, Центрально-європейська ініціатива) слід зазначити, що загалом спостерігалися інерція традиційних контактів і апробована політико-дипломатична практика міждержавних відносин. Залишаються на периферії зовнішньополітичного курсу нової влади важливі для України контакти з країнами АТР.

Водночас, слід констатувати, що в політиці діючої влади **спостерігаються несприятливі тенденції і проблеми**, які позначаються на зовнішньополітичному становищі країни і мають негативні наслідки.

Загальні проблеми зовнішньої політики

Брак програмних, концептуальних підходів, стратегічного бачення. Нова влада (як і попередня) не спромоглася розробити формалізовану цілісну зовнішньополітичну стратегію держави, визначити засади політики України на світовій арені¹⁷. Бракує чіткої стратегії дій щодо країни-агресора. Це спричиняє фрагментарність і несистемність дій, вкорінення режиму ручного керування, непрозорість ухвалення рішень.

Неефективність системи забезпечення зовнішніх зносин. Вплив і координаційні функції у зовнішньополітичній сфері зосереджено в Офісі Президента¹⁸. А.Єрмак є куратором розробки і здійснення державної політики у ключових зовнішньополітичних сферах. З одного боку, існує практика “тіньового впливу” найближчого оточення Президента,

а з іншого – МЗС з урізаними повноваженнями, де-факто, перетворюється на “додаток” до президентського офісу і по суті відсторонений від ключових напрямів: ЄС, НАТО, США та РФ¹⁹. При цьому, непослідовно та суперечливо здійснювалася структурна реорганізація МЗС²⁰.

Суперечливість структурно-кадрових реформ. Необґрунтовані рішення щодо реорганізації ряду міністерств вкупі з кадровими пертурбаціями несприятливо позначалися на іміджі країни та ускладнювали здійснення реформ, у т.ч. передбачених Угодою про асоціацію Україна-ЄС. Важливі кадрові призначення відбувалися за принципом особистого знайомства, рекомендацій найближчого оточення²¹. Показовою є “кадрова рокировка” глави МЗС В.Пристайка та віце-прем’єра Д.Кулеби, яка була обумовлена скоріше не державними інтересами, а суперечностями в команді Президента.

Брак комунікації. Ряд кроків і ініціатив влади, насамперед на російському напрямі, мали спонтанний, непрозорий характер, що викликало конфлікти в Парламенті, протестні акції громадськості. Бракувало публічності і на американському напрямі. Ускладнювали комунікацію суперечності в команді Президента стосовно чутливих зовнішньополітичних питань. Малопродуктивною є співпраця з неурядовими аналітичними центрами.

Отже, слід констатувати, що дії нової влади з виконання передвиборчих обіцянок і зобов’язань протягом першого року президентства В.Зеленського не досягли бажаних результатів.

Якщо стосовно відносин з ЄС і НАТО можна говорити про певні здобутки та позитивні кроки, то політика компромісів на російському напрямі є вразливою, програтишною і загрожуює не лише зведенням нанівець позитиву в інших зовнішньополітичних сферах, але й небезпечними наслідками для країни в цілому.

Нині передчасно говорити про розв’язання складних проблем і досягнення нової якості відносин з країнами-сусідами. Також, унаслідок різних обставин невиконаними залишаються плани запровадження комерційної дипломатії.

¹⁵ За словами Високого представника ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки Ф.Могеріні: “Після 2014р. ми надали Україні найбільший пакет підтримки в історії ЄС з більш ніж €15 млрд”. Див.: Могеріні: ЄС інвестував в Україну більше, ніж будь-хто з інших партнерів. – Інтерфакс-Україна, 10 жовтня 2019р., <https://ua.interfax.com.ua/news/political/618046.html>.

¹⁶ Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центра Разумкова, 2020р., с.13-14.

¹⁷ Зокрема: (а) нова Верховна Рада залишила поза увагою ухвалені за часів В.Януковича базовий Закон “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, який є застарілим і фактично не діючим; (б) відповідний Указ Президента “Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави” №837 від 8 листопада 2019р. лише в надто узагальненому вигляді окреслює деякі напрями дій влади у зовнішній політиці; (в) програма Уряду О.Гончарука у її зовнішньополітичній частині мала фрагментарний, вибірковий характер.

¹⁸ У Законі “Про дипломатичну службу” наголошується, що “МЗС України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері зовнішніх зносин і координує діяльність державних органів у сфері зовнішніх зносин” (ст.5).

¹⁹ Програма діяльності Кабінету Міністрів України, <https://program.kmu.gov.ua>.

²⁰ МЗС з обмеженою відповідальністю – В.Кравченко. – Дзеркало тижня, 15 січня 2020р., https://dt.ua/internal/mzs-z-obmezenoyu-vidpovidalnistyu335604_.html.

²¹ Один з прикладів – призначення шоумена С.Сивоха на радником Секретаря РНБО України з реінтеграції Донбасу і згодом вимушене його звільнення.

ВНУТРІШНЯ І ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Час, що минув від дня інавгурації шостого Президента України, В.Зеленського, був витрачений політичною командою, передусім, на переформатування системи влади у країні. Форма правління, що сформувалася протягом цього року, може умовно бути охарактеризована як “президентська”, з тяжінням до “гіперпрезидентської”, за формального збереження конституційних норм щодо парламентсько-президентської форми правління.

Зміна балансів у системі влади з гіперболізацією ролі та місця Президента за рахунок реальних повноважень інших інститутів і гілок влади (Парламенту та Уряду) стала можливою завдяки переконливій перемозі спочатку В.Зеленського на президентських, а потім партії “Слуга Народу” на позачергових парламентських виборах у липні 2019р., що дозволило їй сформувати однопартійну парламентську більшість (або ж “монобільшість”). При цьому, високий рівень підтримки В.Зеленського серед виборців, які взяли участь у голосуванні (73,22%), був використаний в публічному дискурсі як **аргумент про його підтримку більшістю населення України, що було неправдою**¹.

Подвійна перемога на президентських і позачергових парламентських виборах 2019р. створила ситуацію, за якої концентрація влади в руках Президента стала можливою, і при цьому отримувала легітимний характер, не виходячи за рамки формальної відповідності Конституції. Президент В.Зеленський тим самим отримав карт-бланш на здійснення радикальних позитивних перетворень у країні, на необхідності чого і він сам, і орієнтована на нього новоутворена політична партія “Слуга Народу” наголошували під час виборчих кампаній.

І. ПРЕЗИДЕНТ У СИСТЕМІ ВЛАДНО-СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

За рік президентських повноважень В.Зеленського суспільству так і не була презентована жодна модель стратегічного розвитку країни, не було зроблено жодної чіткої заяви стосовно курсу державної політики (щоправда, “європейський” вибір було задекларовано ще в інавгураційному виступі обраного Президента). Немає визначеності щодо соціально-економічного виміру політики: чи буде вона спрямована на лібералізацію економічного життя та подальше обмеження ролі держави, чи буде зроблено вибір на користь соціальної політики та збереження держави як важливого гравця тощо. Декларації з’їзду правлячої партії “Слуга Народу” з проголошенням “активного центрizmu” як її офіційної ідеологічної платформи замість “лібертаріанства” ясності не додають². Отже, Президент та його оточення як центр прийняття державних рішень не змогли за рік повноважень ні виробити чіткої візії своєї політики, ні усвідомити необхідність такого підходу.

Відсутність загальної, чітко визначеної програмної основи нової влади супроводжувалася такими явищами, як прояви волонтеризму в державній політиці³, розмитість критеріїв добору кандидатів на посади в Уряді і справжня кадрова криза, генерування непотрібних конфліктів у відносинах з органами місцевого самоврядування, різними верствами суспільства (малий і середній бізнес, волонтерські спільноти, ветерани АТО/ООС тощо).

Низький рівень компетентності Президента В.Зеленського в державному управлінні зумовив ситуацію, за якої різко зріс вплив на розробку і прийняття рішень державної ваги вузького кола осіб, наближених до Президента і зосереджених у структурі Офісу Президента. Позаконституційний вплив цієї інституції набув вирішального значення у різних сферах державного управління, зокрема в доборі кадрів (що В.Зеленський намагався заперечити⁴), у розробці законопроектів та інших

¹ За В.Зеленського у II турі президентських виборів проголосували понад 13,5 млн. виборців, тоді як чисельність виборців, внесених до списків виборців на час проведення виборів, становила понад 29,650 млн. осіб (за даними ЦВК), а чисельність населення України, станом на 1 січня 2019р., без урахування АР Крим та Севастополя – понад 42,150 млн. осіб. Докладно див.: Чисельність наявного населення України. – Держстат України, http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf.

² Див.: Корнієнко заявив про зміну ідеології “Слуги Народу”. – Слово і діло, 10 листопада 2019р., <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/10/novyna/polityka/korniyenko-zayavyy-pro-zminu-ideolohiyi-sluhy-narodu>.

³ Прикладами якого були, зокрема, Указ Президента про призначення позачергових виборів до Верховної Ради, непродумані, якщо не дилетантські підходи до важливих питань міжнародних відносин, рішення про розведення військ у Донецькій та Луганській областях, домовленості про умови повернення полонених з Росії тощо.

⁴ Див.: Зеленський: Єрмак і Шефір не формують кадрову політику. – Інтерфакс-Україна, 20 травня 2019р., <https://ua.interfax.com.ua/news/political/663584.html>.

нормативних документів, що також стало розвитком тенденцій, характерних для попередніх політичних режимів⁵.

Поведінка влади від початку розгортання епідемії коронавірусу, немотивована зміна складу Уряду з незаповненими вакансіями міністрів, відповідальних за ключові напрями (енергетика, освіта, культура⁶), виявили невідповідність нової владної команди до кризових явищ, попри те, що як парламентська більшість, так і обидва склади Кабміну були утворені за активної участі Президента В.Зеленського.

Кадрова політика Президента України⁷

В основу кадрової політики, характерної для Президента В.Зеленського, був покладений принцип давнього особистого знайомства і часто – багаторічної співпраці та/або дружби⁸. Іншим принципом добору кадрів на ключові посади була можливість використання навичок і здібностей, наявних у кандидатів, для конструювання тієї моделі здійснення влади і впливів у різних сферах, на чолі якої мав стати особисто Президент⁹.

Рамки тієї групи людей, щодо яких можна було б застосувати поняття “команда Президента”, станом на річницю президентської каденції В.Зеленського, звузилися фактично до тих, з ким він співпрацював у складі “Студії квартал 95”. Так, громадська організація “Комітет виборців України” нарахувала понад 30 осіб зі “Студії квартал 95” або її дочірніх структур, які отримали призначення до владних структур (це заступники голови Офісу Президента С.Трофімов, С.Костюк та інші)¹⁰.

У ситуації з очільником Офісу Президента потрібно відзначити, що як попередній його керівник А.Богдан, так і нинішній очільник А.Єрмак,

у своїх практичних діях виходили далеко за межі повноважень очільників консультативно-дорадчого органу при Президенті. Зокрема А.Богдану приписували неформальний вплив на парламентську фракцію “Слуга Народу” та деякі інші державні інститути¹¹. А.Єрмак від початку користувався особливою довірою В.Зеленського, виступав у ролі “тіньового” дипломата, відвідував разом з Президентом Оман під час таємничого візиту, а від моменту призначення главою Офісу Президента поширив свій вплив також і на різні галузі внутрішньої політики. Саме А.Єрмак став ініціатором створення скандально відомої “консультативної ради” на засіданні Тристоронньої контактної групи в Мінську 25 березня 2020р., що викликало негативну реакцію не лише серед опозиційних партій, а й у частини пропрезидентської політичної сили¹².

Добір кадрів для призначення на посади голів державних адміністрацій (що традиційно віднесено до президентських повноважень) викликав питання стосовно критеріїв і справляв враження хаотичного. Протягом року відбулося кілька не пояснених змін голів ОДА (зокрема, Львівської, Тернопільської, Закарпатської). Не було жодним секретом те, що під час протидії поширенню епідемії коронавірусу стосовно багатьох призначенців висувалися звинувачення у непрофесійності, самоусуненні від вирішення проблем (зокрема, в Одеській і Харківській областях)¹³.

Загалом ситуація, за якої вже під час першого року повноважень Президента у країні виникли серйозні кадрові проблеми, засвідчує як наявність глибоких системних проблем і прорахунків у підготовці професійних кадрів, так і відсутність їх усвідомлення представниками вищого державного керівництва.

⁵ Див., наприклад: Підбором міністрів в нове правительство занимался Ложкин. – Українська правда, 3 грудня 2014р., <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/12/3/7046362>; Аверчук Р. Уся президентська влада: повноваження та вплив Порошенка порівняно з президентами інших країн. – Vox Ukraine, 8 липня 2016р., <https://voxukraine.org/uk/presidential-power-in-ukraine-comparative-perspective-ua>.

⁶ Уже під час підготовки матеріалу до друку Міністром культури було призначено народного депутата О.Ткаченка (фракція “Слуга Народу”, колишній генеральний директор групи каналів “1+1 Media”). Інші міністерські посади залишалися вакантними.

⁷ Підходи В.Зеленського до призначень в Уряді розглядаються у відповідному підрозділі.

⁸ Що визнає сам В.Зеленський. Див.: Кравець Р. Володимир Зеленський: Порошенко багато разів мені пропонував зустріч. Казав, що можемо знайти порозуміння. – Українська правда, 11 червня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/06/11/7255137>.

⁹ Це може стосуватися, передусім, А.Богдана (юрист, який мав системні зв'язки з “олігархом” І.Коломойським, був призначений главою Офісу Президента), О.Данилюка (міністр фінансів в Уряді В.Гройсмана, мав налагоджені зв'язки з міжнародними фінансовими інститутами та імідж “прозахідного реформатора”, був призначений секретарем Ради національної безпеки і оборони), а також Р.Рябошапки (досвідчений урядовець у галузі правової та антикорупційної політики, мав підтримку західних партнерів, був призначений Генеральним прокурором). Усі згадані особи після виконання їх “місії” згодом були звільнені з посад. Докладніше див. далі.

¹⁰ Див.: За рік на державних посадах опинилися понад 30 “кварталівців” і їх знайомих. – Комітет виборців України, <http://www.cvu.org.ua/nodes/view?type:news/slug:za-rik-na-derzhavnykh-posadakh-opynylysia-ponad-30-kvartalivtsiv-i-ikh-znaiomykh>.

¹¹ Див.: Богдан викликав “на килим” нардепів від “Слуги народу” через невідтримання законопроектів. – LB.ua, 11 листопада 2019р., https://ukr.lb.ua/news/2019/11/11/441980_bogdan_viklikav_na_kilim_nardepiv.html; Андрій Йосипович, я все зроблю – як Богдан керує Трубою. – Прямий телеканал, 24 листопада 2019р. <https://prm.ua/andriy-yosipovich-ya-vse-zroblu-yak-bogdan-keruye-truboyu>.

¹² Це рішення не було реалізоване як під тиском з боку суспільства, так і внаслідок відсутності його підтримки з боку зовнішніх партнерів. Докладніше див. підрозділ “Врегулювання конфлікту” розділу “Національна безпека і оборона”, вміщений в цьому виданні, а також: Єрмак розповів про майбутнє консультативної ради з представниками ОРДЛО. – Українська правда, 31 березня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/31/7245895>.

¹³ Див. зокрема, Сарбей Д. Из карантина в феодализм. Как коронавирус лишает Зеленского власти над регионами. – Деловая столица, 23 марта 2020г., <https://www.dsnews.ua/politics/kabmin-parlament-dalee-vezde-o-chem-govorit-skloka-yaroslavskogo-23032020220000>; Одеса vs Covid: у штабі виникли розбіжності між представниками бізнесу та влади. – Укрінформ, 28 березня 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2907069-odesa-vs-covid-u-stabi-vinikli-rozbizhnosti-miz-predstavnikami-biznesu-ta-vladi.html>.

Особливості ідеології

Як під час виборчої кампанії, так і протягом першого року президентської каденції В.Зеленський намагався не надавати підстав приписати йому наявність будь-якої чітко визначеної ідеології. Такий підхід можна зрозуміти: оскільки його кампанія ґрунтувалася на експлуатації високого рівня суспільної довіри та потужного суспільного запиту на оновлення влади, публічне виявлення будь-якого ідеологічного забарвлення могло позбавити його прихильників того чи іншого ідеологічного напрямку, таким чином, знизити можливість успіху на виборах¹⁴.

Водночас, говорити про повну відсутність ідеологічного забарвлення світогляду В.Зеленського, напевне, не доводиться, а визначити це забарвлення можна за деякими непрямими чинниками. Першим таким чинником може стати свідомий наступ нового державного керівництва на тріаду “Армія, мова, віра”, яку П.Порошенко та його оточення намагалися поставити в основу ідеологічної лінії своєї виборчої кампанії 2019р., і яка зафіксувала напрям дій влади у 2014-2019рр.

Аргументи на підтвердження цієї тези можна навести буквально за кожним напрямом “тріади”. Перший рік правління В.Зеленського запам’ятовується відмовою проводити військовий парад з нагоди Дня Незалежності 24 серпня 2019р., рішенням, яке викликало значний негативний резонанс у суспільстві та багатотисячний, альтернативний урядовим святкуванням, марш ветеранів і учасників АТО; конфліктом Президента з добровольцями та ветеранами, які виступали проти відведення військ у Золотому; кримінальними справами проти народного депутата С.Федини та учасниці АТО М.Звіробій; обвинуваченням учасників АТО і волонтерів у вбивстві журналіста П.Шеремета та ін.

Щодо мови таким прикладом, передусім, є наполегливе прагнення Президента і представників президентської партії в Парламенті зменшити квоти української мови у вітчизняних мас-медіа¹⁵. Демонстративно відстороненою є позиція Президента

стосовно новоствореної Помісної церкви України, що дисонує з публічно висловлюваними симпатіями представниками його найближчого оточення стосовно УПЦ (МП), які, втім, не викликають жодної реакції з боку Глави держави¹⁶. Доповненням може слугувати майже повне зникнення з публічного дискурсу гасла “Геть від Москви!”, що був однією з найбільш помітних ідеологем попередньої української влади, а також – наполегливе уникнення В.Зеленським згадки про Росію як про країну-агресора¹⁷.

В узагальненому вигляді ідеологічні підходи нової владної команди сконцентровані у висновку одного з керівників президентського Офісу Ю.Костюка. Останній заявив, що модель національної ідеї, за якої “...фундаментом для об’єднання нації стають спільне історичне минуле, одна мова, одна релігія, одні традиції, спільні історичні герої” і яку “в Україні намагалося будувати останні п’ять років” – на його погляд, не спрацювала¹⁸. Проте, до практичних кроків з розробки нової “моделі” національної ідеї, про що також заявляв згаданий чиновник, на практиці не дійшло – обіцяна Концепція гуманітарної політики так і не була розроблена. Сам Президент України заявляв про необхідність “побудувати спільну історію”, знайшовши для цього в якості символічних постатей “людей, чий імена не викликають суперечок у нашому сьогоденні та у нашому майбутньому”. Такими людьми, “сучасними героями”, як вважає В.Зеленський, є “... вчені, дослідники космосу, великі спортсмени, багато письменників...”¹⁹. Президент також запропонував “вилучити політику із цього питання”²⁰.

Таким чином, у своїй ідеологічній концепції В.Зеленський намагався уникнути самовизначення щодо “складних” питань, “просто” проголосивши їх “неактуальними”. Цей підхід зокрема був озвучений у новорічному вітанні, де Президент заявив, що Україна – це країна, “де неважливо, як названа вулиця, тому що вона освітлена й заасфальтована. Де немає різниці, біля якогось пам’ятника ти чекаєш дівчину, в яку закоханий. Якщо ми бачимо майбутнє однаково, це повинно нас об’єднувати”²¹.

¹⁴ Особливо враховуючи різноспрямованість позицій електорату В.Зеленського та партії “Слуга Народу”. Докладно про особливості електорату учасників президентських і парламентських виборів 2019р. див.: Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2018р., №3-4, с.67-81; Партії-переможниці: характеристики і запити електорату, можливості та обмеження для співпраці. – Україна після виборів: суспільні очікування, політичні пріоритети, перспективи розвитку, Центр Разумкова, 2020р., с.53-66.

¹⁵ Докладно див. підрозділ “Мовна та етнонаціональна політика” розділу “Гуманітарна політика”, вміщеному в цьому виданні.

¹⁶ Докладно див. підрозділ “Державно-конфесійні відносини” розділу “Гуманітарна політика”, вміщеному в цьому виданні.

¹⁷ Див.: “Вони там різні”: Зеленський пояснив відмову називати Росію агресором. – Дзеркало тижня, 20 травня 2020р., https://dt.ua/POLITICS/voni-tam-rizni-zelenskiy-poyasniy-vidmovu-nazivati-rosiyu-agresorom-348312_.html.

¹⁸ Див.: Замглавы Офиса президента Костюк: свободолубие и уважение – ценности, которые могут объединить Украину. – Интерфакс-Україна, 12 травня 2020р., <https://interfax.com.ua/news/interview/661594.html>.

¹⁹ Володимир Зеленський, президент України (інтерв’ю “The Times of Israel”). Ексклюзивно: “У мене єврейська кров. І я президент. Нікого це не цікавить”. – Укрінформ, 21 січня 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2860297-volodimir-zelenskij-prezident-ukraini-intervyu-the-times-of-israel.html>.

²⁰ Там само.

²¹ Новорічне вітання Президента України (відеофайл). – Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://www.president.gov.ua/videos/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-1637>.

Не вдаючись до змістовного аналізу такого підходу, слід зазначити, що він був критично/іронічно сприйнятий громадськістю – в Інтернет-просторі навіть виник мем “Какая разница?”²².

Спроба уникнути вибору позиції у “конфліктних” світоглядних питаннях, можливо, мала б забезпечити Президента від втрати підтримки частини електорату (враховуючи його “роздвоєність”, про яку йшлося вище). Можливо, це є природним проявом власних поглядів В.Зеленського, зумовлених особливостями його становлення як особистості (а також поглядів представників його найближчого оточення)²³. Проте, як свідчить досвід, рано чи пізно такий вибір робити доведеться.

Комунікація з суспільством

Комунікація Президента В.Зеленського з суспільством відбувалася у спосіб, відмінний від усіх його попередників. Так, увесь цей рік В.Зеленський старанно уникав будь-яких форматів, які могли б змусити його відповідати на незручні питання (прес-конференції, брифінги, участь у форумах з відповідями на питання).

У листопаді 2019р. В.Зеленський пообіцяв робити щотижневі звіти “про наші успіхи, перемоги, плани і невдачі”, однак такі звіти не ввійшли у практику його діяльності²⁴. Не стали традицією систематичні прес-конференції Президента та/або перших осіб його офісу та партії “Слуга Народу”.

Для широких верств суспільства застосовувався метод односторонньої комунікації, коли з якої-небудь нагоди записувалося стисле відеозвернення. Однак, за оцінкою експертів Інституту масової інформації, такий підхід уже не працює, глядачів суттєво меншає²⁵.

Відносини Президента з пресою за рік не покращилися, попри очевидну прихильність до нього більшої частини національних телеканалів. Прес-конференція 20 травня продемонструвала, що для В.Зеленського спілкування з пресою все ще є значним викликом, до якого він переважно не готовий, і тому для нього донести головні меседжі свого президентства через мас-медіа виглядає проблематичним. Інтерв'ю В.Зеленський давав переважно зарубіжним мас-медіа, і це не завжди мало позитивний результат. Зокрема є приклад нищівно-знущального матеріалу в додатку газети *The Guardian*²⁶.

Загалом, основними проблемами інформаційної політики Президента стали:

- відсутність у команди речників, здатних чітко і зрозуміло відповісти на питання із різних сфер – і тим самим здобути авторитет і довіру суспільної аудиторії;
- замикання в соціальних мережах, брак використання телебачення, яке на цей час залишається головним джерелом інформації для більшості громадян країн;
- складні стосунки команди з журналістською спільнотою, спричинені зокрема заявами про “спілкування без посередників”²⁷;
- відсутність професійної прес-служби Президента (що засвідчила прес-конференція 20 травня 2020р.).

Якщо рік тому громадянам фактично було запропоновано кожному сконструювати свого власного В.Зеленського, то зараз цей підхід, що блискуче виконав свою роль у кампаніях з виборів 2019р., вже навряд чи спрацює. Тим більше, що Президенту вже не вдасться уникати проблеми ідеологічного вибору, як це було під час виборчої кампанії і давало йому можливість залучити представників різних, навіть протилежних ідеологічних напрямів.

Президент у “трикутнику” вищих інститутів влади

Суттєвих змін повноважень Президента за перший рік перебування на цій посаді В.Зеленського не відбулося. Запропонований проект змін до Конституції щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, НАБУ, призначати на посади та звільняти з посад директорів НАБУ і ДБР (законопроект реєстр. №1014) Конституційний Суд визнав таким, що не відповідає іншим положенням Конституції. Президентський проект змін до Конституції щодо децентралізації влади (реєстр. №2598), які посилювали вплив Глави держави на місцеве самоврядування було відкликано. Законопроект про перепідпорядкування Президенту Національної гвардії (реєстр. №1007) так і не було винесено на розгляд Парламенту.

Таким чином, обсяг безпосередніх конституційних повноважень Президента залишився незмінним. Проте можливості його впливу на

²² Про суперечливий характер цього підходу див.: Щюткіна Є. “Какая разница”. Зеленский проговорился, что сделает с историей Украины. – Деловая столица, 21 січня 2020р., <https://www.dsnews.ua/society/-kakaya-raznitsa-zelenskiy-progovorilsya-cto-sdelat-s-istoriei-21012020220000>.

²³ Див.: Савчук Т. Світові ЗМІ: Зеленський із атрибутами радянської культури також підриває “руський мір” Путіна. – Крим.Реалії, 7 травня 2019р., <https://ua.krymr.com/a/zelenskiy-iz-atributamy-radyanskoj-kultury-pidryvae-russkiy-mir-putina/29927404.html>.

²⁴ Певний виняток становлять досить регулярні звернення до громадян у період поширення COVID-19 і запровадження карантину.

²⁵ Провал у прокаті. “Відосіки” Зеленського втрачають мільйони глядачів. – Інституту масової інформації, https://imi.org.ua/monitorings/proval-v-prokati-vidosiky-zelenskogo-vtrachayut-miliony-glyadachiv-i33049?fbclid=IwAR2KJ_b3TclJ20vrLIsEzG40gUhuD-n-PJs6hVOUd1IQH8Ly3PT_gRIP-kY.

²⁶ Volodymyr Zelenskiy: ‘My White House invitation? I was told it's being prepared’, https://www.theguardian.com/world/2020/mar/07/volodymyr-zelenskiy-tv-comic-who-became-ukraine-president-trump-putin?fbclid=IwAR1uYMcT4mhuhvJ6Y6TfiwLx-Qwstx2ft_38LKCQB2zn2VHCWKIZqJZFw.

²⁷ Див.: Богдан про свою “відставку”. – Радіо Свобода, 3 серпня 2019р., <https://www.facebook.com/RadioSvoboda.Org/videos/609210526271725>.

інші владні інституції зросли. Зокрема, у прийнятому Законі “Про Державне бюро розслідувань” передбачено позаконституційне право Президента призначати директора ДБР, і цей Закон поки що є чинним. Зростання впливу Президента також пов’язане з повною підконтрольністю йому Генерального прокурора (з огляду на наявність пропрезидентської “монобільшості”), персональний вплив якого в органах прокуратури значно посилюється внаслідок змін у законодавстві. До того ж, після скасування депутатської недоторканності Генеральний прокурор є ключовою особою у процесі притягнення народних депутатів до кримінальної відповідальності²⁸. Такими чином, **за умов збереження контролю над парламентською більшістю, Президент залишається найбільш впливовою посадовою особою у системі влади.**

Відносини з Парламентом

За результатами парламентських виборів партія “Слуга Народу” отримала більшість місць у законодавчому органі (254 із 450). Теоретично це створювало передумови для автоматичного ухвалення законів, підтримуваних командою Президента (крім змін до Конституції, що вимагають 2/3 голосів).

Однак уже в перші місяці т.зв. “турборежим” у роботі Парламенту почав давати збій. У вересні, після зустрічі з Президентом деякі члени “монобільшості” скаржилися на брак двосторонньої комунікації, нехтування їх думкою²⁹. Також частина депутатів “Слуги Народу” (насамперед, мажоритарники) публічно обурювалися намірам керівництва запровадити “імперативний мандат” (у випадку виключення з фракції депутат втрачав би мандат)³⁰. Зрештою, від запровадження “імперативного мандата” довелося відмовитися: відповідні законопроекти так і не були винесені на голосування. Тоді ж, 12 вересня 2019р. кілька законопроектів “монобільшості” (№1061, №1075 і поданий Президентом №1008) вперше не отримали підтримки в сесійній залі.

Публічні конфлікти у фракції “Слуги Народу” продовжувались у жовтні-листопаді 2019р. (історія

з хабарем у Комітеті податкової політики і “детектором брехні”, демарш А.Скороход на пленарному засіданні тощо)³¹. На початку грудня з фракції “Слуги Народу” було виключено трьох депутатів-мажоритарників³².

У березні 2020р. монобільшість спіткали нові протиріччя та конфлікти з оточенням Президента (виступ низки представників фракції за відставку С.Сивохи, конфлікт Г.Лероса та А.Єрмака тощо). 5 березня значна частина фракції більшості не підтримала постанову про висловлення недовіри Генеральному прокурору Р.Рябошапці (“за” проголосували лише 179 “слуг народу”; решту голосів забезпечили позафракційні та група “Довіра”). Також у березні 54 депутати з пропрезидентської фракції підписали звернення до В.Зеленського із критикою рішення ТКГ з врегулювання ситуації на Донбасі про заснування Консультативної ради (публічною промоцією якого займався глава Офісу Президента А.Єрмак). Переважно це були ті ж самі депутати, які раніше не підтримали відставку Р.Рябошапки³³.

Варто зазначити: поки що конфлікти всередині президентського табору не призводили до відкритої фронди проти самого В.Зеленського. Однак, опір частини депутатів конкретним рішенням і без цього здатен паралізувати злагоджену роботу монобільшості в системі “президентського правління”. Під час ухвалення двох останніх принципових законопроектів, підтримати які В.Зеленський закликав депутатів особисто³⁴ (закону щодо ринку землі (реєстр. №2178-10) та “антиколомойського” закону (реєстр. №2571-д)), фракція “Слуги Народу” дала лише 200-206 голосів. Решту забезпечили фракції “Голос” та “Європейська Солідарність”, депутати з групи “Довіра” та позафракційні.

Таким чином, фракція “Слуга Народу” навряд чи надалі виконуватиме функції т.зв. “монобільшості”, оскільки дедалі помітнішими ставатимуть розбіжності між інтересами Президента та тих центрів впливу, до яких тяжіють окремі групи з середовища цієї політичної сили³⁵. Президент і його оточення

²⁸ Докладніше див. підрозділ “Прокуратура” цього розділу.

²⁹ Перші конфлікти у “Слuzі народу”: чому нардепи незадоволені зустріччю із Зеленським. – Обозреватель, 6 вересня 2019р., <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/pershi-konflikti-v-sluzi-narodu-nardepi-nezadovoleni-zustrichchu-z-zelenskim.htm>.

³⁰ Машай Б. Сміття з хати: чи загрожує “Слuzі народу” розкол. – Слово і Діло, 7 жовтня 2019р., <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/07/colonka/bohdan-mashai/polityka/smitya-xaty-chy-zahrozhuye-sluzi-narodu-rozkol>.

³¹ Див.: Детектор брехні і \$30 тисяч для “Слуги народу”. Як депутати Зеленського посварилися через схеми Яценка. – Економічна правда, 22 жовтня 2019р., <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/10/22/652852>; У “Слuzі народу” розгорівся публічний конфлікт просто в сесійній залі. – УНН, 14 листопада 2019р., <https://www.unn.com.ua/uk/news/1835738-u-sluzi-narodu-rozgoriv-sya-publichniy-konflikt-prosto-v-sesiyniy-zali>.

³² У Раді оголосили про виключення трьох “слуг народу” з фракції. – Українська правда, 3 грудня 2019р., <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/3/7233686>.

³³ “Список Єрмака”: КВУ розповів про внутрішню опозицію в “Слuzі Народу”. – Комітет виборців України, 16 березня 2020р., <http://www.cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:spysok-iermaka-kvu-rozpoviv-pro-vnutrishniu-opozitsiiu-v-sluzi-narodu>.

³⁴ Зеленський у Раді закликав підтримати закон про банки. – Слово і Діло, 13 травня 2020р., <https://www.slovoidilo.ua/2020/05/13/novyna/polityka/zelen-skiy-radi-zaklykav-pidtrymaty-zakon-pro-banky>.

³⁵ Зокрема, виділяються групи, орієнтовані на І.Коломойського, особисто В.Зеленського, А.Єрмака, йшлося і про “групу Павлюка”. Очевидно, таких груп з часом стане більше. Зокрема, у стані формування перебуває аморфна група, яка взяла на озброєння “патріотичну” риторичку та виступає опонентом сумнівних рішень, які просуває глава Офісу Президента А.Єрмак. Див. “Список Єрмака”: КВУ розповів про внутрішню опозицію в “Слuzі Народу”. – Комітет виборців України, <http://www.cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:spysok-iermaka-kvu-rozpoviv-pro-vnutrishniu-opozitsiiu-v-sluzi-narodu>.

постають перед необхідністю вибудовувати ситуативні коаліції у Верховній Раді, аби зібрати необхідну кількість голосів.

Парламентська опозиція, як і раніше, складається з кількох частин. Фракція “Опозиційна платформа – За життя” (44 депутати), що повністю орієнтована на Москву, протягом року дещо посилила свій вплив і можливості.

Фракції, які умовно можна визначити як “проєвропейські”, перебувають у розрізненому, часто дезорієнтованому стані. Якщо “Європейська Солідарність” (27 депутатів) може бути прикладом діяльності невеликої, проте структурованої і помітної опозиційної політичної сили, яка намагається впливати на політичний порядок денний, то фракції “Батьківщини” (24 депутати) бракувало визначеності, а фракції “Голосу” (20 депутатів) – внутрішнього стрижня (ситуація може надалі погіршитись після складання депутатських повноважень С.Вакарчуком).

У разі успішного (через місцеві вибори восени) перетворення на партію, парламентська група “За майбутнє”, що орієнтується на інтереси І.Коломойського (22 депутати), може значно підвищити свою суб’єктність і навіть диктувати свої умови підтримки того чи іншого рішення.

Загалом, з погляду розвитку парламентаризму, рік, що минув від початку каденції В.Зеленського, позначився нівелюванням ролі Парламенту в системі державної влади та акцентуванні його вторинності в суспільному сприйнятті. Логічним наслідком стало суттєве падіння показників довіри суспільства до Верховної Ради та її керівництва, до політичних сил, які увійшли до Парламенту.

Кабінет Міністрів

У системі влади, що сформувалася після подвійних виборів 2020р., Кабінет Міністрів є структурою, повністю залежною від волі Президента, яку той транслює або напругу, або через орієнтовану на нього парламентську фракцію партії “Слуга Народу”.

Така тенденція не є новою для України. Так, якщо Президент В.Янукович заради встановлення контролю над усіма гілками влади вдався до конституційного перевороту, то Президент П.Порошенко надавав переваги використанню системи неформальних зв’язків і методів управління, що не змінювало його намірів щодо підпорядкування діяльності

Уряду своїй волі. Президент В.Зеленський не має необхідності вдаватися до неконституційних вчинків, доки у Верховній Раді існує більшість з однієї партії, створеної в якості інструмента консолідації влади.

Протягом року змінилося два склади Уряду (частина урядовців при цьому залишилися працювати на своїх посадах). Фактично обидва склади Кабінету Міністрів можна вважати урядами В.Зеленського, оскільки він мав і зберігає вирішальний вплив як на добір кандидатів на посади міністрів, так і на функціонування Кабміну³⁶. Парламентська “монобільшість” відігравала у процесі формування обох урядів “процедурну” роль. Це ж стосується й відставки Уряду О.Гончарука, ініціатором якої по суті був Президент³⁷.

Обидва очільники Уряду – О.Гончарук і Д.Шмигаль – безумовно вважали В.Зеленського своїм лідером, себе – членами його команди і дозволяли значний ступінь впливу Офісу Президента на свою діяльність. Про ступінь впливу В.Зеленського на формування Уряду свідчать і проведені ним особисто переговори щодо можливості призначення до його складу таких відомих у недавньому минулому персоналій, як С.Тігіпко та В.Хорошковський³⁸, а також особисту ініціативу щодо призначення Віце-прем’єр-міністром М.Саакашвілі³⁹.

Новий склад Кабінету Міністрів повністю формувався оточенням Президента за критеріями, відомими лише вузькому колу наближених до В.Зеленського осіб. Так, наскільки відомо, Д.Шмигаль, призначений віце-прем’єр-міністром в Уряд О.Гончарука, фактично не мав повноважень щодо добору кадрів (крім двох міністрів – Кабінету Міністрів О.Немцінова та економічного розвитку І.Петрашка, його давніх знайомих).

Таким чином Президент, станом на кінець першого року повноважень, зберігає “подвійний” контроль над Урядом: як через керовану (хоча й слабше, ніж раніше) парламентську більшість, так і через канали персонального впливу. Ця ситуація одночасно є й можливістю, й ризиком для Президента. З одного боку, це дозволяє йому по суті “програмувати” діяльність Кабінету Міністрів, реалізуючи власні політичні ініціативи. З іншого – це покладає на Президента відповідальність за діяльність виконавчої влади, яку не вдасться постійно перекладати на черговий відправлений у відставку Уряд.

³⁶ Див.: Шмигаль розповів про роль Зеленського у призначенні міністрів. – Радіо Свобода, 11 червня 2020р. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shmygal-pryznachennia-shkarlet/30665420.html>.

³⁷ Про це повідомив сам В.Зеленський в інтерв’ю “Українській правді”: “...Я йому чесно сказав: “Льоша, я вважаю, що ти не можеш бути прем’єр-міністром...”. Див.: Кравець Р. Володимир Зеленський: Порошенко багато разів мені пропонував зустріч. Казав, що можемо знайти порозуміння. – Українська правда, 11 червня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/06/11/7255137>.

³⁸ В Офісі президента підтвердили, що Зеленський розмовляв із Тігіпком і Хорошковським щодо прем’єрства. – Гордон, 16 червня 2020р., <https://gordonua.com/ukr/news/politics/v-ofisi-prezidenta-pidtvrdili-shcho-zelenskij-rozmovljav-z-tigipkom-i-horoshkovskim-shchodo-prem-jerstva-1490060.html>.

³⁹ Див.: Саакашвілі стверджує, що Зеленський запропонував йому крісло в уряді. – DW, 22 квітня 2020р., <https://www.dw.com/uk>.

Відносини з ФПГ

Однією з найбільших іміджевих проблем В.Зеленського під час виборчої кампанії, а також найбільшим застереженням щодо нього вітчизняних і зарубіжних експертів, був тісний зв'язок з одним із власників групи “Приват” І.Коломойським. Слід констатувати, що ні в передвиборчій програмі кандидата у Президенти В.Зеленського, ні в передвиборчій програмі партії “Слуга Народу” не вживаються терміни “олігарх” чи “деолігархізація”, хоча за законами жанру “популістської політики” вони мали би там бути.

Сам В.Зеленський неодноразово публічно заперечував вплив на нього з боку осіб, яких відносять до олігархів⁴⁰, зазначаючи, що прагне, щоб “вони жили за законом і вкладали наявні у них гроші в Україну”⁴¹. Очевидно, Президент прагнув вибудувати модель “рівновіддалених” відносин з різними ФПГ, спонукавши їх “вкладатися” у вирішення суспільних потреб, як це до нього на початку свого президентства намагався робити В.Ющенко. Зокрема, у вересні 2019р. відбулася нарада в Офісі Президента за участі як І.Коломойського, так і Прем'єр-міністра О.Гончарука та інших урядовців. У березні 2020р. так само в Офісі Президента відбулася зустріч, в якій брали участь, зокрема, Р.Ахметов, А.Вереvський, І.Коломойський, Ю.Косюк, О.Ярославський та інші. Президент просив у них допомоги в боротьбі проти коронавірусу, при цьому між “олігархами” були розподілені регіони⁴².

Найбільшою проблемою для Президента протягом першого року повноважень стали відносини саме з І.Коломойським, спричинені, в т.ч. вимогою МВФ прийняти закон, який забороняє повернення націоналізованих банків їх колишнім власникам (відомого як “антиколомойський” закон). Для прийняття Закону пропрезидентській фракції довелося долати значний опір своєї ж частини, контрольованої олігархом. 21 травня 2020р. Президент підписав відповідний Закон. Поки цей крок може вважатися чи не єдиним дієвим проявом “антиолігархічної” позиції Президента.

Разом з тим, деякі урядові і парламентські рішення у різних галузях (передусім в енергетиці)⁴³, а також кадрові призначення у вищих органах влади свідчать, що вплив олігархічних груп в українській політиці, в т.ч. на діючу владу, залишається значним⁴⁴.

Особливості та динаміка суспільного сприйняття і підтримки Президента

В.Зеленський розпочав свою президентську каденцію з високим кредитом суспільної підтримки та довіри. Перші заяви та дії на посту (негайний розпуск Верховної Ради, демонстративна конфронтація зі старою політичною елітою під час дострокових парламентських виборів) дозволили новообраному Президенту завоювати прихильність різних соціальних груп, об'єднаних бажанням кардинального перезавантаження влади і політичної системи.

Найвищі показники довіри до В.Зеленського та підтримки його діяльності на посту Президента було зафіксовано у вересні 2019р.⁴⁵ На той час йому довіряли 77% респондентів, не довіряли – лише 15%. Повністю підтримували дії В.Зеленського на посту Президента 48% опитаних, ще 36% – підтримували окремі заходи; не підтримували – лише 9%. Порівняно з останніми передвиборчими опитуваннями березня 2019р. (а також результатами першого туру та даними екзит-полу), електоральна підтримка В.Зеленського не лише значно зросла, але й стала більш рівномірною в різних соціально-демографічних групах (зокрема, за віком і регіоном проживання). Особливо значним було зростання електоральної підтримки новообраного Президента серед респондентів віком 60 років і старших: з 6% у березні до 48% – у вересні. У регіональному розрізі найбільше зростання спостерігалось на Заході: з 12% до 56%.

Надалі, протягом осені й зими 2019-2020рр. спостерігався сталий тренд до зниження основних показників суспільної довіри та електоральної підтримки. Найнижчі показники були зафіксовані в лютому 2020р. При цьому, найбільше падіння підтримки В.Зеленського відбулося в тих самих групах респондентів (люди старшого віку та жителі західного регіону України). Таким чином, у віковому та регіональному розподілах прихильників Президента знову посилюються диспропорції, зафіксовані в період виборчої кампанії – що закономірно за втрати ситуативних прихильників і переважному збереженні “ядерного” електорату. Найбільш лояльними до В.Зеленського є молодь (18-29 років) і жителі Півдня.

Останнє опитування, проведене у квітні 2020р., зафіксувало розрив негативного тренду: частка респондентів, які довіряють В.Зеленському, та тих, хто

⁴⁰ Див. наприклад: Зеленський заперечує вплив на нього Коломойського або Пінчука. – Интерфакс-Україна, 11 жовтня 2019р., <https://ua.interfax.com.ua/news/political/618405.html>.

⁴¹ Там само.

⁴² Детальніше див.: Зеленський зібрав на Банковій олігархів. – Українська правда, 16 березня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/16/7243860>.

⁴³ Див. наприклад, Герус виправдовується за лобіювання інтересів Коломойського, – Юрій Корольчук. – ZIK, 8 жовтня 2019р., https://zik.ua/news/2019/10/08/gerus_vypravdovuietsya_za_lobiyuvannya_interesiv_kolomoyskogo_yuriy_1663449.

⁴⁴ Див.: “Либо человек Ахметова, либо Коломойского, либо Пинчука”. Зеленский рассказал, почему не назначен министр энергетики. – НВ. Бізнес, 20 травня 2020р., <https://nv.ua/biz/economics/lyudi-ahmetova-kolomoyskogo-ili-pinchuka-zelenskiy-obyasnii-pochemu-ne-naznacheni-ministri-energetiki-50089207.html>.

⁴⁵ Тут і далі, якщо не зазначено інше, використовуються дані досліджень громадської думки, проведених соціологічною службою Центру Разумкова. Див. також матеріал “Діяльність нової влади в оцінках громадян”, вміщений у цьому виданні.

готовий проголосувати за нього в першому турі гіпотетичних президентських виборів, знову статистично значимо зросли. Крім того, суттєво посилилася віра у шляхетні мотиви діяльності Президента В.Зеленського: у квітні вже 50% опитаних вважали, що він дбає насамперед про загальнонаціональні інтереси, тоді як у лютому такої думки дотримувались лише 37% респондентів. Утім, останні зміни доречно розглядати як один із тимчасових суспільно-політичних ефектів, пов'язаних із пандемією⁴⁶.

Слід відзначити, що за рівнем суспільної довіри В.Зеленський, станом на квітень 2020р., значно випереджає інших топ-політиків країни, зокрема, лідерів парламентських партій, Прем'єр-міністра та Голову Верховної Ради. Водночас, Президент, станом на квітень 2020р., залишився єдиним представником нової владної команди серед політиків вищого рівня, який зберігає позитивний баланс довіри/недовіри.

У випадку президентських виборів В.Зеленського у квітні 2020р. готові були підтримати 34% серед усіх опитаних (та 45% серед тих, хто візьме участь у виборах і визначився, за кого голосуватиме). При цьому, його найближчі конкуренти з минулорічної виборчої кампанії (а нині – лідери опозиційних фракцій у Парламенті) мають набагато нижчу підтримку (до 10% серед усіх опитаних та 13% – серед тих, хто визначився).

Що стосується виконання В.Зеленським передвиборчих обіцянок, то, станом на квітень 2020р., більшість опитаних вважають такими, що виконуються, обіцянки про оновлення влади (68%) та про забезпечення комунікації громадян із державними структурами через Інтернет (60%). Майже половина (44%) респондентів вважають виконання обіцянки

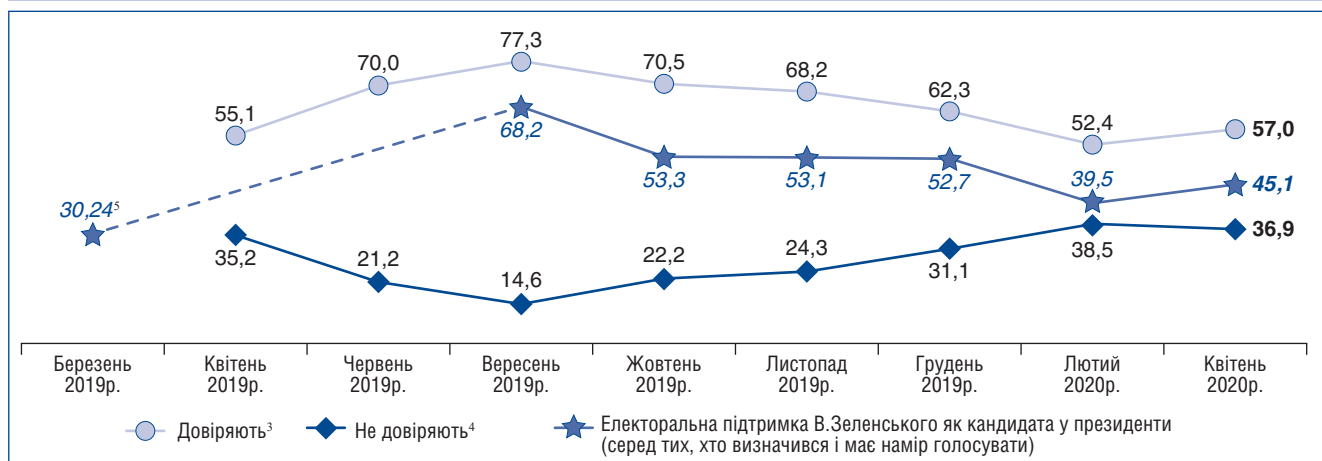
про будівництво доріг за європейськими стандартами. Натомість, понад 60% опитаних вважають зовсім не виконаними наступні обіцянки: боротьба з корупцією, встановлення миру на Сході України, запровадження реального народовладдя, відсторонення олігархів від впливу на політику, створення робочих місць. Також понад 50% опитаних вважають зовсім не виконаними обіцянки детінізації економіки та легалізації доходів, зниження комунальних тарифів, підвищення пенсій.

Варто нагадати, станом на липень 2019р., серед проблем країни, що турбують найбільше, респонденти найчастіше називали: боротьбу з корупцією – 47%, підвищення зарплат і пенсій – 46%, зниження тарифів на комунальні послуги – 44%, вирішення проблеми Донбасу – 42%. Також серед проблем, що турбують громадян особисто, найчастіше звучали підвищення зарплат і пенсій (63%) та зниження тарифів на комунальні послуги (64%). **Отже, можна зробити висновок, що найбільш важливі для суспільства передвиборчі зобов'язання поки що, на думку більшості опитаних, не виконані.**

Таким чином, після першого року президенства основа політичного капіталу В.Зеленського (суспільна довіра, електоральна підтримка та віра в його благі наміри) залишається збереженою. На фоні решти діючого політикуму Президент залишається беззаперечним лідером громадських симпатій. Водночас, це відбувається на тлі падіння суспільної довіри до інших владних інститутів та представників нової владної команди. Крім того, більшість важливих передвиборчих обіцянок В.Зеленського суспільство вважає не виконаними. Якщо Президенту та владній команді в цілому не вдасться задовольнити суспільні очікування, то, беручи до уваги інші згадані вище виклики і ризики, існує ймовірність поширення тенденції зниження суспільної підтримки особисто на Президента.

⁴⁶ Докладно див. матеріал "Діяльність нової влади в оцінках громадян".

Суспільна довіра до В.Зеленського¹ та його електоральна підтримка², %

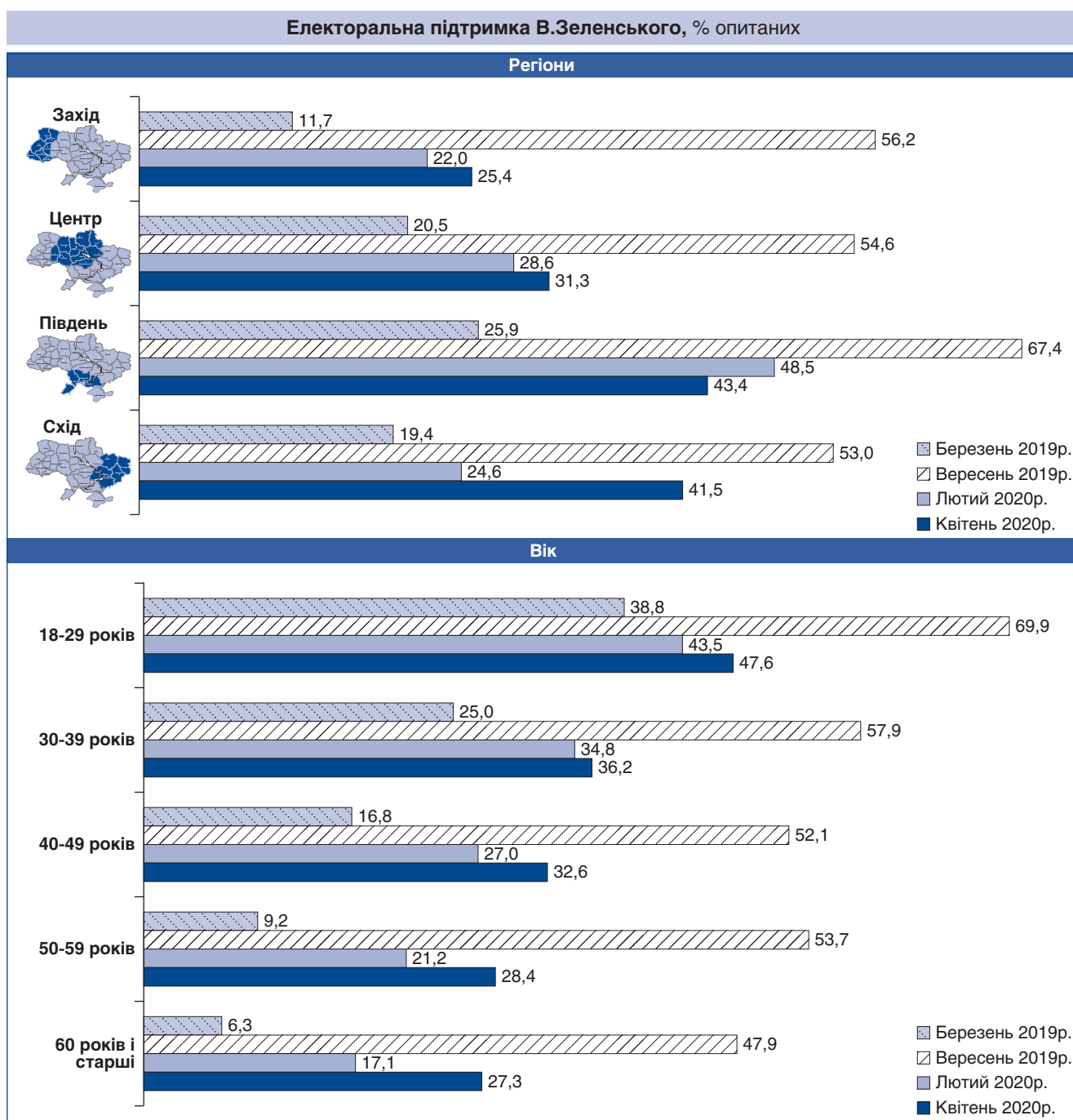
¹ Питання сформульовано таким чином "Якою мірою Ви довіряєте В.Зеленському?".

² Загалом питання сформульовано таким чином "Якби вибори Президента відбувалися наступної неділі, за кого Ви б проголосували?".

³ Сума варіантів відповіді "довіряю" та "скоріше довіряю".

⁴ Сума варіантів відповіді "не довіряю" та "скоріше не довіряю".

⁵ Результати виборів за даними ЦВК, Джерело: Вибори Президента України 2019. – ЦВК, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp300pt001f01=719.html>.

II. ВИКОНАННЯ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ОБІЦЯНОК У ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Передвиборчі обіцянки в політико-правовій сфері дуже широко представлені в передвиборчих програмах як кандидата у Президенти В.Зеленського, так і його політичної партії “Слуга Народу”. Вони стосувалися, передусім, посилення впливу громадян на владу та посилення механізмів її підзвітності (зокрема, “народовладдя”, скасування недоторканності депутатів та імпічмент Президенту, вибори за відкритими списками), подальшого реформування судової влади та прокуратури, позбавлення правоохоронних органів невластивих їм функцій, запровадження “цифрового врядування” й, зрозуміло, боротьби з корупцією, на якій

робився особливий наголос (“весна прийшла – саджати будемо”⁴⁷).

Протягом першого року повноважень Президента В.Зеленського цим напрямом діяльності приділялася значна увага. Проте, **реальні досягнення поки є поодинокими, а деякі здійснені кроки у визначених напрямках насправді віддалили, а не наблизили досягнення задекларованих цілей. Крім того, у деяких сферах відновилися негативні тенденції часів “до-майданної” влади, що викликає особливу тривогу.**

⁴⁷ Відоме гасло передвиборчої кампанії В.Зеленського.

Конституційне реформування

Чи “не найпродуктивнішим” сегментом діяльності нового Президента України за перший рік його каденції могла б стати сфера конституційно-правових перетворень. Адже лише проектів законів про внесення змін до Конституції України Главою держави було подано до Верховної Ради аж *вісім*. Жоден із попередніх Президентів не вдавався до такого “масованого” використання свого права щодо ініціювання конституційних змін (ст.154 Конституції). При цьому, прикметним було те, що всі ці конституційні ініціативи Глави держави було зроблено буквально в перші ж місяці перебування на посту Президента.

Останнє створювало видимість надзвичайно серйозних намірів Глави держави щодо “реформування” саме сфери конституційно-правових відносин. При цьому зі змісту поданих законопроектів, “за сукупністю” проглядається тенденція до посилення впливу президентської влади і послаблення представницьких інститутів, хоча це добре “замасковано” фразеологією про необхідність виконання волі виборців та посилення народовладдя.

Однак подальший перебіг подій щодо реалізації на практиці конституційних ініціатив Глави держави виявився дещо неочікуваним для його ініціаторів. Так, із восьми законопроектів про внесення змін до Конституції України один⁴⁸ був відкликаний ініціатором на доопрацювання, три з них не отримали позитивних висновків Конституційного Суду щодо їх відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України⁴⁹, а два – отримали висновки із серйозними застереженнями Конституційного Суду⁵⁰.

У підсумку лише два (із восьми) поданих Президентом до Парламенту законопроекти отримали позитивні висновки Конституційного Суду, були попередньо схвалені більшістю конституційного складу Верховної Ради та мають реальну перспективу бути прийнятими на одній із наступних чергових сесій Парламенту⁵¹.

Виконання передвиборчих обіцянок політико-правового характеру

Передвиборча програма кандидата на пост Президента України В.Зеленського містила цілу низку обіцянок, що передбачали зміни в системі влади.

Серед них однією з перших була обіцянка кандидата В.Зеленського внести першим *законопроект “Про народовладдя”*, де ... “ми разом закріпимо механізм, за яким тільки Народ України буде формувати основні завдання для влади через референдуми та інші форми прямої демократії”⁵². Однак лише 9 червня 2020р. у Верховній Раді було зареєстровано поданий Президентом проект Закону “Про народовладдя через всеукраїнський референдум” (реєстр. №3612).

Навіть побіжне ознайомлення з проектом дає підстави для висновку про наявність у ньому неконституційних норм. Зокрема, передбачений в законопроекті механізм прийняття на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою закону “Про визнання таким, що втратив чинність, закону України або окремих положень закону України” (ст.120), прямо суперечить ст.75 Конституції, за якою “єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України”. Відтак, процес доопрацювання і проходження цього законопроекту обіцяє бути тривалим.

Окремий блоком у передвиборчій програмі В.Зеленського були визначені питання *“недоторканості”*. Рік назад, претендент на найвищий пост у державі безальтернативно стверджував: “впроваджувати рівність та справедливість почну із себе. Мої законопроекти у цьому напрямі: “Про зняття недоторканості з Президента України, народних депутатів і суддів”; “Про імпічмент Президента України”; “Про відкликання народного депутата України”.

Ще на початку вересня 2019р. Верховною Радою було прийнято закони “Про внесення змін до ст. 80 Конституції України (щодо недоторканості

⁴⁸ Проект Закону “Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)”, реєстр. №.2598 від 13 грудня 2019р.

⁴⁹ Висновок КСУ №6 від 20 листопада 2019р. у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 85 та 101 Конституції України (щодо уповноважених Верховної Ради України) (реєстр. №1061) вимогам статей 157 і 156 Конституції України. – КСУ, http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_v_2019.pdf; Висновок КСУ №7 від 16 грудня 2019р. у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту “Про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань)” (реєстр. №1014) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. – КСУ, http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7_v_2019.pdf; Висновок КСУ №9 від 24 грудня 2019р. у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. №1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. – КСУ, <http://www.ccu.gov.ua/docs/2960>.

⁵⁰ Висновок КСУ №5 від 13 листопада 2019 р. у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу) (реєстр. № 1015) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. – КСУ, http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_v_2019.pdf; Висновок КСУ №8 від 16 грудня 2019р. у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту “Про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи)” (реєстр. №1017) вимогам статей 157 і 156 Конституції України. – КСУ, http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/8_v_2019.pdf.

⁵¹ Припущення базується на тому, що ці законопроекти (про внесення змін до Конституції України щодо надання парламенту права створювати “консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи” та щодо “скасування адвокатської монополії”) за своєю сутністю є т.зв. “політично нейтральними” документами, а отже їх майбутнє прийняття не менш як двома третинами конституційного складу Верховної Ради видається цілком можливим.

⁵² Тут і далі в цьому підрозділі, якщо не зазначено інше, цитується передвиборча програма В.Зеленського, оприлюднена на сайті ЦВК. Докладно див. додаток 1 “Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського”, вміщений в цьому виданні.

народних депутатів України)” та “Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпiчмент)”, ініційований самим новообраним Президентом, а в кінці 2019р. – “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою приведення у відповідність до Закону України “Про внесення змін до статті 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України”.

Прийняті закони з формальної точки зору могли б засвідчити певний прогрес у виконанні саме цих передвиборчих обіцянок В.Зеленського. Стосовно народних депутатів – то вони дійсно втратили депутатський імунітет (крім відсутності юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп), з відповідними як позитивними, так і негативними наслідками⁵³.

Проте, за умов існування “моноцентричної” влади та надзвичайної слабкості системи стримувань і противаг, новий механізм притягнення депутатів до відповідальності (ключова роль Генерального прокурора, залежного від Президента і парламентської більшості) створює загрозу для діяльності політичної опозиції. Підтвердженням останньої тези можна вважати ситуацію навколо звинувачення народного депутата України С.Федини у погрозі вбивством Президенту України⁵⁴.

Натомість, ніяк не вирішило питання позбавлення недоторканності Президента України прийняття Закону “Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпiчмент)”. Адже положенням цього Закону лише відтворено конституційні приписи ст.ст. 85, 108, 111 та 151 Основного Закону. Ситуація із т.зв. “недоторканністю” суддів протягом першого року каденції Президента В.Зеленського також залишилася без змін.

Передвиборчі зобов’язання кандидата у Президенти В.Зеленського стосувалися також окремих питань *статусу народних обранців*. Зокрема наголошувалося, що “кнопкодавство” і “депутатські прогули” стануть автоматичною підставою до позбавлення депутатського мандата. Хоча відповідний проект змін до Конституції був внесений, він був визнаний Конституційним Судом таким, що не відповідає Конституції⁵⁵.

Реформа судової влади

У передвиборчій програмі кандидат у Президенти В.Зеленський не оминув і питань, пов’язаних із *судовою гілкою влади*. Зокрема в його передвиборчій програмі наголошувалося: “судова гілка влади повинна стати Владою, а не прислужником у Президента, уряду, Парламенту, місцевої влади. Ми повернемо довіру і повагу до суду. Для простих спорів – мирові судді, які обираються народом. Для кримінальних злочинів – ефективний суд присяжних, який складається з народу”.

Однак, прийнятий Закон “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування” (16 жовтня 2019р.), який іноді називають “судовою реформою Зеленського”, радше послаблював ту ж саму судову гілку влади (насамперед, в особі її “найвищого” представника – Верховного Суду), ніж був спрямований на її зміцнення. Адже без будь-яких більш-менш зрозумілих обґрунтувань і пояснень, парламентарії в два рази скорочували склад Верховного Суду, на третину зменшували грошове забезпечення суддів Верховного Суду, “забажали” провести їх чергову переатестацію і т.ін. І все це стосувалося щойно реформованого перед тим Верховного Суду. Тому очікуваним стало Рішення Конституційного Суду, яким значна частина положень наведеного Закону була визнана неконституційною⁵⁶.

Натомість питання створення “мирових судів” чи “ефективного суду присяжних” за перший рік каденції Президента В.Зеленського залишилися не вирішеними. Обіцяні “перезавантаження” Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів, як і посилення громадського контролю за судовою системою, також ще не відбулися. У лютому 2020р. набули чинності зміни до законодавства⁵⁷, якими обмежені деякі види судового збору при поданні до адміністративного суду, тобто ця обіцянка почала виконуватися.

⁵³ Докладно див.: Україна-2019: позитивні зміни та приводи для занепокоєння. – Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки), Центр Разумкова, 2020р., с.29-30, http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf.

⁵⁴ Див.: ДБР висунуло Софії Федині офіційне звинувачення у погрозі вбивства президента. – Zaxid.net, 29 листопада 2019р., <https://zaxid.net/news>.

⁵⁵ Докладно див.: Україна-2019: позитивні зміни та приводи для занепокоєння, с.32-33.

⁵⁶ Рішення КСУ у справі (№1-304) за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України “Про судоустрій і статус суддів” від 2 червня 2016р. №1402-VIII, “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування” від 16 жовтня 2019р. №193-IX, “Про Вищу раду правосуддя” від 21 грудня 2016р. №1798-VIII №4 від 11 березня 2020р. – КСУ, http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4_p_2020.pdf.

⁵⁷ Закон України “Про судовий збір”.

Прокуратура

У передвиборчій програмі В.Зеленського та партії “Слуга Народу” одним із завдань визначено повернення довіри до правоохоронних органів, “яку ми плекали на початку реформи”. Це, вочевидь, передбачало продовження реформування цих органів уже відповідно до бачення нової влади.

Прокуратура може бути найбільш яскравим підтвердженням цієї тези. Так, у перші ж місяці своєї каденції, Президент В.Зеленський змінив Генерального прокурора, призначивши на цю посаду Р.Рябошапку. Ця подія запам’яталася ще тим, що в телефонній розмові з Президентом США Д.Трампом В.Зеленський назвав Р.Рябошапку чи то “на всі 100% своєю людиною”, чи то “на 100% людиною чесною”⁵⁸.

Р.Рябошапка як новопризначений Генеральний прокурор негайно радикально оновив керівництво органів прокуратури. Тоді ж прийнято Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури”, положеннями якого, серед іншого, було передбачено проведення “тотальної” перетестації прокурорів усіх рівнів. Останнє стало чи не основним завданням нового керівництва органів прокуратури⁵⁹. При цьому були значно розширені повноваження Генерального прокурора в організаційно-кадрових питаннях.

Однак, через шість місяців після призначення Генеральним прокурором, Р.Рябошапку було звільнено з посади Верховною Радою за згодою Президента⁶⁰. 17 березня 2020р. Президент призначив Генеральним прокурором І.Венедіктову, яка перед тим була т.в.о. директора Державного бюро розслідувань (ДБР) (2 місяці), народним депутатом України (4 місяці), а до того – брала активну участь у передвиборчій кампанії кандидата В.Зеленського.

Новопризначена Генеральний прокурор жодного дня не працювала в органах прокуратури, мала досвід наукової діяльності та спеціалізувалася на викладанні цивільно-правових дисциплін. І.Венедіктова, так само, як і її попередник, негайно поміняла всіх заступників Генерального прокурора (крім керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП))⁶¹ та здійснила низку інших кадрових призначень.

Серед останніх, за повідомленнями окремих ЗМІ, мали місце повернення до органів прокуратури осіб, звільнених після подій на Майдані 2014р., або факти просиленого “просування” по службовій лінії прокурорських працівників часів В.Януковича⁶². Водночас, розпочаті процедури перетестації прокурорів, а також призначення уже відібраних за новими правилами осіб до Офісу Генерального прокурора, були фактично зупинені. Формальною підставою стало (нібито) запровадження у країні карантинних заходів, пов’язаних із запобіганням поширенню на території України COVID-19. Крім того, дії нового керівництва Генеральної прокуратури у кількох суспільно резонансних справах викликали обґрунтоване занепокоєння громадськості з приводу наявності в них елементів політично мотивованих кримінальних переслідувань⁶³.

Таким чином, перший рік президенства В.Зеленського для органів прокуратури можна назвати роком, насамперед, численних кадрових перестановок, звільнення з органів прокуратури значної частини її працівників. Зокрема, це торкнулося й тих працівників органів прокуратури, які відігравали важливу роль у розслідуванні злочинів, вчинених режимом В.Януковича проти державного суверенітету та територіальної цілісності України, проти мирних протестувальників на Майдані (С.Горбатюк, О.Донський та ін.).

У кадрових питаннях реформування прокуратури з боку вищого керівництва держави наочно проявився підхід, за яким головні зміни пов’язуються з персоналіями, а не з інституціями, нормами і процедурами. З’явилися тривожні негативні наслідки такого підходу, а саме, надмірна чутливість призначених осіб до політичної кон’юнктури, особистої позиції Глави держави, а також впливів з боку окремих представників режиму В.Януковича.

Водночас, цей рік не став роком суттєвого покращення діяльності прокуратури чи “прориву” у розслідуванні резонансних кримінальних справ і не сприяв кращому виконанню Президентом його конституційних обов’язків гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина.

⁵⁸ “На 100% чесний прокурор”: Зеленський пояснив, що насправді казав Трампу. – Українська правда, 10 жовтня 2019р., <https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/10/7228686>.

⁵⁹ Докладно див.: Україна-2019: позитивні зміни та приводи для занепокоєння, с.36-37.

⁶⁰ Постанова ВРУ “Про висловлення недовіри Генеральному прокурору Рябошапці Р.Г.” №526 від 5 березня 2020р.

⁶¹ Інформація з сайту Офісу Генерального прокурора, <https://www.gp.gov.ua/ua/leadership>.

⁶² Докладно див.: Голуб А., Козлюк С. Триумфальне повернення старих кадрів: що відомо про нового відповідального за справи Майдану. – Тиждень.ua, 27 березня 2020р., <https://tyzhden.ua/Politics/242015>; Прокурори часів Януковича: хто обіймає високі посади в Офісі Венедіктової – “Слідство.Інфо”. – Дзеркало тижня, 3 червня 2020р., https://dt.ua/UKRAINE/prokurori-chasiv-yanukovicha-hto-obiyamay-visoki-posadi-v-ofisi-venediktovoyi-slidstvo-info-349774_.html.

⁶³ І не лише в Україні. Див.: Зарубежні українці призвали Зеленського прекратити политическое преследование Порошенко, Федины и Вятровича. – Цензор.нет, 12 травня 2020р.; Зеленський наражає Майдан на випробування. – Atlantic Council. – Там само, 15 квітня 2020р.

Боротьба з корупцією

Подолання корупційних явищ, викоріненню їх першопричин та посиленню боротьби з корупціонерами присвячено цілий фрагмент у передвиборчій програмі кандидата в Президенти України В.Зеленського.

В основу антикорупційної діяльності майбутнього Глави держави пропонувалося покласти біблійне “не вкради”, що вже само по собі говорило про дещо “оригінальне” розуміння ним явища корупції. Претендент на найвищий державний пост у своїй програмі стверджував: “я сам не крав і нікому не дозволю”, тому потрібно “не брати, не давати, а хто не зрозумів – саджати”.

І хоч наступні положення з передвиборчої програми містили в цьому напрямі загалом зрозумілі приписи (“нульова толерантність до корупції на всіх рівнях”, “підозрюваний у корупції не вийде під заставу”, “засуджений за корупцію отримує конфіскацію майна і довічну заборону обіймати державні посади”, “викривач корупції перебуватиме під захистом держави...” і т.ін.) – закладена парадигма “боротьби” з корупцією не відображала всього спектра заходів, необхідних хоча б для зупинення, не говорячи вже про повне подолання, корупції як такої.

Відповідно, “своєрідним” виявилось бачення Главою держави шляхів реалізації антикорупційних положень. Очевидно, що Президент як гарант додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина, повинен боротись із корупцією, оскільки саме вона системно підриває базові конституційні цінності та реально загрожує правам і свободам українських громадян. Однак робите це він може “лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України”⁶⁴.

Натомість, проглядається наполегливе прагнення особисто або через наближених осіб впливати на державні інститути, залучені до антикорупційної діяльності. Так, стурбованість у депутатських колах викликало прагнення Президента зберегти за собою право призначення керівника ДБР⁶⁵, навіть за

наявності визнання таких намірів неконституційними⁶⁶. Іншим прикладом може бути призначення заступником голови Національної ради з питань антикорупційної політики (яку традиційно очолює сам Глава держави), не Міністра внутрішніх справ, Генерального прокурора чи голову Державної податкової служби (тим більше, що вони є членами цієї Ради і за посадовими обов’язками безпосередньо пов’язані з реалізацією антикорупційної політики), а керівника Офісу Президента України⁶⁷.

Більше того, не без допомоги окремих представників “команди Президента” в середовищі антикорупційних органів повернулася практика взаємного поборювання, перекладення відповідальності за свої прорахунки на інші органи, часткового згортання позитивних практик в організації боротьби з корупцією. Так, новопризначена Генеральний прокурор публічно (через відеозвернення) звинуватила САП у бездіяльності⁶⁸. САП відповів Генеральному прокурору “Відкритим листом”, фактично звинувативши останню в непрофесійності та політичній заангажованості⁶⁹.

Натомість, ДБР майже півроку працює в режимі відсутності повноцінного керівника (директора ДБР). Після звільнення з цієї посади наприкінці 2019р. Р.Труби, його обов’язки спочатку тимчасово виконувала І.Венедіктова, а після її переходу на роботу до Генеральної прокуратури – один із призначених нею заступників директора ДБР. За таких обставин, ризик концентрації “в одних руках” владних повноважень Генеральної прокуратурою та ДБР разом є надзвичайно великим. Усе це може призвести до посилення негативних тенденцій фактичного переслідування опонентів сьогодишньої влади з політичних мотивів⁷⁰. З іншого боку, за таких обставин суттєво нівелюється саме призначення ДБР як самостійного правоохоронного органу.

Прикметно, що паралельно з цими процесами мали місце спроби послаблення статусу керівника НАБУ через внесення відповідних змін до законодавства, зокрема щодо можливостей його дострокового звільнення⁷¹. Останнє викликало різке занепокоєння у низки зарубіжних партнерів України⁷².

⁶⁴ Частина 2 ст.19 Конституції України.

⁶⁵ Конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України “Про Державне бюро розслідувань” від 12 листопада 2015 року №794-VIII (зі змінами). – КСУ, http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/3_223.pdf.

⁶⁶ Висновок КСУ №7 від 16 грудня 2019р. у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту “Про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань)” (реєстр. №1014) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. – КСУ, http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7_v_2019.pdf.

⁶⁷ Указ Президента України “Питання діяльності Національної ради з питань антикорупційної політики” №453 від 25 червня 2019р.

⁶⁸ Ірина Венедіктова: Бездіяльність САП потребує негайного реагування (ВІДЕО). – Сайт Офісу Генерального прокурора, https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=273572&fbclid=IwARON-1AIYZ5OTBHHKA0iv2anvSLmiWO4eEn8KTDNpz6DZwrTU0z2VK-KORM.

⁶⁹ Відкритий лист прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури від 26 травня 2020р. – Facebook-сторінка САП, <https://www.facebook.com/sap.gov.ua/photos/a.836519139784604/2360666987369804/?type=3&theater>.

⁷⁰ Див.: “Справа Чорновол” потрібна для просування позиції про “майдан як держпереворот”, – Закревська. – Цензор.нет, 15 квітня 2020р.

⁷¹ Проект Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності протидії корупції в окремих правоохоронних та інших державних органах”, реєстр. №3133 від 28 лютого 2020р., https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68266.

⁷² Посли G7 прокоментували зареєстровану у Раді постанову про звільнення Ситника. – Радіо Свобода, 10 лютого 2020р., <https://www.radiosvoboda.org/a/news-g7-sytnyk/30426439.html>.

Усе це разом не могло позитивно вплинути на загальний стан подолання корупції у країні. **Перший рік президентських повноважень В.Зеленського не став роком активізації боротьби з корупцією в Україні.**

До позитивних зрушень у сфері боротьби з корупцією протягом першого року президентства В.Зеленського варто віднести відновлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, а також врегулювання питань, пов'язаних із правовим статусом викривачів корупції, захистом їх прав та забезпеченням умов розкриття інформації про корупцію. В обох випадках законодавча ініціатива виходила безпосередньо від Глави держави⁷³.

У результаті внесених змін, Кримінальний кодекс доповнено статтею 368-5 “Незаконне збагачення”, за якою набуття посадовими особами активів, вартість яких більш ніж на 6 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує їх законні доходи, повинна каратися позбавленням волі на строк від 5 до 10 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років. Відтепер справи про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення у дохід держави мали б розглядатися Вищим антикорупційним судом⁷⁴.

Свою чергою Закон “Про запобігання корупції” було доповнено ст. 53-7 “Винагорода викривачу”, яка передбачає, що право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у 5 000 і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму. При цьому повідомляти про корупційні злочини можна через засоби масової інформації, громадські об'єднання та професійні спілки, а НАБУ та Національне агентство із запобігання корупції (НАЗК) зобов'язані створити захищені анонімні канали зв'язку, через які викривач може здійснити повідомлення, гарантовано зберігаючи свою анонімність⁷⁵.

Недовготривалість дії згаданих законодавчих новел не дозволяє зробити висновки щодо їх ефективності у справі подолання корупційних явищ. Натомість, перші випадки т.зв. недобросовісного використання органами державної влади та їх

посадовими особами нормативних приписів про “незаконне збагачення”, чи “захист прав викривачів” мали місце.

Як правило, йшлося про спроби використати нормативні приписи в організації кримінального переслідування політичних опонентів, або здійснення тиску на своїх “незгідливих” колег (кримінальні провадження проти 5-го Президента України П.Порошенка, народних депутатів України попередніх скликань, урядовців, публічні погрози кримінальним переслідування тощо)⁷⁶. За таких обставин надзвичайно важливе значення в боротьбі з корупцією матиме ефективна і, головне, законна і справедлива діяльність як НАЗК, так і Вищого антикорупційного суду.

Законодавство про партії і вибори

У передвиборчій програмі В.Зеленського стверджувалося, що “вибори до парламенту та місцевих рад мають відбуватись за відкритими списками”. Набувши президентських повноважень, В.Зеленський завернув на повторний розгляд Виборчий кодекс, підтриманий Верховною Радою VIII скликання в останні дні її повноважень, а також висунув низку зауважень щодо його змісту. Одне з ключових зауважень: “аналіз положень Кодексу ... дає підстави для висновку про фактичне збереження складової, характерної для пропорційної виборчої системи із закритими списками”⁷⁷.

Профільний парламентський Комітет формально врахував зауваження Президента, після чого оновлений текст Виборчого кодексу був схвалений Парламентом, а Президент його підписав.

⁷³ Проект Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів”, реєстр. №10358 від 3 червня 2019р.; Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо викривачів корупції” від 17 жовтня 2019р.

⁷⁴ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів”.

⁷⁵ Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо викривачів корупції”.

⁷⁶ Див.: 13 кримінальних проваджень та понад 560 опитаних свідків. У ДБР розповіли про справи проти Порошенка. – ТСН, 20 листопада 2019р., <https://tsn.ua/politika/13-kriminalnih-provazhen-ta-ponad-560-opitanih-svidkiv-u-dbr-rozpovili-pro-spravi-proti-poroshenka-1446432.html>; Зеленський про “плівки Єрмака”: “Я знаю, хто це зробив”. – Українська правда, 20 травня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/news/2020/05/20/7252426>.

⁷⁷ Пропозиції Президента до Виборчого кодексу України, <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66849&pf35401=499945>.

Водночас, аналіз порівняльної таблиці, напрацьованої профільним Комітетом під час розгляду зауважень Президента⁷⁸, а також чинної редакції Виборчого кодексу свідчить, що **внесені корективи практично не забезпечують більшої “відкритості” партійних списків, а подекуди – навпаки, ведуть до протилежних наслідків.**

Так, кількість “закритих” позицій у загальнодержавному партійному списку⁷⁹ (для партій, що подолали виборчий бар’єр) формально була зменшена: з 10 до 9. Але водночас були запропоновані нові правила розрахунку кількості голосів, необхідних для “просування” кандидата у верхню частину регіонального списку.

Якщо застосувати їх до результатів останніх парламентських виборів (2019р.), то з’ясується, що аби почати рухатись вгору в регіональному списку, складеному партією, кандидату потрібно було б набрати понад 7 000 голосів, тоді як за попередньою редакцією Кодексу (відхиленою Президентом) – близько 5 660. Зважаючи на те, що голосування за конкретного кандидата є не обов’язковим (і вимагає від виборця вписування номеру кандидата від партії в бюлетень), навіть таке порівняно незначне зростання бар’єра може призвести до значно більшої “закритості” регіональних партійних списків.

Моделювання дії чинної виборчої системи на основі результатів попередніх парламентських виборів показує: кожна партія, яка подолає 5% виборчий поріг, може розраховувати на гарантоване проходження до Парламенту 19-24 осіб у визначеному нею порядку (дев’ять “закритих” позицій + ще 10-15 мандатів, внаслідок перерозподілу в межах закритого загальнодержавного партійного списку “невикористаних” на рівні регіональних партійних списків часток “виборчих квот”)⁸⁰. Однак якщо виборці не будуть активно користуватись можливістю підтримати конкретного кандидата від партії, ця кількість може виявитися значно вищою.

Подібна пропорційна система з відкритими партійними списками передбачена Виборчим кодексом і для виборів депутатів обласних, міських рад (якщо в місті проживає понад 90 тис. осіб), а також депутатів Верховної Ради АР Крим. Крім єдиного списку на область або місто, партії висувають власні “регіональні” списки в кожному з багатомандатних округів, на які поділяються відповідні область або місто. Єдина суттєва відмінність – немає гарантованих “закритих” місць у верхній частині єдиного списку, сформованого партією. Тобто, в контексті місцевих виборів, партійні списки можна назвати “більш відкритими”.

Таким чином, цю передвиборчу обіцянку В.Зеленського можна вважати формально виконаною: в Україні діє новий Виборчий кодекс, що

передбачає обрання Парламенту та місцевих рад за пропорційною системою з відкритими партійними списками.

Утім, відповідні норми були закладені ще в попередній редакції Виборчого кодексу, до розробки якої В.Зеленський не причетний. Розпочата спершу Президентом боротьба за “більш відкриті” списки не була послідовною: згодом він підписав іншу (ухвалену новим скликанням Верховної Ради) редакцію Виборчого кодексу, що суттєво не послаблює контроль партій над розподілом мандатів, а подекуди навіть створює умови для його посилення.

Також, у жовтні 2019р. Верховною Радою було прийнято *президентський законопроект, що суттєво змінив умови державного фінансування політичних партій* (розділ IV Закону “Про політичні партії в Україні”)⁸¹. Серед іншого, цим Законом позбавлено державного фінансування політичні партії, які на парламентських виборах отримали понад 2% голосів виборців у загальнодержавному виборчому окрузі, але не змогли пройти бар’єра 5%, необхідного для отримання права на участь у розподілі депутатських мандатів.

Зважаючи на рівень підтримки Президента і його партії “Слуга Народу” та непопулярність самої ідеї державного фінансування партій в українському суспільстві, такий крок Глави держави був зрозумілим з точки зору політичної доцільності. Водночас позбавлення позапарламентських партій права на державне фінансування статутної діяльності може суттєво ускладнити можливість виходу на політичну арену нових політичних партій, що не мають підтримки великого капіталу та/або потужних медіа-холдингів, і, відповідно, створює переваги в політичній конкуренції для парламентських партій⁸².

У квітні 2020р. голова партії “Слуга Народу” О.Корнієнко непрямо підтвердив і підтримав підготовку групою депутатів *нових змін до Виборчого кодексу*. Такі зміни передбачали встановлення національного виборчого бар’єру 5% на місцевих виборах та зобов’язання для всіх партій, які хочуть брати участь у місцевих виборах, балотуватися одночасно по всій території України – не менше 2/3 виборчих округів⁸³. Після оприлюднення цієї інформації у ЗМІ низка позапарламентських партій засудили обговорювані нововведення, звинувативши

⁷⁸ Порівняльна таблиця до проекту Закону України “Виборчий кодекс України” (з пропозиціями Президента), реєстр. №0978 від 17 грудня 2019р., <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66849&pf35401=514679>.

⁷⁹ Загальнодержавний партійний список кандидатів аналогічний до того, що формується партією за простої пропорційної системи виборів, яка діяла в Україні раніше. Згідно з новим Виборчим кодексом, з числа кандидатів, включених до загальнодержавного виборчого списку, партія формує і затверджує регіональні списки кандидатів у депутати у кожному виборчому регіоні. Усього таких регіонів 27, межі переважної більшості з них відповідають адміністративному поділу країни на області.

⁸⁰ Див.: Васильченко С. Відкриті партійні списки у проекті Виборчого кодексу: спекуляції й реалії. – Український центр суспільних даних, 22 лютого 2018р., <https://socialdata.org.ua/vidkriti-partiyni-spiski-u-proekti-vi>; Новий “новий” Виборчий кодекс – за якою системою відбуватимуться майбутні вибори в Україні? – Опора, 18 грудня 2019р., https://www.oporua.org/news/vybory/codecs_new_edition.

⁸¹ Проект Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції”, реєстр. №1029 від 29 серпня 2019р.

⁸² Детальніше див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки).

⁸³ Див.: Ведернікова І. Олександр Корнієнко: “Ми в будь-якому випадку вбудуємо з мерами діалог. Не з цими, так з іншими”. – Дзеркало тижня, 26 квітня 2020р., https://dt.ua/internal/oleksandr-korniyenko-mi-v-bud-yakomu-vipadku-vibuduyemo-z-merami-dialog-ne-z-cimi-tak-z-inshimi-345827_.html.

партію влади в навмисному створенні дискримінаційних обмежень⁸⁴. Згодом Президент жорстко розкритикував ці плани, приписавши їх представникам “старих” (опозиційних) партій. В.Зеленський запевнив, що він сам і партія “Слуга Народу” виступають проти подібних намірів. **Суперечливість публічних заяв є свідченням відсутності єдиного бачення та цілісного плану політичної реформи у президентському таборі.**

Система урядування

Реформа державної служби

“Моє головне завдання – зазначав у своїй передвиборчій програмі В.Зеленський – привести до влади порядних і патріотичних фахівців... Підставою призначення на посаду стають розум, освіта, талант і совість, а не те, що разом хрестили дітей”.

На жаль, деякі ключові державні посади, призначення на які відбувається за особистим рішенням Президента чи за його поданням, посіли друзі або колеги В.Зеленського без відповідного досвіду та кваліфікації (голова СБУ, низка призначень в Офісі Президента тощо).

За підрахунками аналітиків, понад 30 осіб, які раніше працювали у структурах “Студії Квартал 95”, її дочірніх організаціях, надавали послуги компанії, співпрацювали із В.Зеленським на професійній основі, були знайомими, друзями, родичами В.Зеленського чи його оточення отримали державні посади⁸⁵.

Судячи зі слів самого Президента, для нього дуже важливим є критерій персональної довіри: “Напевне я довго не довіряю... але вже потім, коли я вже довірив людині, ніхто не може мене переконати, що це не та людина, чи вона чимось там займається нехорошим, недобрим”⁸⁶.

Водночас, таке покладання на власну інтуїцію вже призвело до суттєвих кадрових прорахунків, які визнав сам Президент⁸⁷, і які, на жаль, **мали і продовжують мати негативні наслідки для держави.**

У системі державної служби також відбулися досить сумнівні зміни, що не сприяють її професіоналізації. У вересні 2019р. Парламент підтримав проект Закону “Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади” (його було визначено Президентом як невідкладний)⁸⁸. Серед іншого, було внесено зміни до Закону “Про

державну службу”, завдяки яким Кабінет Міністрів отримав можливість довільно, без зазначення причин звільняти державних службовців категорії “А”, зокрема держсекретарів міністерств (ст.87-1). **Де-факто, це означає ліквідацію інституту державних секретарів як політично нейтральних адміністративних керівників міністерств, які мали забезпечувати стабільність і наступність у їх функціонуванні.**

До кінця 2019р. Уряд О.Гончарука звільнив сім з 14 державних секретарів, які залишилися йому у “спадок” від попереднього складу Уряду. Також у вересні 2019р. було звільнено низку керівників центральних органів виконавчої влади⁸⁹. Спрощення процедури звільнення держслужбовців категорії “А” тоді пояснювалося політичною доцільністю, потребою якнайшвидше привести на відповідальні посади “справжніх” реформаторів.

Утім, після чергової зміни Уряду, вже новий Кабінет Міністрів (під керівництвом Д.Шмигала) через аналогічний механізм звільнив з посад низку службовців, які мали репутацію реформаторів і підтримувались значною частиною експертного середовища: М.Нефьодова – з посади голови Державної митної служби України⁹⁰, О.Стародубцева – з посади голови Національного агентства України з питань державної служби⁹¹ та ін.

У квітні 2020р., у зв’язку з пандемією *COVID-19*, були тимчасово призупинені норми Закону “Про державну службу” в частині конкурсного добору на посади державної служби. Натомість запроваджена процедура тимчасового добору на посади державної служби без конкурсу (шляхом співбесіди), з укладанням строкового контракту. Ця процедура діятиме впродовж карантину і 30 днів після його закінчення⁹².

Ці нововведення було розкритиковане представниками ЄК як таке, що порушує європейські принципи публічного урядування. Під час двосторонньої зустрічі, що відбулася 30 квітня, представники Уряду та ЄК погодили пріоритети реформи державного управління на 2020р., серед яких зміни до Закону про державну службу, особливо в частині

⁸⁴ Засторога позапарламентських партій щодо зміни правил проведення виборів у жовтні 2020р. – Сила людей, 1 травня 2020р., https://cabinet.sylaliudei.ua/news/zastoroga-pozaparlamentskykh-partiy-shhodo-zminy-pravyl-provedennya-vyboriv-u-zhovtni-2020-roku/?fbclid=IwAR1z5psum3y0_bxxaj4govvuuq-2l_4wx9-voqq18k8kj25ip3ony0udazxg.

⁸⁵ За рік на державних посадах опинилися понад 30 “кварталівців” і їх знайомих. – Комітет виборців України, <http://www.cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:za-rik-na-derzhavnykh-posadakh-opynylisia-ponad-30-kvartalivtsiv-i-ikh-znaiomykh>.

⁸⁶ Один робочий день Президента України. – Facebook-сторінка Офісу Президента, <https://www.facebook.com/watch/?v=773662803120510>.

⁸⁷ Див.: Кравець Р. Володимир Зеленський: Порошенко багато разів мені пропонував зустріч. Казав, що можемо знайти порозуміння. – Українська правда, 11 червня 2020р.

⁸⁸ Проект Закону “Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади”, реєстр. №1066 від 29 серпня 2019р., https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66291.

⁸⁹ Детальніше див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки), с.43-44.

⁹⁰ Розпорядження КМУ №447 від 24 квітня 2020р.

⁹¹ Розпорядження КМУ №217 від 10 березня 2020р.

⁹² Докладно див.: Щодо процедури тимчасового добору на державну службу на період карантину. – Національне агентство України з питань державної служби, 30 квітня 2020р., <https://nads.gov.ua/news/shhodo-proceduri-timchasovogo-doboru-na-derzhavnu-sluzhbu-na-period-karantinu>.

посилення стабільності державної служби та удосконалення конкурсної процедури, що буде ефективним в умовах соціального дистанціювання та не порушуватиме європейські принципи⁹³.

Поки що доводиться констатувати: **спроби надати системі державної служби певну автономію від політичного керівництва, започатковані у 2016р., були зірвані. Натомість спостерігається відхід від європейських принципів на користь ситуативної політичної доцільності.** Відтак немає підстав сподіватися, що практика призначення на державну службу за принципом політичної/персональної лояльності буде обмежена в найближчому майбутньому.

Діджиталізація (електронний уряд)

Перспективам діджиталізації у передвиборчій програмі В.Зеленського було приділено чи не найбільше уваги.

“Моя ціль – повна відкритість діяльності влади, автоматизація публічних процесів онлайн, зведення всього функціоналу держави до розмірів смартфона.

Держава забезпечить усіх мешканців доступом до швидкого Інтернету. Ми сприятимемо розвитку цифрової грамотності населення незалежно від віку.

Уся інформація про формування та використання бюджетів, проведення тендерів, закупівель, аукціонів буде доступною всім. Публічні процеси будуть автоматизовані, адже комп’ютер хабара не бере.

Послуги, які можуть надаватись електронно, будуть впроваджені першочергово.

Громадяни України отримають можливість долучатись до прийняття важливих рішень влади через мережу Інтернет, зокрема і до голосування на виборах і референдумах”.

У серпні 2019р. в Парламенті створено Комітет з цифрової трансформації, а у вересні – Міністерство цифрової трансформації. Відтоді було реалізовано низку ініціатив у напрямі електронних інновацій, а також продовжено проекти, започатковані до 2019р.

Так, у січні 2020р. була введена у промислову експлуатацію система електронної взаємодії українських державних інформаційних ресурсів “Трембіта”, функція якої – надати органам державної влади та місцевого самоврядування оперативний, безперешкодний і надійний доступ до необхідної інформації. Система була створена за підтримки

проекту “EGOV4UKRAINE” програми “U-LEAD з Європою” на основі естонської платформи обміну даними⁹⁴. Процес впровадження системи був започаткований українським Урядом у 2016р.⁹⁵

У лютому 2020р. Мінцифри презентувало єдиний онлайн-сервіс державних послуг “Дія”, який поступово нарощує кількість опцій, доступних для громадян. Наразі користувачам доступні: мобільний застосунок з цифровими водійськими документами, цифровий студентський квиток, цифрові внутрішній та міжнародний паспорти громадянина України, а також 27 державних послуг, зокрема, послуги для ФОП (відкриття, закриття, внесення змін) та отримання статусу безробітного. Станом на 6 травня 2020р., мобільний застосунок “Дія” завантажили 3 млн. користувачів⁹⁶.

Також у рамках порталу “Дія” функціонує освітня платформа “Дія. Цифрова освіта”, на якій доступні освітні “серіали”: “Базові цифрові навички”, “Цифрові навички для вчителів” та “Безпека дітей в Інтернеті”, “Цифрові гроші” тощо.

У липні 2019р. Президент В.Зеленський видав Указ “Про деякі заходи з покращення доступу до мобільного Інтернету” (№497), яким доручив Уряду та Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв’язку та інформатизації, розчистити радіочастоти в діапазоні 790-960 МГц для функціонування мереж мобільного зв’язку III та IV поколінь (3G та 4G), а також сприяти видачі та переоформленню відповідних ліцензій. У березні 2020р. три найбільші оператори мобільного зв’язку (Lifecell, Vodafone та “Київстар”) отримали ліцензії на радіочастотний ресурс у діапазоні 800-900 МГц. За умовами ліцензій, протягом 24 місяців оператори мають забезпечити можливість отримання послуг 4G у кожному населеному пункті із населенням більше 2 000 осіб, а також покриття для не менше ніж 90% населення України⁹⁷ (див. про це також у підрозділі “Передвиборчі обіцянки у сфері економіки: стан реалізації”).

У жовтні 2019р. Верховна Рада внесла зміни до Закону “Про публічні закупівлі” (відповідний законопроект був визначений Президентом як невідкладний)⁹⁸. Зокрема, поріг для обов’язкового проведення державних закупівель через електронну систему ProZorro знижено з 200 до 50 тис. грн., запроваджено

⁹³ Учасники політичного діалогу Україна-ЄС окреслили пріоритети реформи державного управління на 2020р. – Урядовий портал, <https://www.kmu.gov.ua/news/uchasniki-politichnogo-dialogu-ukrayina-yes-okreslili-prioriteti-reformi-derzhavnogo-upravlinnya-na-2020-rik>.

⁹⁴ Система “Трембіта”. Архітектура системи інтероперабельності, <https://e-resources.gov.ua/#/Trembita>.

⁹⁵ Постанова КМУ “Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів” №606 від 8 вересня 2016р.

⁹⁶ Мобільний застосунок “Дія” завантажили 3 млн. українців. – Міністерство інформаційної трансформації, 6 травня 2020р., <https://thedigital.gov.ua/news/mobilniy-zastosunok-diya-zavantazhili-3-mln-ukraintsev>.

⁹⁷ Високошвидкісний мобільний інтернет стане доступним у сільській місцевості. – Урядовий портал, 18 березня 2020р., <https://www.kmu.gov.ua/news/visokoshvidkisnij-mobilnij-internet-stane-dostupnim-u-silskij-miscevosti>.

⁹⁸ Проект Закону “Про внесення змін до Закону України “Про публічні закупівлі” та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель”, реєстр. №1076 від 29 серпня 2019р., https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66307.

визначення “аномально низької ціни” та антидемпінговий механізм, посилено відповідальність за грубі порушення тендерного законодавства тощо⁹⁹. Відповідно до Закону, ці зміни набули чинності 19 квітня 2020р.

Таким чином, більшість передвиборчих зобов’язань В.Зеленського щодо діджиталізації держави мають тенденцію до виконання. Утім, наскільки ефективним та якісним є це виконання, покаже час.

Децентралізація (місцеве самоврядування)

“Для рівного розвитку регіонів ми перестанемо концентрувати центральні органи влади у Києві, — зазначено в передвиборчій програмі В.Зеленського. — Влада повинна бачити проблеми на місцях, а не з вікон своїх київських кабінетів. Це підніме благоустрій у регіонах і дасть шанс працевлаштування на місцях”. Поки що жодного перенесення центральних органів влади до регіонів не відбулося.

Слід зазначити, що розосередження по країні органів, завданням кожного з яких є здійснення державної політики на всій її території, виглядає досить дивною ідеєю. Тож відмову від її реалізації важко оцінювати негативно.

Разом з тим, уже у статусі Президента (у вересні 2019р.) В.Зеленський назвав першочерговим завданням влади невідкладне завершення процесу децентралізації, в т.ч. — передачу реальної влади, фінансів і ресурсів на місця, завершення секторальної децентралізації¹⁰⁰.

З кінця 2019р. відбувається форсування адміністративної реформи “згори”, аби встигнути сформувати громади і райони до чергових місцевих виборів, що мають відбутися 25 жовтня 2020р. 20 грудня набули чинності зміни до Закону “Про добровільне об’єднання територіальних громад”, покликані прискорити цей процес. Надалі об’єднання відбуватиметься винятково за перспективними планами, які розроблятимуть обласні державні адміністрації і затверджуватиме Уряд (тобто, більше не передбачено їх схвалення обласними радами).

Крім того 16 квітня 2020р. Верховна Рада надала повноваження Уряду визначати адміністративні

центри та території територіальних громад, а також подавати до Парламенту проекти законодавчих актів щодо утворення і ліквідації районів (Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад”). Розроблений Урядом проект районування областей був розкритикований Асоціацією міст України, як такий, що “знищує результати децентралізаційної реформи, розбудови ОТГ та призведе до вилучення з бюджетів міст і громад значної частини доходів”¹⁰¹.

Більш того, триває підготовка законопроекту про реформування субрегіонального (районного рівня), який встановить перелік і склад нових районів¹⁰². У планах Уряду передбачено ліквідацію районних рад. Районні державні адміністрації будуть трансформовані в органи державної влади префектурного типу, тобто відповідатимуть за координацію роботи центральних органів виконавчої влади на відповідній території та здійснюватимуть нагляд за дотриманням законності¹⁰³.

Однак найважливішою законодавчою ініціативою в цьому контексті є запропонований Президентом проект змін до Конституції України щодо децентралізації влади (реєстр. №2598 від 13 грудня 2019р.). Законопроект розкритикований експертним середовищем і зарубіжними партнерами України через явну тенденцію до посилення влади Глави держави (замість посилення прав громад)¹⁰⁴. Після критики законопроект було відкликано, наразі команда Президента працює над його “ліберальнішим” варіантом¹⁰⁵.

Щодо передачі фінансів і ресурсів на місця, то основи фінансової децентралізації вже були закладені у 2015р. З того часу спостерігалось суттєве зростання власних доходів місцевих бюджетів (і в абсолютних показниках, і як частки ВВП)¹⁰⁶. Однак, у 2020р. низка чинників погіршують економічне становище місцевого самоврядування. В умовах карантину очікується значне скорочення надходжень до місцевих бюджетів від податку на доходи фізичних осіб, а також від туристичного збору. Ще частини надходжень місцеві бюджети позбавили зміни, внесені до Податкового кодексу в цілях підтримки

⁹⁹ Докладно див: Велике оновлення ProZorro. У неділю запрацює нове законодавство про публічні закупівлі. — ProZorro, 17 квітня 2020р., <https://prozorro.gov.ua/news/velyke-onovlennya-prozorro-u-nedilyu-zapracyuye-nove-zakonodavstvo-pro-publichni-zakupivli>.

¹⁰⁰ Президент окреслив першочергові завдання у сфері децентралізації та регіональної політики. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 2 вересня 2019р., <https://www.president.gov.ua/news/prezident-okresliv-pershochergovi-zavdannya-u-sferi-decentra-57089>.

¹⁰¹ Правління АМУ категорично не підтримує пропонуване Урядом укрупнення районів. — Асоціація міст України, 12 червня 2020р., <https://www.auc.org.ua/novyna/pravlinnya-amu-kategorichno-ne-pidtrymuje-proponovane-uryadom-ukrupnennya-rayoniv>.

¹⁰² Виходимо на текст проекту законодавчого акту про нові райони. — В’ячеслав Негода. — Децентралізація, 7 травня 2020р., <https://decentralization.gov.ua/news/12435>.

¹⁰³ Лукеря І. Децентралізація — завершення реформи. — Децентралізація, 16 квітня 2020р., <https://decentralization.gov.ua/news/12370>.

¹⁰⁴ Докладно див.: Конституційна реформа. — Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки).

¹⁰⁵ Ведернікова І. Олександр Корнієнко: “Ми в будь-якому випадку вбудуємо з мерами діалог. Не з цими, так з іншими”. — Дзеркало тижня, 26 квітня 2020р., https://dt.ua/internal/oleksandr-korniyenko-mi-v-bud-yakomu-vipadku-vibuduyemo-z-merami-dialog-ne-z-cimi-tak-z-inshimi-345827_.html.

¹⁰⁶ Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування (станом на 10 лютого 2019р.). — Децентралізація, <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>.

платників податків в умовах пандемії¹⁰⁷. Зокрема, йдеться про відмову від стягнення сплати за землю та оподаткування об'єктів нежитлової нерухомості на період з 1 по 31 березня. Крім того, відбулося суттєве скорочення субвенцій та Державного фонду регіонального розвитку¹⁰⁸. Загалом, керівництво Асоціації міст України заявляє про перспективу недоотримання місцевими бюджетами 15,6 млрд. грн.¹⁰⁹ Водночас, більша частина витрат на боротьбу з пандемією лягає саме на місцеві бюджети¹¹⁰.

Отже, керівництво держави вживає заходів для прискореного завершення реформи децентралізації, започаткованої у 2015р. Водночас, власних ініціатив нової влади до подальшої передачі реальної влади на місця чи посилення економічної спроможності місцевих громад поки не спостерігається. Навпаки, йшлося про спроби посилити вплив Президента на місцях. Деякі здійснені владою заходи призвели до погіршення фінансового стану органів місцевого самоврядування.

Наближення чергових місцевих виборів (на яких головним конкурентом пропрезидентської партії можуть стати політичні проекти регіональних еліт) посилюють суперечності між центральною владою і місцевим самоврядуванням. Ці суперечності вже вилились у публічний конфлікт Президента з мерами деяких міст (щодо карантинних обмежень). Висловлювання самого В.Зеленського з цього приводу доволі радикальні: “Не можуть мери бути проти президента, проти вертикалі влади. Це – проти держави. Це – чистий сепаратизм, який вони прикривають децентралізацією”¹¹¹. За таких умов очікувати від центральної влади реальних кроків до децентралізації не доводиться.

ВИСНОВКИ

Результати президентських і парламентських виборів 2019р. створили унікальну для новітньої історії України ситуацію, за якої уся повнота влади в результаті народного волевиявлення виявилася сконцентрованою в руках Президента В.Зеленського та його найближчого оточення. В існуючій системі влади Глава держави відіграє роль політичного центру, який має значний вплив на інші гілки влади, передусім, законодавчу та виконавчу, а також на систему правоохоронних органів.

З одного боку, це створило сприятливі умови для реалізації політичного курсу нової влади, її передвиборчих зобов'язань та очікувань громадян. З іншого – попередній досвід політичного розвитку України свідчив, що концентрація влади у Президента несе із собою ризики формування волюнтаристських підходів у політиці, започаткування авторитарних тенденцій, ігнорування думки різних суспільних груп, тиску на політичну опозицію.

Річниця перебування при владі нових владних еліт на чолі з Президентом України В.Зеленським у політико-правовій сфері підтвердила правильність цих висновків. Перший рік нового Глави держави характеризується поєднанням окремих позитивних досягнень з наростанням негативних тенденцій, серед яких найбільш небезпечними є порушення системи стримувань і противаг та концентрація президентської влади, відновлення практики політично мотивованого правосуддя і використання правоохоронних органів для тиску на опозицію в політикумі та суспільстві, спроба перегляду світоглядних засад розвитку Української держави.

Значна суспільна підтримка новообраного Президента В.Зеленського та його політичної партії, висловлена під час минулорічних виборів, не призвела до формування якісно нової влади, на що сподівалися громадяни. Нова влада виявилася не кращою за стару за принципами рекрутування та способами діяльності і явно поступалася останній за рівнем професіоналізму. Результати діяльності нової владної команди за рік довели, що наявність “добрих намірів” не може замінити собою фаховий підхід. Перевагою нової владної команди деякий час можна було вважати відсутність гучних корупційних скандалів за участі її представників. Проте, згодом почали з'являтися ознаки корупції і у її середовищі.

Нова влада від початку своєї діяльності виявилася неспроможною запропонувати суспільству системне бачення пріоритетів державної політики на термін повноважень. Їй не вдалося трансформувати набір передвиборчих гасел і обіцянок у програмні документи державного рівня. Станом на червень 2020р., немає програми діяльності парламентської коаліції (депутатської фракції більшості, яка має права коаліції депутатських фракцій), не

¹⁰⁷ Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)” від 17 березня 2020р.

¹⁰⁸ Див.: АМУ підтримує законопроект щодо збереження фінансової основи місцевого самоврядування. – Асоціація міст України, 6 травня 2020р., <https://www.auc.org.ua/novyna/amu-pidtrymuje-zakonoprojekt-shchodo-zberezhennya-finansovoyi-osnovy-miscevogo>; Вплив закону для протидії коронавірусу на бюджети органів місцевого самоврядування – інформаційна довідка. – Децентралізація, <https://decentralization.gov.ua/news/12359>; Бочі А. Чи виживуть бюджети ОТГ у боротьбі з коронавірусом. – Економічна правда, 16 квітня 2020р., <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/16/659472>.

¹⁰⁹ Втрати від прийняття антикризового закону перевищать 15 млрд. грн. – Кличко. – Финансовый клуб, 31 березня 2020р., <https://finclub.net/ua/news/vtraty-vid-priyniattia-antykryzovoho-zakonu-perebilshat-15-mlrd-hrn-klychko.html>.

¹¹⁰ Оперативна інформація про видатки на боротьбу з COVID-19, https://public.tableau.com/profile/ua.gov.covid19#!/vizhome/COVID-19UKRAINE/COVID_19.

¹¹¹ Цит. за: “Хотів заразитися коронавірусом”. Два дні з Президентом Зеленським. – Українська правда, 9 червня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/06/9/7254917>.

затверджена Програма діяльності Кабінету Міністрів, не підготовлено щорічне послання Президента до Верховної Ради.

Натомість, у політико-правовій сфері було започатковано “конституційне експериментаторство”, що відбулося у поданні цілої низки безсистемних змін до Конституції, більшість з яких не має шансів бути імplementованими. Лише два з восьми поданих Президентом законопроектів отримали позитивні висновки Конституційного Суду, були попередньо схвалені більшістю від конституційного складу Верховної Ради і мають реальну перспективу бути прийнятими.

Деякі популярні в суспільстві зміни (як, наприклад, скасування депутатської недоторканності), були реалізовані у спосіб, що може мати суттєві негативні наслідки для представницької функції Парламенту (на чому наголошували як вітчизняні експерти, так і поважні міжнародні організації), або не є дієвими з точки зору досягнення цілі (зокрема, ліквідація президентської недоторканності через законодавче впровадження процедури імпичменту). Із запізненням майже на рік почалася робота над законопроектом “Про народовладдя”, який Президент обіцяв внести першим. Позитивним аспектом стало прийняття Виборчого кодексу, хоча й зі змінами, що погіршили його зміст.

Намагання за будь-яку ціну довести свою “інакшість” від попередньої влади, а також отримати додаткові важелі впливу на відповідні сфери, призвело до спроб перегляду низки реформ, зокрема, у сферах судочинства, прокуратури, децентралізації, державної служби. Це не лише призвело до ускладнення ситуації у відповідних сферах, але й викликало негативну реакцію з боку міжнародних партнерів України, за підтримки яких ці реформи здійснювалися.

Так, лише ускладнили ситуацію у судовій системі наміри скорочення числа суддів Верховного Суду та інші “інновації” судової реформи від нового Президента. Найбільш очевидним наслідком “перереформування” прокуратури стало посилення впливу на неї з боку Глави держави та поступове відновлення в ролі карального знаряддя влади проти опозиції. “Зворотнім боком” спроби продовження децентралізації стало намагання посилити вплив на місцеве самоврядування представників президентської влади.

На тлі заяв про необхідність звільнення політичних партій від впливу олігархів, викликало подив рішення про позбавлення державного фінансування найбільш успішних позапарламентських партій. Перегляд законодавства про державну службу, який мав полегшити “оновлення” влади, призвів до зриву спроб надати системі державної служби певну автономію від політичного керівництва, до відходу від європейських принципів на користь ситуативної політичної доцільності, зниження рівня

професіоналізму у владних структурах. Позитивним явищем у сфері державного управління можна вважати поширення практики надання послуг населенню у цифровому форматі, діджиталізацію.

Рік, що минув, не став “проривом” у антикорупційній діяльності, якій приділялося особливо багато уваги під час передвиборчих кампаній Президента та його партії. Жодна з резонансних корупційних справ проти представників “старої” влади, в т.ч. тих справ, звинувачення за якими сприяли перемозі В.Зеленського на виборах, – не розкрита. Натомість, колишні конкуренти нового Президента України В.Зеленського переслідуються за іншими, не пов’язаними з корупцією обвинуваченнями. Спостерігаються спроби встановити контроль “президентсько-прокурорської вертикалі” над антикорупційними органами, що призводить до конфліктів у системі і знижує ефективність її дій. До позитивів у цій сфері можуть бути віднесені лише зміни в законодавстві щодо відновлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, а також врегулювання питань, пов’язаних із правовим статусом викривачів корупції.

Узявши на озброєння власноруч створений міф про підтримку більшості населення, нова влада дозволяла собі нехтування як принципами верховенства законності та верховенства права, так і думкою громадянського суспільства, активних верств населення, ЗМІ. Подекуди публічна незгода з позицією Президента сприймалась як вияв ворожості чи навіть загроза і “включала” механізм переслідувань правоохоронною системою. Водночас, значною мірою завдяки активній позиції патріотично налаштованих громадян, вдалось утримати нову владу від кроків до здачі національних інтересів перед країною-агресором.

Наміри нівелювати досягнення попередників виразно спостерігалися у в ідеологічній царині, де представниками нової влади неодноразово наголошувалося на помилковості попередніх підходів у мовній та інформаційній політиці, політиці щодо історичної пам’яті, символічного простору, етнонаціональних відносин, релігії та ін., та декларувалися наміри внести свої корективи. Загальним трендом цих коректив є зміна акцентів з української соціокультурної складової в бік “мультикультуралізму”, що в сучасному контексті виглядає як повернення до пострадянської чи відновлення позицій російської культурних традицій.

У цілому, більшість задекларованих цілей у політико-правовій сфері за перший рік президентства В.Зеленського не були досягнуті, більшість передвиборчих обіцянок – не були виконані. Понад те, виникли і розвиваються негативні тенденції, які можуть мати різнопланові негативні наслідки. Водночас, нинішній Глава держави ще має досить значний кредит суспільної довіри і запас часу, щоб змінити ситуацію на краще.

ЕКОНОМІКА

Оцінка результатів діяльності Президента України у сфері економіки має здійснюватися з урахуванням тієї обставини, що Глава держави, відповідно до Конституції України, не має прямо закріплених за ним функцій формування і реалізації економічної політики: це – прерогатива парламентської більшості і підзвітного їй уряду. Проте нинішній Президент України є одночасно неформальним лідером правлячої партії “Слуга Народу”, яка отримала парламентську більшість і право одноособово формувати уряд саме під політичним керівництвом В.Зеленського, а отже і керівна парламентська фракція, і Уряд критично залежать від політичних установок Президента і у сфері вироблення та реалізації економічної політики.

Крім того, слід відзначити, що Україна з 2014р. перебуває в особливому режимі, пов’язаному зі станом неоголошеної війни. З березня ц.р. цей стан набув додаткової специфіки внаслідок епідемії коронавірусу і зумовленого нею запровадження карантинного режиму та призупинення режиму нормальної економічної діяльності в багатьох секторах економіки. За таких обставин окремі економічні питання стають питаннями національної безпеки і, як наслідок, підпадають під дію механізмів керівництва через РНБО України, якою безпосередньо керує саме Президент.

Отже, де-факто Президент, незважаючи на формальні вимоги Конституції, стає реальним керівником вироблення і реалізації політики з широкого комплексу економічних проблем. Це означає, що успішність діяльності Президента в економічній сфері пов’язана як з реалізацією його передвиборчих обіцянок (“передвиборчої програми”), даних як кандидатом у Президенти України, так і відповідними обіцянками (“передвиборчої програми партії”) керованої ним партії “Слуга Народу”.

Складність аналізу виконання цих передвиборчих платформ пов’язана з тим, що вони вписані в жанрі не документів державного управління (які мають відповідну єдину концептуальну основу, чітко відпрацьовану структуру, визначені ресурси та механізми реалізації), а в жанрі *політико-ідеологічного інструменту*, який, керуючись критеріями максимально ефективного публічного впливу, фокусується на донесенні до виборців “упакованої” у красиві та привабливі обгортки-символи низки політичних гасел, які не мають чітко визначених посилань на ресурси, процеси та механізми реалізації. Більше того, в неординарних випадках вони не мають чітко визначеного смислу зовсім або не відповідають прийнятому у професійному середовищі трактуванню використовуваних економічних і правових термінів¹.

I. ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ПРЕЗИДЕНТА

Виходячи з наведеного вище, для оцінки “результатів діяльності” в рамках “року Президента” і співвіднесення їх з наміченими планами та намірами, слід попередньо спробувати звести наявний в них довільний набір побажань-гасел (який, на жаль, є дуже далеким від “економічної стратегії”) у певний формат, який хоч приблизно нагадував би те, що прийнято розуміти під терміном “курс економічної політики”.

Слід відзначити, що, з точки зору наукових критеріїв, які звичайно застосовуються для визначення типу економічної політики чи моделі економічного розвитку, вказані політичні передвиборчі документи

нинішнього Президента та його політичної партії не вписуються у жодний класичний “жанр”: вони, скоріше, є довільним набором інструментів, запозичених з різних шкіл і напрямів економічної думки та доповнених суто прагматичними завданнями, які впливають з усвідомлення найбільш суттєвих економічних дисбалансів.

Незважаючи на виразний ідеологічно зумовлений натяк на належність до т.зв. лібертаріанства, видимий в ряді програмних компонентів (наприклад, масштабна приватизація, суттєве скорочення кількості державних органів та функцій державного регулювання, впровадження повноцінного ринку

¹ Яскравими прикладами тут є такі політичні завдання передвиборчої стратегії партії “Слуга Народу”: провести “національний економічний аудит країни із залученням вітчизняних і міжнародних компаній” та запровадити “режим найбільшого сприяння для іноземних інвесторів українського походження”. Будь-якому професійно підготовленому економісту зрозуміло, що країна в цілому у принципі не може бути об’єктом аудиту (це інструмент аналізу діяльності суб’єктів ринку), а режим найбільшого сприяння має визначатись у контексті його трактування відповідними нормами міжнародного права, а не політичними гаслами.

землі та ін.), цей ультраліберальний ухил не витримується послідовно і подекуди наражається на суперечності, зумовлені намірами “загравання з масами”, а отже намаганнями схрещування ультраліберальних рецептів із заходами, радше властивими політичним платформам соціал-демократії.

Таким чином, загалом, незважаючи на наявність чималої кількості правильно поставлених завдань, **ми не маємо у політичній платформі Президента В.Зеленського ознак наявності науково обґрунтованої і цілісної концепції проведення економічних реформ та економічної модернізації країни.**

Як наслідок, **уся економічна політика за таких умов перетворюється на набір спорадичних і мало узгоджених між собою дій**, відірваних від ресурсної бази, не підкріплених належним чином скоординованими макроекономічними та макроструктурними процесами, які б зумовлювали прогресуюче підвищення рівнів інноваційності, продуктивності та ринкової конкурентоспроможності.

Незважаючи на наявність у згаданих програмних документах чітко означеної мети створення Національної економічної стратегії, **саме реальна відсутність стратегії виступає “Ахіллесовою п’ятою” економічної політики Президента.**

Пріоритетні цілі економічної платформи Президента і стан їх реалізації

У внутрішньосуперечливому комплексі економічних намірів Президента слід виокремити низку найбільш акцентованих компонентів.

1. Проведення ринково спрямованих інституційних трансформацій²:

- (а) запровадження прозорого ринку землі;
- (б) сприяння конкуренції і демонополізація ключових галузей економіки, в т.ч. на транспорті, – з підвищенням рівня незалежності та ефективності Антимонопольного комітету.

2. Реформування фіскальної сфери:

- (а) посилення фіскальної дисципліни з ліквідацією можливостей використовувати державний бюджет для особистих цілей депутатів;
- (б) забезпечення публічної прозорості та автоматизації всіх процесів формування та використання державного та місцевих бюджетів, проведення тендерів, закупівель, аукціонів.

3. Сприяння інноваціям і цифровізація економіки (“електронна країна”):

- (а) програма забезпечення повсюдного доступу до швидкого широкосмугового Інтернету;

- (б) поширення технологій 5G у сфері зв’язку;
- (в) розвиток цифрової грамотності для всіх;
- (г) створення умов для інтеграції цифрових валют у правову базу України;
- (д) перетворення України на одного з найбільших у світі хабів для стартапів та високотехнологічного виробництва;
- (е) впровадження державної програми підтримки інновацій, включно з цільовою прозорою підтримкою галузей, здатних стати локомотивом розвитку економіки.

4. Забезпечення (стимулювання) економічного зростання:

- (а) запровадження “нульової декларації” для бізнесу для легалізації доходів і зменшення обсягів тіньової економіки, легалізації капіталів некримінального походження;
- (б) зменшення податкового навантаження та спрощення системи оподаткування з одночасною мінімізацією пільг щодо податків (“податки мають платити всі”: винятки для сфери ІТ та високотехнологічного виробництва, пільг для “молодих підприємців”);
- (в) заміна податку на прибуток податком на виведений капітал для надання бізнесу більшої свободи для забезпечення розвитку;
- (г) запровадження дешевого довгострокового кредитування;
- (д) надання захисту (зокрема, політичних гарантій) інвесторам;
- (е) удосконалення умов для ведення бізнесу (поступове зменшення єдиного соціального внеску; повне переведення податкових і митних процедур у цифровий формат; запровадження простої процедури електронного відкриття і закриття бізнесу; забезпечення захисту міноритарних акціонерів і корпоративної прозорості; скорочення кількості процедур у будівництві та під час відведення землі; зменшення фіскального тиску Державної фіскальної служби, яка має бути позбавлена правоохоронних функцій; незмінність чинних умов оподаткування для суб’єктів малого підприємництва – фізичних осіб).

5. Турбота про сталий, екологічно стійкий розвиток:

- (а) запровадження стандартів ЄС промислового і продовольчого виробництва – перетворення України на “світовий екологічний продовольчий супермаркет”;

² Як це не дивно, в передвиборчих програмах нічого не говориться про приватизацію, хоча в реалії цей напрям став одним з пріоритетних у діяльності Уряду О.Гончарука, призначеного за поданням Президента В.Зеленського.

- (б) контроль за вирубкою лісів або навіть “припинення вирубки лісів”, у т.ч. через запровадження електронного маркування дерев для протидії незаконній вирубці та кримінальної відповідальності за незаконну вирубку лісів;
- (в) контроль за забрудненням річок, виснаженням чорноземів;
- (г) сортування та переробка сміття (законодавчі стимули для будівництва сміттєпереробних заводів), відмова від пластику; запровадження кримінальної відповідальності за грубі порушення правил поводження з відходами.

6. Створення нових робочих місць і підвищення заробітних плат з одночасним створенням умов для повернення в Україну працівників-мігрантів.

7. Розвиток і капітальний ремонт інфраструктури:

- (а) програма будівництва та ремонту доріг за європейськими стандартами, із впровадженням незалежного контролю якості будівництва та ремонту автомобільних доріг;
- (б) створення законодавчих умов для будівництва бетонних доріг;
- (в) відновлення аеропортів у кожному обласному центрі;
- (г) підписання угоди “Відкрите небо” з ЄС.

У початковій фазі своєї діяльності Президент зробив спробу істотно скорегувати модель економічного розвитку України на основі ідеології радикальної лібералізації економіки (т.зв. лібертаріанства), що було найтіснішим чином пов’язано з ідеєю ліквідації економічної бази для корупції в Україні. Цей курс спирався на призначення в Уряд ряду осіб (Прем’єр-міністр О.Гончарук, Міністр розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства Т.Милованов, Міністр фінансів О.Маркарова та ін.), які дотримувались радикальних поглядів в аспекті дерегуляції економіки та масштабного виходу держави з економічних процесів.

З іншого боку, цей курс підтримували депутати від “Слуги Народу”, які монополізували керівництво

ключовими комітетами Верховної Ради і намагалися провести закони, що впроваджували кардинальні інституційні зміни, у прискореному режимі (т.зв. “турборежимі”), який де-факто нехтував чинними нормами Регламенту Верховної Ради. Таким чином, в Україні була здійснена спроба реалізувати радикальні ринкові реформи за моделлю т.зв. “шокової терапії”, змістовне наповнення якої було визначене *Указом Президента “Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави”* (№837 від 8 листопада 2019р.), майже всі заходи якого розраховані на кінець 2019р. - 2020р.

Водночас, з метою розчищення інституційного простору від застарілих норм була скасована дія близько 60 указів Президента 1991-1995рр., які регулювали економічні питання. Ключовими структурними компонентами лібертаріанської парадигми економічних реформ стали економічна дерегуляція, приватизація та захист приватної власності³.

У сфері **ринково спрямованих інституційних трансформацій** до досягнень президентського курсу можна віднести певний прогрес на шляху *економічної лібералізації та дерегуляції економічної діяльності*: скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню (насамперед, у сфері телекомунікацій)⁴; упорядкування процесу ліцензування господарської діяльності, зокрема через впровадження ліцензійних реєстрів і механізмів їх взаємодії з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, чіткішого унормування порядку зупинення, відновлення та анулювання дії ліцензій⁵; певне зменшення тиску на бізнес з боку державних органів⁶; впровадження в українське законодавство норм СОТ у частині положень Угоди про спрощення процедур торгівлі⁷; ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та Ізраїлем⁸.

Певний інституційний позитив пов’язаний із внесенням змін до Податкового кодексу щодо *лібералізації умов реєстрації стосовно об’єктів нерухомості та реалізації майна*⁹, яка стала в Україні джерелом корупції та одним з чинників не виправданого зростання вартості об’єктів будівництва.

³ Показово однак, що головних для реальної політики Президента питань масштабної приватизації не було у передвибірчому порядку денному як Президента, так і його партії “Слуга Народу”. Це, скоріш за все, стало наслідком розуміння Президентом непопулярності приватизації у широких масах народу, оскільки головними бенефіціарами великої приватизації в Україні на практиці стали представники олігархічних кланів.

⁴ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню” від 18 вересня 2019р.

⁵ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку ліцензування господарської діяльності” від 2 жовтня 2019р.

⁶ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зменшення тиску на бізнес з боку органів ринкового нагляду” від 12 грудня 2019р., набув чинності 26 березня 2020р.

⁷ Розпорядження КМУ “Про затвердження плану заходів з імплементації положень Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі” №444 від 19 червня 2019р.

⁸ Закон України “Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль” (укладену 21 січня 2019р. в м.Єрусалимі) від 11 липня 2019р.

⁹ Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ліквідації корупційної схеми у сфері реєстрації інформації зі звітів про оцінку об’єктів нерухомості та прозорості реалізації майна” від 5 грудня 2019р.

Водночас, у найбільш соціально резонансному та спірному питанні дерегуляції – організації та проведенні азартних ігор – у Верховній Раді досі не вдалося знайти компромісу.

Слід зауважити, що тенденція до дерегуляції мала і певні винятки, які економічно виглядають виправданими. Так, у сфері фінансових послуг, навпаки, були прийняті норми, які посилюють регулювання ринків небанківських фінансових послуг та захист прав споживачів на них¹⁰ – і це слід вважати правильним кроком.

Перспективи *приватизації* стали найбільш радикальним та змістовно наповненим напрямом запропонованих реформ. Вони пов'язані із скасуванням заборони на приватизацію великої кількості державних підприємств¹¹ та форсованою передачею на цій підставі майнових комплексів держпідприємств зі сфери секторальних міністерств і відомств до сфери управління Фонду державного майна та початком підготовки їх до процедури приватизації¹². До позитивних досягнень слід віднести посилення режиму охорони інтелектуальної власності – в аспекті охорони географічних зазначень та у процесі митного оформлення товарів¹³.

Але головною і водночас найбільш спірною інституційною інновацією політики Президента в економічній сфері стало скасування *мораторію на купівлю-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення*. Прийнятий у березні 2020р. Закон¹⁴, незважаючи на істотну корекцію низки положень первісного законопроекту №2179-10, зустрів серйозний спротив не лише з боку опозиційних фракцій, але й (що набагато важливіше) – абсолютної більшості (близько 2/3) українського суспільства¹⁵. Перспективи його успішної реалізації виглядають досить проблематично.

Прогрес на шляху формування цивілізованих умов *конкуренції та демонополізації* був мінімальним. Фактично Президенту не вдалося позбавитися *вирішального впливу олігархічних кланів на формування економічної політики*. Скоріше, спостерігаються певні зміни у відносній силі окремих

кланів щодо впливу на економічну політику України та контролю над окремими сегментами ринку України. Антимонопольний комітет продовжує залишатися малоефективним органом, незважаючи на періодичні порушення ним справ щодо зловживання домінуючим ринковим становищем для підвищення цін і тарифів: жодного випадку масштабного покарання монополістів, із вилученням у них значної частини незаконно отриманих доходів за останній рік не спостерігалось.

Інституційні зміни, зумовлені політикою реформ Президента, були також пов'язані зі *змінами в системі та функціях органів державного управління*¹⁶. Вони означали не лише появу нових економічних пріоритетів, наприклад, стосовно цифрової трансформації (утворення спеціального міністерства з цього питання), але й визначили курс на дерегуляцію та розвантаження регулююючих функцій міністерств і відомств. Це знайшло вираз в об'єднанні низки ключових міністерств (економічного розвитку і торгівлі та аграрної політики і продовольства; енергетики та вугільної промисловості та екології і природних ресурсів). 27 травня 2020р. Уряд ухвалив рішення відокремити Міністерство екології від Міністерства енергетики, фактично визнавши помилковість їх об'єднання. Водночас, були скасовані практично всі раніше чинні положення про міністерства та відомства (близько 120 указів Президента, прийнятих

¹⁰ Закони України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг" від 12 вересня 2019р., набуває чинності 1 липня 2020р.; "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг" від 20 вересня 2019р.

¹¹ Закон України "Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації" від 2 жовтня 2019р.

¹² Низка розпоряджень КМУ: №1355 та №1357, №1365 від 24 грудня 2019р. та особливо – №1101 від 20 листопада 2019р., згідно з яким до переліку об'єктів, що підлягають приватизації, потрапили окремі відомі державні підприємства, наприклад, Державна літакобудівна корпорація "Національне об'єднання "Антонов".

¹³ Закони України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони географічних зазначень" від 20 вересня 2019р. та "Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України" від 17 жовтня 2019р.

¹⁴ Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення" від 31 березня 2020р.

¹⁵ Ставлення громадян до запровадження ринку землі та скасування мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення (лютий 2020р.). – Прес-реліз Центру Разумкова, 3 березня 2020р., <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-do-zaprovadzhennia-rynku-zemli-ta-skasuvannia-moratorii-na-kupivliuprodazh-zemli-silskogospodarskogo-pryznachennia-liutyi-2020r>.

¹⁶ Постанова КМУ "Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади" №829 від 2 вересня 2019р.

упродовж 2005-2019рр.), що означало істотний перегляд функцій державного управління економікою¹⁷. Слід, однак, відзначити, що ці перетворення не призвели до якісного поліпшення процесів державного регулювання економіки, які продовжують залишатися суто реактивними і спрямованими переважно на короткострокові горизонти.

У сфері **реформування фіскальної сфери** результати виявилися суперечливими і дуже неоднозначними. З одного боку, впровадження новітніх електронних технологій в управління бюджетними процесами і сферу державних закупівель, державних тендерів та аукціонів, адаптація режиму публічних закупівель в Україні до положень законодавства ЄС¹⁸ до певної міри сприяють і сприятимуть у подальшому зменшенню в них рівня зловживань та неефективного або нецільового використання коштів.

Але, з іншого боку, бюджетний процес, як і раніше, має значний компонент “ручного управління” та випадків форматування керівниками окремих парламентських комітетів державного бюджету та окремих законопроектів “під себе”. Цей процес навіть посилюється внаслідок настання надзвичайних обставин, пов’язаних з епідемією коронавірусу та пов’язаних з цим корекцій бюджетних витрат.

У контексті політики Президента були вжиті окремі заходи щодо створення середовища, яке б *запобігало ухиленню від оподаткування* – через приєднання України до міжнародних конвенцій та договорів з цих питань, у т.ч.: перегляд відповідно до стандартів ОЕСР низки двосторонніх конвенцій про уникнення подвійного оподаткування, зокрема у відносинах із Швейцарією, Кіпром та Великою Британією¹⁹, що дозволить закрити прогалини, які дозволяли виведення в Україні з-під оподаткування великих обсягів доходів та активів; поліпшення механізмів виконання податкових правил за податковою угодою із США²⁰.

Водночас були вжиті вітчизняні інституційні інновації стосовно фінансового контролю, податкової

сфери і митниці. Слід насамперед відзначити ухвалення наприкінці 2019р. Закону “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” (від 6 грудня 2019р., набув чинності 28 квітня 2020р.).

Також варто відзначити у цьому зв’язку і Указ Президента, спрямований на протидію контрабанді та корупції на митниці – через посилення режиму прозорості відповідних операцій, запровадження належного інформаційного забезпечення та обміну в режимі реального часу інформацією з відповідними інформаційними системами інших держав щодо митного оформлення товарів²¹.

Водночас, недавні звільнення керівників державної митниці та фіскальної служби, яких звинуватили у завданні державі багатомільярдних збитків через застосування схем зменшення податків (ПДВ) та мита засвідчують відсутність істотних позитивних зрушень у державній фіскальній сфері. Схоже, що *реформи у фіскальній сфері лише посилюють невизначеність і збільшують внутрішню суперечливість механізмів фіскального регулювання*. А це, безперечно, створює нові можливості для тих, хто налаштований зловживати своїми можливостями у регулюванні фінансових потоків.

У сфері **сприяння інноваціям та цифровізації економіки** прогрес є дуже неоднорідним. Найбільшим він є в галузі *цифровізації*, де реалізується гасло “Держава у смартфоні”. Найважливішими заходами в цьому контексті стали:

- визначення пріоритетів політики покращення доступу до електронних послуг та мобільного Інтернету²²;
- впровадження єдиних державних веб-порталів електронних послуг та адміністративних послуг²³;
- впровадження інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю)²⁴;

¹⁷ Однак деякі заходи, розроблені попереднім Урядом В.Гройсмана, поки що збережені. Це, зокрема стосується затверджених Розпорядженням КМУ №542 від 5 липня 2019р. планів заходів щодо реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну митну та податкову політики.

¹⁸ Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про публічні закупівлі” та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель” від 19 вересня 2019р., набув чинності 19 квітня 2020р.

¹⁹ Закони України: “Про ратифікацію Протоколу між Урядом України і Швейцарською Федеральною Радою про внесення змін до Конвенції між Урядом України і Швейцарською Федеральною Радою про уникнення подвійного оподаткування стосовно податків на доходи і на капітал та Протоколу до неї, вчинених у м. Київ 30 жовтня 2000р.” від 18 вересня 2019р.; “Про ратифікацію Протоколу про внесення змін до Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи” від 30 жовтня 2019р.; “Про ратифікацію Протоколу між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про внесення змін до Конвенції між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про усунення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на дохід і на приріст вартості майна, вчиненої у Лондоні 10 лютого 1993р.” від 30 жовтня 2019р.

²⁰ Закон України “Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень Закону США “Про податкові вимоги до іноземних рахунків” (FATCA), вчиненої 7 лютого 2017р., від 29 жовтня 2019р.

²¹ Указ Президента України “Про заходи щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів” №505 від 9 липня 2019р.

²² Укази Президента України “Про деякі заходи з покращення доступу до мобільного Інтернету” №497 від 8 липня 2019р. та “Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг” №558 від 29 липня 2019р.

²³ Постанова КМУ “Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг” №1137 від 4 грудня 2019р.

²⁴ Постанова КМУ “Деякі питання забезпечення функціонування інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю)” №1077 від 23 жовтня 2019р.

- розгортання сучасної системи електронної ідентифікації²⁵;
- значне посилення заходів кібербезпеки²⁶;
- створення механізмів, що забезпечують сумісність українських та іноземних систем цифрового розвитку та електронних комунікацій, у т.ч. для електронного обміну даними за режиму спільного транзиту²⁷.

Однак очевидний прогрес у створенні передумов для поширення в Україні новітніх цифрових технологій не може затулити собою *суттєве відставання у забезпеченні переходу країни на інноваційний шлях економічного розвитку*. За даними останнього рейтингу інноваційних економік агентства *Bloomberg*²⁸, Україна посіла лише 56-е місце серед 60 інноваційно активних країн, опустившись за останній рік на три позиції. Водночас, слід відзначити, що вирішенню питання активізації інноваційної діяльності має сприяти *внесення до законодавства змін, спрямованих на імплементацію норм ЄС щодо технічного регулювання*²⁹, практична віддача від чого має настати пізніше.

Сфера **забезпечення (стимулювання) економічного зростання** залишається дуже проблемною, із мінімальними зрушеннями в позитивному напрямі. За рік президенства В.Зеленського практично не вдалося впровадити основні наміри щодо реформування системи оподаткування, які б створили стимули для інвестування та інновацій. Більшість обіцянок як самого Президента, так і його партії (у т.ч. стосовно податку на виведений капітал, пільг для високотехнологічного виробництва) залишаються нереалізованими. Спостерігається обмежений прогрес стосовно покращення умов кредитування³⁰, але він є недостатнім для суттєвого прискорення оновлення капіталу і технологій.

Зважаючи на значні ускладнення умов економічної динаміки внаслідок поширення епідемії

коронавірусу та запровадження масштабного карантину із зупинкою цілих секторів економіки, слід очікувати суттєвого скорочення ВВП. Таким чином, завдання стимулювання економічного зростання не буде виконане: замість цього доводиться займатися завданням *мінімізації падіння економіки*.

У сфері забезпечення **сталого, екологічно стійкого розвитку** мав місце певний прогрес. Він був зокрема пов'язаний із затвердженням індикаторів і порядку збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку³¹. У контексті проведення кліматичної політики важливу роль має відіграти прийнятий наприкінці 2019р. Закон, що визначив правові засади поведінки з озоноруйнівними речовинами³².

Меті адаптації до негативних змін клімату може слугувати ухвалення стратегії зрошення та дренажу до 2030р.³³, що може протидіяти розширенню ареалу опустелювання та збільшенню інтенсивності паводків, сприяти забезпеченню сталого екозбалансованого розвитку землеробства в Україні на засадах інтегрованого управління водними ресурсами.

Однак на виконання відносно чітко означених у передвиборчих платформах цілей ефективної *протидії неконтрольованій вирубці лісів* та проведення цілеспрямованої політики заліснення території України спостерігалися лише спорадичні та обмежені за впливом дії³⁴.

Слід відзначити важливе значення затвердження порядку *органічного виробництва та обігу органічної продукції*³⁵, що створює передумови для сталого розвитку українського агропродовольчого сектору.

На жаль, не видно істотного прогресу у вирішенні питань *ефективного управління відходами*, незважаючи на ухвалення ще на початку 2019р. Національного плану управління відходами до 2030р.³⁶ Ця проблема потребує величезних обсягів інвестицій та зміни поведінкових стереотипів і

²⁵ Постанова КМУ "Про затвердження Положення про інтегровану систему електронної ідентифікації" №546 від 19 червня 2019р., із змінами, внесеними Постановою КМУ №1068 від 11 грудня 2019р.

²⁶ Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 7 грудня 2019р. "Про невідкладні заходи з посилення спроможностей держави у сфері кібербезпеки" №923 від 20 грудня 2019р.; Постанова КМУ "Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури" №518 від 19 червня 2019р.

²⁷ Закон України "Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи" від 12 вересня 2019р., набув чинності 25 березня 2020р.

²⁸ *Bloomberg 2020 Innovation Index*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-18/germany-breaks-korea-s-six-year-streak-as-most-innovative-nation>.

²⁹ Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації актів законодавства Європейського Союзу у сфері технічного регулювання" від 6 червня 2019р.

³⁰ З 1 лютого 2020р. введено в дію нову програму здешевлених кредитів для малого бізнесу під 5-7-9%. У державному бюджеті на 2020р. були передбачені витрати на вказані цілі в розмірі до 2 млрд. грн. Проте невідомо, яким чином ці орієнтири будуть витримані в умовах значних скорочень доходів бюджету в умовах кризи, спричиненої епідемією коронавірусу.

³¹ Розпорядження КМУ "Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку" №686 від 21 серпня 2019р.

³² Закон України "Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами" від 12 грудня 2019р.

³³ Розпорядження КМУ "Про схвалення Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030р." №688 від 14 серпня 2019р.

³⁴ Докладніше див.: Україна-2019: позитивні зміни та приводи для занепокоєння. Аналітична доповідь. – Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки), Центр Разумкова, 2020р., с.69, http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf.

³⁵ Постанова КМУ "Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції" №970 від 23 жовтня 2019р.

³⁶ Розпорядження КМУ "Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030р." №117 від 20 лютого 2019р., із змінами, внесеними Постановою КМУ №850 від 25 вересня 2019р.

формування відповідної культури поведінки з відходами на всіх рівнях суспільства – і просування в цих, чітко означених у перевибірчих платформах, напрямках поки що немає.

У сфері створення нових робочих місць і підвищення заробітних плат, створення умов для повернення в Україну працівників-мігрантів до останнього часу не було жодного істотного прогресу через млявість економічного розвитку та наявність низки серйозних структурних економічних проблем. Внутрішній ринок фактично не забезпечує належну винагороду кваліфікованій праці і не створює для високоосвічених працівників умов для самореалізації в Україні. Це стимулювало зростаючий відтік працівників з України.

Настання коронавірусної пандемії принесло зміни, пов'язані з частковим поверненням українських працівників з-за кордону через закриття об'єктів, на яких вони працювали. Отже, це часткове виконання завдання стало наслідком настання форс-мажорних обставин, а не створення якихось передумов на ринку праці України. Навпаки, цей непередбачений приплив робочої сили посилив тиск на внутрішній ринок праці. Скоріш за все, навіть після закінчення карантинного режиму в Європі та інших країнах світу, цей відтік працівників за кордон навряд чи відновиться у повному обсязі. Ці обставини створили для уряду якісно нову ситуацію, яка спонукає до вжиття більш енергійних заходів щодо створення нових робочих місць.

Найбільш перспективним шляхом тут є активізація державних інфраструктурних проектів, передусім у сфері будівництва та модернізації доріг – що вже спостерігається. Проте навряд чи цього напрямку буде достатньо. Крім того, виконання цього завдання наражається на контртенденцію – секвестр бюджетних витрат для недопущення значного зростання бюджетного дефіциту в умовах втрат податкових надходжень унаслідок масової зупинки економічної діяльності в умовах карантину.

Станом на травень, Україна, навпаки, стикається з перспективою зростання безробіття. Так, число офіційно зареєстрованих безробітних за два місяці карантину зросло, за оцінками голови Уряду, майже

на 200 тис. осіб³⁷, причому слід врахувати, що вказане число офіційно зареєстрованих безробітних є істотно меншим за показник безробітних, який обраховується за методологією Міжнародної організації праці.

Сьогодні Україна стикнулася з якісно новою ситуацією в аспекті перспектив розвитку внутрішнього ринку праці, яка потребує системного підходу і широкого структурного маневру. Поки що дуже мало що свідчить про наявність у Президента та Уряду саме такого підходу.

В аспекті розвитку та капітального ремонту інфраструктури досягнення є дуже обмеженими, якщо вийти за межі розвитку ІКТ-інфраструктури, про що йшлося вище.

У контексті будівництва та ремонту доріг за європейськими стандартами було схвалено і запущено в дію Фінансову угоду з ЄІБ про фінансування проекту підвищення безпеки автомобільних доріг в містах України³⁸. Також прийняте рішення про залучення коштів позики від ЄІБ для реалізації проекту “Розвиток транс’європейської транспортної мережі” у розмірі €450 млн.³⁹

Від ЄБРР заплановано залучити кошти у сумі €149 млн. на модернізацію мережі електропередачі⁴⁰. Крім того ЄБРР 24 липня 2019р. виділив кошти на проект розвитку муніципальної інфраструктури громадського транспорту (*Ukraine Public Transport Framework 2*) в обсязі €250 млн., а також на участь у проекті розміщення євробондів для модернізації пріоритетних залізничних шляхів (*Ukraine Railway Eurobonds*)⁴¹.

Значно складнішим стало питання розвитку системи авіасполучень. Фактичне припинення авіасполучень у контексті карантинних протиепідемічних обмежень завдало істотних втрат авіакомпаніям, і перспективи зміни ситуації на краще виглядають у цій сфері поки що неясними. Останні заяви Президента з цього приводу свідчать про наміри створення національної авіакомпанії⁴², тобто фактично деприватизації (принаймні тимчасової) цієї сфери, але поки що це є лише загальною ідеєю з незрозумілим механізмом реалізації.

³⁷ Виступ прем'єр-міністра України В.Шмигала у Верховній Раді України 13 травня 2020р. – Стенограма пленарного засідання, Верховна Рада України, <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/7422.html>.

³⁸ Проект “Підвищення безпеки автомобільних доріг в містах України”. Фінансова угода між Україною та Європейським Інвестиційним Банком. Брюссель, 9 липня 2018р. Угоду ратифіковано відповідним Законом 19 грудня 2019р.

³⁹ Розпорядження КМУ “Про залучення коштів позики від Європейського інвестиційного банку для реалізації проекту “Розвиток транс’європейської транспортної мережі”” №1042 від 6 листопада 2019р.

⁴⁰ Розпорядження КМУ “Про залучення позики від Європейського банку реконструкції та розвитку для реалізації інвестиційного проекту “Проект модернізації мережі електропередачі”” №537 від 26 червня 2019р.; база даних ЄБРР щодо проекту, підписаного 24 липня 2019р. “*Ukrenergо Transmission Network Modernisation*”. – EBRD, <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/ukrenergо-transmission-network-modernisation.html>.

⁴¹ База даних проектів ЄБРР “*Ukraine Public Transport Framework 2*”. – EBRD, <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/ukraine-public-transport-framework-2.html>; <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/ukraine-railway-eurobonds.html>.

⁴² Зеленський: Моя мрія – зробити державну авіакомпанію з українськими літаками. – Українська правда, 22 квітня 2020р., <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/22/659676>.

Для перспектив розвитку процесів модернізації інфраструктури має позитивне значення ухвалення 3 жовтня 2019р. Закону “Про концесію”, що дозволяє залучати приватний капітал у розвиток об’єктів, які залишаються у державній власності. У цій сфері йдуть відповідні підготовчі процеси, які, однак, загальмовані нинішнім режимом карантину та посиленням невизначеності в умовах глобальних кризових явищ.

Підписання угоди “Відкрите небо” з ЄС поки що залишається нереалізованим. Були повідомлення, що воно могло б статися до кінця 2020р.⁴³ Проте настання глибокої кризи авіаперевезень в умовах пандемії коронавірусу може, вочевидь, відсунути ці перспективи.

Загальна оцінка економічної складової в діяльності Президента В.Зеленського за перший рік його каденції може бути зведена до трьох констатацій:

1. Президенту вдалося досягти помітних позитивних результатів у реалізації лише окремих зі своїх передвиборчих обіцянок та обіцянок

керованої ним партії “Слуга Народу” у сфері економічної політики. Більшість встановлених цілей і завдань у цій сфері так і залишилися на рівні політичних гасел.

2. Президенту не вдалося змінити загальний економічний курс дрейфу економіки країни у бік менш розвинутих країн “третього світу” та забезпечити перехід до нової якості економічного розвитку – на основі підвищення рівня інноваційності, прискорення інвестицій, забезпечення корекції структурних параметрів української економіки та її міжнародної конкурентоспроможності в широкому спектрі видів економічної діяльності.

3. Занурення України з березня ц.р. у глобальну кризу істотно загострило наявні в економіці країни глибинні внутрішні суперечності та дисбаланси, поставило країну перед низкою складних викликів системного характеру. Поки що не видно ознак того, яким чином Президент та керована ним політична сила даватимуть відповіді на ці виклики.

II. РІК ПІСЛЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ: СИТУАЦІЯ В ЕКОНОМІЦІ

Владні наміри та інституційні виклики

Основні положення програмних засад соціально-економічної політики, з якою кандидат у Президенти В.Зеленський, а потім і створена ним партія “Слуга Народу”, йшли на відповідні вибори, носили декларативно-популістський характер. Серед першочергових завдань розвитку економіки виокремлювались детінізація економіки, сприяння і свобода конкуренції, розвиток внутрішнього виробництва і захист іноземних інвестицій, довгострокове доступне кредитування, які мали б стати запорукою суттєвого зростання заробітних плат і гідного пенсійного забезпечення.

Хоча амбітність та обсяг цих завдань викликали у експертів обґрунтовані сумніви в можливості їх реалізації, більшість громадян все ж сподівалися на швидкі зміни на краще. Центр Разумкова вже звертався до аналізу початкового періоду діяльності нової президентської команди, надавав рекомендації стосовно посилення змістовності державної політики⁴⁴. Загалом, результати першого року команди Президента у соціально-економічній сфері, на жаль, дедалі посилюють занепокоєння стосовно подальших перспектив країни.

Зазначимо, втрати і провали у визначених пріоритетних напрямках економічної політики відбувались упродовж уже першого року президентства В.Зеленського, одним з наслідків чого й стала відставка “першого” реформаційного Уряду в лютому 2020р., задовго до “коронавірусної” кризи. Тому спроби виправдання недоликів та упущень президентської команди необхідністю протидії епідемії не мають жодного раціонального підґрунтя⁴⁵.

Слід нагадати, що економічна ситуація навесні і влітку 2019р., коли Президентом формувалися нові владні інститути, не мала кризових ознак. Хоча слабкості економічної політики ставали дедалі очевиднішими, однак було зрозуміло, що нова раціональна команда, сформована з визнаних фахівців (а не лише “політичних одностудців” чи бізнес-партнерів) у державному управлінні, макроекономіці, фінансах, галузях, цілком може впоратись з наявними складнощами та суперечностями і вивести країну на шлях стійкого зростання і розвитку.

Однак, вкотре слід констатувати, що владна команда новообраного Президента, сформована на принципах близькості до глави держави,

⁴³ Україна сподівається на угоду з ЄС про “відкрите небо” до кінця року. – Українська правда, 11 лютого 2020р., <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/11/7240186>.

⁴⁴ Докладніше див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р., с.3-133, http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf; Угода про коаліцію депутатських фракцій “Європейська Україна”: підсумки реалізації в оцінках експертів. – Центр Разумкова, 2019р., http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Koalits_Ugoda_dodatok.pdf; Україна після виборів: суспільні очікування, політичні пріоритети, перспективи розвитку. – Центр Разумкова, 2019р., http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Koalits_Ugoda.pdf.

⁴⁵ Економічний аналіз, представлений у цьому підрозділі, обмежений першим кварталом 2020р. відповідно до наявних офіційних статистичних даних на час підготовки публікації.

початково отримала безпрецедентний кредит довіри населення країни, однак:

- **не спромоглася** запропонувати нові раціональні, результативні та ефективні заходи економічних трансформацій;
- **не виявила** належної кваліфікації у формуванні складових економічної політики;
- **не зуміла** звільнитися від політизації економічних рішень;
- водночас, **не приділяла** належної уваги викликам і ризикам, які дедалі накопичувались і розбалансовували економіку країни.

Більше того, складається враження, що команда Президента, не маючи належного кваліфікованого власного бачення шляхів розвитку соціально-економічної сфери, **несвідомо чи зумисне ігнорувала думки і поради більшості науковців та експертів**, поглиблюючи внутрішньогосподарські суперечності.

Ймовірно, вперше раціональну оцінку економічних досягнень нової влади озвучив сам Президент, виступаючи 4 березня 2020р. на позачерговій сесії Верховної Ради: "...Ми постійно чули про економічний стрибок, але є враження що економіка брала розгін, спіткнулась і ризикує проїхатися обличчям по землі..., нам розповідають про рішучий та безкомпромісний бій з контрабандою та наразі виглядає так, що у цьому бою контрабанда відправляє митницю в нокаут..."⁴⁶. Хоча у "вузькому" контексті йшлося про діяльність Уряду, проте, звичайно, така **оцінка стосується всієї вертикалі влади**, включно з Президентом.

Зміна персоналій в Уряді і в системі державного управління загалом, по суті, не могла значно вплинути на динаміку негативних процесів, які посилювались кризовою хвилею коронавірусу. Відтак, українська економіка в середині березня 2020р. заглиблювалась у кризу, а влада не мала належної уяви про заходи протидії.

Слід нагадати, що у цей час глобальні і зовнішні виклики і ризики для України також проявляються дедалі загрозливіше:

- світова економіка певною мірою була **послаблена торговельними протистояннями** між двома найкрупнішими країнами – США і Китаєм, що розбалансовувало глобальну економічну систему загалом;
- для України, економіка якої надто чутлива до зовнішньої кон'юнктури, це означає **послаблення виробничого промислового потенціалу** та погіршення експортних можливостей;
- відновлення **чергового витка російської гібридної агресії**, що потребує обтяжливих заходів протидії військового вторгнення;

- **погіршення економічних умов у багатьох країнах ЄС**, порушення єдності соціально-економічного простору, що послаблює увагу до України європейської спільноти (докладніше див. розділ "Зовнішня політика").

Наведений перелік викликів, звичайно, є далеко не вичерпаний. Однак, ці і подібні виклики для країни, яка, на жаль, вже встигла продемонструвати **низький рівень державного управління**, посилюють ризики соціально-економічних втрат.

Доповнює дію зовнішніх викликів і те, що **українська влада не змогла започаткувати змістовну політику діалогу у відносинах з МВФ**, одразу зайнявши позицію підпорядкування вимогам Фонду. Натомість, президентській владній команді під час формування політики потрібно було НЕ наполягати на безумовному виконанні вимог МВФ і, відповідно, політично "переконувати" Верховну Раду в "єдиній правильності" такого підходу, а **активізувати зусилля з доведення до МВФ складнощів країни і згубності економічно та політично необґрунтованих трансформаційних кроків**.

Навіть розгортання епідемії і необхідність запровадження карантинних заходів не скоригувало кроків владної команди. Так, було змарновано час для звернення до офіційних міжнародних кредиторів України, насамперед МВФ, Світового банку, ЄС, США з пропозицією про **перенесення виплат за міжнародними зобов'язаннями України минулих років або їх рефінансування** (зважаючи на форс-мажорні обставини). Так само, **владна команда не спромоглася** започаткувати новий переговорний процес з МВФ стосовно термінового продовження термінів і розширення чинної програми співпраці до \$15-20 млрд.

У результаті **такої пасивної позиції, відповідний результат не забарився**. На початку травня 2020р. вже **сам МВФ переглянув формат співпраці з Україною**. Замість довгострокової програми (яка дійсно була б бажаною для України), МВФ оголосив про короткострокову програму (на 18 місяців) без розширення обсягів (та й то лише за виконання певних неоднозначних умов).

Хоча президентська команда спробувала розтлумачити зміну програми чисто технічними особливостями діяльності Фонду у кризових умовах, однак не викликає ані найменшого сумніву, що таким чином МВФ "м'яко" **послабив зв'язки з Україною**. **Причинами такого послаблення стали неспроможність влади у протидії корупції, слабкість і невизначеність структурних трансформацій і політизація економічних рішень, сумнівність досягнення Україною найближчими роками стійкого**

⁴⁶ Див., зокрема: Економіка спіткнулась, а митниця має збирати гроші, а не лайки – Зеленський. – Економічна правда, 4 березня 2020р., <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/4/657718>.

соціально-економічного розвитку та ін. На жаль, слід констатувати, що таке рішення МВФ матиме **суттєві негативні наслідки** як для внутрішньо-економічного стану країни, так і для ставлення до неї міжнародних інвесторів і кредиторів.

Складові послаблення реального сектору

Слід нагадати, що Урядом О.Гончарука під час презентації власної програми проголошувалося досягнення високої економічної динаміки – зростання реального ВВП на 40% упродовж п'ятирічного періоду, що, однак, навіть улітку 2019р. (коли був сформований Уряд) виглядало вкрай нереалістично⁴⁷.

Хоча показники зростання реального ВВП, порівняно з відповідними показниками попереднього року, у I півріччі 2019р. виглядали “нормально”, проте надалі квартальна динаміка засвідчувала послідовне **послаблення економіки** (таблиця “Квартальне зростання реального ВВП”)⁴⁸. Українська економіка входила у 2020р. у суттєво ослабленому стані, а тому будь-які дисбаланси могли прискорювати економічне падіння.

Квартальне зростання реального ВВП, 2019р.

	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
% до відповідного кварталу попереднього року	2,9	4,7	3,9	1,5
% до попереднього кварталу з урахуванням сезонного фактору	0,8	1,0	0,3	0,0

Серед **головних (системних) внутрішніх факторів погіршення економічної динаміки у 2020р.**, слід виокремити наступні.

(1). **Відсутність** (і неготовність влади її побачити) **раціональної оцінки** поточного стану соціально-економічного розвитку країни, **стратегічного бачення** завдань і перспектив, базованих на чіткому врахуванні сильних і слабких складових національної економіки⁴⁹, і **кваліфікованих і підготовлених фахівців**, які мають практичний досвід в управлінні економічними процесами.

Як вказувалось, жоден стратегічний документ не був вчасно представлений навіть на обговорення⁵⁰, а спроба замінити “старих” керівників головних міністерств і відомств новими “молодими” кадрами призводила лише до подальшого розбалансування системи державного управління, посилювала суперечності між суспільством, бізнесом і владою.

У таких умовах владна команда **не знаходила нічого кращого, ніж просто ігнорувати** критичні зауваження чи конструктивні поради визнаних наукових та аналітичних центрів, **демонстративно відсторонюватись від власних помилок та упущень** (списуючи всі соціально-економічні негаразди на “попередників”). Поки у II-III кв. 2019р. економіка країни ще мала (нехай і слабкий) запас міцності, країні вдавалося збалансовувати макроекономічне середовище. Однак, подальша втрата часу і кваліфікації означала **неминучість прискореного падіння, яке вже очікувало країну навіть якби не було “коронавірусної” кризи**.

Сьогодні ризики “переадресації” відповідальності лише зростають, оскільки **тепер усі власні промахи, упущення, помилкові рішення влада демонстративно списуватиме саме на глобальний вплив епідемії**, підриваючи тим самим будь-яку основу для прискореного соціально-економічного відновлення.

(2). **Відсутність у влади необхідності запровадження оновлення макроекономічної структури** із спрямованістю на стійке довгострокове зростання, насамперед через інвестиційне розширення. У 2019р. започаткувались, а у 2020р. продовжились процеси фактичного згортання виробничого потенціалу:

- структура економіки країни має виразний споживчий характер – частка кінцевих споживчих витрат перевищила 95% ВВП (у 2018р. – 89,8%). Висхідна економіка, яка фактично “проїдає” всю створювану додану вартість, не має надійних конкурентних перспектив;
- погіршення економічних результатів і посилення негативних очікувань призводить до **погіршення інвестиційних намірів і виробництва**⁵¹.

Як свідчить світова практика, значний інвестиційний потенціал у всіх країнах **пов’язувався із зменшенням податкового тиску в частині інвестицій**. Однак, **нова влада не спромоглася зорієнтуватись на чітке визначення і впровадження умов фіскального стимулювання інвестиційної діяльності**. Натомість, продовжують декларуватись відверто популістські наміри. Так, Президент висловився за необхідність створення нового державного авіаперевізника, який використовуватиме літаки, що будуватимуться на вітчизняних заводах. Звичайно,

⁴⁷ Новий уряд планує зростання економіки на 40% за 5 років. – Економічна правда, 2 вересня 2019р., <https://www.epravda.com.ua/news/2019/09/2/651164>.

⁴⁸ Тут і далі в цьому підрозділі, якщо не вказано інше, використані статистичні дані, подані на офіційних сайтах Державного комітету статистики України (<http://ukrstat.gov.ua>) і Національного банку України (<https://www.bank.gov.ua/>). Використані останні доступні дані на час підготовки цього видання.

⁴⁹ ...одним з визнань Президента було саме те, що у нього нема часу займатись стратегічними питаннями внаслідок переобтяженості поточними...

⁵⁰ **Перший виважений, непопулістський документ**, де були представлені головні напрями термінових дій, – Указ Президента “Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави” – **з’явився лише 8 листопада 2019р.**, тобто через півроку після інаугурації (<https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>). Переважна більшість завдань, визначених в Указі, стосувалася розробки до кінця 2019р. проектів законів і нормативно-правових актів, що, звичайно, не могло заповнити стратегічні прогалини. Докладніше див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р.

⁵¹ Уже у березні 2020р. виробництво інвестиційних товарів знизилося на 20%, порівняно з відповідним періодом минулого року.

ані про реальні потреби (попит на внутрішніх ринках) нового державного утворення та його конкурентні можливості, ані про джерела фінансування взагалі не йшлося.

(3). **Відсутність розуміння головних економічних прискорювачів** (“драйверів”), особливостей їх функціонування та інструментів їх стимулювання призводили до послідовного погіршення показників у головних виробничих сферах і галузях, насамперед, промисловості, аграрному секторі, транспорті.

Тенденції до погіршення ситуації виразно проявились ще у II півріччі 2019р. і продовжилися у I кв. 2020р. (період, практично ще не підданий впливу антикоронавірусних заходів). **Промисловість і товарообіг обвалилися** на понад 5% і майже 15%, відповідно, аграрний сектор впав на 1,8% (найгірший результат для вказаного періоду за останні 6 років). Результати кварталу фактично вказують на **ризик згорання виробництв** у всьому економічному середовищі країни.

Особливі ризики для економіки країни пов’язані із **стрімким обвалом промисловості** (діаграма “Індекс промислового виробництва”)⁵², що є наслідком, з одного боку – **відсутності промислової політики** в країні, з іншого – **вкрай жорсткими ресурсними обмеженнями** на грошових і фінансових ринках. Тобто, нерозумінням чи фактичним ігноруванням владою значимості промисловості для економіки країни загалом.

Слід звернути увагу, що у провідних (у т.ч. експортних) галузях, обвали у I кварталі 2020р. були ще чутливішими – в машинобудуванні на 14,5%, металургійному виробництві – 10,3%. Це значною мірою зумовлено відсутністю системного підходу до змін у сучасній промисловості, насамперед тих сферах, де Україна ще має певний потенціал.

Так, програма розвитку космічної галузі, яка декларувалась керівництвом Міністерства економіки, так і не була представлена. А доречне рішення стосовно дозволу приватним компаніям будувати в Україні ракети і здійснювати космічні запуски⁵³, що мало б покращити стан і перспективи промислових гігантів КБ “Південний” і “Південмаш”, за півроку так і не перейшло у практичну площину.

(4). Попередніми роками **аграрний сектор** відіграв головну роль у підтримці економічної динаміки загалом. Проте у 2020р. динаміка сектору також є негативною і, як вказано, найгіршою за останні роки. Хоча у 2019р. в Україні зібрали гарний врожай, що ставало запорукою стійкого розвитку всього аграрного сектору та харчової промисловості у 2020р., проте відсутність послідовної підтримки сільськогосподарського виробника і нехтування розвитком сільської інфраструктури послаблює стимули посилення сектору.

Натомість, така підтримка пов’язується владою із запровадженням вільного ринку землі. Однак, як неодноразово вказувалось, **твердження про те, що відкриття ринку землі одразу приверне значні інвестиції**, є наразі **безпідставним і необґрунтованим**. Більше того, непрозорість рішень в аграрній сфері посилює недовіру та розчарування сільських жителів.

Слід нагадати, що у розпал коронавірусного карантину, в ніч з 30 на 31 березня Верховна Рада ухвалила Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення”, яким запроваджується ринок земель. Хоча до ухвалення редакції було внесено ряд позитивних положень, однак **порядок і спосіб ухвалення** одного з найважливіших для країни законів **викликає сумнів і занепокоєння** не лише стосовно змістовної частини законодавчого акта, але й загалом **стосовно шляхів розвитку демократичних засад**. Насамперед йдеться про те, що український Парламент проголосував земельний Закон саме вночі і в “розпал” карантину, що лише підтверджує слабкість президентської команди у демократичному відстоюванні власних позицій.

Чи не вирішальним аргументом Президента в необхідності ухвалення Закону про ринок землі була нібито вимога МВФ як умова для продовження співпраці та отримання кредитних ресурсів. Хоча співпраця з МВФ дійсно потрібна країні, проте посилення на МВФ (який також має власні інтереси) **навіть чим можна визнати раціональним підходом до забезпечення національних інтересів України**⁵⁴. Це посилює сумніви у готовності влади

⁵² Найгірші показники розвитку промисловості загалом і окремих найважливіших сфер за останні роки.

⁵³ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання космічної діяльності” від 29 серпня 2019р.

⁵⁴ Новий закон про землю: чи врятує він українську економіку. – Радіо Свобода, 1 квітня 2020р., <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-zemliu/30520775.html>.

до нового витка пропозицій стосовно “покращення” “земельного пакета”, якими найчастіше прощтовхуються лазівки для зловживань під виглядом “добрих намірів”⁵⁵.

(5). Погіршення показників у промисловості та аграрному секторі, як і слід було очікувати, супроводжується погіршенням і у транспортних перевезеннях. Справжній обвал стався у **вантажообігу** – **двомісячне** (докарантинний період) **падіння на 16%** (за весь I кв. – зниження на 15%). Це вже **кризовий показник**, оскільки саме від роботи транспорту значною мірою залежать результати більшості інших галузей.

У цьому контексті особливо небезпечним є падіння у залізничних перевезеннях, показники якого можуть слугувати індикатором ділової активності у країні. Так, якщо загальний вантажообіг у 2019р. ще зріс на 2,1%, то вантажообіг, забезпечений залізничним транспортом, знизився на 2,4% (нагадаємо, за зниження промисловості у 2019р. на майже 2%). Така тенденція лише погіршилася у I кварталі 2020р. – як промислове виробництво, так і вантажні перевезення залізничним транспортом впали на приблизно 5%. Складність ситуації з залізничними перевезеннями зумовлена тим, що, хоча безпосередньо у галузі створюється близько 5% ВВП, однак саме залізничні перевезення забезпечують дві третини загального вантажообігу.

Ситуація у транспорті суттєво погіршилася у карантинний період. Як видається, антикоронавірусні заходи на транспорті не завжди мали раціональне підґрунтя. Зорієнтованість на заборонні та обмежуючі заходи за відсутності належно відпрацьованих альтернативних транспортних маршрутів, лише посилювала розбалансування економічних механізмів.

(6). Кризові процеси у реальному секторі, **вірогідно, могли б бути хоча б частково нейтралізовані**, якби владі вдалося запровадити **підтримку бізнесу та доступність ресурсів**. В Україні бізнес весь час суттєво потерпав від адміністративного, політичного, фіскального тисків, що значною мірою унеможливило повну легалізацію підприємницької діяльності. Тому тези Президента та його команди про пріоритетність вивільнення бізнесу не могли не сприйматись позитивно.

Президентською командою також наголошувалося на необхідності подолання тіньової діяльності та вивільнення капіталів. З цією метою було заявлено наміри запровадження одноразової “нульової декларації” для бізнесу, згідно з якою кожен бізнесмен зможе задекларувати та легалізувати свої доходи, сплативши при цьому 5%–“мито” їх (легалізованого) обсягу. Звичайно, це насамперед мало стосуватись великого бізнесу і очікувалось, що, крім іншого, це поповнить центральний і місцевий бюджети.

Однак, з одного боку, “легалізації” і наповнення бюджетів **не сталося**, з іншого – влада від початку своєї діяльності зосередилася не на упорядкуванні великих підприємств і монополістів, а на посиленні регулювання найбільш вразливих бізнесів – фізичних осіб-підприємців (ФОП). І якраз широкі протестні заходи розгорнулись навколо законів стосовно детінізації розрахунків у сфері торгівлі⁵⁶. Не заперечуючи важливості унормування системи оподаткування для ФОПів, некваліфікованими заходами влада **посилювала адміністративний тиск** на бізнес загалом⁵⁷.

Для “заспокоєння” невдоволення влада вдалася до перевіреного заходу – створення чергової комісії. 16 жовтня 2019р. Уряд створив **Комісію з питань захисту бізнесу** при Кабінеті Міністрів України⁵⁸. Як і багато інших комісій, **результативність вказаної залишилася невідомою**.

Не відбувалося відчутних змін у **доступі економічних агентів до фінансових ресурсів** – кредити в Україні залишаються фактично недоступними як для підприємців, так і для населення (див. далі). Підпорядкувавши всі цілі та інструменти т.зв. інфляційному таргетуванню, НБУ, по суті, **відсторонився від економічних потреб** фінансування, кредитування і структурних трансформацій реального сектору.

Слід звернути увагу на наступні обставини, які мають вплив на економічну динаміку. В українському економічному середовищі за два з половиною десятиліття сформувались стійкі взаємозв’язки між макроекономічними складовими і монетарними агрегатами. Так, найвагомішим є те, що помітне реальне економічне **зростання досягалося лише у роки**, коли відбувалося **суттєве нарощування грошової маси** (і зростала монетизація

⁵⁵ Так, навіть **Світовий банк** вже через два дні після ухвалення Закону надав “поради”, які виходять за рамки узгоджених парламентарями **компромісів** – надати можливість юридичним особам брати участь у ринку земель “...для забезпечення здорової конкуренції” і послабити обмеження на загальну площу земельних ділянок, які можна придбати у власність. Див.: Світовий банк привітав земельну реформу та закликав прийняти нові закони. – Економічна правда, 3 квітня 2020р., <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/3/658917>.

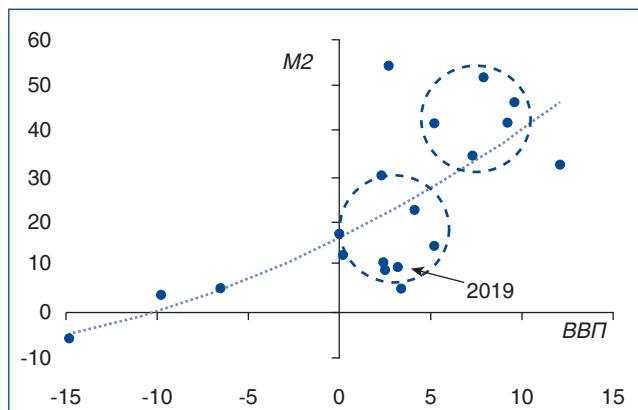
⁵⁶ Закони України “Про внесення змін до Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” щодо детінізації розрахунків в сфері торгівлі і послуг” від 6 вересня 2019р.; “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків в сфері торгівлі і послуг” від 29 серпня 2019р.

⁵⁷ Докладніше див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р.

⁵⁸ Уряд створив Комісію з питань захисту бізнесу... – Урядовий портал, <https://www.kmu.gov.ua/news>.

економіки). А обмеження пропозиції грошей одразу супроводжувалось зниженням показників економічного зростання (діаграма “Зростання реального ВВП і грошової маси”).

Зростання реального ВВП і грошової маси, % до попереднього року

На жаль, слід визнати, що **скоординованості дій Уряду і НБУ** у проведенні єдиної соціально-економічної політики, а з тим і пошуку шляхів забезпечення реального сектору грошовими ресурсами, так і **не вдалося досягти**.

Інфляція

Значні інфляційні шоки в Україні останніми роками були зумовлені переважно адмініструванням у житлово-комунальній сфері (підвищенням житлово-комунальних тарифів). Новій владі вдалося “локалізувати” суперечності між потребами розвитку сектору та ціновими характеристиками спожитих послуг, що знизило загальний інфляційний тиск. Однак, обставини і заходи, завдяки яким вдалося це зниження, **не свідчать про результативність економічної політики**. Радше йдеться про низку обставин:

- **погіршення економічної динаміки** в осінньо-зимовий період, що обмежувало зростання заробітних плат, погіршувало зайнятість, що провокувало **обмеження сукупного попиту** і зниження купівельної спроможності;
- **різке зниження біржових цін на нафтових ринках**, що також знизило для України вартість імпортованого газу. Це, в поєднанні з незвично **теплим осінньо-зимовим періодом**, зменшило витрати населення на побутове опалення квартир і власних будинків;
- **жорстке слідування НБУ** забезпеченню т.зв. інфляційного таргетування. Обмеження пропозиції грошей та утримувані високі процентні ставки депресивно впливали на сукупний попит⁵⁹ (див. підрозділ “Монетарна політика”).

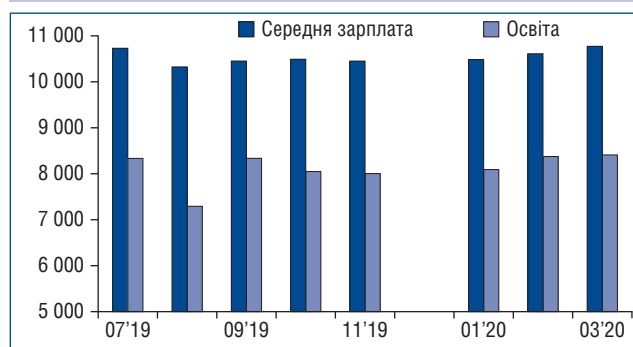
Тому низька інфляція, досягнута завдяки погіршенню добробуту та жорстким монетарним заходам, не може однозначно вітатись. Підкреслимо, **ризики певного підвищення інфляції виглядають для розвитку України значно меншими, ніж ризики, пов’язані із згортанням економічної активності та погіршенням добробуту населення**.

Платоспроможність населення і зайнятість

Серед соціально-економічних декларацій нового Президента і нової влади виокремлювалися **наміри суттєвого підвищення заробітної плати** загалом (“кінець епохи бідності”) і, насамперед, у сфері освіти та охорони здоров’я⁶⁰, створення нових робочих місць, повернення заробітчан і забезпечення їх належною роботою у країні, гідне пенсійне забезпечення та ін. На жаль, як і стосовно більшості інших соціально-економічних сфер, дійсність швидко внесла корективи і **практично жодний задум не зміг бути реалізованим**. Звичайно, в багатьох випадках **влада намагалася перенести відповідальність на зовнішні обставини**, насамперед, розгортання коронавірусної епідемії. Хоча, коронавірусний вплив дійсно мав місце, проте, як уже зазначалося, **головні втрати проявилися задовго до епідемії** і були зумовлені слабкістю державного управління нової президентської команди.

Так, упродовж останніх місяців номінальна середня заробітна плата практично не зросла – у вересні – 10,69 тис. грн., у лютому – 10,85 тис. грн., а зарплата, зокрема, в освіті утримувалась на рівні 76-79% загальної середньої (діаграма “Загальна середня заробітна плата і зарплата в освіті”). **Реальна середня зарплата**, зважаючи на прискорення інфляції, у той же період **зменшилась** на 2%. Незначне зростання номінальної зарплати у березні 2020р. (на 5% порівняно з лютим) **не було результатом державної політики**. Таке зростання відбувається щорічно, а у 2017-2019рр. березнева зарплата зростала на 7-9%, порівняно з лютневою.

Загальна середня заробітна плата і зарплата в освіті, грн./міс.

Виплати у грудні є нехарактерними, оскільки у цей період відбуваються бонусні доплати, премії, “13 зарплата” та ін., тому на діаграмі вони упущені.

⁵⁹ В умовах, коли висхідна країна має шукати шляхи зростання і розвитку “**зацикленість**” на **низькій інфляції** є вкрай **непродуктивною і неефективною**. Міжнародний досвід свідчить, що стійке зростання реального сектору можливе навіть у умовах помірної інфляції. Див., зокрема: Bruno M., Easterly W. Inflation and growth: in search of a stable relationship, <https://ideas.repec.org/a/fip/fedlpr/y1996imayp139-146nv.78no.3.html>.

⁶⁰ ... Професії лікаря та вчителя повинні стати престижними і високооплачуваними...

Ситуація із заробітними платами має й іншу характеристику – **заборгованості з (вчасної) виплати зарплати**, які зросли саме в осінньо-зимові місяці, в т.ч. на економічно активних підприємствах. Так, якщо частка економічно активних у загальній заборгованості в літні місяці 2019р. складала менше 60%, то в березні 2020р. досягнула майже 66% (найвищий показник за останні роки).

Однак, нова влада всупереч власним деклараціям про “турботу”, **не помічала** (чи навіть ігнорувала?) ситуації з характером оплати праці **навіть у “реформованій” сфері освіти**. По-перше, як вказувалось, урядовим рішенням було призупинено дію Постанови попереднього Уряду⁶¹, якою передбачалося встановлення мінімального посадового окладу вчителів на рівні трьох прожиткових мінімумів (6 300 грн.)⁶². Тому про покращення не йшлося – рівень середньої заробітної плати в освіті коливався у вузькому діапазоні 8 100-8 400 грн. (75-79% загальної середньої) без тенденцій до підвищення. Подібна ситуація й в інших сферах і видах діяльності – в багатьох випадках задекларовані заходи або значно запізнювались із впровадженням, або навіть зовсім “відкладались” без зрозумілих перспектив⁶³.

По-друге, ситуація із заборгованостями в освіті ще й погіршилася. Так, якщо **заборгованість з виплат заробітної плати** упродовж 2019р. зросла у промисловості на 15%, то в освіті у понад 2,5 рази, причому переважно за рахунок осінніх місяців. Негативна ситуація продовжилась і у 2020р. Упродовж перших двох місяців заборгованість з виплат зарплат в освіті зросла на 27%.

Не відбулося покращення і в доступі до ресурсів для домогосподарств і бізнесу. Слід нагадати, що обіцянки президентської команди від самого початку її діяльності стосувалися доступу населення до фінансових ресурсів – низька вартість запозичень, дешева іпотека та ін. Хоча населення продовжувало нарощувати депозити (у т.ч. в осінньо-зимовий період), проте банки залишались не готовими розширювати для нього [населення] кредити. Так, за вересень 2019р. - березень 2020р. обсяг депозитів домогосподарств зріс на 17,5% (загалом з 540 млрд. грн. до 634,4 млрд. грн., гривневих – з 311,9 млрд. грн. до 349 млрд. грн.) за зростання обсягів кредитів

лише на 5,7% (з 212,5 млрд. грн. до 224,5 млрд. грн.) і утримання надвисокої вартості запозичень.

Негативні тенденції зі ставками для населення лише посилились – різниця між кредитними і депозитними ставками навіть зросла. Так, якщо у вересні 2019р. ставки за новими кредитами домогосподарствам складали 33,4%, а депозитами – 9,7% (різниця 23,7 п.п.), то в березні 2020р. – 33,3% і 7,5%, відповідно (різниця зросла до 25,8 п.п.). Тобто, не може йтися про полегшення доступу до позичкових коштів для населення.

Не сталося позитивних зсувів у налагодженні системи зайнятості/безробіття працездатного населення, а наступ коронавірусу призвів до обвалу в зайнятості. Звичайно, найбільше постраждали працівники мікробізнесу⁶⁴. Загалом, за оцінками бізнес-кіл, у квітні чисельність безробітних сягнула 2,5 млн. осіб. Однак сценаріїв як вдасться владі справитись з такими кризовими ситуаціями представлено не було⁶⁵.

Іншою популяризованою ініціативою Президента стала нова **державна програма “Повертайся і залишайся”** для українців, які працюють за кордоном, з метою їх повернення на Батьківщину⁶⁶. Основою програми були обіцянки підтримки мікрота малого підприємництва, а також загалом бажаним розпочати або розширити бізнес, зокрема шляхом доступу до кредитування за низькими кредитними ставками (5-9%). Однак банки так і не поспішали надавати пільгові кредити, а невеликі обсяги для окремих “щасливчиків” не могли вплинути на усталену кредитну неспроможність.

Оскільки крім закликів до повернення влада **не вживала заходів для випереджуючого розширення робочих місць** (створення нових вакансій⁶⁷), то вимушене повернення незначної частки заробітчан, зумовлене актикоронавірусними заходами у країнах Європи, призвело лише до значного погіршення ситуації на ринках зайнятості в Україні.

І навіть за такої складної ситуації (яка не була належно оцінена) владі **“вдалося” погіршити власні позиції через чергову грубу помилку** – фактичною **забороною на виїзд для українських заробітчан за кордон на сезонні роботи** (яких навіть запрошували зарубіжні уряди та

⁶¹ Постанова КМУ №822 від 10 липня 2019р.

⁶² Уряд призупинив постанову про збільшення зарплати вчителям. – Конкурент, 6 грудня 2019р., <https://konkurent.in.ua/publication/49733/uryad-prizupiniv-postanovu-pro-zbilshennya-zarplati-vchitelyam>.

⁶³ Так, навіть виплати для лікарів у період протидії епідемії – хоча захворюваність почала різко зростати вже в березні, проте ще у травні (коли готувалась ця публікація) зарплата лікарів не зазнала належних змін (докладніше див. розділ “Соціальної сфери”), а Уряд не знайшов нічого кращого, ніж вкотре звинуватити місцеві влади.

⁶⁴ Карантин став катастрофою для ФОПів: припинили працювати майже 300 тисяч підприємців. – Телеканал “Прямий”, 27 квітня 2020р., <https://prm.ua/karantin-stav-katastrofoyu-dlya-fopiv-pripinili-pratsyuvati-mayzhe-300-tisyach-pidpriyemtsiv>.

⁶⁵ Макогон О. Чи вистачить у держави коштів для виплат по безробіттю. – Економічна правда, 23 квітня 2020р., <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/23/659698>.

⁶⁶ “Повертайся і залишайся”: Зеленський оголосив про старт держпрограми для українців за кордоном. – УНІАН, 3 грудня 2019р., <https://www.unian.ua/politics>.

⁶⁷ Заклики працевлаштуватись на будівництво доріг не виглядали продуманими та переконливими.

організовували чартерні авіарейси). Хоча такі заборони, як завжди, обґрунтовувалися турботою про здоров'я, насправді ж були **демонстрацією некваліфікованого державного управління**. Оскільки, вірогідно, крім високих урядовців, ніхто не має сумнівів у тому, що чергове державне “опікування” заробітчанами не призведе до нічого іншого як до безладдя, знервованості українців в отриманні різноманітних довідок і дозволів, корупційних вимог, здержання логістичних витрат та ін.

Інвестиції та приватизація

Згідно з деклараціями представників президентської команди, одним з найвагоміших напрямів владних дій у частині сприяння і зміцнення бізнесу мало стати посилення інституту приватного власника, в т.ч. шляхом зменшення податкового та регуляторного тиску на бізнес. Проте, як і в багатьох інших сферах, **гарні декларації або недовзі забувались, або не знаходили практичного продовження**.

Як зазначалося, безрезультатним виявилось утворення **Комісії з питань захисту бізнесу** при Кабінеті Міністрів України. У Верховній Раді був зареєстрований проект Постанови (№2601 від 16 грудня 2019р.) щодо створення **Тимчасової спеціальної комісії з питань захисту інвесторів**. Однак, жодних практичних кроків надалі не відбулося.

Широкий резонанс отримала декларація влади про розробку плану заходів, спрямованих на активне залучення інвестицій обсягом \$50 млрд. упродовж 5 років. *Однак*, такі наміри не були підкріплені дієвими заходами. Зокрема обіцяного (ще кандидатом у президенти) запровадження режиму найбільшого сприяння “для іноземних інвесторів українського походження” практичного не відбулося, а оголошене запровадження “інвестиційних нянь” для великих інвесторів піддалось критиці (за явно корупційний натяк діяльності “нянь”) і також виявилось безрезультатним.

Відтак, **приплив інвестицій** (ані внутрішніх, ані зовнішніх) **не відбувся**, іноземні ж інвестори не проявили зацікавленості у входженні до країни. Так, якщо у структурі капітальних інвестицій 2019р. кошти іноземних інвесторів у I кв. склали близько 1,3% загальних обсягів, то у IV кв. – лише 0,6%.

Певна інвестиційна привабливість могла б пов'язуватись з готовністю влади до розширення і підтримки інновацій, зважаючи на те, що кандидатом у президенти декларувалося впровадження державної програми їх підтримки, і які [інновації] були б “здатні стати локомотивом розвитку економіки”.

Однак у дійсності відбувається скорочення державних видатків на наукову сферу – за державними планами на 2020р. передбачено лише 10,6 млрд. грн. (або менше 0,3% ВВП) при тому, що відповідно до ст.48 Закону “Про наукову і науково-технічну діяльність” держава має забезпечувати бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності обсягом не менше 1,7% ВВП. Звичайно, таке “урізання” **видатків легко виправдовується карантинними потребами**, однак насправді лише проokuє подальше вимивання людського капіталу⁶⁸.

Як зазначалося вище, не було створено можливостей **одноразової легалізації капіталів** некримінального походження за пільговою ставкою. Також **не був запроваджений** податок на виведений капітал.

Поряд з цим, **жодні реалістичні пропозиції** стосовно **податкового стимулювання** розширення інвестицій владою навіть **не розглядались**, хоча саме “підтримка” інвестицій змогла б надати країні шанс легшого виходу з карантинної кризи. Навіть упродовж законотворчого процесу стосовно виконання Бюджету-2019 і формування Бюджету-2020, коли розгляд подібних пропозицій був би на часі, влада **не спромоглася** визначитися із впровадженням умов фіскального стимулювання інвестиційної діяльності⁶⁹.

Хоча владна команда зуміла провести низку законодавчих змін, які мали б бути спрямовані на покращення бізнес- та інвестиційного середовища, проте **далеко не всі ухвалені закони сприймаються як такі, що покращують бізнес-середовище**. Широку критику з боку бізнес-спільноти викликала низка законодавчих ініціатив, спрямованих на **коригування штрафних санкцій, відповідальності податкових органів**, реєстрації податкових накладних та інше. **Необґрунтовані нововведення**, на переконання бізнесу, **привели радше до посилення адміністративного і фіскального тиску**, погіршили умови діяльності для малого бізнесу та ін.

Вірогідно, економічні показники могли б виглядати привабливіше, якби нарешті вдалося забезпечити початок масштабної **приватизації**, про що неодноразово йшлося у різноманітних деклараціях нової владної команди. Однак, як і стосовно більшості інших сфер, **влада не мала стратегічного і тактичного бачення приватизаційних цілей та інструментів**, покладаючись на короткострокові “вигоди” наповнення бюджетів через продаж окремих великих підприємств та недооцінюючи потреби структурних змін, а тому і **приватизація**

⁶⁸ За даними досліджень, проведених у ДННУ “Академія фінансового управління” на основі даних 33 країн за 15 років, встановлено, що усереднений приріст реального ВВП за зростання ДіР становить близько 0,3% ВВП за 1% зростання ДіР. Докладніше див.: Данилишин Б. Зміни до держбюджету-2020: процес руйнування наукової сфери вже запущено. – Главком, 29 березня 2020р., https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/zmini-do-derzhbyudzhetu-2020-proces-ruynuvannya-naukovoji-sferi-vzhe-zapushcheno-669319.html.

⁶⁹ Докладніше див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р.

не зрушила з місця і залишалася лише у намірах. Ані у 2019р., ані у перші місяці 2020р. жоден “цікавий” конкурс навіть не був оголошений.

Таким чином, **президентська команда**, за відсутності стратегічного бачення розвитку економіки країни і не маючи належної компетентності (за винятком Міністерства фінансів) **не лише не спромоглася запровадити результативну політику** структурного оновлення і прискорення підприємницької діяльності, але й у багатьох сферах **своєю діяльністю/бездіяльністю погіршувала ситуацію**, провокуючи дедалі ширше невдоволення і розчарування тих самих підприємців, яким обіцялись підтримка і сприяння.

Публічні фінанси

Ситуація у публічних фінансах була природним відбиттям економічного стану країни. Ще у 2019р. наочно проявилися, а з початку 2020р. значно посилювались негативні впливи прорахунків у плануванні та виконанні бюджетів різних рівнів, насамперед (як головна складова) доходів загального фонду держбюджету⁷⁰.

На наше переконання, **головним чинником недонадходжень є надмірний податковий і адміністративний тиск** (фактично запланований державою ще на етапі “надмірного” планування), який для бізнесу супроводжується штрафами, додатковими вилученнями та ін., що й змушує підприємців до зменшення легальних доходів та подальшої “тінізації”⁷¹.

Початок 2020р. виявився несприятливим для наповнення Держбюджету. Міністерство фінансів назвало головною причиною недовиконання плану доходів **зміни зовнішніх макроекономічних показників порівняно з прогнозом Уряду**. Це, зокрема, міцніший обмінний курс гривні (середній курс I кв. становив 25 грн./\$1 (у бюджеті було враховано середньорічний курс 27 грн./\$1). Іншим чинником зменшення надходжень (порівняно з січнем попереднього року) стало скорочення імпорту товарів на 3%.

Однак, суттєві втрати відбулися у частині як внутрішніх податків на товари і послуги, так і зовнішніх. Так, за планових показників доходів у I кв. 2020р. до загального фонду у 210,6 млрд. грн.,

фактичні надходження склали 183,2 млрд. грн. (або 87%), а надходження від внутрішніх податків на товари і послуги за плану у 120,5 млрд. грн. фактично склали 100 млрд. грн., тобто недовиконання сягнуло 17%.

Динаміка обсягів надходжень очікувано погіршилася у квітні (вплив обмежень на економічну діяльність), навіть в умовах перегляду Держбюджету і планових показників. Так, доходи загального фонду держбюджету у квітні склали 90,9 млрд. грн. за плану 107,9 млрд. грн., тобто недовиконання зросло до майже 16% (за I кв. – 13%).

Таким чином, **ситуація з якістю бюджетного планування і фактичним виконанням є доволі “усталеною”** і не особливо залежить від “коронавірусного” впливу. А **погіршення результатів податкових і митних органів у 2020р.**, хоча частково і лежить у сфері низької результативності фіскальних органів (за що у квітні 2020р. і звільнили останніх очільників відповідних державних інституцій⁷²), у дійсності є **“природною” реакцією підприємництва на надмірні та необґрунтовані вимоги влади**.

Хоча Президентом і його командою оголошувалося посилення стійкості і прозорості бюджетно-податкового законодавства та зниження фіскального навантаження⁷³, однак жодного зниження так і не відбувалося. Лише окремі заходи були “вимушено” частково впроваджені в якості антикризових дій.

Так, у березні 2020р. Верховна Рада **ухвалила низку змін до Податкового кодексу та інших законів**, аби підтримати бізнес за умов поширення коронавірусу⁷⁴. Серед найважливіших:

- тимчасове скасування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, вчинені протягом періоду з 1 березня по 30 квітня 2020р. (з рядом винятків, які значною мірою нівелювали значимість вказаного скасування⁷⁵);
- запровадження мораторію на проведення документальних і фактичних перевірок з 18 березня по 18 травня 2020р.;
- відтермінування обов’язкового використання розрахункових касових апаратів (PPO) для окремих бізнесів на певні строки;

⁷⁰ Так, за планових показників доходів до загального фонду у 2019р. обсягом 908,4 млрд. грн., фактичні надходження склали 979,8 млрд. грн. (або 96,9%). Водночас, надходження від внутрішніх податків на товари і послуги за плану 500,8 млрд. грн. фактично надійшло 448,4 млрд. грн., тобто недовиконання сягнуло 10%. Причому динаміка виконання у II півріччї дедалі погіршувалася.

⁷¹ Зауважимо, “тінізація” також має свою вартість, яку бізнес має сплачувати неформальними шляхами. Проте, видається, надмірний податковий тиск завдає більших втрат бізнесу, ніж “тінізація” певної частини діяльності.

⁷² Зауважимо, Президентом не були надані жодні пояснення таких звільнень, тим більше, що за місяць перед тим колишнім Міністром фінансів І.Уманським було подано клопотання про необхідні звільнення керівників податкових і митних органів. Однак, саме Міністр фінансів змушений був подати у відставку. Це також може слугувати характеристикою відкритості влади загалом і президентської команди зокрема.

⁷³ Зокрема, у програмних документах йшлося про гарантування незмінності умов оподаткування для суб’єктів малого підприємництва – фізичних осіб, а також ухвалення стратегії поступового зменшення єдиного соціального внеску.

⁷⁴ Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)” від 3 березня 2020р.

⁷⁵ Зокрема, ...крім порушення нарахування, декларування та сплати податку на додану вартість, акцизного податку, рентної плати.

- дозвіл не нараховувати і не сплачувати в період з 1 березня по 30 квітня 2020р. плату за землю та ін.

Однак, внесені законодавчі зміни **не викликали позитивної реакції**. Так, самому бізнесу заходи здавалися недостатніми, або й зовсім не тими, на які розраховував він (радіше мали характер відтермінувань сплат, а не їх анулювання за період вимушеного “простою”). Деякі заходи носили суперечливий характер, і не лише в частині податкових вилучень. Так, скасування ЄСВ для певних категорій ФОПів створює **дисбаланс коштів Пенсійного фонду**, оскільки основним джерелом його [Фонду] доходів є ЄСВ. При цьому, Президент дав вказівку здійснити одноразову доплату в розмірі 1 000 грн. тим пенсіонерам, у яких пенсія є меншою за 5 000 грн. А “звільнення” від плати за землю означає зменшення надходжень саме до місцевих бюджетів, які й так мають вкрай низьку власну податкову базу.

Слід звернути увагу, що зважаючи на посилення негараздів у наповненні державного бюджету та розширення ухвалених зобов’язань держави в період карантину, упродовж 2020р. і надалі відбуватимуться **намагання влади спрямувати доходні потоки на користь центрального (державного) бюджету** (тобто регіони практично залишаються без фінансування з центру⁷⁶), одночасно вимагаючи від місцевих влад забезпечення президентських соціальних “ініціатив”⁷⁷, насамперед у медичному обслуговуванні, охороні здоров’я, захисті довкілля, середній освіті та ін., а їх невиконання стане “гарною” нагодою звинувачувати місцеву владу (і переносити на неї відповідальність) у неналежному виконанні рішень Президента та Уряду.

Загалом, зважаючи на економічні і фінансові рішення, ухвалені в останні 2-3 місяці, є підстави стверджувати, що **реальна децентралізація (принаймні фінансова) у 2020р. виявиться “законсервованою”, а “підтримка регіонів” носитиме винятково пропагандистський характер** (розширення вимог-гасел супроводжуватиметься зменшенням наявних ресурсів).

Монетарна політика

Монетарна політика, впроваджувана Національним банком України (НБУ) останніми роками,

носила суперечливий характер і була непідконтрольна ані Верховній Раді, ані Уряду, ані громадськості. Єдиний, хто **мав реальні повноваження і можливості** впливу на керівництво центрального банку країни, був Президент, однак жодної критики чи рекомендації стосовно ролі НБУ у зміцненні економічного середовища країни від керівництва країни не прозвучало.

Хоча НБУ у 2019р. вдалося навіть зміцнити гривню і утримувати низьку інфляцію, однак обидва досягнення були отримані за рахунок скорочення пропозиції реальних грошей і пригнічення економічної динаміки і **діяли всупереч потребам реального сектору та забезпечення стійкого розвитку України**⁷⁸.

Поряд з цим (усупереч вимогам багатьох експертів) **НБУ ігнорував потреби проведення прискіпливого аналізу діяльності і рішень банку** упродовж попередніх років, у т.ч. стосовно чинників курсових обвалів, нецільового використання кредитів рефінансування, участі банків і нерезидентів у ринку ОВДП, надмірного збагачення чи неправомірних втрат окремих банків. На наше переконання, **такий аналіз міг би суттєво посилити позиції НБУ і довіру до впроваджуваної економічної політики**, що, зрештою, також сприяло б ухваленню сумнозвісного “антиколомойського” закону⁷⁹. Ігнорування ж вказаних необхідностей лише підкреслювало відстороненість НБУ.

Натомість **Президентом не було виявлено жодної ініціативи, щоб принаймні прояснити політичні позиції у суперечливій ситуації**. З офіційних інституцій, здається, лише Рада НБУ намагалася вплинути на практичну політику Правління НБУ. Так, 5 грудня 2019р. Рада НБУ визнала **діяльність Правління НБУ в частині формування та реалізації валютно-курсової політики у 2019р. неефективною і такою, що не відповідає викликам сучасного розвитку України**⁸⁰. Головні рекомендації Ради НБУ⁸¹, надані Правлінню НБУ для втілення, стосувалися необхідності пом’якшення монетарної політики, підготовки сценаріїв розгортання ситуацій на валютному ринку внаслідок загострення кризових ризиків та ін. Рекомендації були проігноровані.

⁷⁶ У 1,5 рази зменшується фінансування Державного фонду регіонального розвитку, скоротиться субвенція на здійснення заходів соціально-економічного розвитку окремих територій та ін.

⁷⁷ Стало ледь не “нормою”, що кожна поїздка Президента до регіону супроводжувалася вимогами до місцевих влад “забезпечити вчасне і повне виконання” проголошених тез, однак про ресурси фактично не згадувалось.

⁷⁸ Див., зокрема: Соціально-економічний вимір України в період зміни політичних еліт. – Центр Разумкова, 2019р., http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_soc-econ_vymir_ukr.pdf.

⁷⁹ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності” від 13 травня 2020р.

⁸⁰ Рада НБУ визнала неефективною валютно-курсову політику правління Нацбанку. – Укрінформ, 6 грудня 2019р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-ekonomy/2832353-rada-nbu-viznala-neeftivnou-valutnokurovopolitiku-pravlinna-nacbanku.html>.

⁸¹ ...які переважно підтримуються експертним товариством. Докладніше див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р.

Вказані події отримали продовження навесні 2020р., коли в Україні були запроваджені карантинні заходи. Так, **Рада НБУ 2 квітня 2020р. в межах своїх повноважень скасувала окремі власні рішення**⁸², що були актуальними у 2018р. та втрачають актуальність у час, коли Уряди і Центральні банки всіх країн світу приймають заходи для захисту населення і економіки своїх країн від згубних впливів коронавірусу⁸³.

На жаль, правління НБУ не дослухалося до слухних порад, дедалі підштовхуючи вітчизняну економіку до занепаду⁸⁴. Натомість, аргументуючи свою позицію тим, що законодавчо заборонено фінансування центральним банком країни урядових потреб. Насправді, **ресурси центрального банку використовуються урядом, однак саме завдяки специфічним механізмам**. Зокрема, “популярною” вже є схема, за якої, зокрема: (1) НБУ надає короткострокові кредити рефінансування окремим банкам; (2) ці банки на первинному ринку викупують короткострокові ОВДП, причому ставка

рефінансування є меншою, ніж доходність ОВДП; (3) через визначений термін (3 або 6 місяців), погасивши облігації і повернувши кредит рефінансування, банки отримують прибуток (за рахунок процентної різниці) з ресурсів держбюджету. **Усе було б значно дешевше (для бюджету, а з тим і всіх платників податків) і прозоріше, якби НБУ безпосередньо викупив вказаний обсяг облігацій.**

Маючи доступ до прибуткових ресурсів (принаймні на ринку ОВДП), **банківська система як не поспішала, так і не поспішає фінансувати реальний сектор**, у т.ч. шляхом збереження високих процентних ставок. Так, хоча загальна вартість кредитів продемонструвала певну тенденцію до зниження (таблиця “Процентні ставки депозитних корпорацій ...”), проте зменшення ставок наприкінці 2019р. - початку 2020р. мало “вибірковий” характер, а для вагової групи бізнесів, обсяги виручки яких лежать у “поширених” межах до €50 тис. і €50-500 тис., ставки навіть зростали.

Процентні ставки депозитних корпорацій за новими кредитами у національній валюті суб'єктам господарювання, % річних

	09'19	11'19	01'20	02'20	03'20
Обсяг кредитів, млн. грн.	3 030	4 870	4 059	2 844	5 057
Процентна ставка, загальна	18,0	15,6	14,6	14,1	15,5
Середній бізнес	22,2	18,1	12,6	20,2	17,8
Мікропідприємства					
річний дохід від €50 тис. до €500 тис.	20,8	21,5	21,8	20,2	21,6
річний дохід до €50 тис.	23,5	21,3	23,4	13,2	25,6

У цьому контексті слід зробити загальне зауваження. Сьогодні у світовому фінансовому середовищі є значна впевненість у тому, що, зважаючи на зростаючі фіскальні дефіцити, центральні банки, в т.ч. висхідних країн, цілком можуть викуповувати державні облігації на вторинному, а за потреби навіть на первинному ринку, в умовах **скоординованої участі монетарної і фіскальної влади** (центрального банку та урядів) у підтримці економічного розвитку. Вірогідно, **Президентіві доречно ініціювати законодавчі зміни** (які діятимуть у кризовий період), спрямовані на утвердження положення про те, що необхідною умовою грошово-кредитної політики для зменшення негативного тиску на соціально-економічне середовище є стимулююча монетарна політика⁸⁵.

Боргові позиції і резерви

Україні, попри економічні складнощі, вдалося вчасно виконувати боргові зобов'язання. Вірогідно, значною мірою це зумовлено тим, що **до цієї сфери нова президентська команда не причетна і не могла щось змінювати на власний розсуд**, а всі рішення і шляхи їх реалізації були визначені або попередніми урядами, або ж безпосередньо Міністром фінансів, яка зберігала владні повноваження до березня 2020р.

Характеристикою 2019р. у частині внутрішнього боргу було стрімке входження інвесторів-нерезидентів у ринок ОВДП, для яких вельми привабливою була висока прибутковість безризикових державних зобов'язань. Одним з важливих наслідків

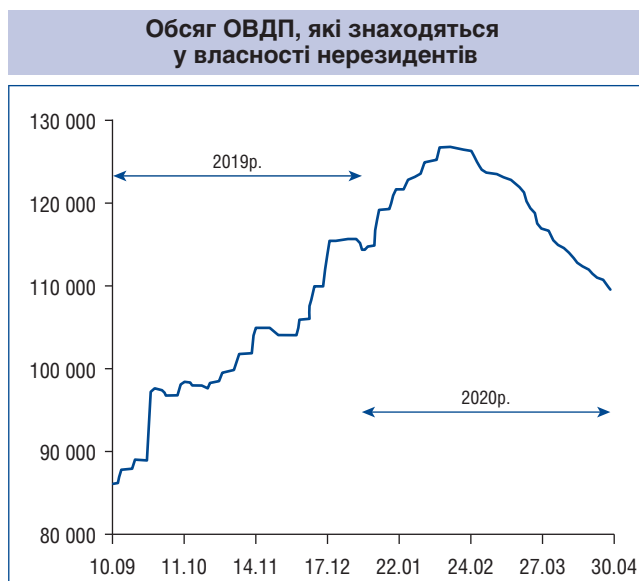
⁸² Рада НБУ скасувала заборону регулятору купувати ОВДП. – Фінансовий клуб, 2 квітня 2020р., <https://finclub.net/ua/news/rada-nbu-skasuvala-zaboronu-na-kupivlyu-ovdp-regulyatorom.html>.

⁸³ Данилишин Б. Якою має бути економічна терапія від Нацбанк. – Економічна правда, 28 квітня 2020р., <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/28/659916>.

⁸⁴ ...змовчала також і президентська команда.

⁸⁵ Тобто законодавче закріплення відповідальності НБУ за економічне зростання. При цьому, головною метою НБУ має визнаватися підтримка економічного зростання (як домінанта політики НБУ) поряд із збереженням цінової та фінансової стабільності.

стало зміцнення гривні, яке водночас провокувало погіршення платіжного балансу. За нової влади зростання “піраміди” ОВДП (які належать нерезидентам) продовжувалося у зимовий період (хоча й дещо нижчими темпами) (діаграма “Обсяг ОВДП...”).

Розгортання епідемії у світі відіграло “позитивну” роль для обмеження “піраміди” – іноземні інвестори з початку березня почали послідовно зменшувати свою присутність на ринку ОВДП. Вихід нерезидентів (погашення раніше придбаних облігацій і виведення виручки за кордон) прискорив девальваційні процеси, спровоковані коронавірусом, і в березні в Україні спостерігався справжній девальваційний шок – якщо наприкінці лютого 2020р. курс гривні до долара складав 24,6, то наприкінці березня – 28,1. Слід віддати належне НБУ – курсовий шок вдалося мінімізувати завдяки масовим інтервенціям на валютних ринках (що, хоча й означало втрату резервів (див. далі), проте стабілізувало монетарне середовище).

Хоча представники вітчизняного політикуму часто пророкують Україні дефолт, особливо, якщо країна не пристане на вимоги МВФ, однак у дійсності ситуація із зовнішніми боргами не виглядає критичною. **Україна 2019р. пройшла взагалі без коштів МВФ**, вчасно і у повному обсязі виконавши всі платіжні зобов’язання. Більше того, Україні вдалося навіть рекордно знизити вартість запозичень на зовнішньому ринку, здійснивши (на початку 2020р.) **успішний випуск єврооблігацій на суму €1,25 млрд.** (за ставкою 4,375%, строком погашення 10 років). Тому **панічні настрої** стосовно зовнішніх виплат у 2020р. не виглядають доречними. І тим більше такі настрої **не повинен множити Президент**, у т.ч. оскільки, як вказувалося, **керівництво країни не доклало належних зусиль для рівноправного діалогу з МВФ.**

Водночас, не можна недооцінювати і складнощі зовнішніх позицій України. Загальний обсяг платежів за зовнішніми зобов’язаннями економічних агентів України (Уряд, центральний банк, підприємства, комерційні банки) у 2020р. складає \$21 млрд. (у 2019р. – близько \$15,7 млрд.), з яких \$16 млрд. – основна сума і \$5 млрд. – проценти. У цьому обсязі критичними є ті, що стосуються державних фінансів і центрального банку – Уряд України та НБУ мають погасити за рік близько \$8,5 млрд. (у 2019р. – \$6 млрд.) (таблиця “Обсяги зовнішніх платежів у 2020р.”).

**Обсяги зовнішніх платежів у 2020р.,
\$ млрд. (станом на 1.01.2020р.)**

	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
Всього, у т.ч.	6,10	4,37	6,10	4,38
Сектор загально-державного управління (ОВДП нерезидентів включно)	1,72	1,76	3,62	0,47
Центральний банк	0,38	0,05	0,37	0,05
Депозитні корпорації	0,83	0,22	0,32	0,22
<i>Інформаційно: Гривневі ОВДП нерезидентів, млрд. грн.</i>	<i>12,4</i>	<i>7,5</i>	<i>10,6</i>	<i>2,6</i>

Інші сектори (крім Уряду і банківської системи) – щоквартально у середньому – \$2,1 млрд.

Ще однією особливістю 2020р., яка **впливатиме на резервну і боргову позицію** України, може стати **динаміка зовнішньоторговельного балансу**. Зрозуміло, що внаслідок глобального гальмування обсяги як експорту, так і імпорту знизяться. Однак, видається, в Україні **темпи падіння імпорту перевищуватимуть темпи зниження експорту**, насамперед, у результаті погіршення купівельної спроможності населення і суттєвого скорочення імпорту послуг (зокрема, пов’язаних із відпочинком за кордоном). За таких умов зовнішньоторговельне сальдо зможе суттєво покращитись і навіть (вперше за останні роки) стати позитивним, наповнивши резерви.

Слід нагадати, що на кінець I кв. 2020р. міжнародні резерви України становили \$24,9 млрд., а станом на 1 березня 2020р., вони були \$27 млрд. Тобто **“чисте” зниження резервів у березні** – першому місяці “антикризових заходів” – склало \$2,1 млрд. Зменшення міжнародних резервів упродовж березня було зумовлене, насамперед, значними обсягами валютних інтервенцій НБУ, спрямованими на **згладжування надмірних курсових коливань** (чистий продаж валюти НБУ сягнув \$2,2 млрд., а також **обслуговуванням і погашенням державного та гарантованого державою боргу в іноземній валюті** (загалом – \$1,1 млрд).

Зауважимо, що у квітні в умовах, коли економічні агенти в Україні були обмежені в діяльності і вимушено продавали валютні ресурси для підтримки поточних споживчих (гривневих) витрат, чиста купівля НБУ іноземної валюти склала майже \$680 млн., що дозволило знову наповнити міжнародні резерви країни, які (станом на 1 травня 2020р.) досягли \$25,7 млрд. Це, своєю чергою, помітно зміцнює позиції України в частині виконання зовнішньоторгових зобов'язань у 2020р.

Зважаючи на наявні резерви і досить неодноразову позицію МВФ стосовно України, **керівництву країни доречно зосередитись на пошуку шляхів реструктуризації чинного графіка зовнішніх виплат, а не розмірковувати про неминучість дефолту без коштів МВФ.** “Дефолтна” риторика не личить керівництву країни.

Заключні зауваження

Навесні 2020р. владна команда була змушена приймати безпрецедентні рішення протидії глобальній епідеміологічній загрозі. На жаль, значна частина таких рішень була несвоєчасною і нерациональною, без урахування необхідних “нейтралізаторів” негативних економічних впливів.

Поряд з цим, поки не видно чинників, завдяки яким можна б сподіватися на злам негативних тенденцій. Так, зміни у виробничих сферах **не матимуть виразної позитивної спрямованості**⁸⁶.

III. ПЕРЕДВИБОРЧІ ОБЦЯНКИ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ

Передвиборчі програми кандидата у Президенти України В.Зеленського та політичної партії “Слуга Народу” на позачергових виборах до Верховної Ради України 2019р. мають значну кількість положень, що стосуються сфери економіки. Вони досить різняться за ступенями конкретики і деталізації, а також термінами, на які може бути розраховано їх виконання. Нижче наводиться стислий аналіз дій владних інститутів за різними напрямками економіки та оцінки поточного стану реалізації передвиборчих відповідних зобов'язань.

Національна економічна стратегія. Рік президентства В.Зеленського відзначився зміною двох урядів, якими, за логікою, мали б бути утверджені економічна стратегія розвитку країни. За прем'єрства О.Гончарука була затверджена “Економічна стратегія: зростання через інвестиції” до 2024р.⁸⁷, проте зміна в березні 2020р. майже повного складу Уряду на чолі з Прем'єр-міністром унеможливила її виконання. 8 квітня 2020р. Уряд створив Раду з питань

- **нові стимули** для розвитку малого і середнього бізнесу **не з'являться** (оголошених ініціатив стимулювання підприємництва і заявлених обсягів кредитування, навіть якщо будуть реалізовані, вкрай недостатньо для реального відновлення);
- **галузева структура** залишається застарілою – за відсутності промислової політики конкурентоспроможність залишатиметься низькою і не “встигатиме” за глобальними викликами;
- відновлення **приватизації** відтерміновуватиметься, що й надалі залишатиме “діру” у фінансуванні дефіциту бюджету. Водночас **покращення діяльності великих державних підприємств** викликає сумніви;
- доступ до фінансових і кредитних ресурсів, якщо й полегшиться для окремих підприємств, однак не матиме принципового значення для стійкого відновлення;
- підтримка експорту та експортерів **не матиме належного ресурсного забезпечення**,

Це **не дозволяє сподіватись на відновлення позитивної динаміки** реального сектору у 2020р. І лише за умови інституційних і структурних змін, визначення стратегічних напрямів дій, деполітизації економічних рішень, **можна очікувати на позитивні зміни в реалізації соціально-економічної політики.**

економічного розвитку України. Прем'єр-міністр Д.Шмигаль одним із завдань Ради визначив створення довгострокової стратегії України.

Приватизація. У 2020р. Урядом передбачалося приватизувати понад 300 об'єктів малої приватизації та п'ять великих підприємств. Але “коронакриза”, скоріш за все, порушить ці плани, оскільки результати перших трьох місяців 2020р. невтішні – виконано лише 2% плану (залучено 202,3 млн. грн.). Разом з тим, вдалося досягти певного поступу в питанні залучення фінансування в інфраструктурні об'єкти через механізм концесії. Завдяки Закону “Про концесію” (від 3 жовтня 2019р.) залучено досвідчених міжнародних інвесторів до українських морських портів “Ольвія” (передається у концесію на 35 років катарській компанії *QTerminals*, яка планує інвестувати 3,4 млрд. грн.⁸⁸) та “Херсон” (передається на 30 років ТОВ “Рісоіл-Херсон”, обсяг інвестицій має скласти 215 млн. грн.⁸⁹).

⁸⁶ Див., зокрема: Україна 2018-2019: обережний оптимізм напередодні виборів (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2019р.

⁸⁷ Докладно див.: ВВП +40% та 50 млрд. дол. США ПІІ до 2024 року: презентована стратегія економічного зростання. – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, 17 лютого 2020р., <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=09969508-2d02-483d-a63a-5c9aa7675e38&title=Vvp-40-Ta50-MlrdDolSshaPiiDo2024-Roku-PrezentovanaStrategijaEkonomicznogoZrostantia>.

⁸⁸ Концесійні договори готуються для підписання, – Владислав Криклій. – Міністерство інфраструктури України, 30 квітня 2020р., <https://mtu.gov.ua/news/31823.html>.

⁸⁹ Дозвіл АМКУ на концесію порту Херсон засвідчує готовність Української держави до заходу стратегічних інвесторів, – Владислав Криклій. – Міністерство інфраструктури України, 5 березня 2020р., <https://mtu.gov.ua/news/31649.html>.

Сприяння іноземним інвесторам. З метою залучення інвесторів та покращення інвестиційного іміджу України на світовій арені, під час свого виступу на Всесвітньому економічному форумі у Давосі (21-24 січня 2020р.) Президент анонсував: податкові канікули для інвесторів (відсутність сплати протягом 5 років податку на прибуток), які вкладуть у майбутню приватизацію \$10 млн. та програму особистого менеджера для великих інвесторів, т.зв. “інвестиційних нянь” (працюватимуть на базі *UkraineInvest*), готових вкласти (або вже є інвесторами) в Україну \$100 млн. і більше. Інвесторам буде запропонована пришивдшена амортизація, а також інструмент міжнародного арбітражу у випадку виникнення суперечливої ситуації. Однак попри такі, досить “спокусливі” пропозиції, і в політичному, і в експертному, і в бізнес-середовищі до них ставлять неоднозначно⁹⁰. Тим більше, що на прийняття рішень інвестора першочергово впливає стабільність і передбачуваність законодавства, незалежність судів та рівень гарантій права власності, загальна економічна та політична ситуація, а “інвестиційні стимули” відіграють додаткову роль.

За рік нової влади прийнято деякі нормативні акти, що мають позитивно вплинути на інвестиційну діяльність⁹¹. Проте, поки ситуація з іноземними інвестиціями перебуває на рівні відповідного періоду 2019р.: за січень-березень 2020р. чистий приплив ПІ оцінено у \$540 млн.

Створення належних умов для бізнесу. З метою зменшення боргового навантаження на МСП на початку 2020р. запровадила *Програма державного кредитування “5-7-9%”*. Від початку дії програми, банки, долучені до програми, отримали понад 17 тис. заявок та видали малому бізнесу кредитів на суму 240 млн. грн.⁹² У зв’язку з критичною ситуацією, що склалася в економіці країни через “коронакризу” та необхідність пошуку “порятунку” малого бізнесу, 15 квітня 2020р. Уряд розширив можливості Програми. Зокрема: збільшено максимальну суму кредиту – з 1,5 до 3 млн. грн.; кредит

можуть отримати підприємці, максимальний рівень річного доходу яких не перевищує 100 млн. грн. (початково гранична сума не мала перевищувати 50 млн. грн.); розширено перелік цілей, на які надаватимуться кредити⁹³.

Новою владою також прийнято низку законодавчих актів щодо інновацій податкового характеру, проте лише з часом можливо дати точну оцінку, наскільки позитивні зміни можуть перекрити недоліки та неузгодженості, які виникають під час застосування податкових новацій⁹⁴.

Найбільш суперечливим виявилось **скасування обіцяного В.Зеленським мораторію на продаж землі**. Ухвалення 31 березня 2020р. Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення” (підписаний Президентом 28 квітня 2020р.)⁹⁵ відбулося під тиском ситуації з пандемією коронавірусу. Противники скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення (чия позиція користується підтримкою більшості населення) опинилися під тиском, оскільки позитивне голосування за законопроект подавалося як засіб отримання кредиту МВФ, необхідного для боротьби з коронавірусом. Ситуація містила елементи шантажу суспільства з боку влади, тому, не виключено, матиме “відкладені” негативні наслідки.

Капітальний ремонт інфраструктури. Сектор інфраструктури сьогодні, напевне, можна назвати таким, “що подає надії” завдяки ухваленню ряду законів (щодо будівництва доріг за європейськими стандартами, автоматичного контролю ваги та швидкості автомобілів⁹⁶) і початку виконання обіцянок. Однією з таких став старт 1 березня 2020р. *Програми “Велике будівництво”*⁹⁷, якою передбачено масштабне будівництво та капітальний ремонт шкіл, дитячих садків, приймальних відділень лікарень, стадіонів і доріг. Станом на травень 2020р., було розпочато роботи на 205 об’єктах. Програма передбачає створення нових робочих місць (38 тис.

⁹⁰ Докладно див.: Німецьким інвесторам не потрібні няні, їм потрібні незалежні суди – посля Німеччини в Україні. – Громадське телебачення, 13 лютого 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2876536-nimeckim-investoram-potribni-ne-nani-a-nezalezni-sudi-posol-feldguzen.html>.

⁹¹ Докладно див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р., http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf.

⁹² АТ “Приватбанк”, АТ “Ощадбанк”, АТ “Укргазбанк”, АТ “Укресімбанк”, “Альянс”, “Львів” і ПУМБ. Передбачається компенсація державою учасникам Програми різниці між ставкою банківської установи та фіксованими ставками у 5-7-9% (залежно від обраної моделі кредитування). Докладно див.: За програмою доступних кредитів малому бізнесу видали 240 мільйонів – Ковалів. – Укрінформ, 24 квітня 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3012725-a-programou-dostupnih-kreditiv-malomu-biznesu-vidali-240-miljoniv-kovaliv.html>.

⁹³ Подати заяву на отримання “нульової” ставки можна до 31 березня 2021р. за умови, якщо: учасник програми зобов’язується зберегти не менше 60% фонду оплати праці та 80% чисельності персоналу, порівняно з 1 березня 2020р.; річний дохід не перевищуватиме €10 млн.; станом на 1 березня 2020р., відсутні недяючі кредити. У цьому випадку держава бере на себе повну вартість обслуговування позик.

⁹⁴ Зокрема, серед важливих нормативно-правових актів: закони України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес” від 18 вересня 2019р. та “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві” від 17 січня 2020р.

⁹⁵ Законом передбачено набуття з 1 липня 2021р. права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення площею до 100 га громадянами України. З 1 січня 2024р. таку можливість отримають юридичні особи (власниками яких є українці) і зможуть купувати до 10 тис. га.

⁹⁶ Докладно див.: Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2020р.

⁹⁷ Передбачається будівництво/реконструкція 6 500 км доріг, 236 шкіл, 155 дитсадків, 212 багатoproфільних лікарень інтенсивного лікування І та ІІ рівнів, 422 медичних амбулаторій, 169 спорткомплексів.

робочих місць у дорожньому господарстві та 120 тис. у супутніх галузях)⁹⁸ за рахунок тимчасово незайнятих і звільнених під час карантину осіб⁹⁹. Для цього вже 1 травня 2020р. запущено сервіс “Дороги та робота”, де можна податися на різні вакансії.

Незалежний контроль та підвищення якості автомобільних доріг. На виконання Указу Президента “Про деякі заходи щодо створення умов для розвитку та підвищення якості автомобільних доріг” (№529 від 19 липня 2019р.) з метою оптимізації дорожнього будівництва 5 лютого 2020р. КМУ прийнято Постанову¹⁰⁰, якою передбачено на експериментальній основі (до 1 січня 2022р.) обов’язкове залучення незалежного інженера-консультанта (FIDIC)¹⁰¹ для контролю на етапах закупівель, виконання робіт та їх гарантійного обслуговування.

Немає прогресу у **запровадженні чітких законодавчих умов будівництва бетонних доріг.**

Вагомим кроком стало прийняття Закону “Про внесення змін до деяких законів України щодо управління безпекою автомобільних доріг” (від 17 жовтня 2019р.) щодо **проведення обов’язкового аудиту безпеки автомобільних доріг** на міжнародних і національних автошляхах. Але аудит міжнародних автомобільних доріг стане обов’язковим лише з 1 січня 2021 р., а національних – 16 листопада 2021р.¹⁰²

Немає практичних зрушень у напрямі **демонополізації галузі пасажирських та вантажних перевезень на залізничному транспорті.**

Спрощення умов для будівництва. 1 грудня 2019р. набув чинності Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної

електронної системи у сфері будівництва”, яким запроваджено першу державну онлайн-послугу – **електронний “кабінет забудовника”**¹⁰³. За кілька місяців роботи сервісу (з 24 грудня 2019р.), станом на 17 травня 2020р., у стадії будівництва знаходилося 1 910 об’єктів, а 991 – введено в експлуатацію.

Електронна країна. Політика у сферах цифрового розвитку¹⁰⁴, економіки, інновацій, електронного урядування та демократії, що передбачає, зокрема, **збільшення кількості та підвищення якості е-послуг¹⁰⁵ та покращення цифрової грамотності громадян¹⁰⁶** стали пріоритетами діяльності новоствореного (на базі Державного агентства з питань електронного урядування) Міністерства цифрової трансформації та парламентського Комітету з питань цифрової трансформації. Однак дивним став факт відсутності належного обсягу видатків у Бюджеті 2020р., – видатки на підтримку та розвиток е-урядування складають 104,4 млн. грн., а на Національну програму інформатизації лише 73,6 млн. грн.

⁹⁸ Працевлаштування у дорожній галузі: стартував проект “Дороги та робота”. – Урядовий портал, 1 травня 2020р., <https://www.kmu.gov.ua/news/pracenvlashtuvannya-u-dorozhniy-galuzi-startuvav-proekt-dorogi-ta-robota>.

⁹⁹ Налагоджено співпрацю з Навчальним центром з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, де можна здобути професійно-технічну кваліфікацію, підвищити її та перекваліфікуватися.

¹⁰⁰ Постанова КМУ “Про реалізацію експериментального проекту з проведення капітального ремонту автомобільних доріг загального користування” №192 від 5 лютого 2020р..

¹⁰¹ FIDIC – міжнародна федерація інженерів-консультантів, яка регулює відносини між учасниками будівництва об’єктів. Докладно див.: Дереза І. Норми під час ремонту автомобільних доріг. Навіщо це робити і що це дасть? – Міністерство інфраструктури України, 11 лютого 2020р., <https://mtu.gov.ua/news/31575.html>.

¹⁰² Аудит безпеки автомобільних доріг проводитиметься на стадії ТЕО (до проведення експертизи проекту під час будівництва нової автомобільної дороги), підготовки проекту або робочого проекту, після введення в експлуатацію. Докладно див.: Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо управління безпекою автомобільних доріг”.

¹⁰³ Він дозволяє в автоматичному режимі будувати об’єкти класу з незначними наслідками, т.зв. СС1. Кабінет автоматично перевіряє інформацію з реєстру, яку внесли офлайн. Електронні послуги для будівництва об’єктів класів середнього та значного наслідків (СС2 та СС3) планується розпочати в листопаді 2020р.

¹⁰⁴ Проводиться робота з розвитку та впровадження у користування сучасних електронних способів ідентифікації особистості (SMART ID), електронного студентського квитка, електронної послуги зі зміни місця реєстрації, електронних водійських посвідчень та техпаспортів.

¹⁰⁵ З 22 квітня 2020р., через онлайн-сервіс державних послуг “Дія”, **запроваджено процедуру електронного відкриття/закриття ФОП**, яку можна здійснити безкоштовно за 10 хв.

¹⁰⁶ 30 квітня 2020р. Міністерство цифрової трансформації України спільно з НБУ і АТ “ПриватБанк” презентували освітній серіал про цифрові гроші, спрямований на підвищення цифрової грамотності 2 млн. українців. Докладно див.: Цифрові гроші. Новий освітній серіал на Дія.Цифрова освіта. – Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, 30 квітня 2020р., <https://thedigital.gov.ua/news/tsifrovi-groschi-noviy-osvitniy-serial-na-diyatsifrova-osvita>.

11 липня 2019р. *розпочав роботу Український фонд стартапів*, а 2 грудня почав приймати перші заявки на отримання грантів. У Бюджеті-2020 передбачено 440 млн. грн., які мають надаватися у вигляді безповоротної фінансової допомоги стартапам на початкових стадіях: *pre-seed* – \$25 тис. та *seed* – \$50 тис. Станом на травень 2020р., профінансовано 22 проекти на суму у понад 20 млн. грн.¹⁰⁷

Забезпечення покриття 100% території країни широкосмуговим Інтернетом було визначено одним з пріоритетів передвиборчої програми В.Зеленського. Попри відносно високий рівень покриття (лише 6,3 млн. громадян – 15% загальної чисельності населення – не мають доступу до Інтернету), середня швидкість фіксованого Інтернету залишається низькою – близько 50 Мбіт/с¹⁰⁸. Указом Президента “Про деякі заходи з покращення доступу до мобільного Інтернету” (№497 від 8 липня 2019р.) визначено необхідність забезпечення максимального покриття території України мережами мобільного зв’язку III та IV поколінь, надання широкосмугового доступу до Інтернету. Але реалізація цього завдання поки перебуває на етапі проведення переговорів з операторами мобільного зв’язку¹⁰⁹ та формування нормативно-правової бази.

Інтеграцію цифрових валют до правової бази України також було проголошено одним з пріоритетів Президента¹¹⁰. Але цей пункт залишається на стадії обговорення¹¹¹ і навряд чи найближчим часом буде реалізований.

Захист довкілля. У своїх програмах і В.Зеленський, і партія “Слуга Народу” визначили протидію незаконній вирубці лісу пріоритетним питанням. Але надії так і залишилися надіями. Зокрема, немає жодного просування у запровадженні електронного маркування дерев та кримінальної відповідальності за незаконну вирубку лісів (попри діючі норми – ст.201 та ст.246 КК України – результати роботи правоохоронних органів майже відсутні). А **обсяги незаконної вирубки**

лісу (переважно в Харківській, Херсонській та Житомирській областях) **стали вражаючими, збільшившись всемеро у 2019р., порівняно з 2018р. – з 17,7 тис. м³ до 118 тис. м³**, що завдало збитків державі на суму 814 млн. грн.¹¹²

Не знайшли відображення у законодавчих ініціативах й питання **запровадження кримінальної відповідальності за грубі порушення правил поводження з відходами**. Зареєстровано лише ряд законопроектів (реєстр. №№ 2207-1, 2352, 2350), якими у загальних рисах визначаються засади вдосконалення системи управління відходами, запобігання/зменшення їх утворення тощо.

Аналогічною, а саме такою, що не зрушила з місця, є ситуація з формуванням і прийняттям **законодавчих стимулів для будівництва сміттєпереробних заводів**. Лише час від часу на рівні офіційних зустрічей Президент закликав інвесторів з різних країн світу долучатися до будівництва сміттєпереробних заводів¹¹³.

Україна у світі. Робота новообраного Парламенту протягом перших місяців у “турборежимі” відзначилась ухваленням законопроектів, необхідних для виконання Угоди про асоціацію (УА).

Технічні бар’єри. З ухваленням Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації актів законодавства Європейського Союзу у сфері технічного регулювання”, у 2021р. Україна може укласти з ЄС Угоду про оцінку відповідності та прийнятності промислової продукції (АСАА)¹¹⁴, **т.зв. “промисловий безвіз”**.

Митні питання. Восени 2019р. було ухвалено законодавство, що відкриває шлях до взаємного визнання авторизованих економічних операторів з ЄС¹¹⁵, приєднання України до митної Конвенції про спільний транзит та запровадження нової комп’ютеризованої транзитної системи (NCTS), що дає можливість скоротити кількість і строки процедур під час митного оформлення, використовувати єдину

¹⁰⁷ Цільові сектори, що підпадають під фінансування: штучний інтелект, великі дані (BigData), блокчейн, кібербезпека, фінансові технології (FinTech), освітні технології (EdTech), робототехніка, інтернет речей та інші.

¹⁰⁸ Понад 6 млн українців не мають доступу до широкосмугового інтернету. – Еспресо, 29 листопада 2019р., https://espreso.tv/news/2019/11/29/ponad_6 mln_ukrayinciv_ne_mayut_dostupu_do_shirokosmugovogo_internetu.

¹⁰⁹ Уряд підписав меморандум, що забезпечить покриття 4G на 90% території України. – Урядовий портал, 29 жовтня 2019р., <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-pidpisav-memorandum-shcho-zabezpechit-pokrittya-4g-na-90-teritoriyi-ukrayini>.

¹¹⁰ Нагадаємо: НБУ почав вивчати можливість випуску е-гривні у 2016р., а у 2018р. реалізовано “пілотний” проект з випуском в обіг обмеженого обсягу е-гривні.

¹¹¹ 21 лютого 2020р. відбулася міжнародна конференція “Цифрові валюти центральних банків: нові можливості для платежів” за участі представників ЦБ з 15-ти країн світу. Докладно див.: Майбутнє цифрових валют – у фокусі уваги світових центральних банків. – НБУ, 28 лютого 2020р., <https://bank.gov.ua/news/all/maybutnye-tsifrovih-valut-u-fokusi-uvagi-svitovih-tsentralnih-bankiv>.

¹¹² Незаконна вирубка лісу в Україні зросла всемеро – Держлісагентство. – Слово і Діло, 5 березня 2020р., <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/05/povyna/suspilstvo/nezakonna-vyrubka-lisu-ukrayini-zrosla-vsemero-derzhlisahentstvo>.

¹¹³ Під час візиту до Японії, В.Зеленський запросив японську компанію Marubeni Corporation інвестувати в будівництво сміттєпереробних заводів; під час зустрічі з Прем’єр-міністром Швеції С.Левеном висловив бажання залучення шведських інвесторів у сферу переробки відходів у ключових містах України.

¹¹⁴ АСАА – різновид угод про взаємне визнання (mutual recognition agreements), якою вимагається від країни-партнера приведення національного законодавства, практики та інфраструктури у відповідність до правил ЄС.

¹¹⁵ Закон України “Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів” від 2 жовтня 2019р.

митну декларацію під час транзиту між 35 країнами¹¹⁶ – *т.зв. “митний безвіз”*. Законом “Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв’язку з проведенням адміністративної реформи” (від 14 січня 2020р.) було утворено Державну митну службу¹¹⁷, а раніше – 2 жовтня 2019р. – затверджено структуру територіальних органів митної служби¹¹⁸. Водночас, ані інституційні, ані кадрові зміни в цих органах поки не призвели до покращання ситуації з корупцією на митниці та контрабандою.

Ринковий нагляд. З метою забезпечення відповідності законодавству ЄС у сфері ринкового нагляду, контролю та загальної безпеки нехарчової продукції, 12 грудня 2019р. прийнято Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зменшення тиску на бізнес з боку органів ринкового нагляду”. Документ уніфікує перевірки нехарчової продукції, зменшуючи тим самим корупційну складову в діяльності посадових осіб під час здійснення перевірок.

Фінансові послуги. З метою імплементації директив 2015/849/ЄС та 2002/65/ЄС ухвалено законодавство¹¹⁹, яким удосконалено систему фінансового моніторингу та механізм захисту прав споживачів фінансових послуг під час дистанційного надання фінансових послуг. Також, на початку 2020р. затверджено Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025р.¹²⁰, якою передбачається імплементація основних норм законодавства ЄС, необхідних для отримання режиму внутрішнього ринку.

Промисловість та експорт українських товарів на глобальні ринки також було визначено одним з пріоритетів провладної команди, яким передбачається збільшення обсягів експорту, і диверсифікація його структури. Протягом останнього року підтримка експортерів переважно здійснювалася через Офіс з просування експорту, який у червні 2019р. став офіційним членом консорціуму EEN-Україна (*Enterprise Europe Network*)¹²¹, регіональні торгово-промислові

палати. Одночасно, ПрАТ “Експортно-кредитне Агентство”, створене ще у 2018р., яке також мало б опікуватися питанням виходу вітчизняних товаровиробників на зовнішні ринки (зокрема сприяння страхуванню та перестрахуванню різних комерційних і некомерційних ризиків вітчизняних експортерів під час виходу на ринку) “де-факто” не працювало, але продовжує існувати на кошти платників податків.

За підсумками 2019р. експорт товарів, порівняно з 2018р., збільшився на 5,8%: експорт продукції АПК та харчової промисловості збільшився на 19%, мінеральних продуктів – 12,2%, різних промислових товарів – 9,4%¹²². Попри доволі оптимістичні результати 2019р., у 2020р. вони навряд чи будуть такими ж, зважаючи на підсумки перших чотирьох місяців 2020р. Зокрема, зовнішня торгівля України скоротилася на 5%, порівняно з аналогічним періодом 2019р., а експорт товарів знизився на 2%¹²³. Найбільше падіння експорту відбулося у торгівлі з ЄС – на 11%, та з країнами СНД – на 9%. Водночас, такі несприятливі результати стали наслідком не лише неналежного інституційного забезпечення просування українського експорту на світові ринки світу, але й негативних ефектів від “коронакризи”¹²⁴.

Анонсовані пріоритети кандидата в президенти В.Зеленського та партії “Слуга Народу” передбачали впровадження кардинальних змін у низці секторів економіки, на які очікували і бізнес, і прості громадяни. Проте, більшість запланованих цілей не досягнуто, обіцянок не виконано.

Відносний прогрес можна відзначити в секторах будівництва та дорожнього господарства, залученні інвесторів через механізм концесії, діджиталізації. Слід також відзначити прийняття законодавства, необхідного для виконання зобов’язань перед ЄС та поступову його імплементацію. Суперечливими є податкові зміни нової влади, а також питання відкриття ринку землі у визначений спосіб.

¹¹⁶ Закон України “Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи” від 12 вересня 2019р.

¹¹⁷ ...та **Державну податкову службу**, яка відповідно до Постанови КМУ “Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України” №846 **позбулася правоохоронної функції**. Ці функції здійснюватиме Державна фіскальна служба до утворення нового органу з розслідування фінансових злочинів.

¹¹⁸ Постанова КМУ “Про утворення територіальних органів Державної митної служби” №858 від 2 жовтня 2019р.

¹¹⁹ Закони України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” від 6 грудня 2019р. та “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг” від 20 вересня 2019р.

¹²⁰ Регулятори фінансового ринку затвердили Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року. – Урядовий портал, 16 січня 2020р., <https://www.kmu.gov.ua/news/regulatori-finansovogo-rinku-zatverdili-strategiyu-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku>.

¹²¹ Об’єднує понад 60 тис. підприємств з 17 галузей та 65 країн світу.

¹²² Довідка “Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2019 році”. – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства, 10 березня 2020р., <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f65c0ef7-6705-4c45-a700-9781528a2209&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2019-Rotsi>.

¹²³ Впав і експорт, і імпорту. Як змінилась зовнішня торгівля України з початку 2020 року. – Главком, 14 травня 2020р., <https://glavcom.ua/economics/finances/vpav-i-eksport-i-import-yak-zminilas-zovnishnya-torgivlya-ukrajini-z-pochatku-2020-roku-680006.html>.

¹²⁴ Це, зокрема, скорочення експорту до країн, які мають жорсткі карантинні заходи, падіння загальної економічної активності виробників і проміжних, і готових товарів, зниження попиту на товари, у т.ч. сировинні. Так, світові ціни на метали впали на 18,4%, а на сільськогосподарські товари – на 6,8%, що у підсумку відіб’ється на подальшому “падінні” експорту і у грошовому, і фізичному вираженні.

ЕНЕРГЕТИКА

Упродовж першого року президентської каденції В.Зеленського відбулися знакові події в енергетичній сфері, до яких слід віднести укладення транзитної газової угоди з ПАТ “Газпром” та запровадження оптового ринку електроенергії. Водночас, діяльність нової владної команди у сфері енергетики в цілому мала суперечливий характер і призвела до розгортання у країні енергетичної кризи.

Транзитна угода

Забезпечення належного переговорного процесу щодо продовження транзиту газу територією України¹ (зокрема під час “Нормандської зустрічі” 9 грудня 2019р. у Парижі) на засадах європейського законодавства за принципом “транспортуй або сплачувай” (*ship or pay*) стало одним із небагатьох позитивних заходів президентської команди в енергетиці. Водночас, прорахунком у цьому питанні стало зняття арешту на майно ПАТ “Газпром” за судовими позовами про транзит газу та збереження ролі НАК “Нафтогаз України” в якості посередника² між російським монополістом та новоствореним Оператором газотранспортної системи України (ОГТСУ). У цьому ж контексті слід відзначити вчасне підписання Президентом Закону про відокремлення діяльності з транспортування природного газу (анбандлінг³). Це сприяло завершенню у стислі терміни процесу створення незалежного оператора газотранспортної системи за підтримки Секретаріату Європейського Енергетичного Співтовариства та рішення про сертифікацію оператора української ГТС від НКРЕКП.

Разом з тим необхідно зазначити, що впроваджений варіант анбандлінгу, поряд із збереженням посередницької ролі НАК “Нафтогаз України” під час реалізації транзитного контракту з ПАТ “Газпром” є чинниками, які дозволятимуть українській компанії зберегти монополісне становище на внутрішньому ринку всупереч інтересам споживачів.

Житлово-комунальні тарифи

Передвиборча програма політичної партії Президента В.Зеленського включала обіцянку про “державну стратегію оптимізації житлово-комунальних тарифів за рахунок демонополізації енергетичних ринків, збільшення власного видобутку енергоресурсів та усунення корупційної складової в тарифоутворенні”⁴.

З метою знаходження механізму зниження сум у платіжках за ЖКП шляхом проведення нарад за участю представників Уряду та місцевої влади Президент намагався вплинути на зниження тарифів та приведення їх до економічно обґрунтованих. Результатом такої медіації Президента стало прийняття Урядом відповідного рішення⁵, яке мало забезпечити стаке проходження опалювального сезону, скасувавши граничні тарифи на опалення та гаряче водопостачання. Водночас, **незважаючи на зменшення ціни на газ у III та IV кварталах 2019р., що було пов’язано з падінням цін на європейських хабах, платежі за гаряче водопостачання зросли в середньому на 15% (залежно від регіону), а тарифи на опалення не були перераховані.**

Лібералізація ринку газу для населення

Намагаючись реалізувати вимогу МВФ щодо запровадження “ринкового” механізму визначення ціни на газ для населення, Уряд О.Гончарука запровадив методику визначення ціни під назвою “Амстердам+”⁶. Незважаючи на сприятливу ситуацію на ринку для здійснення лібералізації газового ринку для населення (з початку 2020р. тарифи на газ для населення знизилися на 38%) та можливість реалізувати відмову від механізму покладання спеціальних обов’язків (ПСО) на ринку газу, Кабінет Міністрів подовжив його дію до 1 липня 2020р. для населення та до травня 2021р. для теплокомуненерго.

Ринок електричної енергії

Найскладнішим викликом для “енергетичного блоку” нової влади стали проблеми, що виникли у процесі запуску ринку електроенергії. Відомо, що цей процес від самого початку супроводжувався адміністративним втручанням, наприклад, запровадженням суперечливої моделі покладання спеціальних обов’язків⁷, встановленням цінових обмежень

¹ Угодою від 30 грудня 2019р. передбачено транзит територією України до країн ЄС 65 млрд. м³ газу упродовж 2020р., а також 40 млрд. м³ газу у 2021-2024рр. з можливою пролонгацією на 10 років.

² НАК “Нафтогаз України” виконує функції компанії-організатора транзиту шляхом бронювання в ОГТСУ потужності на “вхід” і “вихід” з ГТС на замовлення ПАТ “Газпром”.

³ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку відокремлення діяльності з транспортування природного газу” від 31 жовтня 2019р.

⁴ Передвиборча програма політичної партії “Слуга Народу”, <https://sluga-narodu.com/program>.

⁵ Постанова КМУ “Про визнання такою, що втратила чинність, постанови КМУ від 26 червня 2019р.” №929 від 15 листопада 2019р.

⁶ Відповідно до нової методики розрахунку ціни на газ (т.зв. “Амстердам+”), ціна вираховується згідно з котируванням на біржі в Нідерландах, плюс вартість транспортування, націнка НАК “Нафтогаз” у розмірі 1,9%. Ціна змінюється щомісяця, залежно від біржових котирувань та курсу долара.

⁷ Постанова КМУ “Про затвердження Положення про покладання спеціальних обов’язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії” №483 від 5 червня 2019р.

(*price caps*), відкриттям імпорتنих поставок електроенергії з РФ та Білорусі.

Контрольована ціна на продаж електроенергії та пільги для населення збільшують обсяг навантаження на державний бюджет та призводять до дефіциту операційних коштів серед енерговиробників.

Стратегічним прорахунком Президента та його команди було підписання Закону⁸, який уможливив імпорт електроенергії з РФ під гаслом “уникнення надзвичайної ситуації в енергосистемі України”, фактично поставивши під загрозу енергетичну безпеку України та вітчизняну генерацію. Попри прийняття під тиском свідомої частини політиків та експертної спільноти рішення⁹ про заборону імпорту з РФ, за час дії цих змін вітчизняній енергетичній галузі завдано непоправних збитків.

Як наслідок, від початку липня 2019р. в енергетичній галузі загострилися усі невирішені раніше проблеми: перехресне субсидювання населення промисловим сектором, недосконале програмне забезпечення державних компаній, борги ДП “Енергоринок” та ін. А вжиття карантинних заходів у зв’язку з пандемією *COVID-19* лише поглибило кризові явища в цій сфері.

На фоні зарегульованого ринку електроенергії, накопичених боргів через вимушену зупинку низки підприємств і бізнесів, скоротилося споживання електроенергії, що призвело до виникнення її надлишку та профіциту виробничих потужностей. В умовах карантину спостерігається і збільшення заборгованості населення за електроенергію у зв’язку з падінням доходів та/або втратою робочих місць (з лютого по квітень 2020р. заборгованість населення перед постачальниками електроенергії склала 4,7 млрд. грн.¹⁰). Прогнозується, що загальний обсяг заборгованості на ринку електричної енергії за 2020р. становитиме близько 50 млрд. грн.¹¹

Підтриманий Президентом новий прогнозний енергетичний баланс, покликаний збалансувати енергетичну галузь, враховує значне скорочення споживання і виробництва електричної енергії. У новому балансі, зокрема зменшено частку атомної генерації (за рахунок виведення з експлуатації трьох енергоблоків). Такі обмеження потужності

впливатимуть на операційну та фінансову діяльність ДП “НАЕК “Енергоатом”, яке через тягар зобов’язань ПСО та накопичення боргів з боку ДП “Гарантований покупець” (5 млрд. грн.) зіткнулося з браком коштів для покриття зарплат співробітникам, а також на забезпечення ремонту та обслуговування обладнання¹². Власне, у питаннях подолання кризових явищ на ринку електричної енергії команда Президента виявила недостатню законодавчу активність.

У рамках пакета антикризових заходів варто згадати прийнятий у першому читанні законопроект №2386¹³, який передбачає виділення НАЕК “Енергоатом” 12 млрд. грн. у вигляді облігацій внутрішньої державної позики у рахунок погашення боргу ДП “Енергоринок”. Отримані кошти мають бути спрямовані на погашення кредитів у банках, у яких загальний борг підприємства дорівнює сумі ОВГЗ.

Матиме вплив на стабілізацію ринку і прийняття у першому читанні законопроект №3364¹⁴, спрямованого на вирішення проблеми зростання заборгованості серед учасників ринку, яким, крім питань сертифікації оператора системи передачі, пропонується часткове вирішення дефіциту бюджету ДП “Гарантований покупець” через тимчасове використання доходів НЕК “Укренерго” від розподілу пропускної спроможності міждержавного перетину.

“Зелена” енергетика

У передвиборчій програмі політичної партії Президента В.Зеленського була і обіцянка щодо “створення умов для розвитку зеленої енергетики з одночасним запобіганням ризикам монополізації галузі”¹⁵. Але стрімке зростання кількості об’єктів ВДЕ (2 ГВт нових потужностей за останні 6 місяців) унеможливило інтегрування їх у ОЕС України. Водночас, найвищий тариф в Європі стимулював швидке зростання інвестицій (у 2018-2019рр. у сектор ВДЕ інвестовано близько \$6 млрд.¹⁶) і призвів до фінансового навантаження на державний бюджет і кінцевого споживача (прогнозується дефіцит коштів в обсязі 26 млрд. грн. за “зеленим” тарифом¹⁷). Назріла потреба негайного реформування сектору ВДЕ у такий спосіб, щоб не підірвати міжнародну репутацію України і не створити непомірного навантаження на кінцевого споживача.

⁸ Закон України “Про внесення змін до деяких законів України про використання ядерної енергії” від 18 вересня 2019р.

⁹ КМУ прийняв 18 березня 2020р. додаток до Постанови №624 від 17 липня 2019р. про запровадження 65% мита на імпорتنі поставки вугілля та електроенергії з РФ (набув чинності 1 квітня 2020р.).

¹⁰ За даними офіційного сайту Міністерства енергетики та захисту довкілля, <https://menr.gov.ua/timeline/Elektroenergetika.html>.

¹¹ Там само.

¹² За даними офіційного сайту ДП “НАЕК “Енергоатом”, <http://www.energoatom.com.ua/ua>.

¹³ Проект Закону “Про заходи, спрямовані на погашення заборгованості, яка утворилася на оптовому ринку електричної енергії” від 4 лютого 2020р., http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67296.

¹⁴ Проект Закону “Про внесення змін до деяких законів України (щодо врегулювання кризи неплатежів на ринку електричної енергії та питання сертифікації оператора системи передачі)” від 21 квітня 2020р., https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68628.

¹⁵ Передвиборча програма політичної партії “Слуга Народу”, <https://sluga-narodu.com/program>.

¹⁶ За даними офіційного сайту Української Асоціації Відновлюваної Енергетики (УАВЕ), <https://uare.com.ua/novyny/711-u-vidnovlyuvanu-energetiku-v-ukrajini-bulo-investovano-10-mlrd.html>.

¹⁷ За даними офіційного сайту ДП “Гарантований покупець”, <https://www.gpee.com.ua>.

Для врегулювання ситуації в секторі ВДЕ нагальною є реструктуризація “зеленого тарифу”, запровадження обов’язкової фінансової відповідальності за небаланси, перехід на аукціонну модель підтримки “зеленої” генерації (Закон про “зелені аукціони”¹⁸), яка вже продемонструвала ефективність у багатьох європейських країнах. Особливу увагу в період швидкого розвитку “зеленої” енергетики необхідно також приділити забезпеченню достатньої кількості балансуючих та акумулюючих потужностей.

Вугільна галузь

На початку квітня 2020р. унаслідок масштабних кризових явищ в енергетиці та в умовах пандемії зупинено 95% вугільних підприємств. Борги державних вугільних підприємств на кінець квітня за спожиту електроенергію склали 13,2 млрд. грн.¹⁹ Про бажання Президента розібратися з болотними для шахтарів питаннями (заборгованості із заробітної плати, жаклих умов праці) свідчить промова на Всеукраїнській нараді працівників вугільної галузі, результатом якої стало проведення фінансового та кадрового аудиту і погашення заборгованості із зарплати²⁰. Головним принципом плану трансформації вугільних регіонів (у зв’язку з виведенням з експлуатації ТЕС та закриттям шахт) має бути виважена соціальна програма адаптації та створення нових робочих місць з урахуванням найкращих європейських практик.

¹⁸ Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії” від 25 квітня 2019р.

¹⁹ За даними офіційного сайту Профспілки працівників вугільної промисловості України, <http://www.prupu.org>.

²⁰ Докладно див.: Борги по зарплатам шахтарям мають бути ліквідовані у найближчі два місяці. – ФПУ, 25 лютого 2020р., <http://fpsu.org.ua/materialy/17388-borgi-po-zarplatam-shakhtaryam-mayut-buti-likvidovani-u-najblizhchi-dva-misyatsi.html>.

²¹ Нова стратегія нарощування видобутку газу під назвою “Тризуб”, яку реалізовуватиме АТ “Укргазвидобування” складатиметься з трьох основних напрямів: видобуток з глибших покладів на Шебелинському родовищі, видобуток сланцевих порід газу на Святогірському родовищі та розробка шельфу Чорного моря на вуглеводневій ділянці “Дельфін”.

²² У Варшаві підписано меморандум про тристоронню співпрацю із США та Польщею щодо диверсифікації джерел постачання газу та підвищення рівня енергетичної безпеки України. – Посольство України в Республіці Польща, 31 серпня 2019р., <https://poland.mfa.gov.ua/news/74564-u-varshavi-pidpisano-memorandum-pro-tristoronnyu-spiivpracyu-z-ssha-ta-polyshheju-shhodo-diversifikaciji-dzherel-postachannya-gazu-ta-pidvishchennya-rivnya-jenergetichnoji-bezpeki-ukrajini>.

²³ Зменшити залежність від Росії: Україна, Польща та США уклали угоду про постачання газу. – УНІАН, 31 серпня 2019р., <https://www.unian.ua/economics/energetics/10669125-zmenshiti-zalezhnist-vid-rosiji-ukrajina-polshcha-ta-ssha-uklali-ugodu-pro-postachannya-gazu.html>.

²⁴ Указ Президента “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030р.” №722 від 30 листопада 2019р.

²⁵ A European Green Deal, striving to be the first climate-neutral continent. – European Commission, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

Видобуток нафти і газу

Удосконалено процедуру проведення аукціонів з продажу дозволів на користування надрами (Постанова КМУ №63 від 5 лютого 2020р.). Триває узгодження проектів угод про розподіл продукції стосовно дев’яти нафтогазоносних ділянок за результатами прозорих торгів, але залишаються проблеми із залученням іноземних інвестицій у газовидобуток.

Наразі ринкові умови складаються таким чином, що ціни на газ на європейських біржах низькі, продовжується практика штучного зниження обсягів видобутку газу в Україні і створення ситуації, коли імпорту газу для населення та ТКЕ є економічно більш доцільним. Презентована 17 лютого 2020р. нова стратегія нарощування видобутку газу²¹ (замість проваленої стратегії 20/20) повинна бути допрацьована, якщо команда Президента дійсно зацікавлена в інвестуванні у видобувну галузь та забезпеченні енергетичної незалежності.

Зовнішні відносини

У сфері зовнішньої енергетичної політики на початку президентської каденції В.Зеленського варто відзначити підписання у серпні 2019р. Меморандуму між Україною, Польщею і США²², яке сприятиме диверсифікації джерел енергопостачання. Йдеться про збільшення до 6 млрд. м³ (наразі 1,5 млрд. м³) обсягів постачання СПГ зі США до України через польський термінал Свіноуйще (після розбудови терміналу та завершення прокладання газопроводу *Baltic Pipe*, який з’єднає Польщу з Норвегією)²³.

Враховуючи міжнародні зобов’язання України щодо переходу до низьковуглецевої енергетики, важливим був Указ Президента про цілі сталого розвитку України на період до 2030р., що підтверджує участь України у глобальному процесі досягнення цілей сталого розвитку ООН²⁴.

З огляду на домовленості України та ЄС щодо подальшої співпраці в галузі декарбонізації та захисту довкілля у рамках Європейської “зеленої” угоди (*European Green Deal*)²⁵ в Україні

презентовано проект Концепції²⁶ “зеленого” енергетичного переходу України до 2050р. Позиція Президента є зрозумілою як у частині завдань на шляху до декарбонізації енергетичного сектору, так і в частині оцінки необхідного обсягу інвестицій. Енергетичний перехід для нашої держави буде значно тривалішим, ніж на розвинутих європейських ринках. У цьому контексті необхідно враховувати особливості енергобалансу і продовжити реалізацію таких амбітних проектів, як інтеграція енергетичного ринку України у ЄС та повна синхронізація ОЕС України з *ENTSO-E*.

Енергобезпека

Цей напрям діяльності Президента та його команди не продемонстрував відчутних досягнень. Нереалізованими залишилися амбітні та важливі для підвищення енергобезпеки України заходи, передбачені рішенням РНБО України від 2 грудня 2019р.²⁷, якими запропоновано внесення Урядом на розгляд Парламенту законопроектів щодо: створення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів з урахування вимог ЄС, нової редакції Кодексу України про надра, а також перегляд положень Енергетичної стратегії України до 1 квітня 2020р.

З іншого боку, з огляду на глобальні кризові явища в енергетичній сфері, спричинені падінням нафтових ринків та поширенням пандемії, значимим є схвалення Президентом пакета антикризових заходів, розроблених Урядом, профільним міністерством та експертним середовищем, яким передбачено термінові дії та плани на перспективу з урахуванням нової реальності (МЕА²⁸).

Питання НКРЕКП

Невдалими стали спроби врегулювання правового статусу НКРЕКП, що було обумовлено рішенням Конституційного Суду, яким вимагалось термінове приведення низки положень чинного на той час Закону про НКРЕКП у відповідність до вимог Конституції України²⁹. Згідно з новим Законом³⁰, Національна Комісія втратила статус незалежного державного колегіального органу, відтак Регулятор став постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом при Кабінеті Міністрів.

Це також створило ризики щодо незалежної та професійної діяльності Регулятора через заангажований порядок призначення членів Національної

Комісії, зменшення вимог до кандидатів та порушення балансу формування конкурсної комісії: це спотворило повноцінну роботу регулятора, яка є надзвичайно важливою для сфери енергетики та захисту прав споживачів комунальних послуг.

Враховуючи зобов'язання України щодо імплементації законодавчих норм Європейського Енергетичного Співтовариства у сфері енергетики, а саме Директиви Третього енергопакета, законодавча колізія вимагала внесення відповідних змін до Конституції України для забезпечення незалежності Регулятора, однак було обрано спрощений шлях найменшого спротиву, порушивши основний принцип незалежного функціонування Регулятора.

Кадрова політика

Слабка кадрова політика є однією з головних причин прорахунків нової влади і проблем в енергетичному секторі. Відставка Уряду О.Гончарука не сприяла врегулюванню проблемних питань у секторі, а лише відтермінувала прийняття важливих рішень. Тривалий пошук професійної кандидатури на посаду очільника профільного міністерства завершився призначенням 16 квітня 2020р. в.о. Міністра енергетики та захисту довкілля (що не означає надання йому повного спектра повноважень під час прийняття надважливих для галузі рішень). Станом на травень 2020р., не завершено конкурсні процедури призначення керівників провідних державних підприємств (ДП НАЕК “Енергоатом”, НЕК “Укренерго”), що ставить під загрозу стабільність функціонування паливно-енергетичного сектору.

Президент України В.Зеленський та його політична сила “Слуга Народу” з отриманням повноти влади, мали всі необхідні важелі упродовж року для того, аби започаткувати й реалізувати значну частину назрілих глибоких реформ в енергетичному секторі України. Натомість є підстави констатувати, що цього не сталося через брак концептуальних підходів у такій важливій для економіки країни сфері, як енергетика. Законотворча діяльність у “турбо-режимі” політичної сили Президента, непродумані та поспішні урядові рішення призвели до однієї з найглибших енергетичних криз у державі з моменту проголошення незалежності України.

²⁶ Концепція “зеленого” енергетичного переходу України до 2050р. – Міністерство енергетики та захисту довкілля України, 21 січня 2020р., <https://menr.gov.ua/news/34424.html>.

²⁷ Указом Президента №874 від 2 грудня 2019р. введено у дію рішення РНБО “Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки”.

²⁸ Global energy demand to plunge this year as a result of the biggest shock since the Second World War, Press release. – IEA, 30 April 2020, <https://www.iea.org/news/global-energy-demand-to-plunge-this-year-as-a-result-of-the-biggest-shock-since-the-second-world-war>.

²⁹ Рішення КСУ №5 від 13 червня 2019р. у справі (№1-17) за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг” (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг). – КСУ, <http://www.ccu.gov.ua/docs/2762>.

³⁰ Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конституційних принципів у сферах енергетики та комунальних послуг” від 19 грудня 2019р.

СОЦІАЛЬНА СФЕРА

Надзвичайно високий рівень підтримки В.Зеленського на президентських виборах дав йому не лише величезний кредит довіри, але й традиційно породив неймовірно високі очікування українців від нового Глави держави. Значною мірою ці очікування були підживлені передвиборчими обіцянками соціального характеру – як самого В.Зеленського, так і згодом його партії “Слуга Народу”.

Водночас, передумови для реалізації передвиборчих обіцянок Президента та його партії поки виглядають несприятливими. “Роздвоєність” у підходах до проблем соціальної сфери між лібертаріанськими ідеями та “класичним” соціальним популізмом заважає здійсненню осмисленої політики. За підсумками першого року президентства значна частина обіцянок не реалізовані, від окремих “мрій” Президента доводиться відмовлятися під тиском обставин¹.

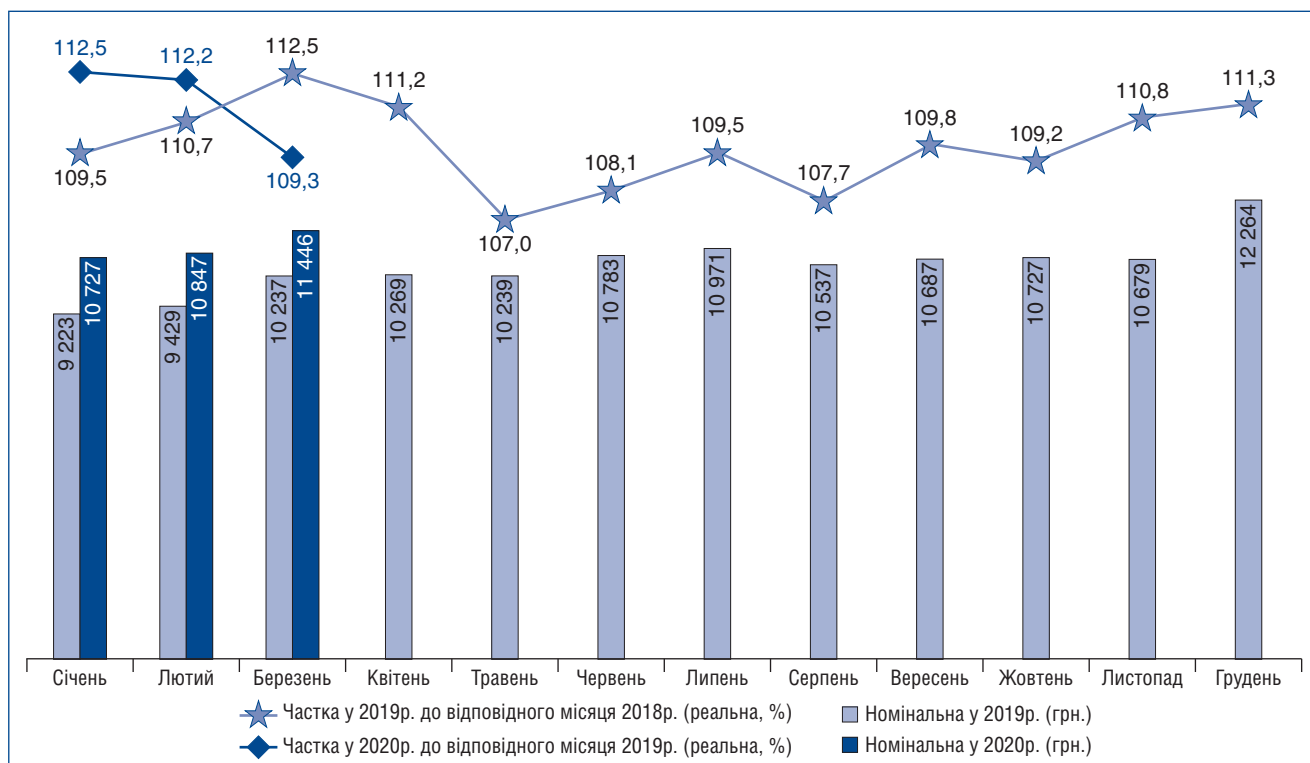
Збільшення зарплат

Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства в межах макроекономічного прогнозу на 2020-2022рр. було заплановано зростання середньої зарплати по 2 000 грн. на рік (близько \$80). Очікувалося, що середня зарплата у країні до 2022р. виросте на 50% і становитиме 16 047 грн.²

Реалістичність цих прогнозів викликала сумніви, але проблема з рівнем зарплат дійсно вимагала термінових заходів, перш за все, з огляду на

необхідність зупинити стрімкий відтік трудових ресурсів з України³. Проте статистика свідчить, що починаючи з 2019р. доходи зростають у 2 рази повільніше, ніж протягом двох попередніх років, а у 2020р. зростання реальних доходів громадян ще уповільниться. Зокрема спостерігається гальмування зростання середньої заробітної плати: з серпня по листопад 2019р. середня номінальна зарплата не зростала (у вересні – 10 687 грн., у листопаді – 10 679 грн.). Реальна середня зарплата, зважаючи на прискорення інфляції в осінні місяці, навіть дещо зменшилася.

Середня заробітна плата в Україні у 2019-2020рр.*

* Джерело: Заробітна плата у березні 2020р. Експрес-випуск. – Держстат, http://www.ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html.

¹ Наприклад, у бюджеті 2020р. не залишилося коштів на масштабну програму цифровізації “Країна в смартфоні”, і профільний міністр вимушений покладатися на добру волю інвесторів і меценатів.

² Уточнення основних прогнозних показників економічного і соціального розвитку України на 2020-2022рр. – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, <https://www.me.gov.ua>.

³ У Польщі мінімальна зарплата у 2020р. мала становити близько €600. Див.: В 2020р. мінімальна зарплата в Польщі суттєво зростає. – Vsetutpl, 17 вересня 2019р., <http://vsetutpl.com/v-2020-rotsi-minimalna-zarplata-v-polschi-suttevo-zroste>.

Як і очікувалося, невиконаною виявилась обіцянка Президента підвищити зарплати вчителям до \$4 000 на місяць⁴. На практиці ж спостерігалось позбавлення викладачів надбавок і доплат за різні види педагогічної діяльності, які переважають у

посадовому окладі вчителя⁵. Це спричинило масову акцію протесту педагогів у Києві в жовтні 2019р.⁶

Суттєві проблеми є і з оплатою праці медичним працівникам, тарифні ставки яких у 2020р., порівняно з попереднім роком, зросли несуттєво.

Тарифні ставки* українських медичних працівників у державних лікарнях, грн.**

* Встановлено законами України "Про Державний бюджет на 2020р." та "Про Державний бюджет на 2019р."

** Див.: 5 000 грн хірурга вищої категорії: оприлюднено зарплати українських лікарів. – SVOBODA.FM, 17 січня 2020р., <http://svoboda.fm/ukraine/269109.html>.

У березні-квітні 2020р., у розпал епідемії коронавірусу, владою було прийнято низку рішень, спрямованих на створення фінансових стимулів для медпрацівників, безпосередньо задіяних у боротьбі з епідемією та здійсненні заходів із запобігання поширенню COVID-19 (встановлення додаткових виплат у розмірі 200-300% посадового окладу). Проте, їх виплати здійснюються не без проблем⁷.

Зростання пенсій

Автоматична індексація пенсій мала розпочатися з 1 травня 2020р.⁸ Пенсії будуть проіндексовані на рівень інфляції (на 11%)⁹. З 11,3 млн. українських пенсіонерів індексація торкнеться 8 млн. Оскільки середній розмір пенсії в Україні, станом на січень 2020р., становив лише 3 000 грн., підвищення пенсій буде незначним.

Крім індексації, пенсіонерам, чиї пенсії нижчі за 5 000 грн. (їх отримують близько 88% населення),

виплачується одноразово 1 000 грн. Пенсіонерам, старшим за 80 років (якщо їх пенсія з урахуванням усіх надбавок не перевищує розміру середньої зарплати, з якої сплачено податки – 9 200 грн.), планується виплачувати по 500 грн. щомісяця, проте поки незрозуміло, чи вистачить на це коштів¹⁰.

Щодо запровадження другого, накопичувального рівня пенсійної системи наприкінці 2019р. у Верховній Раді було зареєстровано черговий законопроект "Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення"¹¹), який передбачає грошові відрахування з боку працівника на рівні 1% зарплати, і від роботодавця – 2%. Проте зазначений законопроект викликає численні запитання. З точки зору експертів¹², занадто низькі ставки відрахувань, за умов низького рівня середніх зарплат, не дозволять зробити суттєві пенсійні накопичення. А створення Пенсійного казначейства (дублюючої структури пенсійного фонду) для акумулювання

⁴ Зарплата 4 000 доларів для вчителів: в уряді розповіли, коли і як будуть підвищувати. – Апостроф, 5 листопада 2019р., <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/2019-11-05/zarplata-4000-dollarov-dlya-uchitelej-v-pravitelstve-rasskazali-kogda-i-kak-budut-povyshat/179243>.

⁵ Массово снимают надбавки и могут урезать оклады. Как пересчитают зарплату бюджетников и что от них останется. – СТРАНА.ua, 21 январа 2020г., <https://strana.ua/articles/analysis/245617-zarplata-v-ukraine-2020-kak-vlast-pereschitaet-zarplaty-bjuzhnetnikov-.html>.

⁶ "Гідну зарплату". Тисячі вчителів вийшли на акцію протесту в Києві. – DW, 29 жовтня 2019р., <https://www.dw.com/uk>.

⁷ Див.: Лише Полтавська обл. повністю виплатила надбавки медикам за березень, – Степанов. – 112.ua, 11 травня 2020р., <https://ua.112.ua/zdorovie/lyshe-poltavska-obl-povnistiu-vyplatyla-nadbavky-medikam-za-berezen--stepanov-535640.html>.

⁸ Проведення автоматичної індексації пенсій мало розпочатися у березні 2020р., але воно не відбулося, влада відтермінувала виплати до вересня, тим самим плануючи економити коштів. До 1 березня 2020р. офіційно ані підрахунків, ані умов для автоматичної індексації не було, що викликало обурення Президента: "...Велика частина пенсіонерів отримує менше 2 000 гривень. Індексація пенсій не проведена, програма підвищення пенсій для людей не реалізована". Докладно див.: Індексація пенсій досі не проведена, – Зеленський. – УНН, 4 березня 2020р., <https://www.unn.com.ua/uk/news/1855996-indeksatsiya-pensiy-dosi-ne-provedena-zelenskiy>.

⁹ Пенсії буде проіндексовано у травні 2020р. – Пенсійний фонд України, 9 квітня 2020р., <https://www.pfu.gov.ua/2121531-pensiyi-bude-proindeksovano-u-travni-2020-roku>.

¹⁰ Пенсіонери старше 80 років відсьогодні отримують щомісячну компенсацію до пенсії. – Пенсійний фонд України, 7 квітня 2020р., <https://www.pfu.gov.ua/2121517-pensionery-starshe-80-rokiv-vidsogodni-otrymuuyut-shhomisyachnu-kompensatsiyu-do-pensiyi>.

¹¹ Проект Закону "Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення" (реєстр. №2683 від 27 грудня 2019р.), http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67794.

¹² Див.: Авдєєнко В. Пенсії переходять на другий рівень: державі – добре, бізнесу – погано. – Апостроф, 27 січня 2020р., <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2020-01-27/pensii-perehodyat-na-vtoroy-urovny-gosudarstvu-horoshu-biznesu--ploho/30430>.

накопичувальних платежів загрожує створенням чергової корупційної схеми та запровадженням ручного механізму, за допомогою якого можна буде зібрані кошти націоналізувати у випадку проблем з бюджетом.

Зниження тарифів

До пасиву Президента можна віднести і ситуацію з комунальними тарифами, і невиконану обіцянку скасувати плату за “комуналку” пенсіонерам, старшим за 70 років¹³. У передвиборчій програмі В.Зеленського питання тарифів постає у вигляді “мрії” про Україну, де ... “бабуся отримує гідну пенсію, а не інфаркт від рахунку за комуналку”, а у передвиборчій програмі партії “Слуга Народу” міститься обіцянка запровадити “державну стратегію оптимізації житлово-комунальних тарифів”. Але населення чекало від нової влади саме зниження тарифів, а не “мрії” чи “оптимізації”. Так, у липні 2019р. серед проблем, які турбують громадян особисто, респондентами найчастіше називалося саме зниження тарифів на комунальні послуги (64%), за яким йшло підвищення зарплат і пенсій (63%)¹⁴. Так само, зниження тарифів громадяни поставили на перше місце серед завдань, які стоять перед новим складом Верховної Ради України¹⁵.

Однак, після обрання Президентом В.Зеленський в питанні тарифів був змушений повернутися до реальності: “МВФ ... вимагає ринкові ціни. Так, ринкові ціни для нашої країни – це якесь збільшення тарифів”¹⁶. І воно дійсно відбулося. З початку опалювального сезону тарифи на газ відновили зростання (в листопаді тариф зріс на 14,6%, до 6,91 грн. за м³ (ціна “Нафтогазу” 4,90 грн. за м³ плюс ПДВ, торгова націнка, вартість транспортування) і з грудня – ще на 18%¹⁷, що призвело до накопичення

мільярдних боргів за послуги ЖКГ споживачами¹⁸ (станом на 1 березня 2020р., заборгованість становила 32,69 млрд. грн.¹⁹). Витрати домогосподарств на послуги ЖКГ зросли з 15% до 20%²⁰. Слід особливо наголосити, що за новими тарифами населенню продавали газ, закуплений за відносно нижчою ціною ще в серпні 2019р.²¹

З 1 липня 2020р. в Україні передбачається припинення дії Постанови Уряду №867²² про ціноутворення на газ²³. Спеціальні обов’язки²⁴ діятимуть до травня 2021р. лише в частині поставок газу комунальним підприємствам. Для населення механізм спеціальних обов’язків діятиме до 1 липня 2020р. Замість нього вартість природного газу буде регулювати ринок, через що його [газу] вартість для населення зрівняється з вартістю для промисловості (зараз для промисловості вона є вищою). Уже з липня 2020р. газ для домогосподарств тарифікуватиметься за ринковими цінами. Фактично це означає, що населення переводять на тарифами за газ як для промисловості. У травні, наприклад, вони на 17% були вищими, ніж за спеціальними обов’язками. А в разі подорожчання газу на світовому ринку доведеться платити ще більше.

У лютому 2020р. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, схвалила рішення про підвищення тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення для 43 підприємств²⁵. При цьому тарифи на водопостачання, залежно від регіону, зросли на 15-20%.

Таким чином, протягом першого року президентства В.Зеленського громадяни не отримали того, чого найбільше чекали від новообраного Президента та його партії – зниження тарифів на комунальні послуги.

¹³ Скасування комунальної плати для пенсіонерів: кому може пощастити. – РБК-Україна, 20 серпня 2019р., <https://www.rbc.ua/ukr/stylar/otmena-kommunalnoy-platy-pensionerov-komu-1566245526.html>.

¹⁴ Парламентські вибори – 2019: шанс на реальні зміни чи експеримент з невідомими наслідками? – Україна після виборів: суспільні очікування, політичні пріоритети, перспективи розвитку, Центр Разумкова, с.45.

¹⁵ Там само, с.81-83.

¹⁶ Прес-марафон Президента України, 10 жовтня 2019р. – ZIK, https://zik.ua/news/2019/10/10/presmarafon_iz_prezydentom_volodymyrom_zelenskym_onlayntranslyatsiya_1664801.

¹⁷ Півроку газової “лафи” минули: тарифи знову повзуть угору. – Укрінформ, 12 листопада 2019р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2816866-pivroku-gazovoi-lafi-minuli-tarifi-znovu-povzut-ugoru.html>.

¹⁸ Хоча якщо порівнювати дані з показниками аналогічних періодів 2018р. та 2019р., рівень оплати за комунальні послуги в Україні підвищився до 84,1% проти 75,6% та 72,2%, відповідно. – Урядовий портал, <https://www.kmu.gov.ua/news/minregion-zaborgovanist-naselennya-za-spozhati-zhkp-sklala-ponad-32-mlrd-grn>.

¹⁹ Мінрегіон: Заборгованість населення за спожиті ЖКП склала понад 32 млрд. грн. – Урядовий портал, <https://www.kmu.gov.ua/news/minregion-zaborgovanist-naselennya-za-spozhati-zhkp-sklala-ponad-32-mlrd-grn>.

²⁰ Кабінет Міністрів України збільшив розмір базової норми плати за житлово-комунальні послуги для одержувачів субсидій з 15% до 20% від середньомісячного сукупного доходу домогосподарства. Див.: Постанова КМУ №878 від 20 жовтня 2019р.

²¹ 1 жовтня 2019р. “Нафтогаз України” підняв ціни на газ для промисловості, що вплинуло на ціну для населення та підприємств теплокомуненерго. Див.: Нафтогаз оприлюднив цінові пропозиції для промислових споживачів газу на жовтень 2019р. – Сайт “Нафтогаз України”, <http://www.naftogaz.com>. Див. також: Прейскурант на природний газ із ресурсів НАК “Нафтогаз країни”. – Там само.

²² Постанова КМУ “Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов’язків на суб’єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу” від 19 жовтня 2018р.

²³ Постанова КМУ “Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2018р. №867” №303 від 24 квітня 2020р.

²⁴ Механізм покладання спеціальних обов’язків регулюється Постановою КМУ №293 від 3 квітня 2019р., що дозволяє знижувати ціну на газ для потреб населення нижче за рівень цін, встановлених Урядом восени 2018р. Постановою №867. З 1 жовтня 2015р. було скасовано державне регулювання цін на газ для всіх категорій споживачів, крім населення і ТКЕ. З того часу “Нафтогаз” поставляє газ промисловості на ринкових умовах.

²⁵ Інформація з сайту Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, <http://www.nerc.gov.ua>.

Монетизація пільг

З 1 жовтня 2019р. в Україні запроваджена монетизація пільг на оплату житлово-комунальних послуг²⁶. Пільговики можуть отримати кошти у готівковій чи безготівковій формі. Механізм виплати пільг змінився, але порядок розрахунку залишається майже незмінним. Держава виплачує кошти за пільги кожній людині окремо – видає готівкою або переказує на рахунок Ощадбанку. Уряд скасував обмеження монетизації пільг на комунальні послуги²⁷. З 1 січня пільгові категорії українців зможуть у будь-який час перейти на готівкову грошову форму виплат на ЖКП²⁸. Цю передвиборчу обіцянку можна вважати виконаною.

Перепис населення

Останній за часом Всеукраїнський перепис населення проводився у 2001р., і його результати не можуть адекватно відбивати сучасну демографічну ситуацію. Після кількарізового перенесення наступного перепису (мав відбутися ще у 2011р.) останньою датою був визначений 2020р., на що в бюджеті були передбачені відповідні кошти²⁹.

Проте в листопаді 2019р. Урядом було оголошено про наміри відмовитися від “традиційного” перепису населення у 2020р. і провести “т.зв. електронний перепис”³⁰, результати якого було оприлюднено в січні 2020р. Згідно з проведеним підрахунком, чисельність населення України склала 37,289 млн. осіб (станом на 1 грудня 2019р.). Система підрахунку, за якою проводився пробний перепис, викликала критичні зауваження з боку фахівців³¹.

На думку представників Кабінету Міністрів, всеукраїнський перепис ймовірно не відбудеться ані у 2020р.³², ані у 2021р.³³ через брак бюджетних коштів. Таким чином, перспективи проведення Всеукраїнського перепису населення знову віддаляються, попри обіцянку нової влади.

“Економічний паспорт українця”

Ідея впровадження економічного паспорту українця вперше пролунала під час президентських перегонів, була продубльована у програмі “Слуги Народу” і зрештою втілилася у відповідному законопроекті³⁴. Проект передбачає створення “Фонду

майбутнього”, в т.ч. через відрахування на особисті рахунки українців 1% від реалізації всіх корисних копалин, добутих на території України. Кошти Фонду плануються виплачувати громадянам, народженим в Україні після 1 січня 2021р., і які проживали на території країни протягом 18 років після досягнення ними повноліття.

Законопроект породжує низку питань. Перше: наскільки доцільним є створення зазначеного Фонду в умовах дефіциту бюджету, значного державного боргу та величезної недофінансованості багатьох бюджетних статей. Проблемним є також базове поняття, на якому побудовано всю фінансову частину проекту – “вартість реалізації корисних копалин”³⁵. Поки законопроект перебуває на розгляді у Комітеті, Міністерством фінансів у запропонованій редакції він не підтримується, перспективи його прийняття – незрозумілі, а відповідна передвиборча обіцянка – не виконана.

Впровадження страхової медицини

У передвиборчій програмі В.Зеленського перехід до страхової медицини названо найважливішим кроком в охороні здоров’я, а у передвиборчій програмі “Слуги Народу” прямо говориться: “запровадимо систему обов’язкового медичного страхування”.

У МОЗ зазначали, що активний розвиток медичного страхування в Україні почнеться з 2020р.³⁶ Від початку роботи Верховної Ради IX скликання на її розгляд відповідні законопроекти вносилися двічі: у серпні 2019р. проект Закону “Про фінансове забезпечення охорони здоров’я та загальнообов’язкове медичне страхування в Україні (реєстр. №1178 від 29 серпня 2019р.), який було знято з розгляду, та однойменний проект №3464 від 12 травня 2020р. (перебуває на розгляді у комітетах). Отже, впровадження страхової медицини наразі перебуває на самій початковій стадії.

Кроком у напрямі виконання передвиборчих обіцянок є старт з 1 квітня 2020р. Програми медичних гарантій, якою визначаються пакети медичних послуг, що мають надаватися безкоштовно. Проте, що стосується медичної реформи в цілому, то ситуація на початку її другого етапу є критичною через

²⁶ Постанова КМУ “Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій формі” №373 від 17 квітня 2019р.

²⁷ Постанова КМУ “Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо питань надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг” №1123 від 27 грудня 2019р.

²⁸ Раніше дозволялося подати заяву на перехід на готівкову форму виплати субсидії лише до 15 жовтня, що було незручним для споживачів.

²⁹ Закон України “Про Державний бюджет України на 2020р.”.

³⁰ Докладно див. інформацію на Facebook-сторінці Д.Дубілета від 27 листопада 2019р., <https://www.facebook.com/dubilet/posts/10157959342323552>.

³¹ Звернення Соціологічної асоціації України до Уряду України щодо проведення перепису населення України. – САУ, <http://sau.in.ua/opinion/zvernennya-socziologichnoyi-asocziaciyi-ukrayiny-do-uryadu-ukrayiny-shhodo-provedennya-perepysu-naselennya-ukrayiny>.

³² Уряд сумнівається в проведенні перепису населення в 2021р. – Espresso.tv, 21 квітня 2020р., https://espresso.tv/news/2020/04/21/uryad-sumnivayetsya_v_provedenni_perepysu_naselennya_v_2021_roci.

³³ А оскільки для підготовки справжнього перепису необхідно близько 15 місяців найімовірніше перепис населення не буде проведено у 2021р.

³⁴ Проект Закону “Про економічний паспорт українця” (реєстр. №2754 від 16 січня 2020р.), http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67916.

³⁵ На сьогодні, українські надрокористувачі сплачують рентну плату, розмір якої змінюється залежно від виду корисної копалини.

³⁶ Коли держава буде платити за пологи і операції: Зоряна Скалецька про медреформу. – Сьогодні, 20 січня 2020р., <https://www.segodnya.ua/ua/ukraine/zoryana-skaleckaya-ni-odnoy-strane-ne-hvataet-deneg-vydelyaemyh-na-medichinskuyu-pomoshch-1389186.html>.

брак коштів. Наразі Президентом³⁷ і Урядом³⁸ заявлено про необхідність перегляду підходів і принципів здійснення медичної реформи, проте більш конкретного бачення її майбутнього у нинішньої влади поки немає.

Повернення трудових мігрантів в Україну

Одне із завдань, які ставив собі Президент В.Зеленський – стало реальністю винятково внаслідок поширення світом пандемії *COVID-19* та закриття кордонів більшості країн світу. Станом на кінець квітня 2020р., в Україну повернулося до 500 тис. українців³⁹. Через це та інші чинники, за час карантину число осіб, зареєстрованих в органах Державної служби зайнятості, зросло на 27% (порівняно з аналогічним періодом 2019р.). За оцінками Торгово-промислової палати України, рівень безробіття складає 13,7-15,4%⁴⁰, хоча за урядовими прогнозами у 2020р. рівень безробіття складе 9,4% замість 8,1% прогнозованих раніше⁴¹.

Якщо порахувати всіх потенційних безробітних, то потрібно не менше 4 млн. вакансій. Уряд поки обіцяє близько 500 тис. нових робочих місць в інфраструктурі, комунальній, соціальній, бюджетній сферах із заробітною платою у 6 000-8 000 грн.⁴² Такий рівень оплати праці пропонує не стільки роботу, скільки “трудова бідність”. Тому значна частина заробітчан уже починають повертатися до Польщі⁴³ та Фінляндії⁴⁴, де вже почалися сезонні роботи і робочих рук не вистачає. Спроби ж утримати трудових мігрантів від повернення за кордон за рахунок “обмежувальних” заходів, виглядають контрпродуктивними, не говорячи вже про їх протиправний характер.

Уряд має намір підтримувати малий і середній бізнес у боротьбі з безробіттям за допомогою дешевих кредитів. 1 лютого 2020р. в Україні стартувала програма для малого бізнесу “Доступні кредити

5-7-9%”⁴⁵. Уряд очікував, що цією програмою у 2020р. скористаються близько 50 тис. позичальників, що призведе до створення 90 тис. нових робочих місць. Проте, після трьох місяців від початку дії програми, за даними Міністерства фінансів, видано лише 462 кредити на загальну суму 283,5 млн. грн.⁴⁶ (всього 0,9%). За кількістю нових робочих місць звітності немає, але можна оцінити, що, у кращому випадку, було створено ті ж 0,9% від планованих 90 тис. Якщо впровадження програми й надалі розвиватиметься такими темпами, то пільгові кредити отримають близько 1 500 позичальників, і в цілому буде створено дещо більше 2 500 нових робочих місць.

Таким чином підсумки року Президента В.Зеленського не викликають оптимізму. Очікування від нового Президента та нової влади зміни базових акцентів державної політики у соціальній сфері та відновлення державної турботи про людину не справдилися.

Прагнення реалізувати на практиці радикальне вирішення багатьох проблем у т.зв. “турборежимі” призвело до вирішення окремих питань, проте складні базові проблеми (соціальний захист, низька ефективність державних інститутів тощо) вирішити поки не вдалося. У деяких випадках задекларовані неоліберальні реформи є взаємовиключними з конституційно визначеним характером України як соціальної держави.

Невиконані обіцянки посилює пандемія коронавірусу, яка поглибила негативні процеси в українській економіці, погіршила соціальне самопочуття громадян, а також виявила недоліки попередніх реформаторських ініціатив. Соціально-економічний прорив та “кінець епохи бідності”, які обіцяла влада, поки що залишаються нездійсненими мріями.

³⁷ “Коронавірус все показав”: Зеленський розкритикував медичну реформу. – ТСН.ua, 22 квітня 2020р., <https://tsn.ua/ukrayina/koronavirus-vse-pokazav-zelenskiy-rozkritikuvav-medichnu-reformu-1532931.html>.

³⁸ Степанов заявив про тривожні сигнали щодо медреформи і “казочки” попередників. – Українська правда, 25 квітня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/25/7249329>.

³⁹ Боротьба за заробітчан: чи відпустить Кабмін українців на роботу в ЄС? – Українське радіо, 28 квітня 2020р., <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=93255>.

⁴⁰ За час карантину до системи торгово-промислових палат в Україні надійшло понад 10 тис. звернень. – Торгово-промислова палата України, 26 квітня 2020р., <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/za-chas-karantinu-v-sistemu-torgovo-promisloviy-palat-v-ukrayini-nadiishlo-ponad-10-tisiach-zvernenn>.

⁴¹ Інформація з Facebook-сторінки Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 29 березня 2020р., <https://www.facebook.com/mineconomydev/photos/a.186806384710351/3010163132374648/?type=3&theater>.

⁴² Держава створить 500 тис. робочих місць із зарплатою 6-8 тис. грн: що це за робота. – ЛІГА:ЗАКОН, 22 квітня 2020р., https://biz.ligazakon.net/ua/news/194748_derzhava-stvorit-500-tis-robocikh-msts-z-zarplatoyu-6-8-tis-grn-shcho-tse-za-robota.

⁴³ Див.: Банахевич Ю. У Польщі думають, як повернути трудових мігрантів з України. – Укрінформ, 21 квітня 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3010104-u-polsi-dumaut-ak-povernuti-trudovih-migrantiv-z-ukraini.html>.

⁴⁴ Госпогранслужба: Спецрейс в Фінляндію с трудовими мігрантами організував МІД. – ЛІГА.Бізнес, 24 квітня 2020р., <https://biz.liga.net/all/novosti/gospogranslujba-spetsreys-v-finlyandiyu-s-trudovymi-migrantami-organizoval-mid>.

⁴⁵ Доступні кредити 5-7-9%. Державна програма, <https://5-7-9.gov.ua>.

⁴⁶ 100 днів: результати Державної програми “Доступні кредити 5-7-9%”. – Міністерство фінансів України, https://mof.gov.ua/uk/news/100_dniv_rezultati_derzhavnoi_programi_dostupni_krediti_5-7-9-2143.

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

Ситуація, в якій наразі перебуває Україна, виводить гуманітарну політику на перші позиції не лише в політичному і громадському дискурсі, але й у забезпеченні національної безпеки. “Гібридна війна” з боку РФ, надмірна політизація питань мови, історії, релігії і церкви, що продовжується і створює загрозу поляризації українського суспільства, — ці обставини диктують необхідність сильної державної політики, спрямованої як на єднання української політичної нації, так і на ефективну протидію російській інформаційній та соціокультурній агресії.

Загальні зауваження

Гуманітарна політика, що здійснювалась упродовж першого року президентської каденції В.Зеленського, може бути охарактеризована як **невизначена, суперечлива та непослідовна**, позбавлена значимості в очах суспільства, довіри професійних спільнот і як така — слабка і вразлива як до критики, так і впливів з боку політичних сил і зовнішніх акторів. Окремі позитивні кроки не змінюють загальну картину розгубленості влади перед нинішніми внутрішніми і зовнішніми гуманітарними викликами.

Головним чинником цього є **відсутність будь-якого програмного, концептуального документа, який би встановлював складові, цілі, пріоритети державної гуманітарної політики та напрями їх досягнення**. Це може свідчити про невизначеність ідейних, ціннісних засад, власне, ідеології провладної партії і, можна припустити, — таку саму невизначеність і суперечливість особистих світоглядних позицій членів команди Президента. Картину доповнюють управлінські та кадрові прорахунки, які на цей час створили реальні ризики руйнації системи організаційно-кадрового забезпечення державної гуманітарної політики.

Передвиборча програма кандидата у Президенти України В.Зеленського не містила положень, які б стосувалися гуманітарної політики¹. Водночас, певне бачення командою Президента питань гуманітарної політики окреслене в оприлюдненій в липні 2019р. передвиборчій програмі партії “Слуга Народу”, де воно вміщене останнім розділом під заголовком-меседжем “Національна ідентичність і громадянська злагода”². Партія проголосила наміри запровадити “гуманітарну політику, яка сприятиме культурному, громадянському та духовному об’єднанню громадян України”.

Програмою заявою Президента в частині гуманітарної політики можна вважати його виступ з нагоди Дня Незалежності 24 серпня 2019р., де

він закликав усіх громадян України, незалежно від мови спілкування, віку, статі, віросповідання, “не сваритися через минуле, а об’єднатися заради майбутнього”³.

Однак, об’єднання на основі *майбутнього* потребує його чіткого бачення, ясних формулювань перспектив, цілей руху держави і суспільства, а також шляхів і засобів їх досягнення. Такого бачення команда Президента не представила дотепер, про що свідчить зокрема відсутність комплексної довгострокової програми дій Уряду.

За таких умов і відсутності згаданого вище програмного документа — анонсованої ще *Стратегії державної гуманітарної політики*, політичні і громадські дискусії зосередилися навколо намірів, обіцянок і практичних кроків владної команди на окремих напрямках гуманітарної політики — насамперед, на питаннях мови.

Мовна та етнонаціональна політика

Питання мови були присутні і в передвиборчій риторикі кандидата у Президенти В.Зеленського. Так, у квітні 2019р. він анонсував певні зміни в частині мовних квот у вітчизняних мас-медіа⁴, а також “ретельний аналіз” Закону “Про забезпечення функціонування української мови як державної” (далі — Закон про державну мову), “щоб пересвідчитися, що в ньому дотримані всі конституційні права та інтереси всіх громадян України”.

При цьому він наголошував, що українська мова є і має бути єдиною державною мовою, але “державна має сприяти розвитку української мови шляхом створення стимулів і позитивних прикладів, а не заборон і покарань, ускладненням бюрократичних процедур, множенням кількості чиновників замість їхнього скорочення”⁵. Подібна теза міститься і у програмі партії “Слуга Народу”, де йдеться про намір створити “систему підтримки української мови та культури за допомогою фіскальних стимулів і пріоритетного державного фінансування”.

¹ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. — Сайт Зе!команда, <https://program.ze2019.com>.

² Передвиборча програма. — Сайт партії “Слуга Народу”, <https://sluga-narodu.com/program>.

³ Виступ Президента України під час урочистостей з нагоди Дня Незалежності. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-urochistostej-z-nagodi-d-56937>.

⁴ Зеленський у разі президентства не скасує мовні квоти, але має план. — Укрінформ, 18 квітня 2019р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2683467-zelenskij-u-razi-prezidentstva-ne-skasue-movni-kvoti-ale-mae-plan.html>.

⁵ Див.: Зеленський обіцяє проаналізувати “мовний” закон після інавгурації. — Укрінформ, 25 квітня 2019р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2689116-zelenskij-obicae-proanalizuvati-movnij-zakon-pisla-inavguracii.html>.

До мовного закону В.Зеленський повернувся в інтерв'ю з нагоди 100 днів президентської каденції 31 серпня 2019р., назвавши його перегляд “дуже складним питанням” і висловивши впевненість, що “повинен бути законопроект про захист прав меншин. І там повинно все бути виписано: їх мова, їх віра...”⁶. Доречно нагадати, що законодавчий акт про права корінних народів і національних меншин України не є ініціативою В.Зеленського, він передбачений саме Законом про державну мову⁷. Відповідний законопроект мав бути розроблений вже новою владною командою і представлений до громадського обговорення в І кварталі 2020р., однак його немає дотепер.

Натомість був ухвалений Закон “Про повну загальну середню освіту”, який розвиває та конкретизує положення ухваленого у 2017р. Закону “Про освіту”, зокрема – вносить мови навчання в середній школі, запроваджуючи три моделі використання мов у навчальному процесі⁸.

Ці три закони безпосередньо торкаються не лише питань мови, але й **етнополітики**, статусу і прав корінних народів і національних меншин, отже – міжнаціональних відносин в Україні та міждержавних відносин України з країнами, діаспори яких проживають на її території. Усі ці закони послугуються термінами “корінні народи”, “національні меншини”, але не містять їх юридичного визначення. Єдиний виняток – кримськотатарська спільнота, яку закони про державну мову і “Про повну

загальну середню освіту” прямо трактують як корінний народ України.

Доречно зауважити, що впродовж року кримсько-татарській спільноті надавалася підвищена увага з боку влади – що диктується ситуацією тимчасової окупації Криму і вимушеного переселення значної частини кримських татар до материкової України. Відновлення державного фінансування телеканалу *ATR*, а також створення за ініціативою Президента робочої групи з вирішення проблем кримськотатарського народу, наміри будівництва великої мечеті в Києві і внесення головних мусульманських свят до переліку офіційних святкових днів є практичними виявами ставлення Української держави до кримськотатарського народу, його культури, релігії і традицій, поваги до пам'яті жертв депортації 1944р.⁹ Подальша реалізація такої політики може сприяти ідентифікації кримських татар як частини української політичної нації.

Водночас, поза увагою влади, як зазначалося, залишилися проблеми законодавчого врегулювання статусу і прав інших корінних народів і національних меншин України. Така ситуація поглибила непорозуміння із сусідніми державами, що виникли ще у зв'язку з ухваленням Закону “Про освіту”, насамперед – з Угорщиною, керівництво якої розцінило запровадження української мови як мови освітнього процесу як наступ на права національних меншин, зокрема угорської спільноти українського Закарпаття. Різно негативно був сприйнятий Угорщиною і Закон “Про повну загальну середню освіту”¹⁰. Напруженість у відносинах між державами зберігається дотепер, попри певні зміни, внесені до Закону за рекомендаціями Венеціанської комісії.

На прес-конференції 20 травня 2020р. Президент визнав, що непрості відносини з Угорщиною спричинені питанням “вивчення мови національної меншини” і висловив сподівання на досягнення порозуміння та підписання відповідного Меморандуму під час очікуваного візиту Президента Угорщини В.Орбана до України¹¹.

⁶ 100 днів Президента: про що Зеленський говорив у телеінтерв'ю. Повний текст. – ТСН, 31 серпня 2019р., https://tsn.ua/politika/100-dniv-prezidenta-pro-scho-zelenskiy-govoriv-u-teleinterv-yu-povniy-tekst-1403562.html?_ga=2.178094246.22467877.1567276512-252940984.1554056670.

⁷ Стаття 2.3 “Порядок застосування кримськотатарської мови та інших мов корінних народів, національних меншин України у відповідних сферах суспільного життя визначається законом щодо порядку реалізації прав корінних народів, національних меншин України з урахуванням особливостей, визначених цим Законом”. Див.: Закон “Про забезпечення функціонування...”.

⁸ Закон ухвалений 16 січня 2020р., набув чинності 18 березня 2020р. Моделі навчання: школярів-представників корінних народів (фактично – кримськотатарського), представників національних меншин, мови яких належать до мов ЄС, і “решти національних меншин, мова яких належить до однієї з українською мовної сім'ї” (фактично – російської). Див.: Закон “Про повну загальну середню освіту”.

⁹ Президент ініціює створення робочої групи з вирішення проблем кримськотатарського народу. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://www.president.gov.ua/news/president-iniciyuje-stvorenniya-robotoy-grupi-z-virishennya-61189>.

¹⁰ У лютому 2020р. під час зустрічі в Києві глави МЗС Угорщини П.Сіярто з тодішнім Міністром освіти і науки Г.Новосад П.Сіярто пропонував прирівняти угорську мову до мов корінних народів України. Міністр освіти заявила: “Корінні народи у нас чітко визначені в законодавстві. Потрібно розуміти, що зміна переліку країн порушить основні закладені принципи”. Див.: Новосад відхилила “мовні” пропозиції Сіярто: Ми закриваємо політичні дискусії. – Укрінформ, 7 лютого 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2871955-novosad-vidhili-la-movni-propozicii-siarto-mi-zakrivaemo-politichni-diskusii.html>.

Твердження Т.Новосад не відповідає дійсності. Як зазначалося вище, чинне законодавство не містить ані визначень, ані тим більше “переліку країн”, що б не мала на увазі Міністр освіти і науки.

Як правило, апелюють до Закону “Про національні меншини” (1992р.), який не містить юридичних визначень. Натомість у ньому містяться посилання на Декларацію прав національностей України (1991р.), яка послугується термінами “етнічні групи”, “народи”, “національні групи”. Див.: Закон “Про національні меншини”.

¹¹ Володимир Зеленський: Ми маємо захищати право кожної національної меншини знати свою мову, але всі громадяни України повинні знати українську. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, 20 травня 2020р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-mi-mayemo-zahishati-pravo-kozhnoyi-nacii-61241>.

Однак, можна з упевненістю прогнозувати, що порозуміння з країнами-сусідами в мовному питанні буде досягнуте лише тоді, коли Україна на законодавчому рівні врегулює статус і права корінних народів і національних меншин – і вже на цій основі захищатиме свої позиції в частині вітчизняної етнополітики. Наразі ж на згаданій пресконференції Президент зміг лише повторити “У нас багато різних меншин... Ми повинні захищати права та можливості кожної меншини знати свою мову” і вкотре підкреслити, що всі громадяни України повинні знати українську¹².

Утім із захистом і підтримкою української мови у нової владної команди теж не все гаразд. 24 квітня 2020р. подала у відставку Уповноважена із захисту державної мови Т.Монахова, пояснивши свій крок відсутністю у влади політичної волі виконувати Закон про державну мову¹³. 6 травня 2020р. Уряд прийняв відставку. Конкурс на вакантну посаду мовного омбудсмена на цей час не оголошений. Отже, інститут, передбачений Законом про державну мову, так і не створений.

Замість згаданого створення системи “підтримки української мови та культури за допомогою фіскальних стимулів і пріоритетного державного фінансування”, у процесі реалізації перебувають ініціативи представників “Слуги Народу”, спрямовані на послаблення позицій української мови. Зокрема залишається можливим перегляд Закону “Про забезпечення функціонування української мови як державної”. Його розгляд відкладений до ухвалення рішення Конституційним Судом, на розгляді якого перебуває відповідне подання¹⁴. Що стосується мовних квот у вітчизняних мас-медіа, то Президент продовжує

дотримуватися думки про доцільність перегляду, вважаючи квоти несправедливими стосовно “неукраїномовних людей в Україні”¹⁵.

Таким чином, нова владна команда налаштована на зміни *status quo* у мовному питанні, що, в поєднанні з іншими чинниками, може спричинити значне посилення і загострення суспільно-політичної напруженості в країні.

Державно-конфесійні відносини

На початку каденції Президент виразно продемонстрував як рівне ставлення до православних церков – зробивши візити до їх предстоятелів¹⁶, так і рівновіддаленість від них – не взявши участі в церковних святах з нагоди Дня хрещення Київської Русі, а у привітанні 28 липня 2019р. закликав усі церкви до діалогу, “аби віра єднала, а не розділяла українців”¹⁷. Пізніше, під час візиту до Туреччини і зустрічі з Патріархом Константинопольським 8 серпня 2019р. він заявив: “Влада не повинна втручатися у церковні справи, я захищатиму незалежність церкви”¹⁸.

Президент дійсно уникає демонстрацій особистої релігійності або прихильності до якоїсь із конфесій чи деномінацій і стверджує, що не повинен вирішувати конкретні питання державно-конфесійних відносин, апелюючи при цьому до відповідних державних органів.

Однак, існує проблема в тому, що “відповідний орган”, у цьому випадку – *Державна служба з етнополітики та свободи совісті*, фактично так і не почала працювати¹⁹. Нова влада досі не спромоглася завершити розпочате після парламентських виборів реформування системи центральних органів виконавчої влади.

¹² Володимир Зеленський: Ми маємо захищати право кожної національної меншини знати свою мову, але всі громадяни України повинні знати українську. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, 20 травня 2020р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-mi-mayemo-zahishati-pravo-kozhnoyi-nacio-61241>.

¹³ Україна залишається без мовного омбудсмена: чому Тетяна Монахова вирішила звільнитися? – *Opinion.ua*, 24 квітня 2020р., <https://opinionua.com/2020/04/24/ukraina-zalishayetsya-bez-movnogo-ombudsmena-chomu-tetyana-monahova-virishila-zvilnititsya>.

Т.Монахова була призначена на посаду 27 листопада 2019р.; за її словами, Секретаріат Уповноваженого мав розпочати роботу за півроку (наприкінці травня 2020р.).

¹⁴ 21 червня 2019р. 51 депутат (з фракцій “Опозиційний блок”, “Відродження” та позафракційні) звернулися до Конституційного Суду з поданням про визнання Закону таким, що суперечить Конституції України. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики не рекомендував Парламенту вносити до нього зміни до рішення Конституційного Суду. Водночас до Парламенту вже подані кілька законопроектів про внесення змін. Необхідність змін підтримує і Голова Верховної Ради Д.Разумков, аргументуючи це потребою об’єднання українського суспільства. Див.: Дмитро Разумков: Впевнений, команда Зеленського буде змінюватись і далі. – Главком, 27 травня 2020р., https://glavkom.ua/interviews/dmitro-razumkov-ya-vpevneniy-komanda-zelenskogo-bude-zminyuvatisya-i-dali-682863.html?fbclid=IwAR3eZwXl3WuvnnlYMs008FPZExBlmuVqZhRw0k3Z4tk40luRWT7k8etw_3E.

¹⁵ Закусило М. Зеленський хоче переглянути мовні квоти в медіа. – Детектор-медіа, 20 травня 2020р., <https://detector.media/rinok/article/177292/2020-05-20-zelenskii-khoche-pereglyanuti-movni-kvoti-v-media>.

¹⁶ У день оголошення результатів президентських виборів В.Зеленський зустрівся з Почесним Патріархом Філаретом, Предстоятелем ПЦУ Митрополитом Епіфанієм і Предстоятелем УПЦ(МП) Митрополитом Онуфрієм. Див.: Зеленський і церква: переможець виборів зустрівся з главами ПЦУ та УПЦ МП. – BBC, 30 квітня 2019р., <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48112460>.

¹⁷ Зеленський закликав церкви до діалогу з нагоди Дня хрещення України-Руси. – Радіо Свобода, 28 липня 2019р., <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskij-zaklykav-tserkvy-do-dialohu/30079678.html>.

¹⁸ Не була підписана спільна заява, підготовлена Константинопольським Патріархатом спільно з МЗС України. У відповідь на слова Патріарха Варфоломія: “Ми просимо, щоб вона [новостворена ПЦУ] завжди мала Ваш високий захист і Вашу підтримку в тій роботі, яку вона вже почала для українського народу” В.Зеленський фактично в такій підтримці відмовив. Див.: Константинополь ніколи не буде втручатися у внутрішні справи Української церкви... – Сайт ПЦУ, 9 серпня 2019р., <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/konstantynopol-nikoly-ne-bude-vtruchatysya-u-vnutrishni-spravy-ukrayinskoyi-tserkvy-vona-povnistyu-nezalezna-j-avtokefalna-vselskyj-patriarh-varfolomij>.

¹⁹ Зокрема через оскарження в судовому порядку призначення голови названої служби. Див.: Суд просять визнати протиправним призначення Олени Богдан головою Держслужби з питань етнополітики та свободи совісті. – Сайт Окружного адміністративного суду міста Києва, 23 березня 2020р., <http://oask.gov.ua/node/4386>.

Інша проблема полягає в тому, що посадові особи Офісу Президента продовжили практику публічної демонстрації особистої релігійності і прихильності до однієї з церков²⁰, що викликало не лише негативну реакцію громадськості, але й подання петиції на ім'я Президента з вимогою звільнення однієї з таких посадових осіб²¹. Цей факт ставить під сумнів щирість “показового” дистанціювання Глави держави від усіх релігійних організацій.

Поширення пандемії *COVID-19* і запровадження 12 березня 2020р. карантину збіглися в часі з великими релігійними святами, які, за традицією, позначені масовими зібраннями вірних у храмах²². У цій ситуації Президент 25 березня, після консультацій з очільниками церков, запропонував проєкт “Великдень вдома”²³, який став прикладом співпраці держави, Церкви та мас-медіа у виняткових умовах.

Водночас зберігається ризик загострення церковно-релігійної ситуації: продовжуються судові процеси, а також силові зіткнення з приводу зміни юрисдикції громад (Вінницька, Волинська, Рівненська, Чернівецька та ін. області); зберігається напруженість між УПЦ та де-факто відновленою УПЦ КП. Не виконується Закон про перейменування УПЦ (МП). Лише 11 лютого Конституційний Суд розпочав розгляд справи про його відповідність Конституції (за поданням 49 народних депутатів, зробленим ще 18 січня 2019р.)²⁴.

Порушене питання про використання Києво-Печерської лаври: петиція з вимогою розірвати договір оренди Києво-Печерської лаври УПЦ та передати її у використання ПЦУ після розгляду її Президентом подана до Кабінету Міністрів; під петицією протилежного змісту – з вимогою залишити

Лавру в оренді УПЦ (МП), поданою Президенту, триває збір підписів²⁵. Будь-яке рішення в ситуації загальної невизначеності державно-конфесійних відносин здатне спричинити новий конфлікт між православними деномінаціями та дестабілізувати державно-конфесійні відносини.

Політика історичної пам'яті

Цей напрям гуманітарної політики є для України чи не найскладнішим з кількох причин. *По-перше*, в історії країни, в т.ч. новій і новітній багато травматичних сторінок, актуалізація яких об'єктивно викликає негативну емоційну реакцію. *По-друге*, зберігаються регіонально локалізовані відмінності в баченні та оцінці громадянами багатьох історичних подій і постатей. *По-третє*, зазначені відмінності відтворюються та навіть посилюються через їх надмірну політизацію, використання різних версій історії не лише в політичній боротьбі всередині країни, але й у зовнішньому тиску, насамперед – у гібридній агресії з боку РФ.

Виразно показала зазначені відмінності ситуація, що склалася навколо відзначення Україною ювілейної дати – 75-річчя завершення Другої світової війни. Так, Верховна Рада, зокрема і парламентська більшість, представлена політичною силою Президента – партією “Слуга Народу”, не змогла ухвалити Звернення до міжнародної громадськості з нагоди ювілею²⁶.

Причина полягає в тому, що проєкт Звернення базувався на засадах західноєвропейської історіографії, з відповідним тлумаченням причин війни, її основних подій, наслідків перемоги. Це прямо суперечило створеному радянською історіографією концепту Великої Вітчизняної війни, який сьогодні активно використовується Росією, і поділяється

²⁰ Див., наприклад: Дискредитувалися мільйони українців – заступник голови Офісу Президента про церковно-державну політику Порошенка. – Офіційний сайт УПЦ, <https://news.church.ua/2020/05/14/diskredituvalisya-milijoni-ukrajinciv-zastupnik-golovi-ofisu-prezidenta-pro-cerkovno-derzhavnu-politiku-poroshenka/#more-401223>.

²¹ Звільнити першого заступника голови Офісу Президента Сергія Трофімова, бо його перебування на посаді несе загрозу національним інтересам, створіє передумови для посилення впливу держави-агресора, та не сприяє встановленню в країні атмосфери релігійної терпимості та взаємопорозуміння. Петиція оприлюднена 27 травня 2020р. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://petition.president.gov.ua/petition/97106>.

²² А саме: 9 квітня – іудей відзначали Песах; 12 і 19 квітня – Великдень у церков західної і східної традиції, відповідно; 24 квітня – 23 травня – Рамадан у послідовників ісламу.

²³ Держава готує проєкт “Великдень вдома” – Володимир Зеленський. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://www.president.gov.ua/news/derzhava-gotuye-proekt-velikden-vdoma-volodimir-zelenskij-60301>.

²⁴ Закон “Про внесення зміни до статті 12 Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України” (ухвалений 20 грудня 2018р.).

На цей час УПЦ зберігає назву на підставі рішення Верховного Суду від 11 грудня 2019р. – Сайт Верховного Суду, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86275178>.

²⁵ Припинити використання Києво-Печерської Лаври Українською Православною Церквою Московського Патріархату шляхом Розірвання договору оренди та передати Києво-Печерську Лавру у використання Православної Церкви України (ПЦУ). Петиція оприлюднена на сайті Президента 15 квітня 2020р. Див.: Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://petition.president.gov.ua/petition/92966>; після отримання відповіді Президента 22 квітня 2020р. Петиція 26 травня опублікована на сайті Уряду. Триває збір підписів. Див.: <https://petition.kmu.gov.ua/kmu/Petition/View/3497>.

Див. також: Залишити Києво-Печерську Лавру у користуванні Української Православної Церкви та відхилити петицію №22/092966-еп. Петиція оприлюднена 27 квітня 2020р. на сайті Президента. Див.: Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://petition.president.gov.ua/petition/94164>.

²⁶ Проєкт постанови №3431 “Про звернення Верховної Ради України до національних парламентів іноземних держав, міжнародних організацій та їх парламентських асамблей з нагоди 75-ї річниці закінчення Другої світової війни в Європі в 1939-1945 років”. – Верховна Рада України, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68752.

частиною депутатів від “Слуги Народу”. Голова Верховної Ради пояснив ситуацію тим, що “парламент... відображає настрої суспільства. Народні депутати ухвалювали рішення, виходячи зі своєї особистої позиції, з позиції тих людей, яких вони представляють у парламенті”²⁷. Однак, це лише один із чинників ситуації, інший – судячи з того, що проект Постанови Верховної Ради про Звернення був поданий до Парламенту лише 5 травня, ані партія “Слуга Народу”, ані Офіс Президента до ювілейної дати не готувалися.

Натомість відверто проросійська “Опозиційна платформа – За життя” використала ювілей для масованого просування в національному інформаційному просторі російського бачення свята Перемоги і проголошення створення “Українського фронту захисту історичної пам’яті”. Таким чином, відсутність спільних світоглядних засад у представників президентської політичної сили створила додаткові можливості для просування в Україні ідеологічних позицій ворожої держави.

На початку президентської каденції В.Зеленський закликав відмовитися в суспільному дискурсі навколо чутливих питань від дразливої риторики “і поговорити спокійно, без зайвих емоцій і зайвих лозунгів”²⁸. Ситуація навколо названого ювілею показала, що президентська команда виявилася неспроможною навіть започаткувати таку “спокійну” розмову.

На цей час у частині політики історичної пам’яті переважно виконуються проекти, започатковані попередньою владною командою. Так, Президент підтвердив пріоритетність для його команди проекту Меморіалу жертв Голодомору, меморіалу “Бабин Яр”, Музею Революції Гідності²⁹. УІНП зосереджує увагу насамперед на створенні галузевого державного архіву документів колишніх радянських репресивних органів та перегляді власної штатної структури з метою “посилити два напрямки – освітній та комунікаційний”³⁰.

Що стосується ініціатив Президента, то наразі вони переважно залишаються не реалізованими. Так, у частині налагодження відносин у питаннях спільної історії Україна зробила крок назустріч Польщі, розблокувавши мораторій на пошукові роботи на своїй території, і польські експерти провели перші розкопки у Львівській області. Під час зустрічі з Президентом Польщі А.Дудою в січні 2020р. В.Зеленський змушений був нагадати про це і наголосити, що на черзі – відновлення польською стороною пошкодженої української могили на горі Монастир³¹.

Однак, попри ряд зустрічей на вищому рівні, консультацій на різних рівнях, розв’язати проблему збереження українських пам’ятних місць на території Польщі на цей час не вдалося³². Немає відповіді польської сторони і на ініціативу Президента України про встановлення на українсько-польському кордоні спільного меморіалу примирення³³; не відновлена діяльність Українсько-польського форуму істориків, припинена у 2017р. Не отримав відповіді на цей час заклик Президента до Ізраїлю про визнання Голодомору геноцидом українського народу³⁴.

Інформаційна політика

На початку президентської каденції В.Зеленський анонсував курс на деолігархізацію українських мас-медіа³⁵. Водночас, у програмі партії “Слуга Народу” про деолігархізацію і демонополізацію мас-медіа не йшлося. Анонсувався лише намір створення системи “інформаційної реінтеграції мешканців окупованих територій в Україну” – завдання, яке почало виконувати ще МКМС, а 2 березня 2020р. розпочав мовлення російськомовний телеканал “Дом”. Його мета, за словами в.о. генерального директора телеканалу UA|TV Ю.Островської, – “повернути політичне, культурне, суспільне та спортивне життя України в порядок денний громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях, пробуджувати відчуття єдності та здійснювати деокупацію свідомості наших громадян”³⁶.

²⁷ Разумков пояснив, чому Рада провалила звернення до парламентів світу до 75 річниці завершення Другої світової: “сталося так, як сталося”. – Радіо Свобода, 16 травня 2020р., <https://www.radiosvoboda.org/a/news-razumkov-zvernennia/30615944.html>.

²⁸ Зеленський назвав українське інформаційне поле “замінованим”. – Укрінформ, 30 жовтня 2019р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2808555-zelenskij-nazvav-ukrainske-informacijne-pole-zaminovanim.html>.

²⁹ Президент у день Гідності та Свободи закликав українців до єдності. – Укрінформ, 21 листопада 2019р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2822477-prezident-u-den-gidnosti-ta-svobodi-zaklikav-ukrainciv-do-ednosti.html>.

³⁰ Бадійор Д. Антон Дробович: “Культ перемоги сам по собі – це якийсь нонсенс”. – LB.ua, 7 травня 2020р., https://lb.ua/culture/2020/05/07/457032_anton_drobovich_kult_peremogi.html.

³¹ Україна та Польща з відкритим серцем рухаються в майбутнє і акцентують увагу на тому, що об’єднує – Володимир Зеленський за підсумками зустрічі з Анджеєм Дудою. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-ta-polsha-z-vidkritim-sercem-ruhayutsya-u-majbutnye-59481>.

³² Данюченко Т. Антон Дробович: Гри в одні ворота не буде. – Історична правда, 31 березня 2020р., <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/03/31/157263>.

³³ Зеленський і Дуда. Про що домовилися президенти в політиці історичної пам’яті. – Історична правда, 1 вересня 2019р., <https://www.istpravda.com.ua/short/2019/09/1/156173>.

³⁴ Зеленський закликав Ізраїль визнати Голодомор актом геноциду українського народу. – Інтерфакс-Україна, 19 серпня 2019р., <https://ua.interfax.com.ua/news/political/607915.html>.

³⁵ Таким людям, як пан Медведчук, не дамо монополізувати українське ТБ – Зеленський. – Радіо Свобода, 10 липня 2019р., <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-tb-monopolizatsiya/30047671.html>.

³⁶ Телеканал “Дом”: що показуватиме і як фінансуватиметься; Масмо пробудити в жителів ТОТ відчуття єдності з Україною, – Островська про телеканал “Дом”. – UA|TV, 2 березня 2020р., <https://uatv.ua/telekanal-dim-shho-pokazuvatyme-ta-yak-finansuvatymetsya>; <https://uatv.ua/mayemo-probudytiv-zhyteliv-tot-vidchuttya-yednosti-z-ukrayinoyu-ostrovska-pro-telekanal-dim>.

Що стосується проблеми монополізації вітчизняних мас-медіа, то вона залишається надзвичайно гострою³⁷. Ідеться зокрема про те, що в умовах гібридної агресії з боку РФ представники відверто проросійських політичних сил створюють потужні медіа-холдинги, які працюють фактично в інтересах агресора³⁸. Розв'язати проблему, за словами Президента, покликаний закон, який позбавить власників права і можливостей впливати на редакційну політику³⁹. На цей час відповідні законопроекти пройшли обговорення та надіслані до Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики для підготовки на повторне перше читання нової редакції проекту⁴⁰.

Є підстави стверджувати, що одним із чинників нинішнього стану державної гуманітарної політики є проблеми її організаційно-кадрового забезпечення. Від вересня 2010р. і до сьогодні тривають структурно-кадрові трансформації міністерств(а), які опікуються проблемами культури, молоді, спорту, інформаційної політики, державно-конфесійних відносин, етнополітики та ін. Останньою подією стало призначення на початку червня 2020р. представника “Слуги Народу” О.Ткаченка на посаду Міністра культури та інформаційної політики.

Нічим раціонально не немотивована руйнація системи органів державного управління у сфері гуманітарної політики, яка триває вже майже рік, може вважатися “фірмовою ознакою” методів діяльності нової влади.

Освіта і наука

Належне управління науково-освітньою сферою є важливим з точки зору як сучасної економіки, так і формування людського та соціального капіталу суспільства. Загальноосвітня школа, попри стрімкий розвиток новітніх засобів комунікації, залишається одним із головних соціальних інститутів (поряд із сім'єю), які відіграють визначальну роль у соціалізації підростаючого покоління, формуючи його людські і громадянські якості. Професійна і вища школа, продовжуючи соціалізацію молоді, виконують завдання підготовки фахівців відповідно до потреб національної економіки.

Отже, освіта, наука та сучасна економіка – щільно взаємопов'язані напрями державної політики. Їх ефективна взаємодія вимагає дотримання двох

головних принципів: *по-перше*, видатки на освіту не є соціальним навантаженням на державний бюджет, а інвестицією в основний капітал сучасної економіки – людський. *По-друге*, влада повинна мати чітке бачення цілей і напрямів соціально-економічного розвитку країни і перспективної структури ринку праці.

У новітній історії України освіта і наука не налетжали до пріоритетів вітчизняних як владних, так і бізнесових еліт, які розглядали ці сфери винятково як витратні. Нинішня владна команда на цей час не стала винятком.

Освіта

У передвиборчій програмі В.Зеленського в частині економіки серед пріоритетів підтримка освіти і науки не згадувалась. Освіта традиційно вміщена поряд із охороною здоров'я в розділі “Здорова та освічена нація”. У програмі йшлося про зміцнення престижності професії та оплати праці вчителя, оновлення інфраструктури та обладнання шкіл, запровадження принципу “гроші ходять за талановитим студентом”, підтримку приватної освіти, відкриття вітчизняного ринку для кращих іноземних закладів освіти, запровадження принципу “освіта впродовж життя” через забезпечення шансу для кожного “підвищити свій рівень до того, який є затребуваним на ринку сьогодні”⁴¹.

Так само у передвиборчій програмі партії “Слуга Народу” в розділах “Економічна стратегія” та “Інноваційна економіка” про освіту і науку не йдеться⁴². Однак, програма має окремий розділ “Освіта та наука”, де фактично повторюються тези передвиборчої програми В.Зеленського: оновлення освітньої та наукової інфраструктури; запровадження базового матеріального забезпечення педагогів (на рівні трьох мінімальних зарплат); оптимізація мережі закладів вищої освіти; запровадження рівноправності державних і приватних закладів освіти.

Наміри і дії владної команди в освітній сфері суттєво скоригувала пандемія COVID-19 і запровадження жорсткого карантину. Від 12 березня всі навчальні заклади – від дошкільних до вищих, були закриті. За цих умов Офіс Президента спільно з МОН, парламентським Комітетом з питань освіти, науки та інновацій і громадською спільнотою “Освіторія” 6 квітня започаткували проект “Всеукраїнська

³⁷ Докладно див., наприклад: Прозорість – крок до незалежності українських медіа. – Центр журналістських розслідувань, 19 липня 2019р., <https://investigator.org.ua/publication/218259>.

³⁸ Закликаємо запобігти повзучій окупації медіапростору Росією. Заява експертів ЗІК, Медіаруху та громадських організацій. – Детектор медіа, 1 липня 2019р., <https://detector.media/community/article/168551/2019-07-01-zaklikaemo-zapobigti-povzuchii-okupatsii-mediaprostoru-rosieyu-zayava-ekspertiv-zik-mediarukhu-ta-gromadskikh-organizatsii>.

³⁹ “Деолігархізація медіа говорить про те, що всі власники телебачення, ЗМІ, Інтернет-платформ, якщо у них дуже великий вплив, повинні бути бізнесменами, а не політиками. Тобто міноритарними власниками повинні бути, у них може бути портфель 90%, 98%, але вони не повинні впливати на політику тієї чи іншої платформи, телебачення, ЗМІ. Це керується тільки законом. Цей закон ми повинні розробляти”. Див.: Власники повинні бути бізнесменами, а не політиками – Зеленський. – 112.UA, 10 липня 2019р., <https://ua.112.ua/polityka/vlasnyky-zmi-povynni-buty-biznesmenamy-a-ne-politykamy-zelenskyi-510742.html>.

⁴⁰ Проект Закону “Про медіа”, реєстр. №2693 від 27 грудня 2019р. (основний), http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67812; Проект Закону “Про медіа в Україні”, реєстр. №2693-1 від 15 січня 2020р. (альтернативний), https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67886.

⁴¹ Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. – Сайт Зе!команда, <https://program.ze2019.com>.

⁴² Передвиборча програма. – Сайт партії “Слуга народу”, <https://sluga-narodu.com/program>.

школа онлайн”, який забезпечує доступ до дистанційної освіти для учнів 5-11 класів на час карантину⁴³.

Певна увага владної команди надавалася вдосконаленню вищої освіти. Так, запроваджена практика фінансування закладів вищої освіти, залежно від показників їх освітньої, наукової і міжнародної діяльності⁴⁴; ухвалено Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти”, яким, зокрема, спрощена процедура ліцензування освітньої діяльності, врегульовані питання вступу на навчання для здобуття вищої освіти, запровадження міждисциплінарних програм тощо⁴⁵. Президент підписав також кілька законів, розроблених попередньою владною командою⁴⁶.

Водночас, наразі не врегульовані питання оптимізації мережі закладів вищої освіти; відкриття вітчизняного ринку освітніх послуг для іноземних закладів освіти; не запроваджено принцип “гроші ходять за талановитим студентом”; не змінилося принципово матеріальне становище педагогів.

Не змінена система управління в науково-освітній галузі. Міністерство освіти і науки не зазнало організаційно-структурної перебудови, але часті кадрові зміни і тривала відсутність очільника відомства ускладнюють його роботу⁴⁷. На прес-конференції 20 травня 2020р. В.Зеленський, говорячи про кадровий голод, згадував також МОН⁴⁸.

Наука

Що стосується науки, то Президент В.Зеленський неодноразово порушував питання її підтримки та розвитку, однак далі виголошених намірів справа не просунулася.

Так, на початку каденції, 26 червня 2019р. В.Зеленський зустрівся з керівництвом НАН України. Йшлося про перспективи і проблеми вітчизняної науки, зокрема про втечу інтелекту – відплив молодих українських учених за кордон⁴⁹. 28 вересня 2019р. засновано Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту⁵⁰ – який, утім, так і не почав працювати. Нарешті, 13 лютого 2020р. під час зустрічі з лауреатами премії Президента України для молодих вчених 2019р. В.Зеленський говорив про надання імпульсу для розвитку української науки, зокрема “відновлення ефективної комунікації та партнерства між наукою, владою та бізнесом”⁵¹.

Однак, для встановлення зазначеного партнерства не вистачає головного – чіткого бачення перспективної моделі національної економіки, визначення точок проривного економічного зростання, запровадження стимулів для зосередження в цих точках зусиль, засобів та активів держави і бізнесу, освіти і науки. Таке бачення повинна виробити і запропонувати суспільству саме владна команда – Президент, парламентська більшість, Уряд.

Добіг кінця рік каденції Президента В.Зеленського, проте й зараз стратегії соціально-економічного розвитку країни немає. Отже – не можуть бути визначені пріоритети як освітньої політики, так і наукових досліджень, відповідні перспективним потребам національної економіки. Останньою крапкою став секвестр видатків державного бюджету на освіту і науку⁵². Іншими словами, з точки зору досягнення ефективної взаємодії освіти, науки та економіки, цей рік є втраченим.

⁴³ З ініціативи Президента Володимира Зеленського в Україні стартує проект “Всеукраїнська школа онлайн”. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, 31 березня 2020р., <https://www.president.gov.ua/news/z-iniciativi-prezidenta-volodimira-zelenskogo-v-ukrayini-sta-60397>.

Уроки відбуваються в Новопечерській школі Києва. Викладаються: українська мова, українська література, історія України, всесвітня історія, англійська мова, фізика, алгебра, геометрія, географія, хімія, біологія.

⁴⁴ Постанова КМУ “Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності” №1146 від 24 грудня 2019р.

⁴⁵ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” від 18 грудня 2019р.

⁴⁶ Закони України “Про фахову передвищу освіту” від 6 червня 2019р.; “Про повну загальну середню освіту” від 16 січня 2020р.; “Про ратифікацію Угоди про грант Фонду ЕБР з Європейським інвестиційним банком для реалізації проекту “Вища освіта України” (Угода підписана 17 грудня 2018р.; Закон підписаний 16 квітня 2020р.). Діє також Угода між Україною та Європейською Комісією про фінансування проекту “EU4Skills: Кращі навички для сучасної України”.

⁴⁷ Від 29 серпня 2019р. по 4 березня 2020р. Міністром освіти і науки працювала Г.Новосад. Після відставки Уряду 4 березня 2020р. в.о. Міністра призначено Ю.Полюховича; 25 березня в.о. Міністра стала Л.Мандзій.

⁴⁸ В.Зеленський сказав: “У нас немає повноцінного міністра освіти. Нам не треба чекати, поки в освіті буде якийсь вибух, коли будуть закриватися інститути, університети, школи. Можна подивитися, що з реформою освіти...”. На посаді Міністра Президент бачить нинішнього главу парламентського Комітету з питань освіти, науки та інновацій С.Бабака. Проте останній від посади відмовляється. Див.: Хорошак К. Президент назвав людину, який пропонував очолити МОН кілька разів. – Українська правда, 20 травня 2020р., <https://life.pravda.com.ua/society/2020/05/20/241054>.

Примітно, що під час президентської виборчої кампанії, у квітні 2019р. саме С.Бабака презентував наміри команди В.Зеленського у сфері освіти. Однак, наразі втілювати ці наміри він відмовляється. Див., наприклад: У Зеленського розповіли, як реформуватимуть освіту. – Укрінформ, 19 квітня 2019р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2684111-u-zelenskogo-rozpovili-ak-reformuvatimut-osvitu.html>.

⁴⁹ Президент обговорив з представниками НАН перспективи розвитку науки в Україні. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://www.president.gov.ua/news/prezident-obgovoriv-z-predstavnikami-nan-perspektivi-rozvitku-56073>.

⁵⁰ Указ Президента України “Про внесення змін до Указу Президента України від 6 листопада 2018р. №357” №718 від 28 вересня 2019р.

⁵¹ Треба зробити все, щоб українські вчені могли реалізувати себе на рідній землі – Президент. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, <https://www.president.gov.ua/news/treba-zrobiti-vse-shob-ukrayinski-vcheni-zmogli-realizuvati-59757>.

⁵² Зокрема: повністю скасоване фінансування Фонду розвитку закладів вищої освіти, а також згаданого вище Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту; удвічі зменшене фінансування Національного фонду досліджень; повністю скасоване базове фінансування наукової та науково-технічної діяльності в університетах. На цьому тлі зберегла фінансування НАН України.

ПЕРЕДВИБОРЧА ПРОГРАМА КАНДИДАТА НА ПОСТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО*

Я розповім Вам про Україну свої мрії.

Україну, де стріляють лише салюти на весіллях та днях народженнях.

Україну, де відкрити бізнес можна за годину, отримати закордонний паспорт – за 15 хвилин, а проголосувати на виборах – за одну секунду в Інтернеті.

Де немає оголошень “Робота в Польщі”. А в Польщі є оголошення “Робота в Україні”.

Де в молодій сім’ї є один клопіт – обрати квартиру в місті чи заміський будинок.

Де лікарі та вчителі отримують реальну заробітну плату, а корупціонери – реальні строки.

Де недоторканими є Карпатські ліси, а не депутати.

Де бабуся отримує гідну пенсію, а не інфаркт від рахунку за комуналку.

Де підставою призначення на посаду стають розум, освіта, талант і совість, а не те, що разом хрестили дітей.

Де дороги є, а дурнів – немає.

Це – Україна реальної та здійсненої мрії. Україна найближчого майбутнього.

Україна, в яку повертаються.

Україна, якою ми будемо пишатись та цінувати, а всі решта – знати і поважати.

Україна – з якої не поїдуть наші діти.

А тепер про те, як це зробити.

Те, що я презентую – це не просто моя програма. Це мої цінності. Це те, у що я вірю і чому готовий служити.

Народовладдя через референдуми

Одразу хочу запевнити – іду на один термін, щоб змінити систему заради майбутнього.

Торгувати принципами, репутацією, країною заради збереження влади не стану. Буду чесним та відданим Україні та передам її в руки нового покоління політиків.

Хочу нагадати, що саме воля народу, висловлена на референдумі 1 грудня 1991 року – народила Україну як державу. З того часу в нас не було референдумів, на яких народ би щось вирішував.

Мій перший законопроект: “Про народовладдя”. У ньому ми разом закріпимо механізм, за яким тільки Народ України буде формувати основні завдання для влади через референдуми та інші форми прямої демократії. В сучасній Україні це повинно відбуватись із максимальним використанням новітніх технологій.

Людина – вища цінність

Держава для Людини, а не Людина для держави. Повага до людської гідності повинна стати основним принципом у діяльності держави. Реформи повинні позитивно відображатись на кожній Людині, а не на десятих сім’ях.

Моя мета побудувати державу, яка надає своїм громадянам якісний сервіс. Для цього потрібно максимально скоротити кількість функцій держави.

Менше Держави в житті Людини, більше Людини в житті Держави!

Справедливість і Рівність усіх перед Законом

Справедливість – основа довіри у суспільстві. Немає довіри – немає держави.

28 років нам обіцяють суспільство рівних можливостей, натомість щоразу поділяють нас за різними ознаками. Насправді є тільки один поділ: ми і вони. Ми – це Народ України. Вони – це “політичні пенсіонери”, які кочують із влади до опозиції, з партії в партію і постійно створюють собі вигідне місце, прикриваючись недоторканністю.

* Текст передвиборчої програми та фото кандидата взяті з сайту ЦВК. Джерело: Центральна виборча комісія, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=233pt001f01=719>.

Впроваджувати рівність та справедливість почну із себе. Мої законопроекти у цьому напрямі: “Про зняття недоторканності з Президента України, народних депутатів і суддів”; “Про імпічмент Президента України”; “Про відкликання народного депутата України”.

Ніяких “корочок”, ніякого “телефонного права”. Невідворотність відповідальності та справедливе і законне покарання – основа чесної України.

Вибори до Парламенту та місцевих рад мають відбуватись за відкритими списками. “Кнопкодавство”, “депутатські прогули” – автоматична підстава до позбавлення депутатського мандату.

Судова гілка влади повинна стати Владою, а не прислужником у Президента, уряду, Парламенту, місцевої влади. Ми повернемо довіру і повагу до суду. Для простих спорів – мирові судді, які обираються народом. Для кримінальних злочинів – ефективний суд присяжних, який складається з народу.

Безпека Людини. Безпека Країни

Ми повинні вибороти мир для України. Перед гарантами за Будапештським меморандумом і партнерами з ЄС ми ставитимемо питання підтримки України у прагненні завершити війну, повернути тимчасово окуповані території і змусити агресора відшкодувати завдані збитки. Здача національних інтересів і територій не може бути предметом жодних перемовин.

Професійна армія має стати школою лідерства і свободи. Армія повинна бути престижною службою, де отримані навички і знання будуть успішно застосовані і в реальному секторі економіки. Бюджет на армію має перестати бути “годівницею” для “кабінетних генералів”, а повинен забезпечити гідні умови служби і розвиток солдата.

Рух України до НАТО та інших безпекових об’єднань – запорука нашої безпеки, в яку я вірю, та яка повинна отримати підтвердження через всеукраїнський референдум. Моє завдання зробити так, щоб зарплата військовослужбовців була на рівні натівських стандартів.

Органи правопорядку повинні припинити займатись економічним тиском на бізнес і повернутись до виконання своїх прямих обов’язків із забезпечення безпеки громадян. Час повернути довіру до правоохоронних органів, яку ми плекали на початку реформи. СБУ не буде займатись економічними злочинами.

Заможний громадянин – заможна держава

Головна мета моєї діяльності – заможний Українець. Наш вибір – економіка, зорієнтована на потреби кожного громадянина.

Всі роки влада штучно створювала ситуацію, за якої чесно вести бізнес в Україні для підприємця було практично неможливо. Тому ми запровадимо одноразову “нульову декларацію” для бізнесу. Кожен бізнесмен за 5% зможе задекларувати та легалізувати свої доходи. Отримані кошти підуть на зменшення тарифного навантаження для малозабезпечених. Пройшовши “економічне чистилище”, кожен отримає шанс у подальшому чесно вести бізнес в країні.

Першочергові завдання розвитку економіки: детінізація економіки, свобода конкуренції, розвиток внутрішнього виробництва, довгострокове недороге кредитування. Я, як Президент, буду гарантом кожному великому інвестору, який прийде в Україну.

Податки стануть простими і зрозумілими. Заміна податку на прибуток податком на виведений капітал дасть бізнесу більше свободи для розвитку і знизить адміністративний тиск. Платити податки мають всі.

Бюджет держави повинен стати народною казною, а не системою забаганок народних депутатів.

Формування прозорого ринку землі.

Україна повинна перейти на забезпечення своїх потреб за рахунок власних енергетичних ресурсів, ставши згодом їх експортером на європейський ринок.

Необхідно впровадити економічний паспорт українця. Кожна дитина матиме право накопичувати на своєму рахунку частину від реалізації державою природних благ (надра, землі тощо). Після досягнення повноліття дитина отримає ці накопичення як власний стартовий капітал. Українець повинен стати основним акціонером України!

Найбільша країна Європи не може бути найбіднішою.

Не боротьба з корупцією, а перемога над нею

“Не вкради!” – основна заповідь у боротьбі з корупцією.

Нульова толерантність до корупції на всіх рівнях. Підозрюваний у корупції не вийде під заставу. Засуджений за корупцію отримає конфіскацію майна і довічну заборону обіймати державні посади. Викривач корупції перебуватиме під захистом держави та отримуватиме матеріальне заохочення. Я сам не крав і нікому не дозволю!

Новоствореним антикорупційним органам і Вищому антикорупційному суду – максимальну державну підтримку для ефективного виконання їх завдань.

Чесні посадовці отримають гарантовані гідні заробітні плати, відкриті конкурси на посади, високий соціальний статус і державне страхування.

Моя ціль – повна відкритість діяльності влади, автоматизація публічних процесів онлайн, зведення всього функціоналу держави до розмірів смартфона.

Мета: не брати, не давати, а хто не зрозумів – саджати!

Здорова та освічена нація

Професії лікаря та вчителя повинні стати престижними і високооплачуваними.

Лікарні і школи отримають сучасне обладнання, оновлять свою інфраструктуру. Скоротимо адміністративну надбудову системи охорони здоров'я та освіти.

Найважливіший крок в охороні здоров'я – перехід до страхової медицини. Пацієнт буде сам визначати програму страхування, обирати заклад, лікаря, спосіб лікування. Базовий рівень страхування для малозабезпечених верств населення – за рахунок держави.

Ліки, які пройшли реєстрацію в країнах ЄС та США, не будуть отримувати додаткових дозволів в Україні.

Велика увага – медицині профілактичній. Хвороби треба запобігати, а не лікувати. Програма популяризації здорового способу життя. Введення обов'язкового безкоштовного щорічного медичного огляду.

Освіта – це майбутнє нації! Початкова освіта повинна формувати дитину щасливу. Загальна освіта – людину сучасних знань. Професійно-технічна освіта – людину, яка вміє. Вища освіта – людину майбутнього.

Ми запровадимо принцип “гроші ходять за талановитим студентом”. Кожен шкільний геній отримає освітній ваучер, який зможе витратити на навчання у будь-якому обраному ним закладі вищої освіти.

Створимо всі умови для того, щоб державні та приватні заклади освіти отримали рівні права. Держава гарантуватиме прозоре та легке ліцензування, підтримку і розвиток приватної освіти. Ми відкриємо український ринок для кращих іноземних закладів освіти.

Світ вдосконалюється щодня. Тому наш принцип – “освіта впродовж всього життя”. Кожен матиме шанс підвищити свій рівень до того, який є затребуваним на ринку сьогодні.

Українці – нація, яка навчається!

Комфортна країна

Україна повинна стати країною, де зручно і затишно всім.

Молоді – якісну освіту, працевлаштування, простір для самореалізації. Відновимо програми молодіжного житлового кредитування. Молодим підприємцям – державну підтримку і рік пільгового оподаткування.

Старшому поколінню – гідне пенсійне забезпечення. Перехід від солідарної до накопичувальної пенсійної системи. Всі страхові накопичення, зроблені людиною за життя, не будуть пропадати у фондах, а переходитимуть у спадщину. Ми забезпечимо монетизацію пільг і субсидій.

Країна потребує капітального ремонту інфраструктури. Будівництво доріг за європейськими стандартами, автоматичний контроль ваги та швидкості автомобілів, відновлення аеропортів у кожному обласному центрі, підписання угоди “Відкрите небо” з ЄС, усунення монополізму на транспорті – мої пріоритети.

Для рівного розвитку регіонів ми перестанемо концентрувати центральні органи влади у Києві. Влада повинна бачити проблеми на місцях, а не з вікон своїх київських кабінетів. Це підніме благоустрій у регіонах і дасть шанс працевлаштування на місцях.

Ми створимо умови, щоб люди, які роз'їхались по світу, мали б бажання повернутись додому. “Хочу виїхати” ми повинні замінити на “хочу повернутись”.

Екологія країни – це інвестиція в майбутні покоління. Введення європейських стандартів промислового і продовольчого виробництва. Україна має стати світовим екологічним продовольчим супермаркетом.

Сортування та переробка сміття, відмова від пластику, контроль за вирубкою лісів, забрудненням річок, виснаженням чорноземів – наш внесок у майбутнє країни.

Електронна країна

Держава забезпечить всіх мешканців доступом до швидкого Інтернету. Ми сприятимемо розвитку цифрової грамотності населення незалежно від віку.

Уся інформація про формування та використання бюджетів, проведення тендерів, закупівель, аукціонів буде доступною всім. Публічні процеси будуть автоматизовані, адже комп'ютер хабаря не бере. Послуги, які можуть надаватись електронно, будуть впроваджені першочергово.

Громадяни України отримають можливість долучатись до прийняття важливих рішень влади через мережу Інтернет, зокрема і до голосування на виборах і референдумах.

Україна має всі підстави стати одним з найбільших у світі хабів для стартапів та високотехнологічного виробництва.

Подивимось правді в очі. Україна, яка 28 років будувалась руками “професійних державотворців”, на сьогодні є просто неконкурентоспроможною у світі. Сучасні політики пов'язані давніми образами, кумівством, бізнес-проектами, не здатні змінити Україну.

Україна сьогодні потребує не просто нових облич. Вона потребує **НОВИХ ІДЕЙ!** Моє головне завдання – привести до влади порядних і патріотичних фахівців.

Треба міняти країну і змінюватись самим. Треба брати відповідальність на себе і показувати приклад майбутнім поколінням. Треба єднатись усім, хто незалежно від статі, мови, віри, національності просто **ЛЮБИТЬ УКРАЇНУ!**

ЗМІНИМО УКРАЇНУ РАЗОМ!

ПЕРЕДВИБОРЧА ПРОГРАМА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ “СЛУГА НАРОДУ”*

Україна потребує кардинальних змін. Це підтвердило голосування за Володимира Зеленського на президентських виборах 2019 року. Але стара політична система, система корупції, брехні та свавілля, не хоче й не здатна змінитися. Необхідна консолідація всіх гілок влади.

Партія “Слуга Народу” йде на дочасні парламентські вибори, щоб привести у Верховну Раду порядних людей, які служитимуть Україні та своїм виборцям. Ми втілимо курс Президента Зеленського у конкретних законопроектах та політичних рішеннях, сформуємо професійний уряд, якому довірятиме народ України, і разом впровадимо кардинальні зміни, що допоможуть нам зробити Україну вільною, незалежною, успішною Країною Мрії.

За час каденції ми реалізуємо такі пріоритети:

1. Очищена, оновлена та відповідальна влада

- Скасуємо недоторканність народних депутатів.
- Запровадимо механізм відкликання депутатів, які втратили довіру виборців.
- Створимо механізм народного вето на щойно ухвалені закони.
- Запровадимо механізми впливу громадян на рішення влади через референдуми.
- Повернемо відповідальність чиновників за незаконне збагачення.
- Запровадимо вибори за пропорційною системою з відкритими списками та електронне голосування.
- Проведемо децентралізацію влади відповідно до європейських норм: передамо максимум можливих повноважень виконкомам місцевих рад, перетворимо державні адміністрації на префектури європейського типу.
- Позбавимо власників медіа можливості впливати на те, що говорять чи пишуть журналісти.

2. Знищення системної корупції

- Переведемо максимально можливу кількість державних послуг в онлайн.
- Здійснимо радикальне очищення та перезавантаження прокуратури.
- Забезпечимо реальну незалежність антикорупційних органів, неефективні чи скомпрометовані органи – перезапустимо.
- Впровадимо обов’язкову конфіскацію майна корупціонерів.
- Запровадимо систему грошової винагороди для громадян за виявлення корупції.
- Позбавимо СБУ, ГПУ та Нацполіцію непритаманних їм функцій ущемлення бізнесу.

3. Безпека і оборона

- Забезпечимо законодавчий супровід ініціатив Президента, спрямованих на відновлення територіальної цілісності та державного суверенітету України.
- Встановимо видатки на оборону у розмірі не менше 5% ВВП.
- Відновимо реформування Збройних сил за стандартами НАТО.
- Зупинимо вплив цінних кадрів з армії, запровадимо систему навчання та перенавчання солдатів та офіцерів.
- Запровадимо найжорсткіші покарання за корупцію та розкрадання у Збройних силах і Міноборони.
- Децентралізуємо та демонополізуємо оборонні держзакупівлі.

4. Україна у світі

- Ухвалимо закони, необхідні для виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС і розширення співпраці з Євросоюзом і НАТО.
- Підтримаємо ініціативи Президента щодо перезавантаження відносин із найближчими сусідами України на заході.
- Запустимо програму “комерційної дипломатії” для просування українських товарів на глобальні ринки.

* Текст передвиборчої програми партії взято з сайту ЦВК, лого – з сайту партії. Джерела: Центральна виборча комісія, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pt001f01=919pf7171=403.html>; <https://sluga-narodu.com/>.

5. Справедливий, незалежний і доступний суд

- Перезавантажимо Вищу раду правосуддя і Вищу кваліфікаційну комісію суддів.
- Посилимо можливості громадського контролю за судовою системою.
- Запровадимо доброчесність і професіоналізм як головні критерії відбору суддів.
- Зменшимо розміри судового збору.
- Запустимо повноцінні інститути мирових суддів і суду присяжних.

6. Реформа правоохоронних органів

- Звільнимо бізнес від свавілля чиновників і рейдерів – значно скоротимо перелік фінансових і господарських злочинів, за які настає кримінальна відповідальність.
- Запровадимо механізм надійного захисту свідків.
- Впровадимо невідворотність покарання для працівників поліції, прокуратури та СБУ за перевищення службових повноважень.
- Законодавчо врегулюємо право володіння зброєю.

7. Економічна стратегія

- Проведемо національний економічний аудит країни із залученням вітчизняних і міжнародних компаній.
- Створимо Національну економічну стратегію з ключовою метою – досягти вищого за середньоєвропейський рівня доходів та якості життя українців.
- Проведемо демонополізацію ключових галузей, зробимо Антимонопольний комітет незалежним і ефективним.
- Запровадимо режим найбільшого сприяння для іноземних інвесторів українського походження.

8. Найкращі умови для бізнесу

- Проведемо аудит державних функцій і, відповідно, скорочення держорганів.
- Створимо можливість одноразової легалізації капіталів некримінального походження за пільговою ставкою.
- Запровадимо податок на виведений капітал, щойно для цього виникнуть необхідні економічні умови.
- Ухвалимо стратегію поступового зменшення єдиного соціального внеску.
- Позбавимо Державну фіскальну службу правоохоронної функції, залишивши тільки сервіс.
- Повністю переведемо податкові та митні процедури у цифровий формат.
- На законодавчому рівні гарантуємо незмінність чинних умов оподаткування для суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб.
- Запровадимо просту процедуру електронного відкриття та закриття бізнесу, забезпечення захисту міноритарних акціонерів і корпоративної прозорості; скоротимо кількість процедур у будівництві та відведенні землі.

9. Реформування соціальної сфери

- Проведемо всеукраїнський перепис населення та аудит системи соціального забезпечення.
- Запровадимо “економічний паспорт українця”, за яким всі діти отримають частку від експлуатації природних ресурсів на індивідуальні рахунки.
- Впровадимо другий рівень державного пенсійного забезпечення.
- Переведемо всі соціальні пільги у грошову форму.

10. Інноваційна економіка

- Впровадимо державну програму підтримки інновацій, цільову прозору підтримку галузей, що здатні стати локомотивом розвитку економіки.
- Запровадимо програму забезпечення покриття 100% території країни широкосмуговим інтернетом.
- Створимо умови для інтеграції цифрових валют у правове поле України.

11. Енергетика й тарифоутворення

- Запровадимо державну стратегію оптимізації житлово-комунальних тарифів за рахунок демонополізації енергетичних ринків, збільшення власного видобутку енергоресурсів та усунення корупційної складової в тарифоутворенні.
- Створимо умови для розвитку “зеленої” енергетики з одночасним запобіганням ризикам монополізації галузі.
- Скасуємо всі формульні ціноутворення на кшталт “Роттердам+”.

12. Інфраструктура

- Впровадимо незалежний контроль якості будівництва та ремонту автомобільних доріг.
- Створимо законодавчі умови для будівництва бетонних доріг.
- Демонополізуємо галузі пасажирських і вантажних перевезень на залізничному транспорті.

13. Захист довкілля

- Створимо законодавчі стимули для будівництва сміттєпереробних заводів.
- Запровадимо електронне маркування дерев для протидії незаконній вирубці лісів.
- Запровадимо кримінальну відповідальність за незаконну вирубку лісів і грубі порушення правил поводження з відходами.

14. Освіта і наука

- Оновимо освітню та наукову інфраструктуру.
- Запровадимо базове матеріальне забезпечення педагогів на рівні трьох мінімальних зарплат.
- Оптимізуємо мережу закладів вищої освіти.
- Запровадимо рівноправність державних і приватних закладів освіти.

15. Доступна медицина

- Запровадимо систему обов’язкового медичного страхування.
- Знищимо фармакологічну мафію, скасувавши корупційний механізм повторної сертифікації ліків.
- Переведемо всю медичну документацію в електронну форму.
- Створимо чіткий і зрозумілий гарантований пакет медичних послуг.
- Підвищимо рівень матеріально-технічного забезпечення лікарень.
- Створимо умови для розвитку профілактичної медицини.

16. Національна ідентичність і громадянська злагода

- Запровадимо гуманітарну політику, яка сприятиме культурному, громадянському та духовному об’єднанню громадян України.
- Створимо систему підтримки української мови та культури за допомогою фіскальних стимулів і пріоритетного державного фінансування.
- Розробимо державні програми системних контактів з українськими діаспорами.
- Створимо систему інформаційної реінтеграції мешканців окупованих територій в Україну.

ДІЯЛЬНІСТЬ НОВОЇ ВЛАДИ В ОЦІНКАХ ГРОМАДЯН

Президентські і парламентські вибори 2019р. увійдуть в історію незалежної України як такі, де більшість виборців підтримали кандидата у Президенти без політичного досвіду і не пов'язаного з існуючими політичними елітами, а також його “віртуальну” політичну партію, якої на момент виборів фактично не існувало.

У результаті значної суспільної підтримки новообраний Президент отримав всю повноту влади, маючи однопартійну більшість у Парламенті та повний контроль над Урядом. З одного боку, це дало йому всі можливості для реалізації його передвиборчих обіцянок. З іншого – високий рівень суспільних очікувань і потреба у поєднанні інтересів виборців з відмінним баченням політики в різних сферах¹ зробили завдання утримання суспільної підтримки на високому рівні дуже непростим.

Упродовж 2019р. - початку 2020р. Центр Разумкова здійснював моніторинг громадської думки про діяльність нової владної команди². Результати дослідження дозволяють говорити про досить суперечливе її сприйняття громадянами. Після нетривалого періоду зростання суспільного оптимізму, більшість громадян повернулися до традиційних, більш критичних оцінок діяльності влади. У суспільстві все ще зберігається досить високий рівень довіри до Президента, проте він поєднується з помітно нижчим рівнем довіри до інших органів влади. Низько оцінюється громадянами ступінь виконання новою владою передвиборчих обіцянок.

Загалом можна констатувати, що суспільство ще зберігає надію на оновлення країни, з якою пов'язувало рік тому голосування за “позасистемного” політика та його партію. Але питання, чи зможе нова владна команда реалізувати ці надії, залишається відкритим. Нижче наводяться узагальнені результати опитувань та їх стислий аналіз.

Загальна оцінка ситуації у країні

За оцінками громадянами напряму розвитку ситуації у країні, пік соціального оптимізму припав на вересень 2019р. (це опитування збіглося у часі з широкомасштабним обміном полоненими та утриманими особами з Росією та “ДНР-ЛНР”), коли число тих, хто вважав, що події в Україні розвиваються у правильному напрямі, становило 57%.

Наступні опитування фіксували зниження цього показника до лютого 2020р., коли він досяг мінімуму у 25% (за 53% тих, хто вважав, що події розвиваються у неправильному напрямі). У квітні 2020р. спостерігалось певне покращання суспільних оцінок (29% і 49%, відповідно) (діаграма “Якщо говорити в цілому, події в Україні розвиваються ...?”, с.86)³.

Як і за попередніх президентів, у перший рік після перемоги В.Зеленського на виборах, динаміка показників оцінки ситуації загалом демонструвала негативний тренд.

Однак, показники квітня 2020р. (29%) є кращими, якщо порівнювати їх з аналогічними показниками грудня 2005р., лютого 2011р. і травня 2015р. (тобто приблизно наприкінці року перебування на посаді Президента, відповідно В.Ющенка, В.Януковича і П.Порошенка). У названі роки частки тих, хто вважав, що події розвиваються у правильному напрямі, становили відповідно 21%, 19% і 14%.

Цілком очікувано, більш оптимістично у квітні 2020р. оцінювали ситуацію ті респонденти, які у II турі президентських виборів голосували за В.Зеленського, порівняно з тими, хто голосував за

¹ Див.: Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2019р., №3-4, с.67-73; Парламентські вибори-2019: шанс на реальні зміни чи експеримент з невідомими наслідками? Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Україна після виборів: суспільні очікування, політичні пріоритети, перспективи розвитку, 2019р., с.53-66.

² Наводяться результати соціологічного дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова 24-29 квітня 2020р. методом телефонного інтерв'ю на основі випадкової вибірки номерів мобільних і стаціонарних телефонів. Було опитано 2 056 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками. Теоретична похибка вибірки (без урахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Дослідження проведено в рамках проекту Центру Разумкова, що здійснюється за підтримки Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні.

Його результати порівнюються з тими, що були отримані соціологічною службою Центру Разумкова протягом 2005-2020рр. методом інтерв'ю “обличчям до обличчя” за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками (регіон проживання, тип поселення, вік, стать). Теоретична похибка вибірок кожного з цих опитувань не перевищує 2,3%.

³ Про причини покращання суспільних оцінок навесні 2020р. докладно див. нижче.

П.Порошенка (відповідно 36,5% і 11% зазначають, що події розвиваються у правильному напрямі). Водночас, навіть серед представників електорату В.Зеленського, відносно більшість (40%) становлять ті, хто вважає, що події розвиваються у неправильному напрямі.

Серед жителів різних регіонів найменш оптимістично оцінювали ситуацію жителі Західного регіону⁴. А серед вікових груп молодь віком до 30 років була більш оптимістичною, порівняно з іншими.

Подібна динаміка є характерною і для відповідей на питання, чи здатна Україна подолати існуючі проблеми і труднощі (діаграма “*Чи здатна Україна подолати існуючі проблеми і труднощі?*”, с.87).

Так, у вересні 2019р. найвищою була також частка тих, хто дотримувався думки, що Україна здатна подолати існуючі проблеми і труднощі протягом найближчих кількох років (41%). Ця частка знижувалася до лютого 2020р. (коли вона становила 21%) і знову зросла у квітні 2020р. (до 29%).

У квітні 2020р., порівняно з вереснем 2019р., також зросли частки тих, хто дотримується думки, що країна здатна подолати проблеми і труднощі у більш віддаленій перспективі (50% і 40%, відповідно), і тих, хто вважає, що вона не здатна зовсім їх подолати (14,5% і 6%, відповідно).

Число тих, хто дотримувався думки, що Україна здатна подолати існуючі проблеми і труднощі протягом найближчих кількох років, помітно вище серед представників електорату В.Зеленського, порівняно з тими, хто у II турі виборів-2019 голосував за П.Порошенка (34,5% і 18%, відповідно). Їх більше серед жителів Східного і Південного регіонів, порівняно з жителями Центру та Заходу країни.

Оцінка змін ситуації у країні та різних сферах життя

Респондентів просили оцінити, як, на їх думку, змінилося становище у країні за останній рік (порівняно з кінцем квітня 2019р.) (як загалом, так і в окремих сферах, таблиця “*Яким чином змінилося становище в Україні в наведених сферах...?*”, с.88).

Відносна більшість (42%) опитаних зазначають, що загальна ситуація у країні погіршилася, 33% вважають, що вона не змінилася, а 15% – що покращилася.

Якщо порівнювати ці показники з показниками лютого 2011р. (приблизно рік перебування при владі В.Януковича) і грудня 2005р. (коли минуло трохи менше року від приходу до влади В.Ющенка), то у 2020р. оцінки є помітно кращими за порівняння з 2011р. і дещо кращими, порівняно з 2005р. (за рахунок дещо меншої частки тих, хто вважає, що ситуація погіршилася).

Серед тих, хто у II турі президентських виборів голосував за В.Зеленського, 36% дотримуються думки, що ситуація у країні не змінилася, 34,5% – що погіршилася, і помітно менше тих, хто вважає, що вона покращилася (19%). Серед представників електорату П.Порошенка явно переважають ті, хто вказує на погіршення ситуації (68,5%, лише 24% вважають, що вона не змінилася і лише 2% – що покращилася).

Найменша частка тих, хто вважає, що ситуація покращилася, у Західному регіоні (8%).

Чим молодші респонденти, тим частіше вони дотримуються думки, що ситуація покращилася (їх частка зростає з 11% серед респондентів віком 60 років і більше до 21% серед тих, кому менше 40 років, а частка тих, хто вважає, що ситуація погіршилася, вища серед людей старшого віку (49% серед тих, кому 60 років і більше, і 36% серед молодих людей віком до 30 років).

Серед різних сфер суспільного життя респонденти найчастіше констатують погіршення ситуації у:

- рівні цін і тарифів (57%);
- в економічному становищі країни (50%).

В інших сферах абсолютна чи відносна більшість респондентів вказують на **відсутність істотних змін протягом останнього року**. Так, зазначають відсутність змін у рівні свободи слова 60%, рівні демократії – 59%, пенсійному забезпеченні – 57%, оплаті праці – 56%, рівні добробуту родини – 52%, дотриманні законності державними службовцями – 51%, ставленні влади до громадян – 49%, охороні здоров'я – 43%, міжнародному іміджу України – 36%.

Під час оцінювання усіх сфер на **покращення ситуації** вказує невелика частина респондентів (від 7% стосовно зміни економічного становища країни до 21% оцінюючи зміни міжнародного іміджу України).

Так само як і під час оцінювання змін ситуації у країні загалом, представники найстаршої вікової групи гірше оцінюють зміни ситуації в усіх сферах. Це ж стосується і представників електорату П.Порошенка, порівняно з тими, хто голосував за В.Зеленського.

Кореляційний аналіз дозволяє дослідити, якою мірою загальна оцінка громадянами зміни ситуації

⁴ Тут і далі застосовується наступний розподіл областей за регіонами: **Захід**: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; **Центр**: Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; **Південь**: Миколаївська, Одеська, Херсонська області; **Схід**: Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Донецька та Луганська (за винятком окупованих територій) області.

у країні пов'язана з оцінкою змін у різних сферах суспільного життя. Як довів цей аналіз, **найбільший зв'язок оцінки зміни ситуації у країні загалом спостерігається з оцінкою зміни ставлення влади до громадян** (коефіцієнт кореляції Крамера⁵ дорівнює 0,513), наступною за значущістю є кореляція зі зміною економічної ситуації у країні (0,429), далі – кореляція зі зміною міжнародного іміджу України (0,407), дотримання законності державними службовцями (0,391), випереджаючи кореляцію з оцінками змін рівня добробуту родин респондентів (0,352). Значення коефіцієнтів кореляції Крамера з оцінками змін в інших сферах перебувають у діапазоні від 0,32 до 0,34.

Найбільший зв'язок оцінки зміни ситуації у країні загалом з оцінкою зміни ставлення влади до громадян спостерігався також і в грудні 2005р., і в лютому 2011р.

Ці результати суперечать поширеному уявленню, що громадяни сприймають і оцінюють зміни у країні насамперед крізь призму змін власного матеріального добробуту. Як показує кореляційний аналіз, оцінки змін добробуту родини, оплати праці, пенсійного забезпечення, рівня цін і тарифів є не найбільш визначальними для загальної оцінки ситуації у країні. Хоча, з іншого боку, ці параметри можуть охоплюватися загальною оцінкою громадянами економічної ситуації.

Довіра до органів влади

Найвищих показників загальний рівень довіри до В.Зеленського за час перебування на посту Президента досягав у вересні 2019р. – на той час йому довіряли 79% (діаграма “Якою мірою Ви довіряєте наведеним соціальним інституціям?”, с.95).

Після цього, до лютого 2020р. спостерігалася тенденція зниження рівня довіри до Президента, коли частка тих, хто йому довіряє, знизилася до 51,5%, а частка тих, хто не довіряє, зросла до 41%. Однак, у квітні 2010р. було зафіксоване зростання рівня довіри до В.Зеленського, порівняно з лютим – довіру до нього висловили 59% респондентів, не довіряють – 35% опитаних.

Подібна тенденція спостерігалася у цей же період у ставленні до багатьох європейських політиків. Навіть ті з них, хто протягом останніх років втрачав підтримку громадян, з початком пандемії коронавірусу почали нарощувати авторитет у суспільстві. Зокрема, зріс рівень схвалення діяльності з боку громадян Федерального канцлера Німеччини А.Меркель, Президента Франції Е.Макрона, Прем'єр-міністра Італії Дж.Конте, Прем'єр-міністра Великої Британії Б.Джонсона⁶.

Це підтверджує відому закономірність – під час зовнішньої загрози суспільство згуртовується і починає більш активно підтримувати соціальні інститути, покликані втілювати це суспільне єднання, тобто в цьому випадку тих, хто очолює виконавчу владу.

Цілком очікувано, що ця тенденція проявилася і в Україні.

Зростання рівня довіри до влади зумовило і згадуване вище покращення оцінок громадянами розвитку ситуації в суспільстві та іміджу влади загалом.

Показник рівня довіри до Президента В.Зеленського у квітні 2020р. виявився помітно вищим, ніж аналогічний показник рівня довіри до Президента П.Порошенка приблизно через рік після того, як він обійняв пост (у травні 2015р.) – тоді йому довіряли 40,5% опитаних, не довіряли – 52%.

Позитивний баланс довіри до В.Зеленського (йому довіряють на 23% більше респондентів, ніж не довіряють) поєднується із переважаною недовірою до інших органів влади. Так, не довіряють Уряду 57% респондентів, Верховній Раді – 66%.

Рівень довіри до Верховної Ради і Уряду, так само як і до Президента, сягав найвищих показників у вересні 2019р. – тоді Верховній Раді та Уряду довіряли однакові частки – по 57%, опустившись до мінімальних показників у лютому 2020р. (як Верховній Раді, так і Уряду тоді довіряли по 28% респондентів). Якщо довіра до Уряду у квітні 2020р. дещо зросла, порівняно з лютим (до 32%, чому

⁵ Коефіцієнт Крамера – міра зв'язку двох змінних. Набуває значення від 0 до 1. За відсутності статистичного зв'язку між змінними, значення коефіцієнта дорівнює 0, за повного (функціонального) зв'язку (коли значення однієї змінної повністю визначається значенням іншої змінної) досягає 1.

⁶ Див: IPSOS MORI political monitor: March 2020, <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-03/political-monitor-march-2020.pdf>; Зарембо К. Життя після катастрофи: як пандемія змінила політичні настрої італійців. – Європейська правда, 13 травня 2020р., <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/05/13/7109708>.

певною мірою могло також сприяти формування його нового складу та зміна глави Уряду), то частка тих, хто довіряє Парламенту, залишилася незмінною (28%).

Рівень довіри до зазначених інститутів влади є помітно вищим серед представників електорату В.Зеленського у II турі президентських виборів 2019р., порівняно з тими, хто голосував за П.Порошенка – довіряють Президенту відповідно 71% і 25%, Верховній Раді – відповідно 33% і 17%, Уряду – відповідно 37% і 20%.

Довіру Президенту жителі Західного регіону висловлювали рідше (49%), ніж жителі інших регіонів (від 60% до 64%), довіру до Верховної Ради і Уряду жителі Півдня висловлювати частіше, ніж жителі інших регіонів. Представники наймолодшої вікової групи (18-29 років) довіряють Президенту, Верховній Раді та Уряду більше, ніж представники інших вікових груп.

Імідж влади в очах громадян

На формування ставлення громадян до влади впливають не лише реальні результати її діяльності, але й загальне враження, що складається у громадян, *наскільки влада загалом хоча б намагається щось робити для країни – чи лише імітує подібні зусилля* (діаграма “Загалом, характеризуючи дії нової влади, яку з наступних оцінок її дій Ви вибрали б?”, с.99). Водночас, навіть восени 2019р. (тобто в період, коли сприйняття нової влади суспільством було найбільш позитивним) **результативність діяльності влади оцінювалася громадянами не дуже високо.**

Так, у жовтні 2019р. лише 29% вважали, що нова влада намагається покращити ситуацію у країні і багато в чому їй це вдається, відносна більшість (41,5%) дотримувалися думки, що нова влада намагається покращити ситуацію у країні, але їй це поки що переважно не вдається зробити, а 20% вважали, що нова влада не намагається покращити ситуацію у країні, а лише імітує зусилля в цьому напрямі.

До лютого 2020р. частка останніх зросла до 37%, частка тих, хто вважає, що нова влада намагається покращити ситуацію у країні і багато в чому їй це вдається, зменшилася до 14%, а частка тих, хто дотримувалися думки, що нова влада намагається покращити ситуацію у країні, але їй це поки що переважно не вдається зробити, статистично значуще не змінилася (41%).

У квітні 2020р. на тлі зростання довіри до влади в ситуації боротьби з пандемією коронавірусу, зменшалася частка як тих, хто вважає, що влада лише “імітує зусилля” (до 25%), так і тих, хто відзначає вдалі дії влади (до 9%), і істотно зросла частка тих, хто вважає, що влада намагається покращити

ситуацію у країні, але їй це поки що переважно не вдається зробити (до 63%).

Остання точка зору явно переважає серед представників електорату В.Зеленського (70%), тоді як ті, хто у II турі президентських виборів голосував за П.Порошенка, найчастіше схильні вважати, що влада лише імітує зусилля (54%).

Порівнюючи нову владу зі старою, протягом жовтня-грудня 2019р. відносна більшість громадян вважали, що нинішня влада краща, ніж попередня (48% у жовтні і 43% у грудні, діаграма “Якщо говорити про Ваше враження від нової влади в цілому, то як би Ви оцінили її порівняно з попередньою владою?”, с.97).

Однак, за даними опитування, проведеного в лютому 2020р., частка таких зменшилася до 29,5%, а частка тих, хто вважає, що вона нічим суттєво не відрізняється від попередньої, зросла до 39% (тобто такі респонденти вже становили відносну більшість) – у жовтні вона становила 27%, у грудні – 34%. Також зросла частка тих, хто вважав, що вона гірша за попередню (у лютому вона становила 20%, тоді як у жовтні – 8%, у грудні – 13%).

Однак у квітні 2020р. частка тих, хто вважає, що нова влада краща, ніж попередня, зросла, порівняно з лютим, до 38% (приблизно стільки ж – 39% – вважають, що нинішня влада нічим суттєво не відрізняється від попередньої, а 16% – що вона гірша за попередню).

Якщо порівнювати відповіді, отримані на це питання у квітні 2020р., з відповідями, отриманими близько року перебування при владі В.Януковича та В.Ющенка, то показники В.Зеленського за аналогічний період виявилися кращими: порівняно з лютим 2011р. і груднем 2005р. більша частка респондентів вважають, що нова влада краща за попередню і менша – що гірша.

Представники електорату В.Зеленського частіше вважають, що нова влада краща за попередню (50%), ті, хто голосував за П.Порошенка – що вона гірша (66%). Представники молодшої вікової групи (18-29 років) частіше (48%), ніж представники інших вікових груп, дотримуються думки, що нова влада краща за попередню.

У Центральному, Південному та Східному регіонах приблизно рівними є частки тих, хто вважає, що нова влада краща за попередню, і тих, хто дотримується думки, що нова від попередньої істотно не відрізняється. У Західному регіоні прихильники останньої точки зору становлять відносну більшість.

Україномовні респонденти (ті, що вдома говорять переважно українською) дещо частіше (39%) схильні вважати, що нова влада істотно не відрізняється від попередньої, тоді як російськомовні (44%) – що вона краща за попередню.

Досить важливим для іміджу Президента є показник – **чий інтереси, загальнонаціональні чи власні, він насамперед захищає** (діаграма “Як Ви вважаєте, дії Президента В.Зеленського в першу чергу спрямовані на...?”, с.98). Якщо в жовтні 2019р. 54,5% опитаних вважали, що дії Президента В.Зеленського в першу чергу спрямовані на захист загальнонаціональних інтересів, а 24,5% – що на захист власних інтересів та інтересів свого політичного оточення, то в лютому 2020р. частка перших знизилася до 37%, а частка других зросла до 41%.

Однак, у квітні частка тих, хто дотримується думки, що Президент захищає загальнонаціональні інтереси, зросла до 50%, а тих, хто дотримується думки, що він захищає власні інтереси та інтереси свого політичного оточення, знизилася до 33%.

Через рік перебування при владі В.Ющенка та В.Януковича найчастіше (відповідно 50% і 56%) громадяни України вважали, що їх дії насамперед спрямовані на захист власних інтересів та інтересів свого політичного оточення.

Діаметрально протилежні оцінки під час відповіді на це питання дають представники електорату В.Зеленського і П.Порошенка у II турі президентських виборів 2019р.: перші частіше схильні вважати, що Президент захищає загальнонаціональні інтереси (62%), а другі – що власні і свого оточення (64%).

Найчастіше зазначають, що Президент захищає загальнонаціональні інтереси представники наймолодшої вікової групи (18-29 років – 58%), в регіональному зрізі найрідше цю точку зору поділяють жителі Заходу країни (42%).

Оцінка діяльності Президента громадянами

Попри високий рівень довіри до Президента, лише 37% опитаних оцінюють його діяльність за перший рік перебування при владі оцінкою “добре” або “дуже добре” (діаграма “Як би Ви оцінили в цілому діяльність Президента України?”, с.100). 34% опитаних оцінили діяльність В.Зеленського як “не погану і не добру”, а 28% – як “досить погану” або “дуже погану”.

“Добре” оцінили діяльність В.Ющенка та В.Януковича за перший рік їх перебування при владі по 21% респондентів. Водночас, негативні оцінки поставили В.Ющенку та В.Януковичу, відповідно, у грудні 2005р. і у лютому 2011р., по 40% респондентів.

Жителі Західного регіону найрідше дають позитивну оцінку діяльності В.Зеленського (30%). Серед вікових груп частіше позитивно оцінюють цю діяльність респонденти віком 18-39 років (45%). Серед

тих, хто голосував за В.Зеленського у II турі виборів, позитивно оцінюють його діяльність 46%, серед тих, хто голосував за П.Порошенка – лише 7% (серед останніх 65% оцінюють її негативно).

Оцінюючи виконання В.Зеленським його деяких передвиборчих обіцянок, стосовно більшості з них респонденти найчастіше (більшість або відносна більшість) зазначають, що вони зовсім не виконані (таблиця “Якою мірою на цей час були виконані наведені передвиборчі обіцянки В.Зеленського?”, с.101).

Так, 71,5% вважають, що зовсім не виконана обіцянка відсторонення олігархів від впливу на політику, 70% – створення нових робочих місць, 63% – встановлення миру на Сході України, 62% – боротьби з корупцією, 62% – запровадження реального народовладдя (у т.ч. через референдуми), 56% – зниження комунальних тарифів, 54% – детінізації економіки, легалізації доходів, 53% – підвищення пенсій, 50% – забезпечення лікарень і шкіл фінансуванням і сучасним обладнанням, 47% – підвищення зарплат педагогам і медикам, 46% – недопущення ущемлення бізнесу правоохоронцями.

Дещо краще оцінюється виконання обіцянок оновлення влади (52% вважають, що вона частково виконана, а 15% – що повністю виконана) та створення “Держави у смартфоні” – забезпечення комунікації громадян із державними структурами через Інтернет (відповідно 47% і 13%).

Стосовно обіцянки будівництва доріг за європейськими стандартами, то частка тих, хто відповідає, що вона зовсім не виконана (46%) статистично значуще не відрізняється від сумарної частки тих, хто відповідає, що вона частково або повністю виконана (44%).

Кореляційний аналіз зв'язку оцінки громадянами виконання передвиборчих обіцянок з їх загальною

оцінкою діяльності В.Зеленського протягом першого року перебування при владі показав, що найбільше ця оцінка корелює з тим, якою мірою, на думку громадян, Президент виконав обіцянку боротьби з корупцією (коефіцієнт кореляції Крамера дорівнює 0,363). Виконання обіцянки боротьби з корупцією також найбільшою мірою (порівняно з виконанням інших обіцянок) корелює з оцінкою того, наскільки нинішня влада краща чи гірша, порівняно з попередньою (коефіцієнт кореляції Крамера дорівнює 0,316).

Лише 3,5% опитаних вважають, що за період перебування на посту Президента В.Зеленський повністю виконає свої передвиборчі обіцянки, 33% дотримуються думки, що він виконає більшу частину своїх обіцянок, 31% – виконає меншу частину, 25% – практично не виконає (діаграма “Чи виконає свої передвиборчі обіцянки за період свого перебування на посаді Президента В.Зеленський?”, с.107).

Серед тих респондентів, які у II турі виборів Президента голосували за В.Зеленського, 46% вважають, що він виконає або більшість своїх обіцянок, або всі, 31% – що виконає меншу частину, 16% – що практично не виконає. Серед тих, хто голосував у II турі за П.Порошенка, 60% вважають, що В.Зеленський не виконає свої обіцянки, лише 7% – що виконає всі або більшість обіцянок.

Жителі Західного регіону частіше за жителів інших регіонів вважають, що В.Зеленський не виконає свої передвиборчі обіцянки (33%). Частка таких скептично налаштованих респондентів зростає із зростанням віку опитаних (17% серед молодих людей віком до 30 років і 30% серед тих, кому 50 і більше років).

Електоральні орієнтації громадян

Якби найближчим часом відбувалися президентські вибори, найбільше голосів отримав би В.Зеленський (34% серед усіх опитаних, або 45% серед тих, хто візьме участь у виборах і визначився, за кого голосуватиме). Відповідно 10% і 13% мають намір голосувати за П.Порошенка, відповідно 8% і 11% – за Ю.Бойка, відповідно 5% і 6% – за І.Смешка, відповідно 4% і 5% – за Ю.Тимошенко, відповідно 3% і 3,5% – за А.Гриценка, відповідно 2% і 2% – за О.Ляшка (діаграма “Якби вибори Президента відбулися наступної неділі, за кого з кандидатів Ви б проголосували?”, с.108).

Отже, серед тих, хто визначився із вибором, В.Зеленський на наступних виборах, якби вони відбулися найближчим часом, міг би отримати на 15% більше голосів, ніж отримав у I турі виборів у березні 2019р. (тоді він, за даними ЦВК, отримав 30% голосів виборців). Значною мірою такий високий результат пояснюється тим, що, попри досить

високий рівень невдоволення діями влади, громадяни України поки що не бачать політиків, які могли бути кращою альтернативою діючому Президенту.

Частіше віддати свій голос за В.Зеленського на наступних виборах готові жителі Південного і Східного регіонів (відповідно 43% і 41,5% серед усіх опитаних у цих регіонах), наміри підтримати його на виборах зростають із зменшенням віку опитаних (від 28% серед тих, кому 50 і більше років, до 48% серед тих, кому менше 30 років), за нього готові проголосувати 29% україномовних і 41% російськомовних респондентів.

Серед тих, хто голосував за В.Зеленського у II турі президентських виборів у 2019р., 48% готові проголосувати за нього ж у I турі майбутніх виборів, 10% висловили намір голосувати за Ю.Бойка, по 5% – за І.Смешка та Ю.Тимошенко, по 1% – за О.Ляшка, А.Гриценка і П.Порошенка, 8% – за інших кандидатів.

Серед тих, хто у II турі у 2019р. голосував за П.Порошенка, лише 2% висловили бажання голосувати за В.Зеленського, найчастіше (58%) представники цієї групи опитаних мають намір голосувати за П.Порошенка.

Якби до II туру президентських виборів, як і в 2019р., вийшли В.Зеленський і П.Порошенко, то за В.Зеленського проголосували б 49% опитаних, або 77% тих, хто візьме участь у виборах і визначився, за кого голосуватиме). Відповідно 14% і 23% мають намір голосувати за П.Порошенка (діаграма “За кого Ви проголосували б у II турі виборів Президента України?”, с.109).

Так само, як і в I турі виборів, у II – частіше віддати свій голос за В.Зеленського на наступних виборах готові жителі Південного і Східного регіонів (відповідно 58% і 60% серед усіх опитаних у цих регіонах), наміри підтримати його на виборах зростають зі зменшенням віку опитаних (від 44% серед тих, кому 60 і більше років, до 59% серед тих, кому менше 30 років), за нього готові проголосувати 43% україномовних і 56% російськомовних респондентів.

Серед тих, хто голосував за В.Зеленського у II турі президентських виборів у 2019р., 68% готові проголосувати за нього ж у II турі майбутніх виборів, лише 2% з-поміж них висловили намір голосувати за П.Порошенка. Серед тих, хто у II турі у 2019р. голосував за П.Порошенка, лише 4% висловили бажання голосувати за В.Зеленського, а 82% збираються голосувати за П.Порошенка.

Якби найближчим часом відбувалися вибори до Верховної Ради України, найбільшу підтримку виборців отримала б політична партія “Слуга Народу” (за неї готові віддати свій голос 28% усіх

опитаних, або 41,5% тих, хто візьме участь у виборах і визначився з вибором). За “Опозиційну платформу – За життя” готові проголосувати відповідно 10% і 14%, за “Європейську Солідарність” відповідно 9,5% і 14%, за ВО “Батьківщина” – відповідно 5% і 7%, за партію “Сила і Честь” – відповідно, 3% і 4,5%, за “Голос” – відповідно 2% і 3%, за іншу партію – відповідно 11% і 16% (діаграма “Якби вибори до Верховної Ради відбулися наступної неділі, за яку політичну партію Ви б проголосували?”, с.110). Отже, партія “Слуга Народу” на парламентських виборах, якби вони відбулися найближчим часом, отримала б підтримку виборців, близьку до тієї, яку вона отримала у 2019р. (тоді за неї, за даними ЦВК, проголосували 43% учасників голосування).

Так само як і під час голосування на президентських виборах за В.Зеленського, за політичну партію “Слуга Народу” частіше готові віддати голос жителі Південного і Східного регіонів (відповідно 36% і 34% серед усіх опитаних у цих регіонах), наміри підтримати її на виборах зростають зі зменшенням віку опитаних (від 23% серед тих, кому 50 і більше років, до 42% серед тих, кому менше 30 років), за неї готові проголосувати 24,5% україномовних і 34% російськомовних респондентів.

Серед тих, хто голосував В.Зеленського у II турі президентських виборів у 2019р., 40% готові проголосувати за цю партію на парламентських виборах, 13% – за “Опозиційну платформу – За життя”, 6% – за ВО “Батьківщина”, 3% – за партію “Сила і Честь”, по 1,5% – за “Голос” і “Європейську Солідарність”, 8,5% – за іншу партію.

Серед тих, хто у II турі президентських виборів голосував за П.Порошенка, 55% висловлюють намір голосувати на парламентських виборах за “Європейську Солідарність”, тоді як за “Слугу народу” – лише 3%.

Підсумовуючи, можна констатувати наступне.

“Пік” соціального оптимізму в оцінках ситуації у країні припав на вересень 2019р. Хоча динаміка показників оцінки ситуації після вересня 2019р. загалом демонструвала негативний тренд, однак, якщо порівнювати їх з аналогічними показниками, зафіксованими наприкінці року перебування на посту В.Ющенка, В.Януковича і П.Порошенка, то показники квітня 2020р. все ж є кращими.

Найвищих показників рівень довіри до В.Зеленського за час перебування на посту

Президента досягав у вересні 2019р. Після цього спостерігалася тенденція зниження рівня довіри до Президента до лютого 2020р. Однак, у квітні 2020р., порівняно з лютим, було зафіксоване зростання рівня довіри до В.Зеленського. Подібна тенденція спостерігалася у цей же період у ставленні до багатьох європейських політиків і може бути пояснена сприйняттям суспільством пандемії коронавірусу як зовнішньої загрози, під впливом якої відбувається суспільна консолідація, що проявляється, зокрема і у зростанні підтримки очільників виконавчої влади. Однак, вплив цього чинника, швидше за все, буде короточасним.

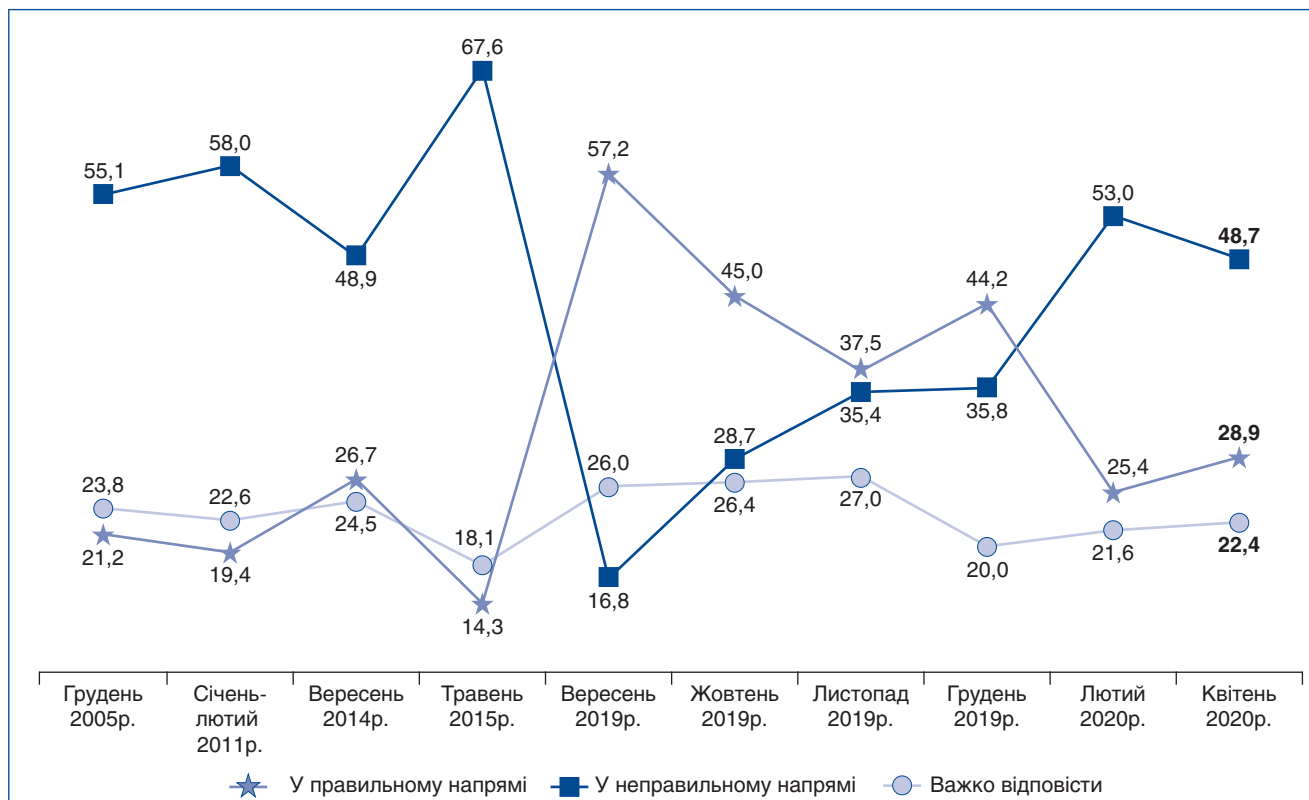
Показник рівня довіри до Президента у квітні 2020р. виявився помітно вищим, ніж аналогічний показник рівня довіри до попереднього Президента П.Порошенка приблизно через рік перебування при владі. Однак, позитивний баланс довіри до В.Зеленського поєднується із переважаючою недовірою до інших органів влади.

Відносна більшість опитаних зазначають, що загальна ситуація у країні погіршилася протягом останнього року. Оцінюючи зміни в різних сферах суспільного життя, найчастіше негативні зміни респонденти помічають у рівні цін і тарифів та в економічному становищі країни. В інших сферах абсолютна чи відносна більшість респондентів вказують на відсутність істотних змін протягом останнього року.

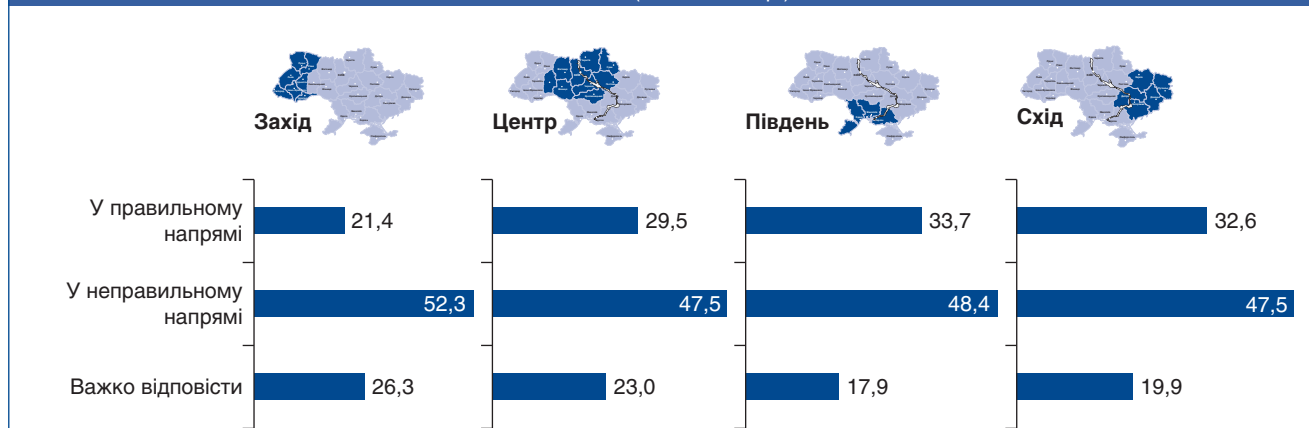
Більшість громадян вважають невиконаними цілу низку важливих передвиборчих обіцянок, передусім у соціально-економічній сфері. Понад половини громадян не вірять у те, що В.Зеленський виконає більшість передвиборчих обіцянок до кінця терміну повноважень. Разом з цим, поки В.Зеленський та його політична сила займають лідируючі позиції за електоральною підтримкою громадян у президентських і парламентських рейтингах. Ця особливість стану громадської думки може, крім іншого, пояснюватися також слабкістю політичної конкуренції і браком альтернатив.

Таким чином, нова влада ще має певний кредит довіри громадян, попри те, що її діяльність оцінюється як малоуспішна. Але без ефективних дій, спрямованих на реалізацію найважливіших суспільних потреб, Президенту і владній команді в цілому, буде дедалі важче зберігати цей кредит довіри.

Якщо говорити в цілому, події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі?
% опитаних

Регіони (квітень 2020р.)

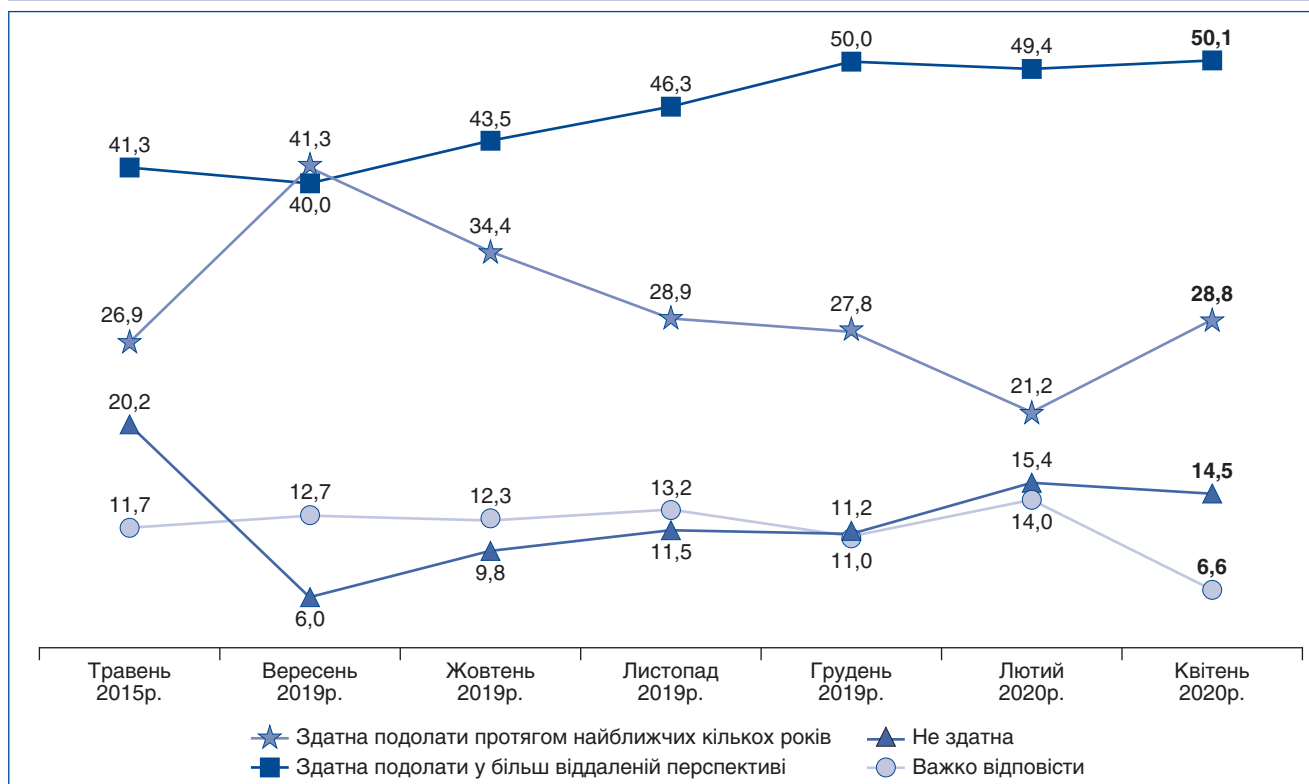

Вік (квітень 2020р.)

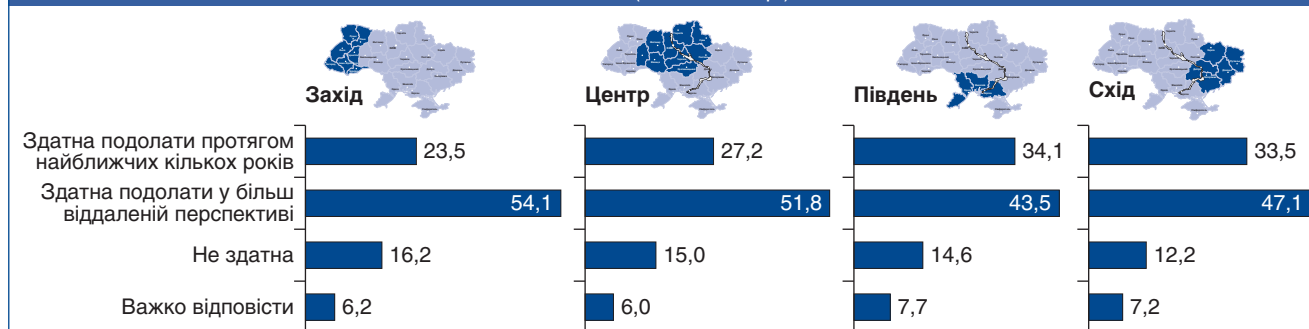
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
У правильному напрямі	37,2	27,8	26,1	23,7	28,5
У неправильному напрямі	37,7	48,6	47,0	53,4	55,1
Важко відповісти	25,1	23,5	27,0	22,9	16,4
Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р. (квітень 2020р.)					
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома (квітень 2020р.)	
				українською	російською
У правильному напрямі	36,5	11,4	24,1	25,3	34,3
У неправильному напрямі	40,4	72,0	52,7	50,2	46,5
Важко відповісти	23,1	16,6	23,2	24,6	19,3

Чи здатна Україна подолати існуючі проблеми і труднощі?

% опитаних

Регіони (квітень 2020р.)

Вік (квітень 2020р.)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Здатна подолати протягом найближчих кількох років	32,0	28,9	31,1	26,2	26,7
Здатна подолати у більш віддаленій перспективі	50,8	50,8	49,4	50,8	48,9
Не здатна	13,1	14,5	11,9	14,4	17,5
Важко відповісти	4,1	5,8	7,6	8,6	7,0
Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р. (квітень 2020р.)					
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома (квітень 2020р.)	
				українською	російською
Здатна подолати протягом найближчих кількох років	34,5	17,7	23,8	27,9	29,4
Здатна подолати у більш віддаленій перспективі	47,5	59,7	51,4	50,4	51,0
Не здатна	11,7	18,4	18,2	15,4	12,8
Важко відповісти	6,4	4,2	6,6	6,4	6,8

**Яким чином змінилося становище в Україні в наведених сферах за останній рік
(порівняно з кінцем квітня 2019р.)?
% опитаних**

Міжнародний імідж України					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	21,3	12,6	26,7	20,3	21,5
Змінилося на гірше	26,2	32,9	26,8	18,7	22,7
Не змінилося	35,6	38,7	29,0	46,3	37,6
Важко відповісти	16,9	15,7	17,4	14,6	18,2
Обороздатість країни					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	19,0	18,0	20,7	17,1	18,3
Змінилося на гірше	16,4	21,8	18,7	13,0	9,8
Не змінилося	45,9	40,0	43,0	50,4	53,3
Важко відповісти	18,6	20,1	17,6	19,5	18,6
Ставлення влади до громадян					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	18,0	11,0	16,3	27,1	22,5
Змінилося на гірше	22,1	23,9	24,5	18,6	18,8
Не змінилося	48,8	55,9	46,5	40,9	49,5
Важко відповісти	11,1	9,1	12,7	13,4	9,2
Рівень свободи слова					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	15,8	11,4	18,6	14,2	16,8
Змінилося на гірше	14,7	19,3	15,1	12,6	10,9
Не змінилося	59,6	59,0	56,5	64,2	62,4
Важко відповісти	9,9	10,4	9,8	8,9	10,0
Ситуація у країні в цілому					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	15,2	8,1	16,0	19,4	18,4
Змінилося на гірше	42,3	44,9	42,9	42,1	39,6
Не змінилося	33,2	34,7	30,9	31,6	35,5
Важко відповісти	9,3	12,3	10,2	6,9	6,4
Рівень демократії					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	12,7	11,0	13,5	11,3	14,0
Змінилося на гірше	17,3	22,0	14,9	14,5	17,9
Не змінилося	58,6	56,3	58,7	65,3	57,5
Важко відповісти	11,4	10,6	13,0	8,9	10,7
Пенсійне забезпечення					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	12,2	10,2	11,7	17,8	12,2
Змінилося на гірше	18,6	20,6	21,8	15,0	14,0
Не змінилося	57,1	54,3	52,3	57,1	66,5
Важко відповісти	12,1	15,0	14,2	10,1	7,4

**Яким чином змінилося становище в Україні в наведених сферах за останній рік
(порівняно з кінцем квітня 2019р.)?**
% опитаних

(продовження)

Дотримання законності державними службовцями					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	11,3	11,2	10,0	12,2	12,9
Змінилося на гірше	20,2	23,0	20,8	13,4	20,1
Не змінилося	51,3	52,1	49,0	52,4	53,2
Важко відповісти	17,2	13,7	20,1	22,0	13,8
Охорона здоров'я					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	11,2	14,5	10,3	10,2	9,9
Змінилося на гірше	39,0	32,2	43,3	31,3	42,4
Не змінилося	42,9	44,6	38,1	53,7	43,5
Важко відповісти	6,9	8,7	8,3	4,9	4,2
Оплата праці					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	10,5	8,9	9,3	10,2	13,7
Змінилося на гірше	20,8	22,0	24,6	15,4	16,6
Не змінилося	56,3	58,7	51,0	63,8	58,6
Важко відповісти	12,4	10,4	15,1	10,6	11,1
Рівень цін і тарифів					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	10,0	6,8	11,2	15,0	9,0
Змінилося на гірше	56,9	56,6	58,0	50,2	58,4
Не змінилося	29,9	32,4	27,4	32,0	30,6
Важко відповісти	3,1	4,1	3,4	2,8	2,0
Рівень добробуту Вашої родини					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	9,2	8,7	10,3	7,7	8,8
Змінилося на гірше	37,6	39,0	33,5	42,9	39,8
Не змінилося	51,6	51,0	54,0	48,2	50,3
Важко відповісти	1,6	1,2	2,2	1,2	1,1
Економічне становище країни					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилося на краще	7,4	6,4	7,8	8,1	7,4
Змінилося на гірше	50,0	50,5	50,6	50,2	48,7
Не змінилося	36,0	37,4	34,2	37,2	36,7
Важко відповісти	6,6	5,6	7,4	4,5	7,2

Яким чином змінилося становище в Україні в наведених сферах за останній рік (порівняно з кінцем квітня 2019р.)? % опитаних					
Вік					
Міжнародний імідж України					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	25,7	27,4	20,1	18,2	16,2
Змінилося на гірше	20,3	23,1	25,9	28,2	31,9
Не змінилося	35,6	35,0	36,3	34,3	36,5
Важко відповісти	18,4	14,5	17,7	19,3	15,5
Обороноздатість країни					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	17,1	21,1	16,2	18,7	21,0
Змінилося на гірше	13,8	15,5	14,8	16,0	20,4
Не змінилося	51,2	47,0	46,4	45,7	41,0
Важко відповісти	17,9	16,5	22,6	19,6	17,6
Ставлення влади до громадян					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	27,8	22,5	15,4	11,9	13,1
Змінилося на гірше	18,4	20,5	19,7	21,5	28,2
Не змінилося	41,9	47,6	51,9	56,1	48,1
Важко відповісти	11,9	9,4	13,0	10,5	10,7
Рівень свободи слова					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	22,8	17,3	14,5	13,8	11,8
Змінилося на гірше	11,6	10,2	14,8	12,7	21,5
Не змінилося	56,7	63,2	61,6	62,7	55,7
Важко відповісти	9,0	9,4	9,0	10,8	11,0
Ситуація у країні в цілому					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	20,5	21,3	12,8	11,3	11,0
Змінилося на гірше	35,7	37,6	44,8	42,7	48,8
Не змінилося	34,1	32,2	32,8	38,8	29,7
Важко відповісти	9,7	8,9	9,6	7,2	10,5
Рівень демократії					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	16,2	14,7	11,0	11,3	10,7
Змінилося на гірше	14,0	12,4	16,9	14,9	25,2
Не змінилося	57,4	58,9	60,8	62,5	55,2
Важко відповісти	12,3	14,0	11,3	11,3	8,8
Пенсійне забезпечення					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	14,5	10,7	10,1	11,9	13,1
Змінилося на гірше	14,8	14,7	17,1	19,6	24,9
Не змінилося	51,6	57,1	60,6	54,7	60,6
Важко відповісти	19,1	17,5	12,2	13,8	1,5

**Яким чином змінилося становище в Україні в наведених сферах за останній рік
(порівняно з кінцем квітня 2019р.)?**
% опитаних

(продовження)

Вік					
Дотримання законності державними службовцями					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	19,1	16,2	9,6	7,7	5,2
Змінилося на гірше	18,2	18,7	15,9	20,4	25,6
Не змінилося	44,3	50,1	57,7	55,2	50,8
Важко відповісти	18,4	14,9	16,8	16,6	18,4
Охорона здоров'я					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	19,3	17,0	7,3	8,0	5,3
Змінилося на гірше	28,0	29,5	37,5	40,5	54,1
Не змінилося	43,5	46,1	48,0	43,8	36,5
Важко відповісти	9,2	7,4	7,3	7,7	4,1
Оплата праці					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	17,7	12,2	9,0	6,6	7,2
Змінилося на гірше	14,5	20,3	22,3	26,0	21,5
Не змінилося	59,1	59,9	61,7	60,5	45,5
Важко відповісти	8,7	7,6	7,0	6,9	25,8
Рівень цін і тарифів					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	11,9	11,9	11,3	9,4	6,8
Змінилося на гірше	50,5	51,8	55,9	56,7	66,1
Не змінилося	33,7	31,2	29,3	32,2	25,0
Важко відповісти	3,9	5,1	3,5	1,7	2,0
Рівень добробуту Вашої родини					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	15,0	11,9	7,6	6,4	5,7
Змінилося на гірше	27,8	26,1	45,1	42,0	45,7
Не змінилося	55,2	60,7	45,3	50,0	47,5
Важко відповісти	1,9	1,3	2,0	1,7	1,1
Економічне становище країни					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Змінилося на краще	11,4	9,7	6,1	6,1	4,1
Змінилося на гірше	41,4	42,7	50,9	52,3	59,9
Не змінилося	39,2	39,2	34,0	36,9	32,0
Важко відповісти	8,0	8,4	9,0	4,7	4,1

Яким чином змінилося становище в Україні в наведених сферах за останній рік (порівняно з кінцем квітня 2019р.)? % опитаних (продовження)					
	Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р.			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома	
Міжнародний імідж України					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	26,7	5,5	19,7	18,1	24,5
Змінилося на гірше	16,1	65,1	25,4	28,3	24,2
Не змінилося	38,9	22,8	34,5	35,5	36,1
Важко відповісти	18,3	6,6	20,4	18,0	15,2
Обороздатість країни					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	23,3	6,6	18,2	20,6	16,1
Змінилося на гірше	9,2	44,3	16,0	20,7	11,5
Не змінилося	48,7	36,3	45,3	39,2	55,2
Важко відповісти	18,8	12,8	20,4	19,5	17,2
Ставлення влади до громадян					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	21,9	3,1	18,8	15,2	21,2
Змінилося на гірше	16,9	43,1	21,0	21,3	23,0
Не змінилося	49,1	45,8	50,8	51,7	45,9
Важко відповісти	12,1	8,0	9,4	11,9	9,9
Рівень свободи слова					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	18,5	3,5	21,3	14,6	16,8
Змінилося на гірше	8,2	38,1	11,9	16,8	12,1
Не змінилося	62,8	54,0	57,7	57,6	62,6
Важко відповісти	10,5	4,5	9,1	11,0	8,5
Ситуація у країні в цілому					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	19,2	1,7	15,4	12,4	18,3
Змінилося на гірше	34,5	68,5	47,8	42,5	42,6
Не змінилося	35,9	24,2	29,6	34,3	32,4
Важко відповісти	10,4	5,5	7,2	10,8	6,7
Рівень демократії					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	16,0	3,8	13,5	11,5	14,0
Змінилося на гірше	10,8	38,5	17,2	18,3	16,0
Не змінилося	61,5	52,1	57,4	57,8	60,2
Важко відповісти	11,6	5,6	11,9	12,4	9,8
Пенсійне забезпечення					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	14,3	8,7	10,0	11,6	12,2
Змінилося на гірше	16,1	29,9	15,0	18,7	19,1
Не змінилося	58,7	52,4	59,6	56,3	58,2
Важко відповісти	11,0	9,0	15,4	13,4	10,5

**Яким чином змінилося становище в Україні в наведених сферах за останній рік
(порівняно з кінцем квітня 2019р.)?**
% опитаних

(продовження)

	Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р.			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома	
Дотримання законності державними службовцями					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	13,5	4,5	10,3	10,9	11,4
Змінилося на гірше	14,7	41,9	21,6	20,3	20,6
Не змінилося	54,1	42,6	46,1	50,4	53,2
Важко відповісти	17,7	11,1	21,9	18,4	14,8
Охорона здоров'я					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	11,9	6,9	11,6	11,4	10,4
Змінилося на гірше	37,3	47,6	34,8	36,5	43,4
Не змінилося	44,6	36,8	46,1	44,1	40,8
Важко відповісти	6,2	8,7	7,5	8,1	5,4
Оплата праці					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	13,4	4,5	7,2	9,8	11,2
Змінилося на гірше	17,3	37,0	18,2	20,5	21,2
Не змінилося	57,1	47,4	63,0	55,7	56,8
Важко відповісти	12,3	11,1	11,6	14,0	10,8
Рівень цін і тарифів					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	11,9	5,9	7,8	9,7	10,1
Змінилося на гірше	53,1	68,1	62,1	56,3	58,4
Не змінилося	32,0	22,6	27,9	30,5	28,8
Важко відповісти	3,1	3,5	2,2	3,6	2,6
Рівень добробуту Вашої родини					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	10,6	5,2	9,4	8,9	9,5
Змінилося на гірше	34,5	49,5	37,7	37,6	37,9
Не змінилося	53,4	44,3	51,3	52,6	50,2
Важко відповісти	1,5	1,0	1,6	0,9	2,4
Економічне становище країни					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Змінилося на краще	8,2	2,1	9,4	6,6	7,8
Змінилося на гірше	44,6	73,3	47,6	49,4	50,7
Не змінилося	40,0	20,8	36,4	36,9	35,5
Важко відповісти	7,2	3,8	6,6	7,2	5,9

**Яким чином змінилося становище в Україні в наведених сферах за останній рік (порівняно з кінцем квітня 2019р.)?
Яким чином протягом останнього року змінилося становище в Україні в наведених сферах?**

% опитаних

	Змінилося на краще			Змінилося на гірше			Не змінилося			Важко відповісти/не знаю			Показник змін*		
	Грудень 2005р.	Січень-лютий 2011р.	Квітень 2020р.	Грудень 2005р.	Січень-лютий 2011р.	Квітень 2020р.	Грудень 2005р.	Січень-лютий 2011р.	Квітень 2020р.	Грудень 2005р.	Січень-лютий 2011р.	Квітень 2020р.	Грудень 2005р.	Січень-лютий 2011р.	Квітень 2020р.
Рівень свободи слова	39,2	6,0	15,8	13,5	34,9	14,7	36,3	50,3	59,6	11,0	8,8	9,9	25,7	-28,9	1,1
Ставлення влади до громадян	12,4	10,0	18,0	33,7	46,3	22,1	42,3	36,3	48,8	11,7	7,4	11,1	-21,3	-36,3	-4,1
Рівень демократії	31,5	6,2	12,7	16,0	37,1	17,3	39,3	48,0	58,6	13,2	8,7	11,4	15,5	-30,9	-4,6
Міжнародний імідж України	34,8	22,6	21,3	25,4	26,8	26,2	24,8	35,5	35,6	15,0	15,2	16,9	9,4	-4,2	-4,9
Пенсійне забезпечення	26,7	7,4	12,2	25,3	35,0	18,6	39,0	48,0	57,1	9,0	9,7	12,1	1,4	-27,6	-6,4
Дотримання законності державними службовцями	11,5	10,1	11,3	24,3	31,3	20,2	47,5	42,8	51,3	16,7	15,8	17,2	-12,8	-21,2	-8,9
Оплата праці	17,9	4,4	10,5	33,9	52,2	20,8	37,3	35,9	56,3	10,9	7,5	12,4	-16,0	-47,8	-10,3
Ситуація у країні в цілому	12,6	10,9	15,2	46,2	52,8	42,3	32,5	29,4	33,2	8,6	6,9	9,3	-33,6	-41,9	-27,1
Охорона здоров'я	7,2	2,3	11,2	35,8	39,4	39,0	50,1	53,4	42,9	6,7	4,8	6,9	-28,6	-37,1	-27,8
Рівень добробуту Вашої родини	10,4	5,4	9,2	44,4	60,3	37,6	43,4	32,8	51,6	1,9	1,5	1,6	-34,0	-54,9	-28,4
Економічне становище країни	12,0	11,0	7,4	54,8	54,2	50,0	27,0	29,1	36,0	6,1	5,7	6,6	-42,8	-43,2	-42,6
Рівень цін і тарифів	2,9	1,1	10,0	83,6	88,7	56,9	10,6	8,3	29,9	2,9	1,7	3,1	-80,7	-87,6	-46,9

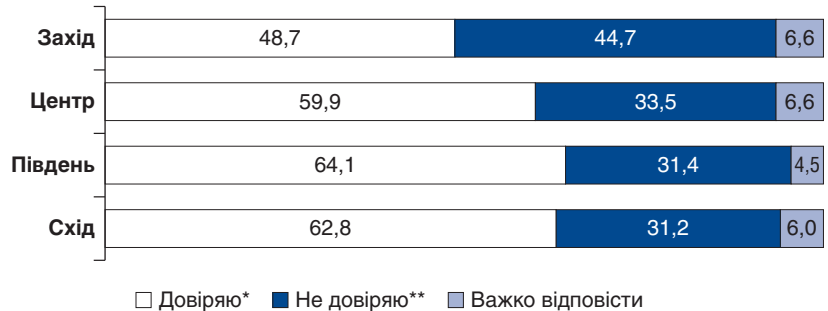
*Показник змін вираховується як різниця між відсотком респондентів, які вважають, що ситуація покращилася, і відсотком респондентів, які вважають, що ситуація погіршилася.

Якою мірою Ви довіряєте наведеним соціальним інституціям?
% опитаних

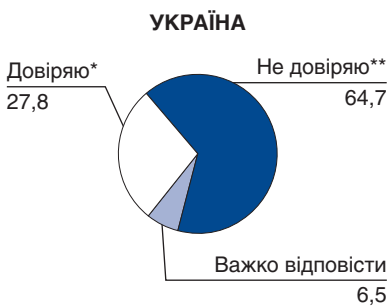
Президенту України

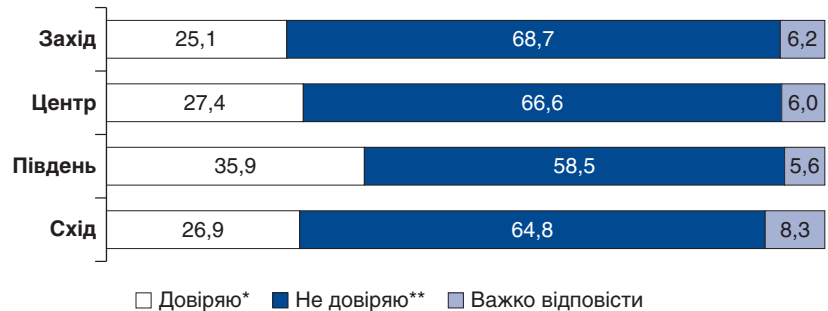
Квітень 2020р.

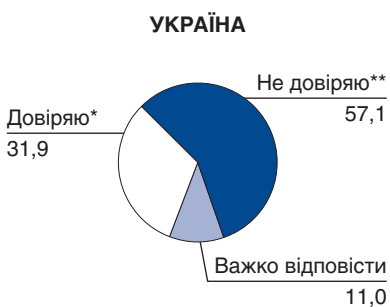
Верховній Раді України

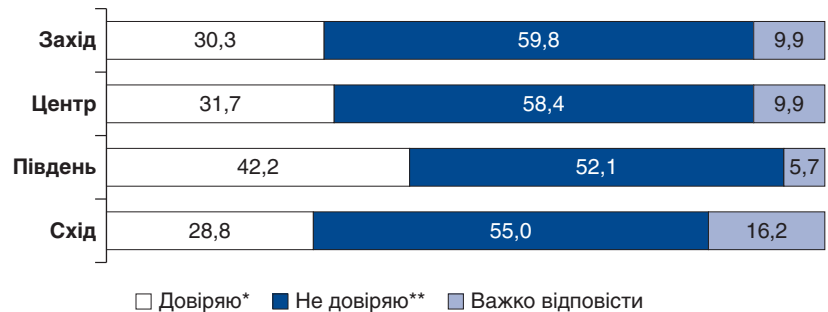
Квітень 2020р.

Уряду України

Квітень 2020р.

Вік

Президенту України

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Довіряю*	67,6	59,7	57,9	55,5	53,4
Не довіряю**	29,0	33,8	34,6	36,0	41,1
Важко відповісти	3,4	6,5	7,5	8,5	5,5

Верховній Раді України

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Довіряю*	35,8	26,4	29,1	21,8	25,6
Не довіряю**	57,4	66,5	63,1	71,6	69,2
Важко відповісти	6,8	7,1	7,8	6,6	5,2

Уряду України

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Довіряю*	39,8	34,6	35,0	25,1	26,6
Не довіряю**	49,9	56,0	52,8	62,1	62,7
Важко відповісти	10,3	9,4	12,2	12,8	10,7

* Сума варіантів відповіді "довіряю" та "скоріше довіряю".

** Сума варіантів відповіді "не довіряю" та "скоріше не довіряю".

Квітень 2020р.

Якою мірою Ви довіряєте наведеним соціальним інституціям?
% опитаних

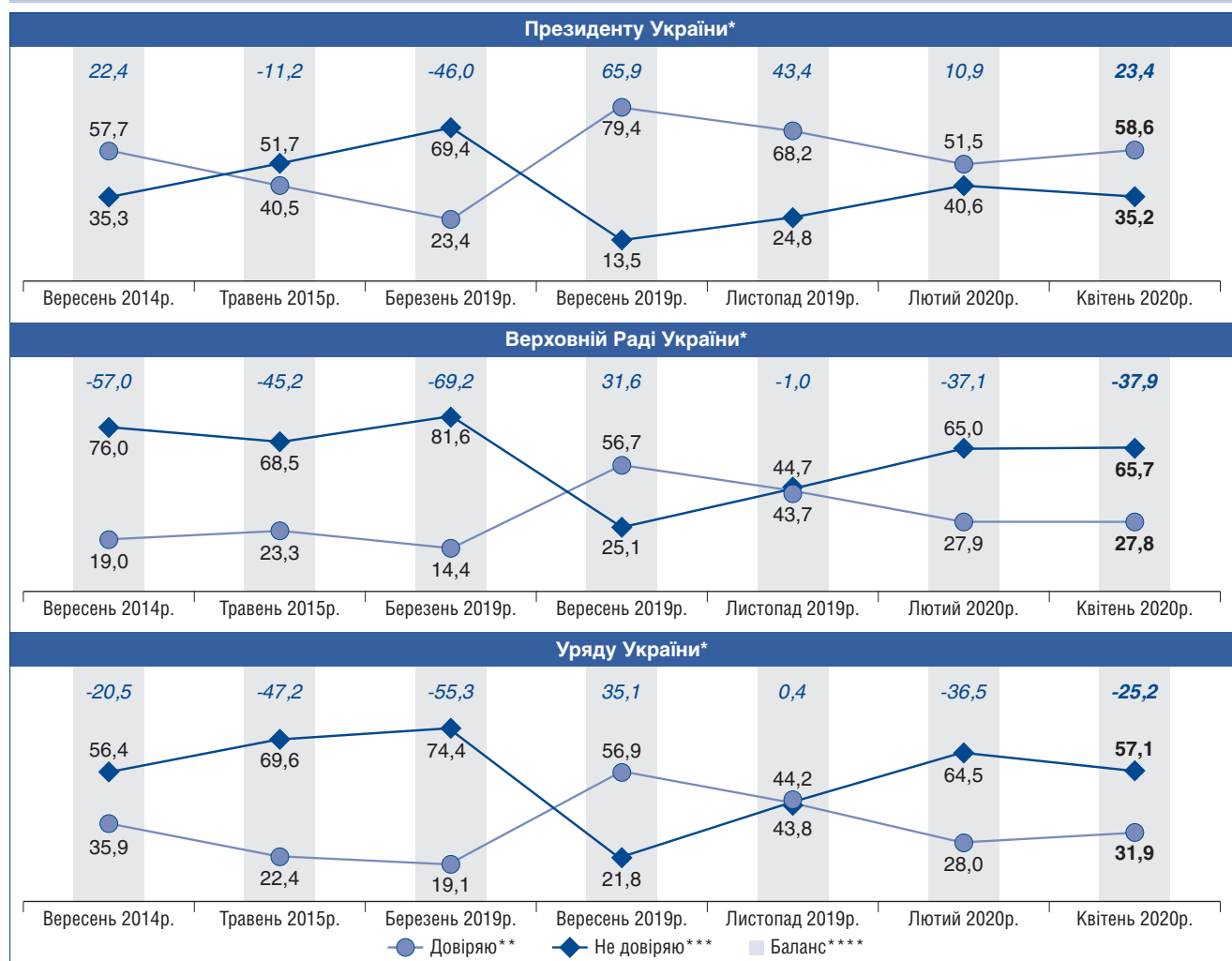
	Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р.			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома	
Президенту України					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Довіряю*	71,1	25,3	52,9	56,7	61,2
Не довіряю**	22,9	70,1	41,2	37,9	31,9
Важко відповісти	6,0	4,6	5,9	5,4	6,9
Верховній Раді України					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Довіряю*	32,8	16,6	23,8	25,5	30,0
Не довіряю**	59,8	79,3	71,5	68,2	62,7
Важко відповісти	7,4	4,1	4,7	6,3	7,3
Уряду України					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Довіряю*	36,8	20,4	28,5	32,4	30,9
Не довіряю**	51,3	72,3	59,9	57,8	56,0
Важко відповісти	11,9	7,3	11,6	9,8	13,1

* Сума варіантів відповіді "довіряю" та "скоріше довіряю".

Квітень 2020р.

**Сума варіантів відповіді "не довіряю" та "скоріше не довіряю".

Якою мірою Ви довіряєте наведеним соціальним інституціям?
% опитаних

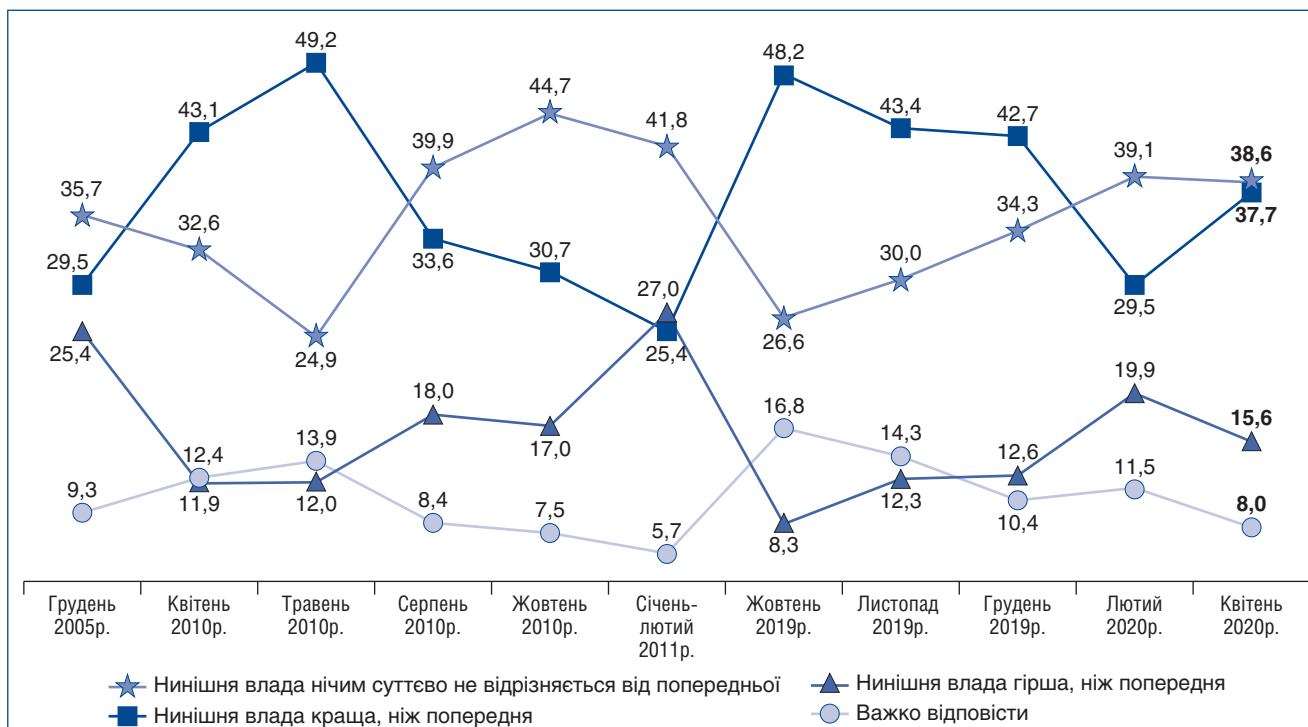
* Варіант відповіді "важко відповісти" на діаграмі не наведений.

** Сума варіантів відповіді "довіряю" та "скоріше довіряю".

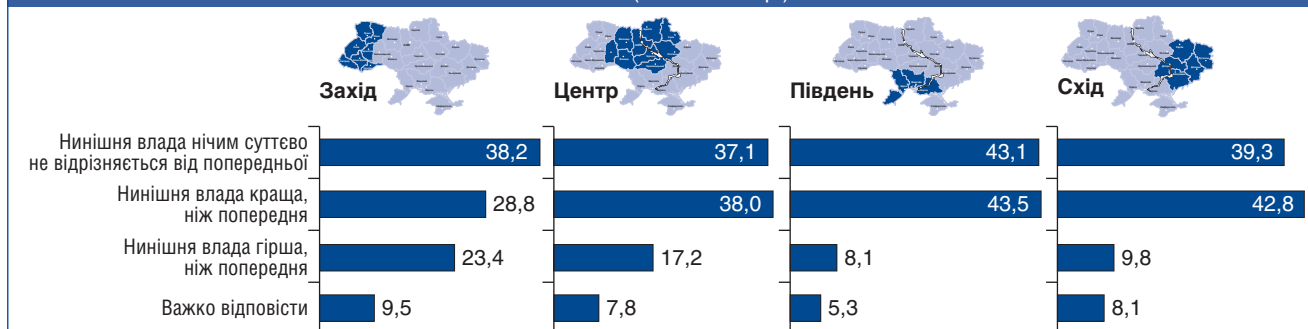
*** Сума варіантів відповіді "не довіряю" та "скоріше не довіряю".

**** Різниця між часткою тих, хто довіряють, і тих, хто не довіряють.

Якщо говорити про Ваше враження від нової влади в цілому, то як би Ви оцінили її порівняно з попередньою владою?
% опитаних

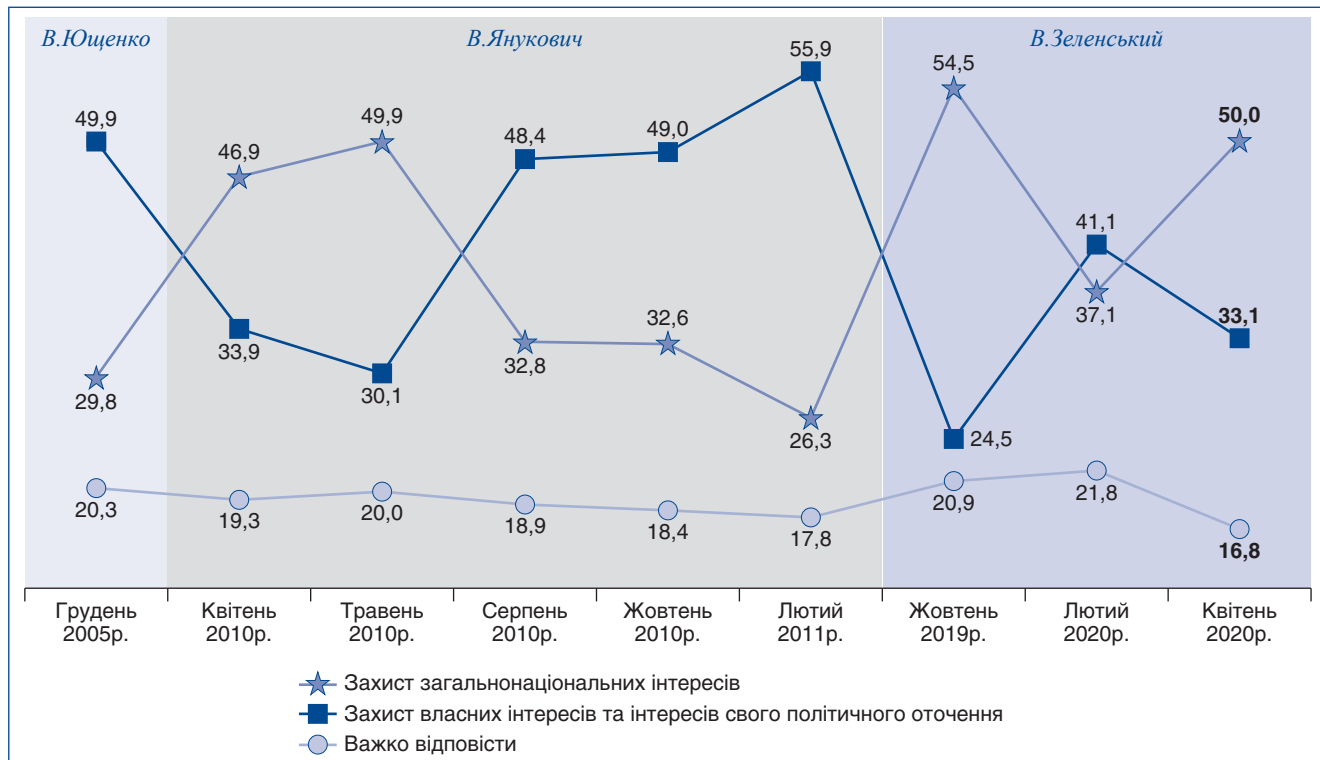
Регіони (квітень 2020р.)

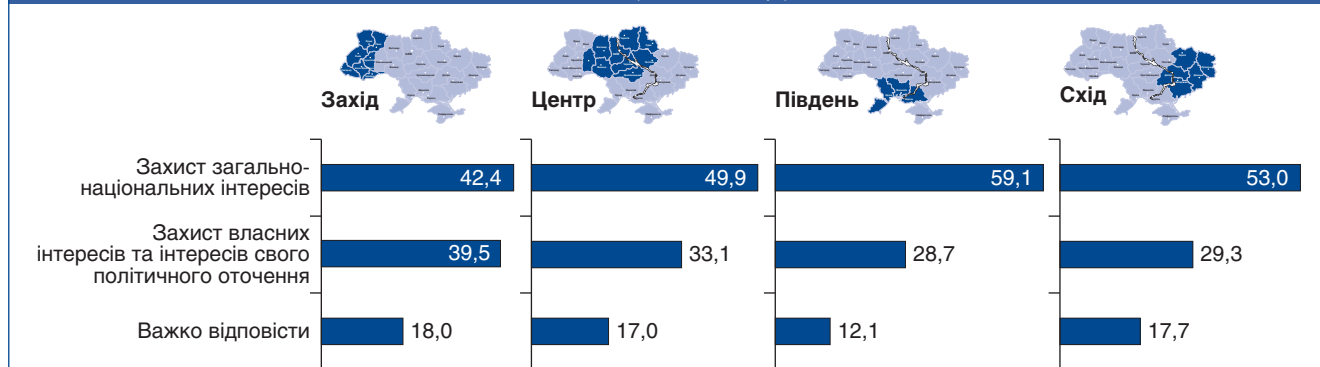
Вік (квітень 2020р.)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Нинішня влада нічим суттєво не відрізняється від попередньої	33,4	33,5	41,4	45,7	39,7
Нинішня влада краща, ніж попередня	47,9	42,6	33,6	28,9	34,9
Нинішня влада гірша, ніж попередня	10,2	16,2	16,8	14,9	19,2
Важко відповісти	8,5	7,6	8,1	10,5	6,3
Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р. (квітень 2020р.)					Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома (квітень 2020р.)
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	українською	російською
Нинішня влада нічим суттєво не відрізняється від попередньої	36,6	26,7	46,1	38,9	37,9
Нинішня влада краща, ніж попередня	50,4	3,1	33,5	33,2	43,8
Нинішня влада гірша, ніж попередня	4,7	66,0	12,2	18,9	11,4
Важко відповісти	8,3	4,2	8,2	9,0	6,9

**Як Ви вважаєте, дії Президента В.Зеленського
(у 2005р. – В.Ющенка, у 2010-2011рр. – В.Януковича) в першу чергу спрямовані на...,
% опитаних**

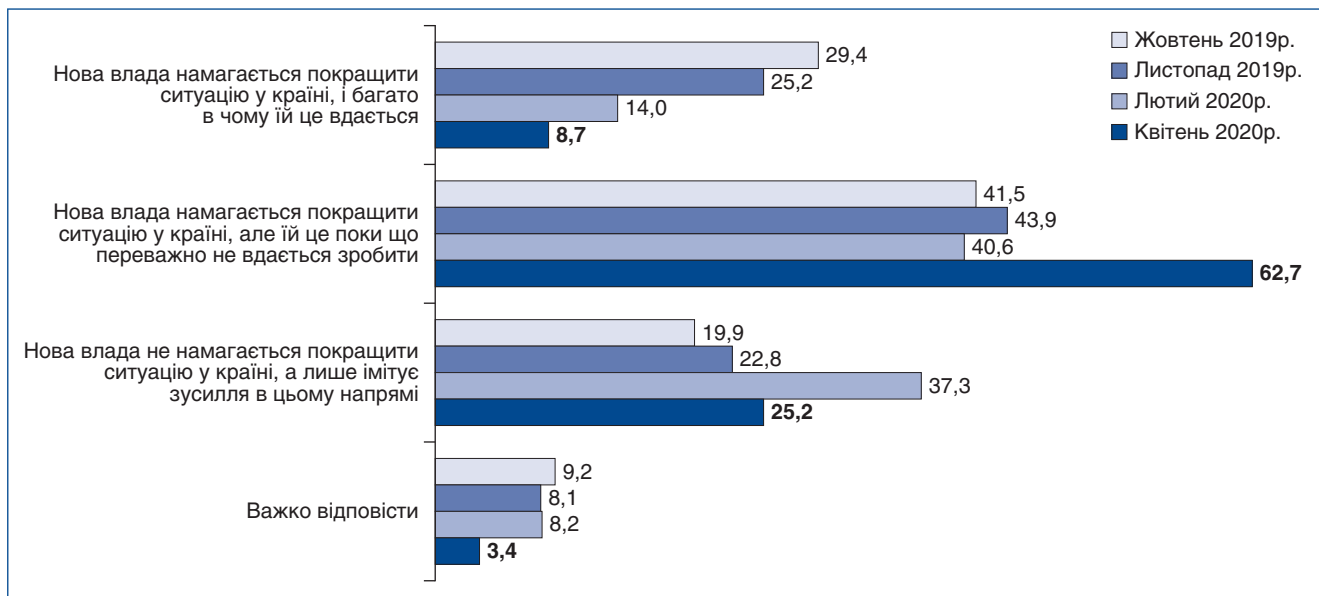
Регіони (квітень 2020р.)

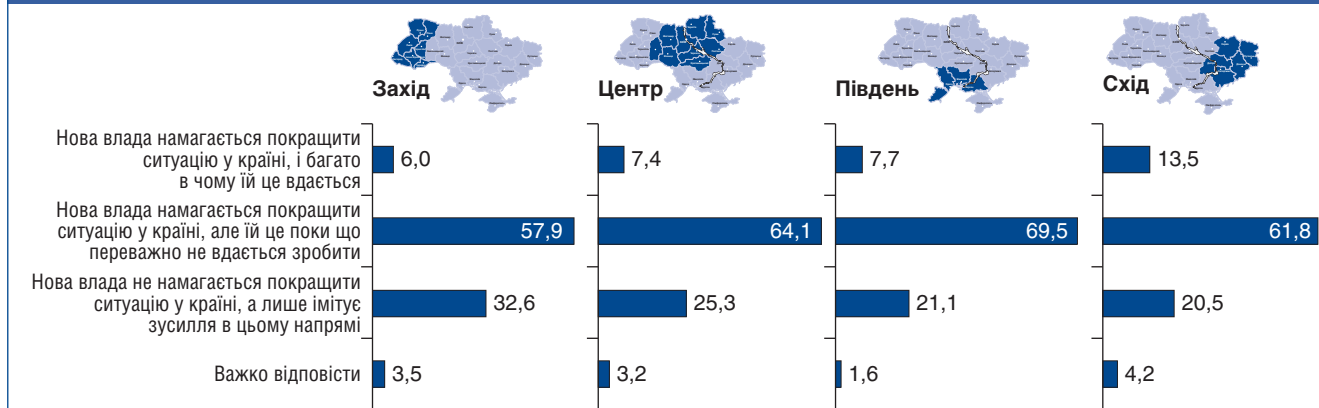
Вік (квітень 2020р.)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Захист загальнонаціональних інтересів	58,4	52,5	49,3	42,5	47,3
Захист власних інтересів та інтересів свого політичного оточення	23,5	35,8	32,2	38,1	35,9
Важко відповісти	18,2	11,7	18,6	19,3	16,8
Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р. (квітень 2020р.)			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома (квітень 2020р.)		
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	українською	російською
Захист загальнонаціональних інтересів	61,7	18,3	45,1	48,6	52,2
Захист власних інтересів та інтересів свого політичного оточення	23,1	64,4	37,3	35,3	30,5
Важко відповісти	15,2	17,3	17,6	16,1	17,3

Загалом, характеризуючи дії нової влади, яку з наступних оцінок її дій Ви вибрали б?
% опитаних

Регіони (квітень 2020р.)

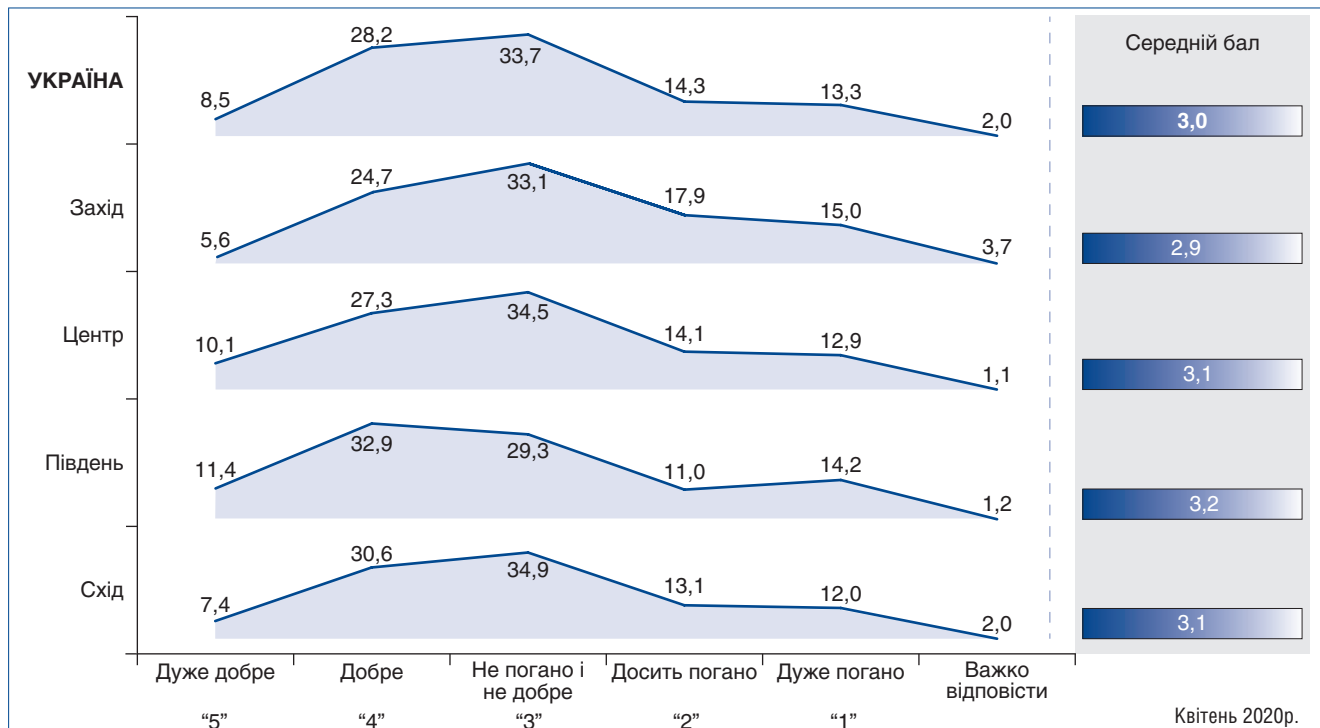

Вік (квітень 2020р.)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Нова влада намагається покращити ситуацію у країні, і багато в чому їй це вдається	12,3	13,7	6,1	7,7	5,0
Нова влада намагається покращити ситуацію у країні, але їй це поки що переважно не вдається зробити	65,7	61,8	60,9	60,1	63,7
Нова влада не намагається покращити ситуацію у країні, а лише імітує зусилля в цьому напрямі	19,8	22,8	25,8	28,4	28,5
Важко відповісти	2,2	1,8	7,2	3,9	2,8

	Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р. (квітень 2020р.)			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома (квітень 2020р.)	
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	українською	російською
Нова влада намагається покращити ситуацію у країні, і багато в чому їй це вдається	12,0	0,7	6,9	7,9	9,6
Нова влада намагається покращити ситуацію у країні, але їй це поки що переважно не вдається зробити	69,9	41,0	61,6	62,7	63,1
Нова влада не намагається покращити ситуацію у країні, а лише імітує зусилля в цьому напрямі	15,6	54,2	27,4	26,3	23,7
Важко відповісти	2,5	4,2	4,1	3,1	3,6

Як би Ви оцінили в цілому діяльність Президента України В.Зеленського протягом першого року правління?*
% опитаних

Вік (квітень 2020р.)					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Дуже добре	7,7	11,7	8,4	7,7	7,6
Добре	37,0	33,0	25,3	22,9	23,6
Не погано і не добре	34,4	28,2	34,3	35,5	35,4
Досить погано	11,9	11,7	15,7	17,9	14,8
Дуже погано	7,3	14,2	13,7	14,6	15,9
Важко відповісти	1,7	1,3	2,6	1,4	2,8
Середній бал	3,3	3,3	3,0	2,9	2,9
Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р. (квітень 2020р.)			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома (квітень 2020р.)		
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	українською	російською
Дуже добре	11,4	1,7	7,5	8,1	9,1
Добре	35,0	5,6	28,8	26,4	30,2
Не погано і не добре	35,6	26,0	31,3	34,9	32,8
Досить погано	10,2	24,0	18,1	15,1	13,8
Дуже погано	6,7	40,6	10,6	13,1	12,9
Важко відповісти	1,0	2,1	3,8	2,4	1,2
Середній бал	3,4	2,0	3,0	3,0	3,1

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає – "дуже погано", а "5" – "дуже добре".

Як би Ви оцінили в цілому діяльність Президента України В.Зеленського (у 2005р. – В.Ющенка, у 2011р. – В.Януковича) протягом першого року правління?*
% опитаних

	Грудень 2005р.	Січень-лютий 2011р.	Квітень 2019р.
Дуже добре	3,3	2,8	8,5
Добре	17,8	18,1	28,2
Не погано і не добре	35,2	34,4	33,7
Досить погано	26,6	27,3	14,3
Дуже погано	13,0	12,6	13,3
Важко відповісти	4,2	5,0	2,0
Середній бал	2,7	2,7	3,0

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає – "дуже погано", а "5" – "дуже добре".

Якою мірою на цей час були виконані наведені передвиборчі обіцянки В.Зеленського?
% опитаних

Оновлення влади					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	15,4	10,8	11,5	10,6	27,4
Частково	52,4	49,8	56,1	58,5	46,8
Зовсім не виконана	28,1	35,1	28,0	28,9	21,7
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	4,1	4,4	4,5	2,0	4,1
“Держава у смартфоні” – забезпечення комунікації громадян із державними структурами через Інтернет					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	13,0	9,1	8,7	14,6	21,9
Частково	46,7	45,9	49,0	45,1	44,8
Зовсім не виконана	23,5	29,5	25,2	22,8	16,2
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	16,8	15,4	17,2	17,5	17,1
Будівництво доріг за європейськими стандартами					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	4,8	5,0	4,1	2,0	6,8
Частково	39,6	35,1	43,1	40,7	38,1
Зовсім не виконана	46,0	52,0	42,4	48,4	44,8
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	9,6	7,9	10,4	8,9	10,3
Підвищення зарплат педагогам і медикам					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	4,8	3,7	4,2	4,5	6,6
Частково	27,1	23,9	27,3	28,5	29,3
Зовсім не виконана	47,2	54,3	47,4	47,2	40,9
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	20,8	18,1	21,1	19,9	23,2
Недопущення ущемлення бізнесу правоохоронцями					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	4,7	5,0	3,4	4,1	6,6
Частково	22,2	19,1	21,5	26,0	24,3
Зовсім не виконана	45,6	47,4	48,5	41,5	41,6
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	27,5	28,5	26,6	28,5	27,4
Зниження комунальних тарифів					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	4,3	2,9	2,8	3,2	8,1
Частково	34,2	34,2	35,0	42,1	29,3
Зовсім не виконана	56,4	55,8	58,9	50,2	56,5
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	5,1	7,1	3,3	4,5	6,1
Підвищення пенсій					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	3,5	4,8	2,5	2,8	4,1
Частково	31,4	27,6	32,2	34,0	32,2
Зовсім не виконана	53,4	55,4	53,8	49,0	52,9
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	11,8	12,2	11,5	14,2	10,9

Якою мірою на цей час були виконані наведені передвиборчі обіцянки В.Зеленського?
% опитаних

(продовження)

Забезпечення лікарень і шкіл фінансуванням і сучасним обладнанням					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	3,2	4,1	1,5	4,1	4,4
Частково	35,4	28,0	37,3	39,2	37,4
Зовсім не виконана	50,0	57,1	49,6	45,3	46,4
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	11,4	10,8	11,6	11,4	11,8
Детінізація економіки, легалізація доходів					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	2,2	2,3	0,5	2,0	4,4
Частково	22,7	18,7	22,4	26,3	25,0
Зовсім не виконана	54,3	59,9	57,9	47,0	47,6
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	20,8	19,1	19,2	24,7	23,0
Запровадження реального народовладдя (у т.ч. через референдуми)					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	2,2	1,9	0,8	1,2	4,8
Частково	21,9	22,7	24,6	16,6	19,7
Зовсім не виконана	62,1	63,6	60,4	68,4	60,5
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	13,8	11,9	14,2	13,8	14,9
Відсторонення олігархів від впливу на політику					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	2,0	1,9	1,1	0,4	4,1
Частково	19,5	18,3	19,6	22,8	18,8
Зовсім не виконана	71,5	74,1	73,9	66,7	68,1
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	7,0	5,8	5,4	10,2	9,0
Створення нових робочих місць					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	1,5	1,7	1,0	1,2	2,4
Частково	15,9	17,2	14,9	16,2	15,8
Зовсім не виконана	70,3	69,9	70,3	71,3	70,2
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	12,3	11,2	13,8	11,3	11,6
Боротьба з корупцією					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	0,8	1,0	0,4	0,4	1,7
Частково	33,0	31,9	30,9	34,1	36,5
Зовсім не виконана	62,1	64,4	65,8	60,6	55,4
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	4,0	2,7	2,9	4,9	6,4
Встановлення миру на Сході України					
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
Повною мірою	0,7	0,6	0,3	0,0	1,7
Частково	31,1	25,8	31,4	37,4	32,8
Зовсім не виконана	63,1	69,6	64,3	57,3	58,0
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	5,1	4,0	4,1	5,3	7,6

Якою мірою на цей час були виконані наведені передвиборчі обіцянки В.Зеленського?

% опитаних

(продовження)

Вік					
Оновлення влади					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	19,9	17,8	15,9	11,6	12,4
Частково	63,6	51,8	50,4	46,0	49,8
Зовсім не виконана	14,1	26,9	28,1	36,1	34,5
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	2,4	3,6	5,5	6,3	3,3
“Держава у смартфоні” – забезпечення комунікації громадян із державними структурами через Інтернет					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	21,3	17,0	12,5	11,0	5,3
Частково	50,6	51,6	50,9	46,4	37,6
Зовсім не виконана	18,6	18,2	21,8	25,7	30,9
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	9,4	13,2	14,8	16,9	26,2
Будівництво доріг за європейськими стандартами					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	7,0	5,1	3,2	4,4	4,2
Частково	43,6	45,6	37,7	39,1	33,7
Зовсім не виконана	39,5	42,0	48,4	48,2	50,6
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	9,9	7,3	10,7	8,3	11,4
Підвищення зарплат педагогам і медикам					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	9,2	5,6	2,9	3,6	2,8
Частково	29,8	27,7	27,9	24,2	26,2
Зовсім не виконана	38,3	45,7	48,3	49,3	53,2
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	22,8	21,1	20,9	22,9	17,9
Недопущення ущемлення бізнесу правоохоронцями					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	5,6	7,6	4,7	4,4	2,4
Частково	27,1	24,9	22,4	19,9	18,0
Зовсім не виконана	36,7	42,1	46,8	48,1	52,3
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	30,7	25,4	26,2	27,6	27,3
Зниження комунальних тарифів					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	4,9	4,6	5,5	3,3	3,5
Частково	35,9	35,8	34,9	32,9	32,0
Зовсім не виконана	51,5	55,8	56,7	58,6	59,1
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	7,8	3,8	2,9	5,2	5,3
Підвищення пенсій					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	4,1	3,8	2,6	3,3	3,5
Частково	32,1	31,1	30,1	33,1	30,6
Зовсім не виконана	46,6	49,6	53,9	50,3	62,8
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	17,1	15,4	13,3	13,3	3,1

Якою мірою на цей час були виконані наведені передвиборчі обіцянки В.Зеленського? % опитаних (продовження)					
Вік					
Забезпечення лікарень і шкіл фінансуванням і сучасним обладнанням					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	7,0	3,0	3,2	1,7	1,5
Частково	41,2	38,8	33,1	33,1	31,5
Зовсім не виконана	39,5	48,7	52,0	50,8	56,9
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	12,3	9,4	11,6	14,4	10,1
Детінізація економіки, легалізація доходів					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	6,0	1,8	0,9	1,7	0,7
Частково	29,0	28,7	20,6	21,8	15,3
Зовсім не виконана	37,0	51,3	58,1	59,7	63,7
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	28,0	18,3	20,3	16,9	20,3
Запровадження реального народовладдя (у т.ч. через референдуми)					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	4,6	2,0	1,2	1,4	1,5
Частково	29,5	26,4	21,2	15,7	17,3
Зовсім не виконана	48,9	56,1	64,6	69,1	70,5
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	16,9	15,5	13,0	13,8	10,7
Відсторонення олігархів від впливу на політику					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	4,1	1,3	2,6	1,1	1,3
Частково	25,2	22,3	15,1	17,4	17,3
Зовсім не виконана	57,1	70,6	74,4	76,0	78,1
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	13,6	5,8	7,8	5,5	3,3
Створення нових робочих місць					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	4,1	0,3	0,6	0,8	1,3
Частково	27,6	19,5	11,9	12,9	9,0
Зовсім не виконана	54,7	68,5	75,3	73,6	78,3
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	13,6	11,7	12,2	12,7	11,4
Боротьба з корупцією					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	2,7	0,8	0,0	0,3	0,4
Частково	46,7	43,3	30,5	21,3	24,7
Зовсім не виконана	43,8	51,4	66,6	74,6	72,7
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	6,8	4,6	2,9	3,9	2,2
Встановлення миру на Сході України					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Повною мірою	2,2	0,0	0,3	0,0	0,7
Частково	32,2	36,8	30,1	29,2	28,2
Зовсім не виконана	57,9	58,6	65,2	65,0	67,4
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	7,7	4,6	4,3	5,8	3,7

Якою мірою на цей час були виконані наведені передвиборчі обіцянки В.Зеленського?

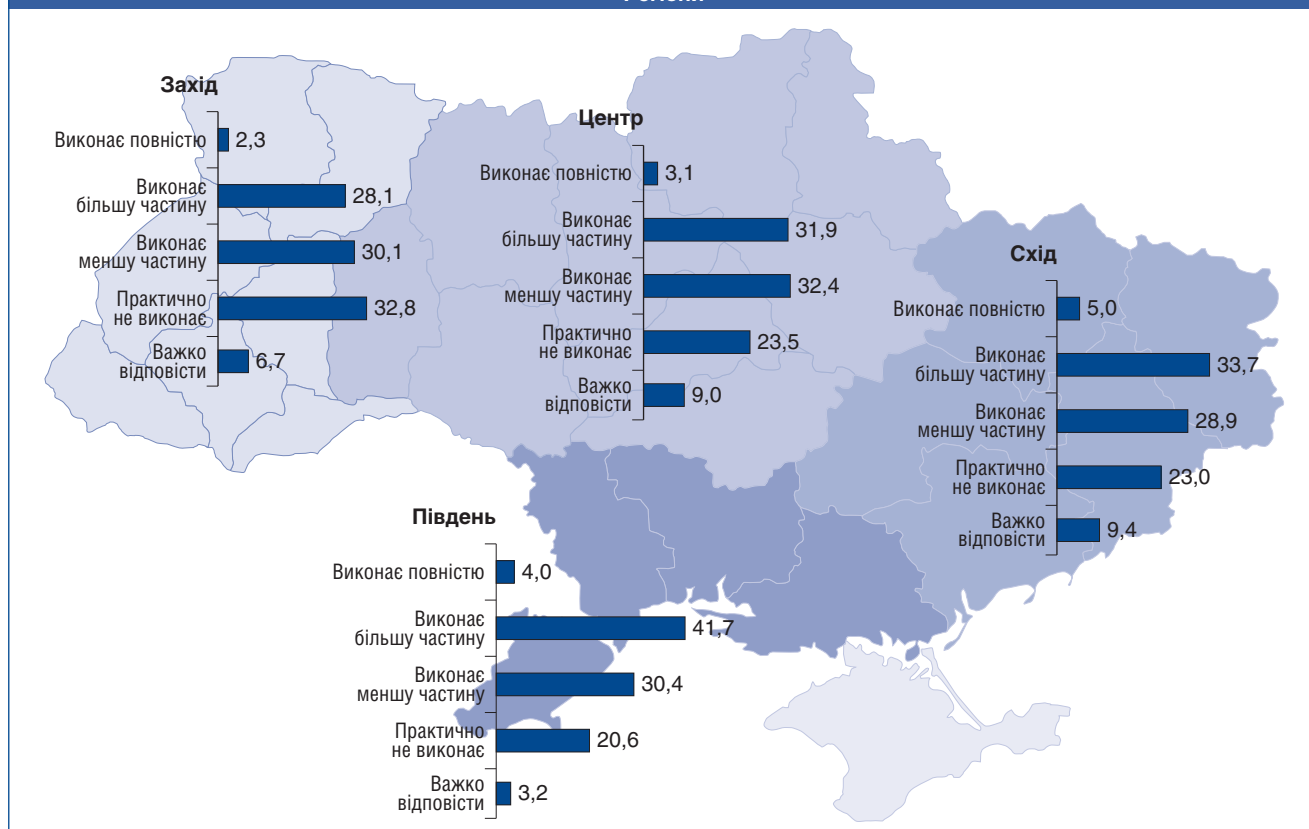
% опитаних

(продовження)

	Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р.			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома	
Оновлення влади					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	18,5	7,3	13,8	11,2	21,0
Частково	55,0	42,9	53,6	52,8	51,6
Зовсім не виконана	22,8	47,4	26,6	31,6	24,0
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	3,6	2,4	6,0	4,4	3,5
“Держава у смартфоні” – забезпечення комунікації громадян із державними структурами через Інтернет					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	15,6	3,5	13,8	10,5	16,5
Частково	47,2	45,0	46,4	48,0	44,1
Зовсім не виконана	20,4	38,1	20,4	25,2	22,2
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	16,8	13,5	19,4	16,3	17,2
Будівництво доріг за європейськими стандартами					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	5,3	3,5	4,1	5,4	4,0
Частково	43,5	22,8	43,9	40,9	37,8
Зовсім не виконана	41,3	63,7	43,3	45,0	47,7
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	9,9	10,0	8,8	8,7	10,5
Підвищення зарплат педагогам і медикам					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	5,6	2,1	4,7	4,4	5,1
Частково	29,7	18,8	29,8	27,0	27,3
Зовсім не виконана	43,8	62,2	43,3	49,3	44,9
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	21,0	17,0	22,3	19,3	22,7
Недопущення ущемлення бізнесу правоохоронцями					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	6,0	1,4	4,7	4,8	4,4
Частково	25,0	11,5	23,5	20,8	23,7
Зовсім не виконана	40,1	63,2	44,2	46,3	45,2
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	29,0	24,0	27,6	28,1	26,7
Зниження комунальних тарифів					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	5,0	3,5	2,5	5,0	3,7
Частково	38,7	20,1	32,4	38,2	28,5
Зовсім не виконана	52,2	71,2	56,3	51,6	62,8
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	4,1	5,2	8,8	5,1	5,1
Підвищення пенсій					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	4,0	3,5	1,9	4,2	2,5
Частково	35,1	25,6	29,5	31,0	30,9
Зовсім не виконана	49,9	63,7	51,1	54,3	53,2
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	11,0	7,3	17,6	10,5	13,4

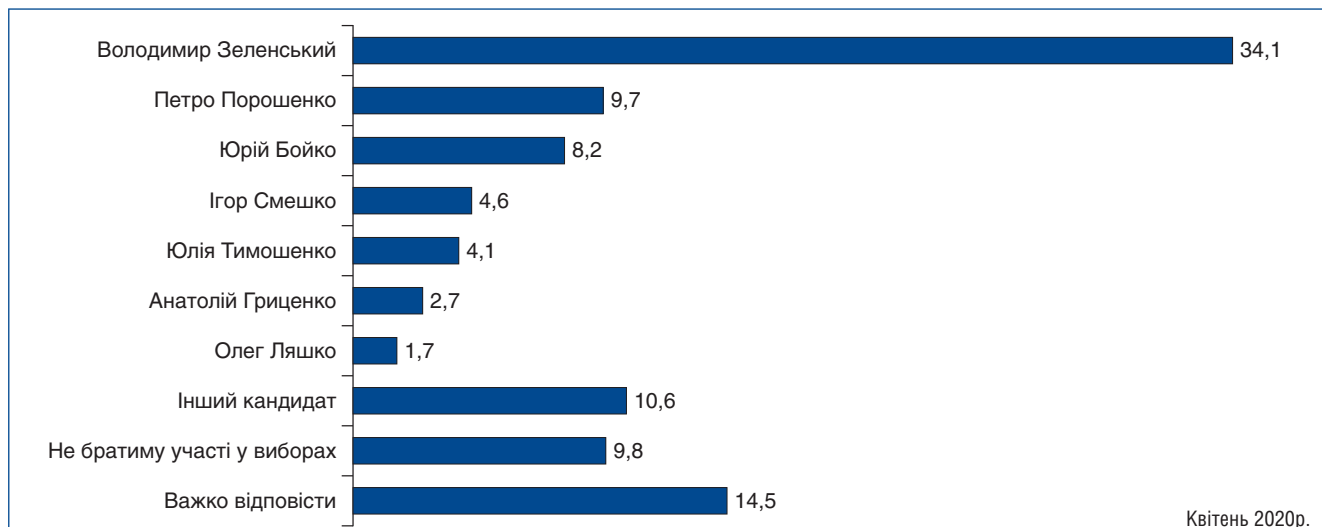
Якою мірою на цей час були виконані наведені передвиборчі обіцянки В.Зеленського? % опитаних (продовження)					
	Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р.			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома	
Забезпечення лікарень і шкіл фінансуванням і сучасним обладнанням					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	3,8	1,7	3,4	3,3	2,9
Частково	38,5	23,5	33,5	35,2	35,3
Зовсім не виконана	45,2	68,5	52,0	51,1	49,4
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	12,4	6,2	11,0	10,4	12,5
Детінізація економіки, легалізація доходів					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	2,6	0,7	1,9	2,3	1,8
Частково	26,0	10,8	23,1	20,8	24,4
Зовсім не виконана	50,5	76,4	45,0	56,0	53,1
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	20,9	12,2	30,0	21,0	20,6
Запровадження реального народовладдя (у т.ч. через референдуми)					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	2,6	0,3	2,2	2,0	2,2
Частково	25,2	10,4	20,4	24,1	18,3
Зовсім не виконана	58,2	80,6	60,2	59,4	66,7
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	14,0	8,7	17,2	14,4	12,8
Відсторонення олігархів від впливу на політику					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	2,3	0,0	2,2	2,0	2,2
Частково	22,9	7,3	17,2	19,2	19,6
Зовсім не виконана	67,6	91,0	69,9	73,0	70,2
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	7,2	1,7	10,7	5,9	8,1
Створення нових робочих місць					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	1,8	1,0	0,6	2,0	1,0
Частково	17,8	7,3	18,6	16,8	14,8
Зовсім не виконана	67,7	81,9	67,9	69,0	72,7
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	12,7	9,7	12,9	12,2	11,5
Боротьба з корупцією					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	1,0	0,3	0,6	1,1	0,6
Частково	38,4	12,8	34,8	31,5	35,0
Зовсім не виконана	57,1	84,4	58,3	64,5	59,6
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	3,5	2,4	6,3	2,9	4,8
Встановлення миру на Сході України					
	За В.Зеленського	За П.Порошенка	Не брали участі	українською	російською
Повною мірою	0,8	0,0	0,3	0,8	0,6
Частково	38,3	12,8	25,1	25,6	38,0
Зовсім не виконана	55,6	85,8	67,4	69,0	55,9
Нічого про це не знаю/ важко відповісти	5,2	1,4	7,2	4,6	5,5

Чи виконає свої передвиборчі обіцянки за період перебування на посту Президента В.Зеленський?
 % опитаних

Регіони

Вік

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Виконає повністю	7,3	5,1	1,4	1,4	2,0
Виконає більшу частину	38,0	38,9	30,7	25,3	30,0
Виконає меншу частину	32,7	28,5	31,9	32,8	28,9
Практично не виконає	17,2	21,1	27,2	30,6	29,5
Важко відповісти	4,8	6,4	8,7	9,9	9,6
Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р.			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома		
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	українською	російською
Виконає повністю	4,5	0,7	3,5	3,1	3,7
Виконає більшу частину	41,8	6,6	28,9	32,0	33,3
Виконає меншу частину	31,1	26,7	32,7	32,4	28,8
Практично не виконає	15,6	59,7	23,9	26,6	23,5
Важко відповісти	6,9	6,3	11,0	5,9	10,7

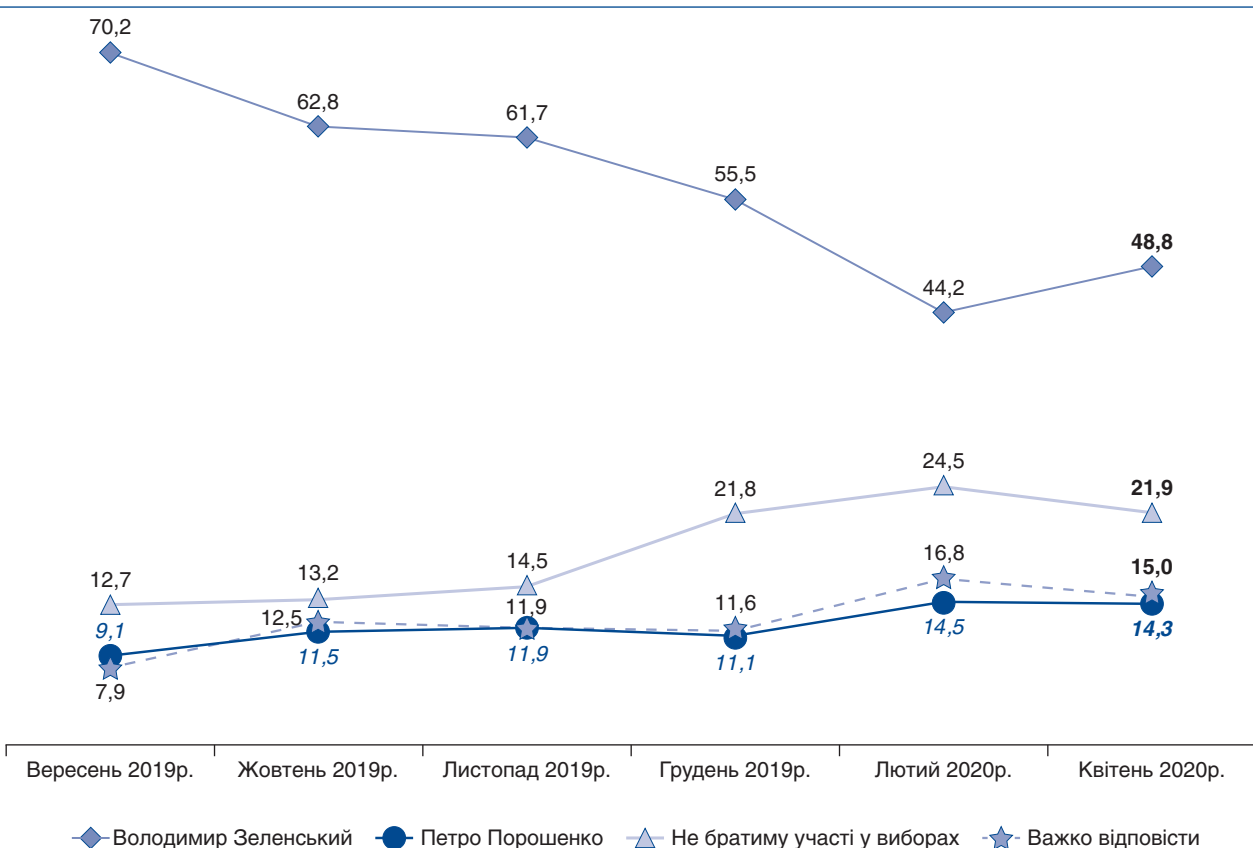
Якби вибори Президента відбулися наступної неділі, за кого з кандидатів Ви б проголосували?
% опитаних

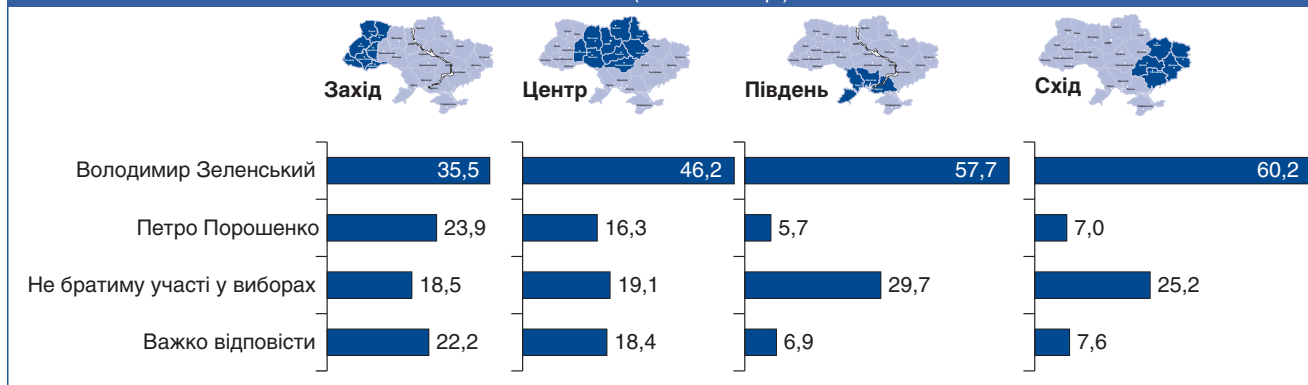
Квітень 2020р.

Регіони					
	Захід	Центр	Південь	Схід	
Володимир Зеленський	25,4	31,3	43,4	41,5	
Петро Порошенко	13,3	11,5	4,0	6,3	
Юрій Бойко	1,5	4,6	12,9	17,3	
Ігор Смешко	5,4	5,7	1,2	3,7	
Юлія Тимошенко	4,6	4,7	4,4	2,8	
Анатолій Гриценко	4,2	3,8	0,4	0,7	
Олег Ляшко	3,5	1,1	1,2	1,3	
Інший кандидат	11,0	12,3	11,6	7,4	
Не братиму участі у виборах	11,4	7,9	11,6	10,3	
Важко відповісти	19,8	17,0	9,2	8,8	
Вік					
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Володимир Зеленський	47,6	36,2	32,6	28,4	27,3
Петро Порошенко	7,8	10,6	9,9	10,2	9,8
Юрій Бойко	2,7	5,6	7,6	7,2	15,3
Ігор Смешко	1,0	2,3	2,6	7,2	8,5
Юлія Тимошенко	0,7	1,5	4,4	5,5	7,4
Анатолій Гриценко	0,7	2,5	2,9	1,7	4,8
Олег Ляшко	2,2	0,8	0,6	3,3	2,0
Інший кандидат	9,7	15,2	10,2	10,7	7,9
Не братиму участі у виборах	13,8	12,4	11,9	9,4	4,1
Важко відповісти	13,8	12,9	17,4	16,5	13,1
	Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р.			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома	
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	українською	російською
Володимир Зеленський	48,3	2,4	24,5	29,4	40,6
Петро Порошенко	0,9	58,1	4,4	11,4	7,5
Юрій Бойко	9,8	1,4	9,1	2,9	15,1
Ігор Смешко	5,1	5,2	2,8	6,6	2,2
Юлія Тимошенко	4,8	3,1	3,1	4,4	3,6
Анатолій Гриценко	1,2	5,9	2,8	3,8	1,2
Олег Ляшко	1,4	2,4	2,2	2,5	0,6
Інший кандидат	8,2	10,7	13,5	11,6	9,2
Не братиму участі у виборах	7,0	2,1	24,8	10,1	8,7
Важко відповісти	13,4	8,7	12,9	17,3	11,4

За кого Ви проголосували б у II турі виборів Президента України? % опитаних

Регіони (квітень 2020р.)

Вік (квітень 2020р.)

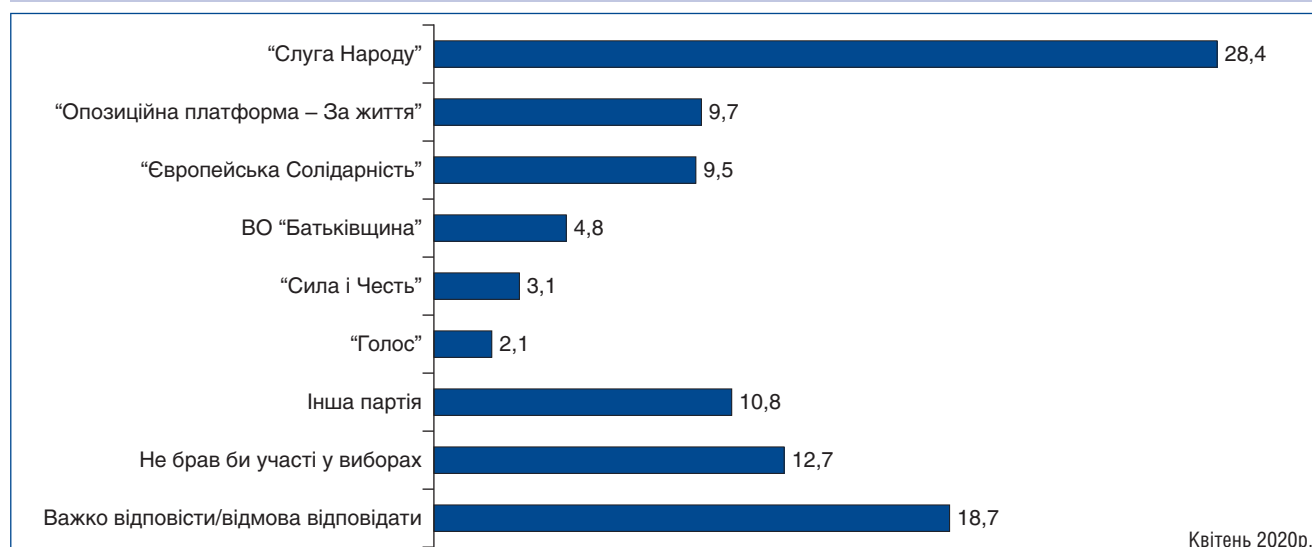
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Володимир Зеленський	58,6	50,8	46,8	45,0	43,7
Петро Порошенко	10,9	15,2	16,0	14,9	14,8
Не братиму участі у виборах	18,4	22,3	21,2	20,7	25,5
Важко відповісти	12,1	11,7	16,0	19,3	16,1
Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р. (квітень 2020р.)			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома (квітень 2020р.)		
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	українською	російською
Володимир Зеленський	68,3	3,8	36,2	43,2	56,2
Петро Порошенко	2,2	81,9	6,6	18,4	9,1
Не братиму участі у виборах	17,7	7,6	41,2	20,0	23,4
Важко відповісти	11,9	6,6	16,0	18,5	11,3

За кого Ви проголосували б на виборах Президента України?
% опитаних

	Вересень 2019р.	Жовтень 2019р.	Листопад 2019р.	Грудень 2019р.	Лютий 2020р.	Квітень 2020р.
Арсен Аваков*	—	—	—	—	—	—
Юрій Бойко	7,2	10,2	9,5	9,9	10,8	8,2
Андрій Білецький	—	—	—	—	—	—
Святослав Вакарчук	—	—	—	—	—	—
Олександр Вілкул	0,7	0,8	0,7	0,5	1,0	—
Анатолій Гриценко	1,4	2,2	1,9	2,3	2,5	2,7
Володимир Гройсман	—	—	—	—	—	—
Володимир Зеленський	56,1	42,3	42,1	40,7	28,4	34,1
Руслан Кошулинський	0,9	1,1	2,0	1,0	1,6	—
Олег Ляшко	1,3	0,9	0,9	1,2	2,6	1,7
Петро Порошенко	6,1	7,9	7,8	8,2	9,4	9,7
Ігор Смешко	1,2	2,9	3,8	2,8	2,8	4,6
Юлія Тимошенко	4,3	5,8	5,6	5,5	7,3	4,1
Олег Тягнибок	—	—	—	—	—	—
Олександр Шевченко	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	—
Арсеній Яценюк	—	—	—	—	—	—
Інший кандидат	3,0	5,1	4,9	5,0	5,4	10,6
Не братиму участі у виборах	8,2	8,1	8,3	11,7	11,3	9,8
Важко відповісти	9,6	12,6	12,5	10,9	16,8	14,5

* Цей політик не був представлений у вересневому 2019р. опитувальнику.

Якби вибори до Верховної Ради відбулися наступної неділі, за яку політичну партію Ви б проголосували?
% опитаних

Квітень 2020р.

Регіони				
	Захід	Центр	Південь	Схід
“Слуга Народу”	21,2	26,4	36,0	34,4
“Опозиційна платформа – За життя”	1,7	5,4	16,2	20,2
“Європейська Солідарність”	13,7	11,1	4,0	6,1
ВО “Батьківщина”	4,6	5,6	6,1	3,5
“Сила і Честь”	2,5	3,7	0,8	3,7
“Голос”	4,0	2,4	0,8	0,7
Інша партія	10,4	13,1	11,3	7,7
Не брав би участі у виборах	14,1	11,7	13,0	12,7
Важко відповісти/відмова відповідати	27,9	20,6	11,7	11,0

Якби вибори до Верховної Ради відбулися наступної неділі, за яку політичну партію Ви б проголосували?
% опитаних (продовження)

	Вік				
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
“Слуга Народу”	41,6	31,0	25,0	22,7	22,7
“Опозиційна платформа – За життя”	2,7	4,3	9,6	11,3	17,9
“Європейська Солідарність”	8,7	8,6	10,8	8,8	10,5
ВО “Батьківщина”	1,2	2,5	4,4	7,2	8,1
“Сила і Честь”	1,5	2,5	1,7	4,1	5,0
“Голос”	2,7	3,8	1,7	2,5	0,4
Інша партія	8,7	13,2	11,3	11,3	10,1
Не брав би участі у виборах	18,2	14,7	15,7	8,8	7,6
Важко відповісти/ відмова відповідати	14,8	19,3	19,8	23,2	17,9
	Залежно від голосування у II турі виборів Президента у 2019р.			Залежно від мови, якою переважно розмовляють вдома	
	Голосували за В.Зеленського	Голосували за П.Порошенка	Не брали участі у голосуванні	українською	російською
“Слуга Народу”	40,3	3,1	20,7	24,5	33,8
“Опозиційна платформа – За життя”	12,7	1,4	6,9	4,5	16,8
“Європейська Солідарність”	1,5	54,8	4,1	12,1	6,7
ВО “Батьківщина”	5,6	2,4	4,7	5,1	4,3
“Сила і Честь”	3,0	4,5	3,4	3,9	2,3
“Голос”	1,5	4,5	3,4	2,9	1,2
Інша партія	8,5	8,6	11,9	11,6	9,1
Не брав би участі у виборах	8,5	7,9	29,8	12,9	11,4
Важко відповісти/ відмова відповідати	18,5	12,8	15,0	22,5	14,4

Якби вибори до Верховної Ради відбулися наступної неділі, за яку політичну партію Ви б проголосували?
% опитаних

	Вересень 2019р.	Жовтень 2019р.	Листопад 2019р.	Грудень 2019р.	Лютий 2020р.	Квітень 2020р.
“Опозиційний Блок” (Є.Мураєв)	1,9	2,7	1,5	1,3	1,6	–
“Сила і Честь” (І.Смешко)	2,0	2,9	4,0	2,6	3,2	3,1
ВО “Батьківщина” (Ю.Тимошенко)	4,6	5,7	5,6	6,1	7,2	4,8
“Опозиційна платформа – За життя” (Ю.Бойко)	6,4	9,3	9,2	10,1	10,6	9,7
“Об’єднання “Самопоміч” (А.Садовий)	0,6	0,9	0,7	0,8	1,0	–
“Європейська Солідарність” (П.Порошенко)	5,9	6,9	7,3	7,3	8,3	9,5
“Українська стратегія Гройсмана” (В.Гройсман)	0,6	0,9	1,6	1,4	1,1	–
“Громадянська позиція” (А.Гриценко)	1,1	1,9	1,5	1,9	1,8	–
“Слуга Народу” (Д.Разумков)	51,3	37,6	38,1	36,1	24,5	28,4
“Радикальна партія Олега Ляшка” (О.Ляшко)	1,1	1,0	1,3	1,1	2,7	–
“Партія Шарія” (О.Бондаренко)	0,4	0,5	0,6	0,8	0,8	–
“Голос” (С.Вакарчук)	2,9	4,0	3,6	2,9	2,3	2,1
ВО “Свобода” (О.Тягнибок)	0,7	1,8	1,8	1,4	2,0	–
“Національний корпус”* (А.Білецький)	–	–	–	–	–	–
Інша партія	1,3	1,4	1,3	2,0	2,3	10,8
Не брав би участі у виборах	8,8	8,5	8,8	12,7	12,2	12,7
Важко відповісти/ відмова відповідати	10,4	13,9	13,2	11,5	18,4	18,7

* Ця політична сила не була представлена у вересневому 2019р. опитувальнику.

ПЕРШИЙ РІК ПРЕЗИДЕНТСТВА В.ЗЕЛЕНСЬКОГО: ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ

У рамках проекту “Рік президентства В.Зеленського: досягнення і прорахунки” соціологічною службою Центру Разумкова було проведене експертне опитування з метою оцінити діяльність влади протягом року від останніх президентських виборів¹.

Нижче наводяться узагальнені результати опитування та їх стислий аналіз. Деякі з результатів експертного опитування порівнюються з результатами опитування громадян України, здійсненого за репрезентативною стосовно дорослого населення України вибіркою².

Загальна оцінка діяльності Президента України і виконання передвиборчих обіцянок

Оцінюючи діяльність Президента України В.Зеленського протягом першого року перебування при владі, частіше експерти дають негативну оцінку (47% оцінюють її як “дуже погану” або “досить погану”, 36,5% – оцінюють її “не погано і не добре”, 15% – “досить добре” або “дуже добре”) (діаграма “Як би Ви оцінили в цілому діяльність Президента України?”..., с.116).

Експерти оцінюють діяльність Президента більш критично, ніж громадяни.

За даними загальнонаціонального опитування, що проводилося Центром Разумкова у квітні 2020р., 37% опитаних громадян оцінили його діяльність за перший рік перебування при владі “добре” або “дуже добре” і 28% – “дуже погано” або “досить погано”.

Тобто, якщо громадяни частіше висловлюють позитивну оцінку, ніж негативну, то експерти – навпаки.

Лише 12% експертів вважають, що нова влада намагається покращити ситуацію у країні і багато в чому їй це вдається, більшість (56,5%) дотримуються думки, що нова влада намагається покращити ситуацію у країні, але їй це поки що переважно не вдається зробити, а 29% вважають, що нова влада не намагається покращити ситуацію у країні, а лише імітує зусилля в цьому напрямі (діаграма “Загалом, характеризуючи дії нової влади, яку з наступних оцінок її дій Ви вибрали б?”, с.116).

Тут оцінки експертів є дуже близькими до оцінок громадян – серед останніх аналогічні варіанти відповіді вибрали відповідно 9%, 63%, 25%.

Оцінюючи, чиї інтереси, на їх переконання – загальнонаціональні чи власні – насамперед захищає Президент України (діаграма “Як Ви вважаєте, дії Президента В.Зеленського в першу чергу спрямовані...?”, с.116), 29% експертів висловлюють думку, що дії Президента В.Зеленського в першу чергу спрямовані на захист загальнонаціональних інтересів, а 39% – на захист власних інтересів та інтересів свого політичного оточення.

Такі дані відрізняються від результатів опитування громадян України, серед яких 50% вважають, що дії Президента в першу чергу спрямовані на

захист загальнонаціональних інтересів, і меншість (33%) – що вони спрямовані на захист власних інтересів та інтересів свого політичного оточення. Слід зазначити, що серед експертів значно більше, ніж серед населення (відповідно 32% і 17%), тих, хто не зміг відповісти на це питання.

Оцінюючи виконання В.Зеленським деяких його передвиборчих обіцянок, найчастіше (більшість або відносна більшість опитаних експертів) зазначають, що вони зовсім не виконані (таблиця “Якою мірою на цей час були виконані такі передвиборчі обіцянки В.Зеленського?”, с.117).

Так, з-поміж 59 передвиборчих обіцянок стосовно 40 – 50% і більше експертів вказують на їх повне невиконання.

Найчастіше вказують на повне невиконання таких обіцянок:

- запровадження “економічного паспорту українця”, за яким усі діти отримають частку від експлуатації природних ресурсів на індивідуальні рахунки (82% експертів вказують на те, що вона зовсім не виконана);
- створення нових робочих місць (80%);
- встановлення миру на Сході України (79%);
- запровадження реального народовладдя (у т.ч. через референдуми) (77%);
- проведення всеукраїнського перепису населення та аудиту системи соціального забезпечення (75%);
- запровадження системи обов’язкового медичного страхування, перехід до страхової медицини (74%);
- забезпечення реальної незалежності антикорупційних органів (73%);
- доступне житлове кредитування з низькими відсотками для молоді (72%);
- запровадження повноцінних інститутів мирових суддів і суду присяжних (71%);
- демонополізація ключових галузей економіки (71%);
- проведення національного економічного аудиту країни із залученням вітчизняних і міжнародних компаній (70%);
- реформа пенсійного забезпечення (перехід від солідарної до накопичувальної пенсійної системи) (70%);
- скасування корупційних схем ціноутворення в енергетиці (70%);
- посилення відповідальності чиновників за незаконне збагачення (70%);
- впровадження обов’язкової конфіскації майна корупціонерів (70%);
- відсторонення олігархів від впливу на політику (70%).

¹ Експертне опитування проводилося 14-31 травня 2020р., було опитано 115 експертів (громадських активістів, представників аналітичних центрів, органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій, викладачів суспільно-політичних наук вищих закладів освіти, журналістів та політичних експертів) у 23 областях України та Києві.

² Докладно див.: матеріал “Діяльність нової влади в оцінках громадян”, вміщений в цьому виданні.

Найчастіше про часткове чи повне виконання експерти говорять стосовно:

- запровадження ринку землі сільськогосподарського призначення (88% експертів зазначили, що ця обіцянка частково або повністю виконана);
- оновлення влади (83,5%);
- “Держави у смартфоні” – забезпечення комунікації громадян із державними структурами через Інтернет (74%);
- скасування недоторканності Президента України, народних депутатів і суддів (66%);
- розблокування переговорного процесу по Донбасу (62%);
- переведення соціальних пільг у грошову форму, монетизації пільг і субсидій (60%);
- будівництва доріг за європейськими стандартами (54%);
- підвищення пенсій (53%);
- переведення податкових і митних процедур у цифровий формат (53%);
- запровадження простої процедури електронного відкриття та закриття бізнесу (51%);
- запровадження виборів до Парламенту та місцевих рад за відкритими списками (50%).

Виконання деяких із цих обіцянок оцінювалося також громадянами під час загальнонаціонального опитування. Загалом оцінки експертів і громадян є подібними.

Найбільші відмінності проявляються стосовно оцінки виконання обіцянки підвищення пенсій – якщо більшість (53%) експертів вказують на часткове чи повне виконання цієї обіцянки, то більшість (53%) опитаних громадян вважають, що ця обіцянка зовсім не виконана.

Якщо серед опитаних громадян лише 3,5% вважають, що за період перебування на посту Президента В.Зеленський повністю виконає свої передвиборчі обіцянки, то серед експертів жоден не дав такої відповіді.

Відповідно 33% і 15% дотримуються думки, що він виконає більшу частину своїх обіцянок, відповідно 31% і 42% – виконає меншу частину, відповідно 25% і 38% – практично не виконає (діаграма “Чи виконає свої передвиборчі обіцянки за період перебування на посту Президента В.Зеленський?”, с.118).

Тобто експерти більш скептично, ніж громадяни, оцінюють імовірність виконання В.Зеленським його передвиборчих обіцянок.

Внутрішня і правова політика

Оцінюючи, якою мірою дії Президента В.Зеленського протягом першого року перебування при владі впливали на реалізацію завдань у сфері внутрішньої і правової політики, **частіше експерти вказують на те, що Президент перешкоджає їх реалізації** (діаграма “Як дії Президента В.Зеленського протягом першого року повноважень впливали на вирішення наведених завдань?”, с.119).

Найчастіше експерти вказують на перешкоджання ним реалізації завдання “деолігархізації”, послаблення впливу олігархів на політику (43%), тоді як лише 16% зазначають, що він сприяє його реалізації.

Так само частка тих, хто вказує на перешкоджання реалізації, перевищує частку тих, хто зазначає сприяння реалізації, таких завдань: посилення впливу громадян на державну політику (перевищення перших над другими становить 24%), консолідація суспільства навколо спільних цілей і цінностей, формування української політичної нації (20%), посилення інститутів прямої демократії (вибори, референдуми та ін.) (9%), посилення інститутів представницької демократії (парламент, політичні партії) (6%).

Стосовно ж оцінки впливу Президента на реалізацію завдань зміцнення державних інститутів у цілому та підвищення відкритості і прозорості влади для громадян, то частки тих, хто позитивно та негативно оцінюють вплив В.Зеленського на їх реалізацію, є практично рівними (різниця не перевищує 1%).

Соціальна політика

Президент В.Зеленський одним із своїх пріоритетів проголосив створення умов для повернення трудових мігрантів в Україну. Оцінюючи зроблене владою протягом першого року президентства В.Зеленського, **експерти найчастіше вказують на те, що влада нічого не зробила в цій сфері** (такий варіант відповіді вибрали 46% з-поміж них), ще 37% вважають, що дії влади призведуть до збільшення відтоку трудових мігрантів з України, і лише 5% – влада здійснює дієві заходи для повернення громадян України на Батьківщину (діаграма “Президент В.Зеленський одним із своїх пріоритетів проголосив...?”, с.119).

Даючи оцінку, як змінилася **ситуація у сфері охорони здоров’я** за останній рік, лише 3,5% експертів зазначають, що вона покращилася, 29% – що не змінилася, а **63% – що погіршилася** (діаграма “Як змінилася ситуація у сфері охорони здоров’я за останній рік?”, с.120). Громадяни під час загальнонаціонального опитування дають менш скептичну оцінку – на погіршення ситуації у сфері охорони здоров’я вказують 39%, тоді як 43% вважають, що вона не змінилася, а 11% вказують на покращення.

Оцінюючи зміни в різних аспектах медичної сфери, більшість або відносна більшість експертів вказують на погіршення ситуації стосовно витрат пацієнтів на ліки (56,5%) та витрат пацієнтів на медичну допомогу (47%). Стосовно інших аспектів частіше констатується відсутність змін: ставлення лікарів до пацієнтів – 69%, якість медичної допомоги – 56%, зарплата медичного персоналу – 49%, можливість отримання допомоги поряд з

домом – 40% (діаграма “Як змінилася ситуація у кожній з наведених сфер упродовж останнього року?”, с.120).

Оцінюючи останні урядові ініціативи стосовно модифікації медичної реформи, 13% експертів повністю підтримують урядові ініціативи щодо необхідності зміни підходів реформування сфери охорони здоров'я в межах уже діючої реформи, 23,5% вважають, що необхідно залишати попередні принципи реформування медичної сфери, а 50% вважають за необхідне принципово змінити підходи до реформи (діаграма “На початку травня пролунали заяви Президента ...”, с.120).

Зовнішня політика

Зовнішня політика українського керівництва оцінюється експертами досить критично – **більшість з-поміж них вважають її непослідовною, невиваженою, непрозорою, не відкритою, неефективною, незрозумілою для суспільства та країн-партнерів, такою, що не має чіткої стратегії** (діаграма “Якою є зовнішня політика нинішнього керівництва України?”, с.120).

Оцінюючи дії президентської команди на окремих напрямках зовнішньої політики за п'ятибальною шкалою (де “1” означає “дуже погано”, а “5” – “дуже добре”), експерти стосовно всіх оцінюваних напрямів частіше вибирають оцінки негативного спектра (1 або 2), ніж позитивного (4 або 5) (таблиця “Як би Ви оцінили дії нинішньої президентської команди на окремих напрямках зовнішньої політики?”, с.121).

Найчастіше це стосується забезпечення зовнішніх умов для розвитку країни (54% негативно оцінюють дії на цьому напрямі) та дій на російському напрямі (53%).

Частіше експерти оцінюють негативно, ніж позитивно, просування позитивного іміджу країни у світі (відповідно 47% і 26%), захист громадян України за кордоном (відповідно 44% і 25%), просування євроатлантичної інтеграції (відповідно 43,5% і 22%), розвиток відносин зі США (відповідно 43,5% і 26%), процес європейської інтеграції (відповідно 38% і 21%), врегулювання проблем з країнами-сусідами (Польща, Угорщина) (відповідно 37% і 23,5%).

Безпека і оборона

Оцінюючи, як змінилися ситуація з врегулюванням російсько-українського конфлікту протягом першого року президентства В.Зеленського, **лише 23,5% експертів відзначають очевидний прогрес у переговорному процесі і покращення перспектив врегулювання**, 36% вважають, що ситуація погіршилася, є ознаки небезпечних кроків і готовності до односторонніх компромісів за рахунок національних інтересів України, загроза капітуляції, а 32% дотримуються думки, що ситуація загалом чи кардинально не змінилася (діаграма “Як змінилася

ситуація з врегулюванням російсько-українського конфлікту протягом першого року президентства В.Зеленського?”, с.121).

Тут оцінки експертів є близькими до оцінок громадян, серед яких 63% вважають, що обіцянка встановлення миру на Сході Україні “зовсім не виконана”.

В оцінці ситуації з **реформуванням силових структур** (Збройних Сил, СБУ, поліції) **більше половини експертів відзначають її незмінність**, більше чверті (28-30%) – погіршення ситуації, і лише від 4% до 11% – її покращення (діаграма “Як змінилася за цей час ситуація у сфері реформування...?”, с.121).

Лише 8% вважають, що покращилася ситуація з реформуванням оборонної промисловості, 30% вважають, що вона погіршилася, а 39% – що залишилася незмінною. Тобто, на відміну від оцінки реформування силових структур, в останньому випадку менша частка тих, хто констатує незмінність ситуації, пов'язана з більшою часткою тих, хто не зміг дати оцінку.

Оцінка дій влади в економічній сфері

Оцінюючи **розвиток основних галузей економіки** протягом першого року президентства В.Зеленського за п'ятибальною шкалою (де оцінка “1” означає “дуже погіршилася”, а оцінка “5” – “дуже покращилася”), експерти переважно ставлять оцінки негативного спектра (1 або 2) стосовно розвитку промисловості – таку оцінку дають **68% експертів, аграрного сектору – 51%, розвитку транспорту 50%**.

Оцінки позитивного спектра (4 або 5) ставлять лише від 4% до 15% експертів (діаграма “Як Ви оцінюєте розвиток наведених галузей економіки протягом першого року президентства В.Зеленського?”, с.122).

Так само і громадяни України частіше вказують на погіршення економічної ситуації (50%, за 36% тих, хто вважає, що ситуація не змінилася, 7% тих, хто вважає, що вона покращилася).

Оцінюючи роботу енергетичного блоку державної влади за рік президентства В.Зеленського з точки зору формування цін і тарифів на енергоносії, а також з огляду на забезпечення енергетичної безпеки країни (за п'ятибальною шкалою, де “1” означає зовсім неуспішна політика, а “5” – дуже успішна), стосовно формування цін і тарифів на енергоносії 53% експертів вибирають оцінки негативного спектра (1 або 2), і лише 12% оцінюють цю роботу як успішну (4-а або 5-а балами) (діаграма “Оцінка роботи енергетичного блоку державної влади за рік президентства В.Зеленського...”, с.122).

Також переважно негативно оцінюється робота влади з точки зору забезпечення енергетичної безпеки країни (відповідно 60% і 12%).

Стосовно дискусії, яка розгорнулася щодо встановлення вищих тарифів для споживачів за чисту “зелену” енергію, порівняно з традиційною (енергією, виробленою на основі використання нафти, природного газу, вугілля, ядерного палива), то 66% експертів вважають це невиправданим, і лише 15% – виправданим (діаграма “*Чи виправданим є встановлення вищих тарифів для споживачів за чисту “зелену” енергію....?*”, с.122).

68% експертів підтримують збереження та розвиток потенціалу ядерної енергетики України за умов, якщо вартість виробленої на АЕС електроенергії зберігатиметься на нижчому рівні, порівняно з іншими видами генерації (не підтримують – лише 11%) (діаграма “*Чи підтримуєте Ви збереження та розвиток потенціалу ядерної енергетики України....?*”?, с.123). 71% підтримують поступове зниження ролі теплових електростанцій, що працюють на вугіллі, шляхом заміщення їх генерацією, що використовує відновлювальні джерела енергії (не підтримують – лише 13%) (діаграма “*Чи підтримуєте Ви поступове зниження ролі теплових електростанцій....?*”, с.&). 87% експертів виступають за те, щоб побутові споживачі мали право вибору постачальника (продавця) природного газу або постачальника (продавця) електроенергії (проти цього виступають лише 3,5% експертів) (діаграма “*Чи повинні побутові споживачі мати право вибору постачальника (продавця) природного газу або постачальника (продавця) електроенергії?*”, с.123).

Гуманітарна політика

Експерти оцінювали дії влади в різних напрямках державної гуманітарної політики за п'ятибальною шкалою, де “1” означає “зовсім неуспішні дії”, а “5” – “дуже успішні дії”. Оцінювалися дії в таких напрямках: політика історичної пам'яті, державно-конфесійні відносини, мовна політика, етнополітика, інформаційна політика, політика в культурній сфері.

Дії за кожним напрямом оцінювалися в таких аспектах: організаційно-кадрове забезпечення, нормативне забезпечення (наявність стратегічних, програмних документів), інформаційно-комунікаційне забезпечення, ефективність (з точки зору забезпечення суспільної єдності та формування політичної нації) (таблиця “*Оцінка дій нинішньої влади в наступних складових державної гуманітарної політики*”, с.123). За всіма зазначеними напрямками переважають оцінки негативного спектра (1 або 2 бали) – їх вибирають від 52% до 65% експертів, оцінки позитивного спектра (4 або 5 балів) – від 9% до 25%.

Як недоліки державної гуманітарної політики найчастіше називаються залежність цілей і змісту державної гуманітарної політики від політичних сил і персоналій, які перебувають при владі (59%), брак професійного кадрового забезпечення (47%), брак чітко сформульованої мети і

послідовної стратегії її досягнення (45%), брак професійної комунікації із суспільством та ефективних засобів і каналів просування ідей суспільної єдності (43,5%) (діаграма “*Якими є головні недоліки нинішньої державної гуманітарної політики?*”, с.124).

Отже, експерти оцінюють діяльність Президента за перший рік каденції більш критично, ніж громадяни: якщо громадяни частіше висловлюють позитивну оцінку, то експерти – навпаки. Як експерти, так і громадяни дотримуються думки, що нова влада намагається покращити ситуацію у країні, але їй це поки що переважно не вдається зробити.

Оцінюючи виконання В.Зеленським передвиборчих обіцянок, стосовно більшості з них частіше експерти зазначають, що обіцянки зовсім не виконані. Про часткове чи повне виконання обіцянок експерти частіше говорять стосовно: запровадження ринку землі сільськогосподарського призначення; оновлення влади; “Держава у смартфоні” – забезпечення комунікації громадян із державними структурами через Інтернет; скасування недоторканності Президента, народних депутатів і суддів; розблокування переговорного процесу стосовно Донбасу; переведення соціальних пільг у грошову форму, монетизації пільг і субсидій; будівництва доріг за європейськими стандартами; підвищення пенсій; переведення податкових і митних процедур у цифровий формат; запровадження простої процедури електронного відкриття та закриття бізнесу; запровадження виборів до Парламенту та місцевих рад за відкритими списками. Експерти більш скептично, ніж громадяни, оцінюють імовірність виконання В.Зеленським його передвиборчих обіцянок до кінця каденції.

Оцінюючи, якою мірою дії Президента В.Зеленського протягом першого року перебування при владі впливали на реалізацію завдань у сфері внутрішньої і правової політики, частіше експерти вказують на те, що Президент перешкоджає їх реалізації.

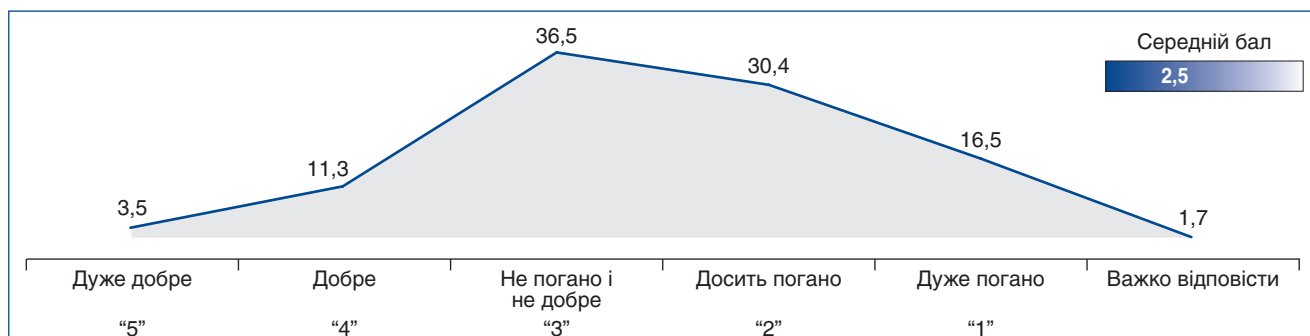
В оцінці ситуації з реформуванням силових структур (Збройних Сил, СБУ, поліції) більше половини експертів вказують на її незмінність.

Зовнішня політика українського керівництва також оцінюється експертами досить критично – більшість експертів вважають її непослідовною, невваженою, непрозорою, не відкритою, неефективною, незрозумілою для суспільства та країн-партнерів, і такою, що не має чіткої стратегії.

Оцінюючи розвиток основних галузей економіки протягом першого року президентства В.Зеленського, а також роботу енергетичного блоку державної влади, експерти переважно ставлять оцінки негативного спектра.

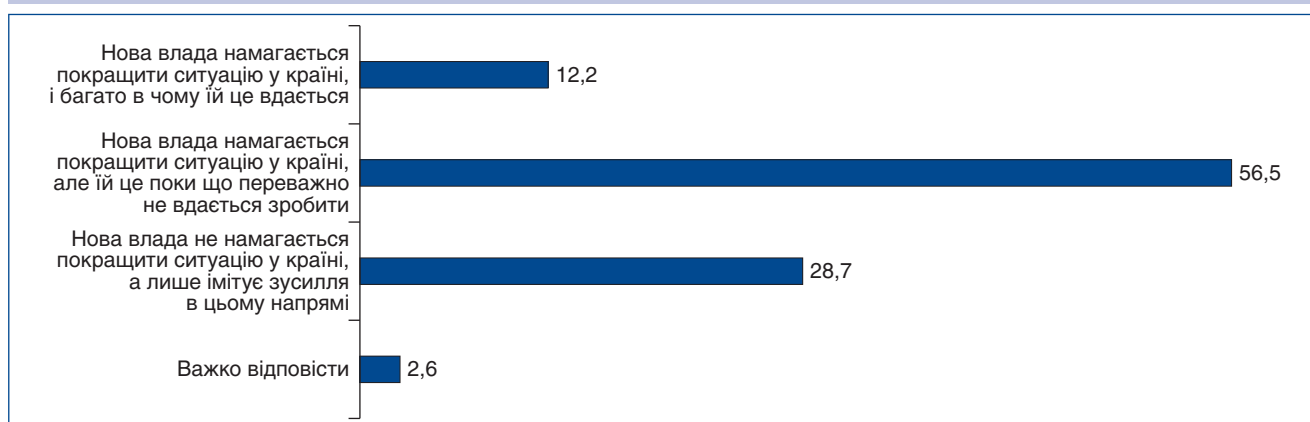
Негативно оцінюється також діяльність влади у сфері гуманітарної політики.

Як би Ви оцінили в цілому діяльність Президента України В.Зеленського протягом першого року правління?*
% опитаних експертів

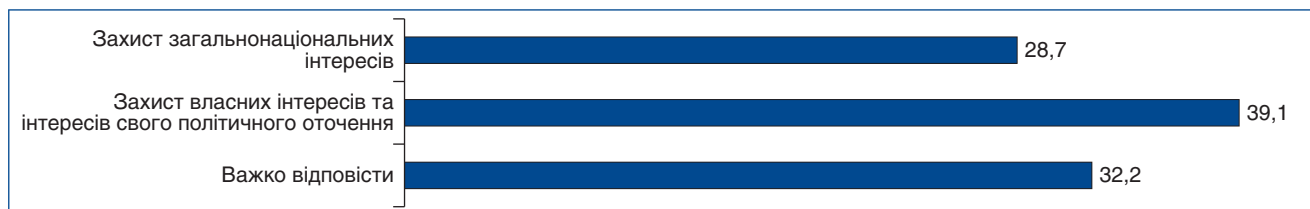

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає "дуже погано", а "5" – "дуже добре".

Загалом, характеризуючи дії нової влади, яку з наступних оцінок її дій Ви вибрали б?
% опитаних експертів

Як Ви вважаєте, дії Президента В.Зеленського в першу чергу спрямовані на...?
% опитаних експертів

Якою мірою на цей час були виконані такі передвиборчі обіцянки В.Зеленського?
% опитаних експертів

	Повною мірою	Частково	Зовсім не виконана	Важко відповісти
Внутрішня і правова політика				
Оновлення влади	12,2	71,3	12,2	4,3
"Держава у смартфоні" – забезпечення комунікації громадян із державними структурами через Інтернет	11,3	62,6	18,3	7,8
Скасування недоторканності Президента України, народних депутатів і суддів	9,6	56,5	29,6	4,3
Радикальне очищення та перезавантаження прокуратури	6,1	24,3	59,1	10,4
Реалізація принципу "Держава для Людини, а не Людина для держави"	5,2	38,3	46,1	10,4
Децентралізація влади відповідно до європейських норм	5,2	41,7	45,2	7,8
Запровадження виборів до Парламенту та місцевих рад за відкритими списками	4,3	46,1	32,2	17,4

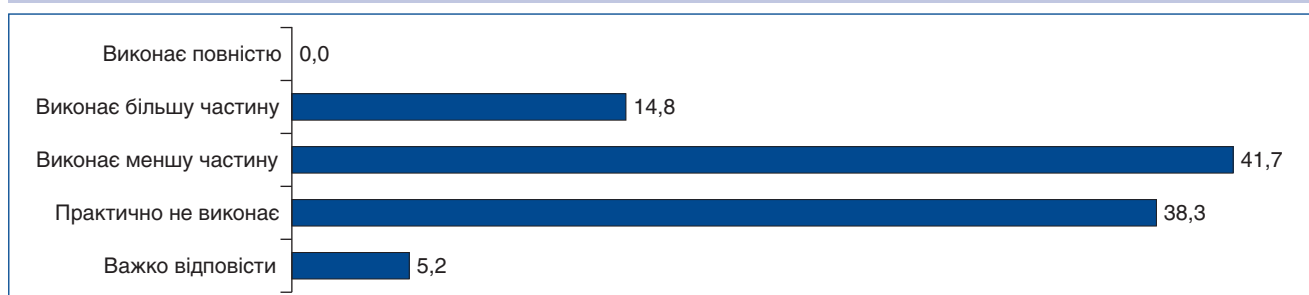
Якою мірою на цей час були виконані такі передвиборчі обіцянки В.Зеленського? % опитаних експертів (продовження)				
	Повною мірою	Частково	Зовсім не виконана	Важко відповісти
Запровадження системи грошової винагороди для громадян за виявлення корупції	4,3	27,0	47,8	20,9
Професійний підхід до кадрових призначень, ліквідація кумівства	3,5	25,2	65,2	6,1
Посилення відповідальності чиновників за незаконне збагачення	3,5	20,0	70,4	6,1
Проведення аудиту державних функцій і, відповідно, скорочення держорганів	2,6	40,0	51,3	6,1
Посилення громадського контролю за судовою системою	2,6	17,4	63,5	16,5
Забезпечення реальної незалежності антикорупційних органів	1,7	12,2	73,0	13,0
Відсторонення олігархів від впливу на політику	1,7	25,2	70,4	2,6
Боротьба з корупцією	0,9	27,0	66,1	6,1
Перезавантаження Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів	0,9	22,6	51,3	25,2
Запровадження реального народовладдя (у т.ч. через референдуми)	0,9	13,9	77,4	7,8
Впровадження обов'язкової конфіскації майна корупціонерів	0,9	12,2	70,4	16,5
Запровадження повноцінних інститутів мирових суддів і суду присяжних	0,9	11,3	71,3	16,5
Зовнішня політика				
Розблокування переговорного процесу стосовно Донбасу	8,7	53,0	33,0	5,2
Розширення співпраці з ЄС і НАТО	7,0	39,1	45,2	8,7
Перезавантаження відносин із найближчими сусідами України на заході	5,2	32,2	54,8	7,8
Запуск програми “комерційної дипломатії” для просування українських товарів на глобальні ринки	3,5	15,7	57,4	23,5
Встановлення миру на Сході України	0,9	13,9	79,1	6,1
Безпека і оборона				
Підвищення обороноздатності України	1,7	35,7	46,1	16,5
Підвищення зарплати військовослужбовців до рівня натівських стандартів	1,7	24,3	55,7	18,3
Запровадження жорстких покарань за корупцію та розкрадання у Збройних Силах і Міноборони	1,7	14,8	67,0	16,5
Економіка				
Запровадження ринку землі сільськогосподарського призначення	29,6	58,3	7,8	4,3
Запровадження простої процедури електронного відкриття та закриття бізнесу	7,8	43,5	27,8	20,9
Переведення податкових і митних процедур у цифровий формат	5,2	47,8	25,2	21,7
Запровадження режиму найбільшого сприяння для іноземних інвесторів українського походження	5,2	19,1	54,8	20,9
Забезпечення енергетичних потреб України за рахунок власних енергетичних ресурсів	4,3	27,8	57,4	10,4
Реалізація програми приватизації державних підприємств	4,3	24,3	54,8	16,5
Недопущення ущемлення бізнесу правоохоронцями	3,5	22,6	51,3	22,6
Запровадження державної програми підтримки інноваційних галузей економіки	3,5	22,6	55,7	18,3
Створення умов для розвитку “зеленої” енергетики з одночасним запобіганням ризикам монополізації галузі	2,6	22,6	53,0	21,7

Якою мірою на цей час були виконані такі передвиборчі обіцянки В.Зеленського?
% опитаних експертів

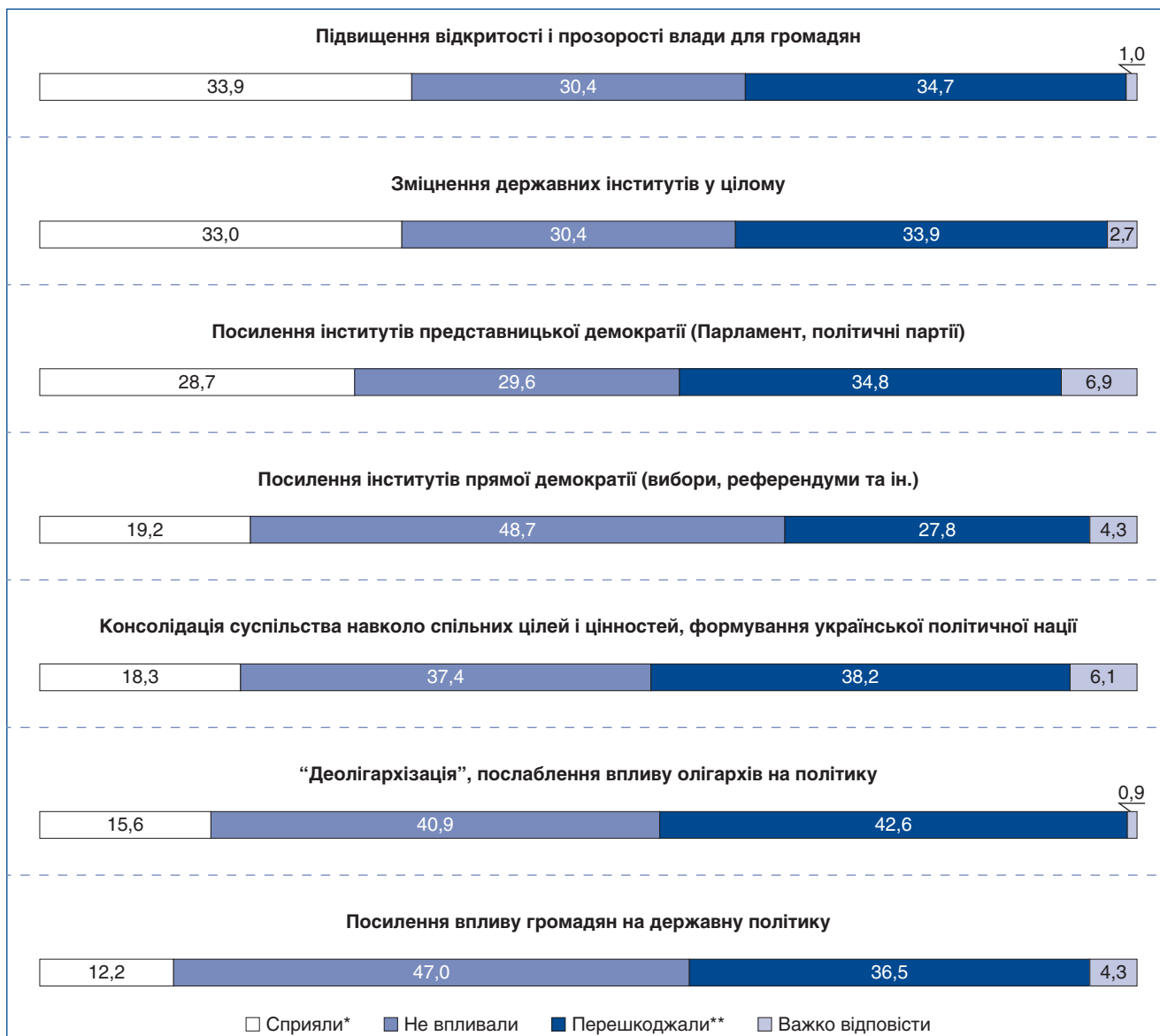
(продовження)

	Повною мірою	Частково	Зовсім не виконана	Важко відповісти
Демонополізація ключових галузей економіки	2,6	12,2	71,3	13,9
Будівництво доріг за європейськими стандартами	1,7	52,2	38,3	7,8
Довгострокове недороге кредитування бізнесу	1,7	27,0	57,4	13,9
Детінізація економіки, легалізація доходів	0,9	27,8	65,2	6,1
Запровадження європейських екологічних стандартів промислового і продовольчого виробництва	0,9	23,5	57,4	18,3
Скасування корупційних схем ціноутворення в енергетиці	0,9	15,7	70,4	13,0
Проведення національного економічного аудиту країни із залученням вітчизняних і міжнародних компаній	0,9	12,2	70,4	16,5
Запровадження "економічного паспорту українця", за яким усі діти отримають частку від експлуатації природних ресурсів на індивідуальні рахунки	0,9	6,1	81,7	11,3
Створення нових робочих місць	0,0	12,2	80,0	7,8
Соціальна політика				
Переведення соціальних пільг у грошову форму, монетизація пільг і субсидій	14,8	45,2	33,9	6,1
Підвищення зарплат педагогам і медикам	7,8	39,1	48,7	4,3
Підвищення пенсій	2,6	50,4	38,3	8,7
Зниження комунальних тарифів	2,6	40,0	50,4	7,0
Доступне житлове кредитування з низькими відсотками для молоді	2,6	14,8	72,2	10,4
Запровадження системи обов'язкового медичного страхування, перехід до страхової медицини	2,6	14,8	73,9	8,7
Забезпечення лікарень і шкіл фінансуванням і сучасним обладнанням	1,7	37,4	55,7	5,2
Реформа пенсійного забезпечення (перехід від солідарної до накопичувальної пенсійної системи)	1,7	14,8	70,4	13,0
Проведення всеукраїнського перепису населення та аудиту системи соціального забезпечення	0,9	17,4	74,8	7,0
Гуманітарна політика				
Створення системи підтримки української мови і культури	10,4	29,6	53,0	7,0
Забезпечення свободи ЗМІ і незалежної журналістики	5,2	40,9	40,9	13,0
Створення системи інформаційної реінтеграції жителів окупованих територій в Україну	5,2	27,0	49,6	18,3
Запровадження гуманітарної політики, яка сприяє духовному єднанню громадян України	4,3	25,2	63,5	7,0
Розробка державної програми системних контактів з українськими діаспорами	4,3	13,9	54,8	27,0

Чи виконає свої передвиборчі обіцянки за період перебування на посту Президента В.Зеленський?
% опитаних експертів

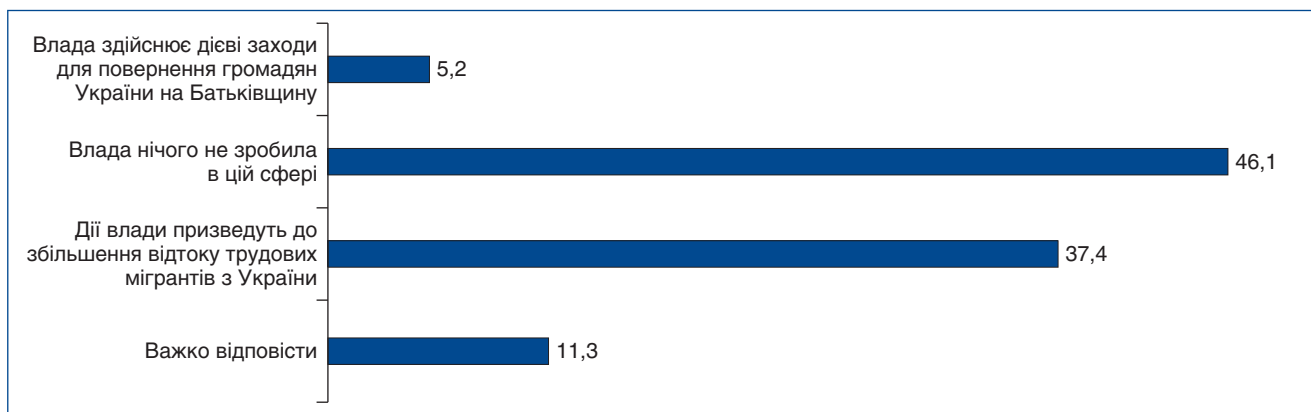
Як дії Президента В.Зеленського протягом першого року повноважень впливали на вирішення наведених завдань?
% опитаних експертів

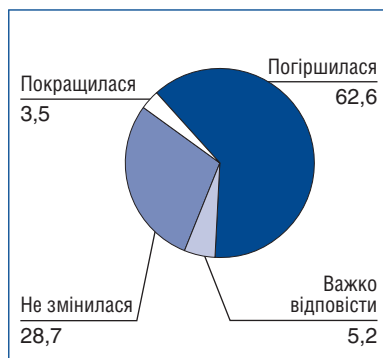
* Сума варіантів відповіді “істотно сприяли” та “певною мірою сприяли”.

** Сума варіантів відповіді “певною мірою перешкоджали” та “істотно перешкоджали”.

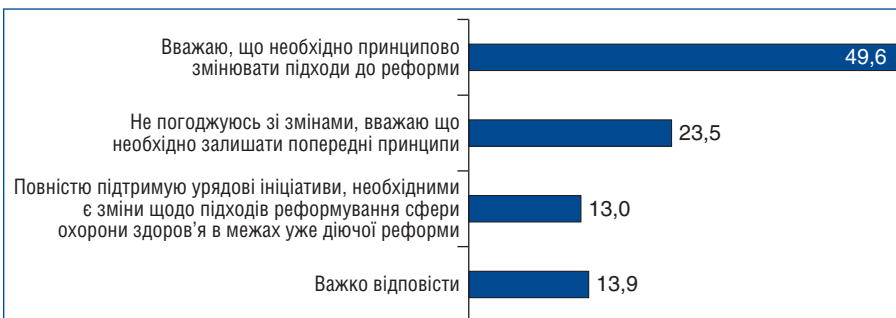
Президент В.Зеленський одним із своїх пріоритетів проголосив створення умов для повернення трудових мігрантів в Україну. Як Ви оцінюєте зроблене владою у цій сфері протягом першого року президентства В.Зеленського?
% опитаних експертів

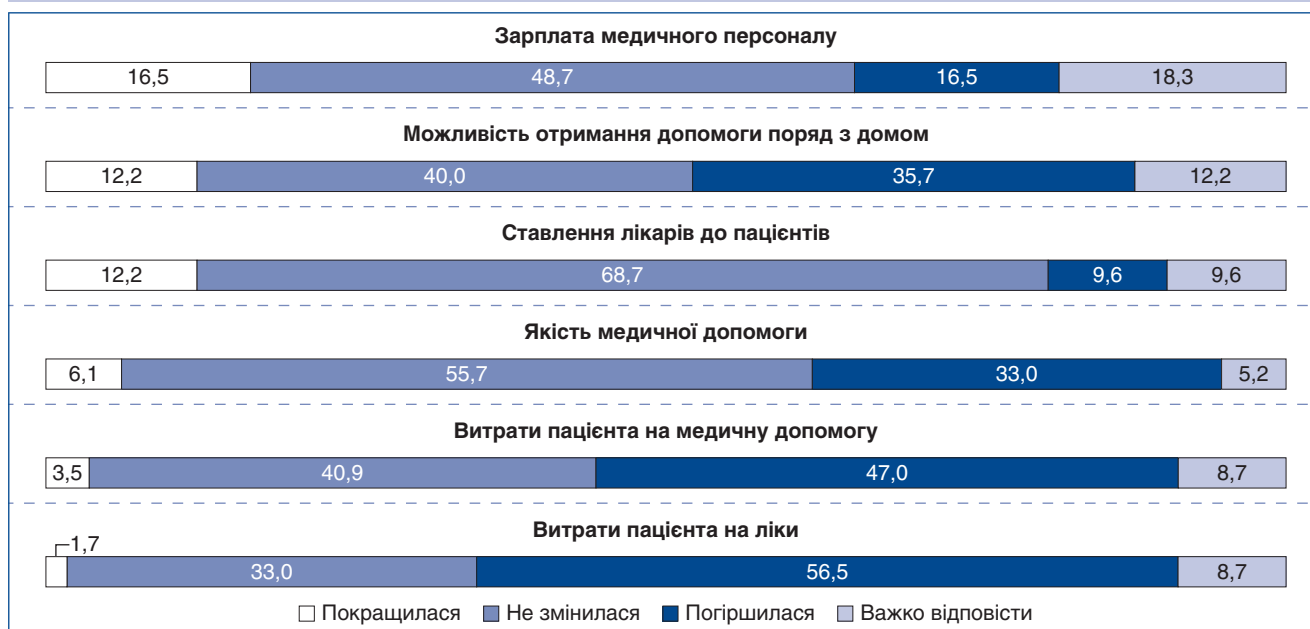
Як змінилася ситуація у сфері охорони здоров'я за останній рік?
% опитаних експертів

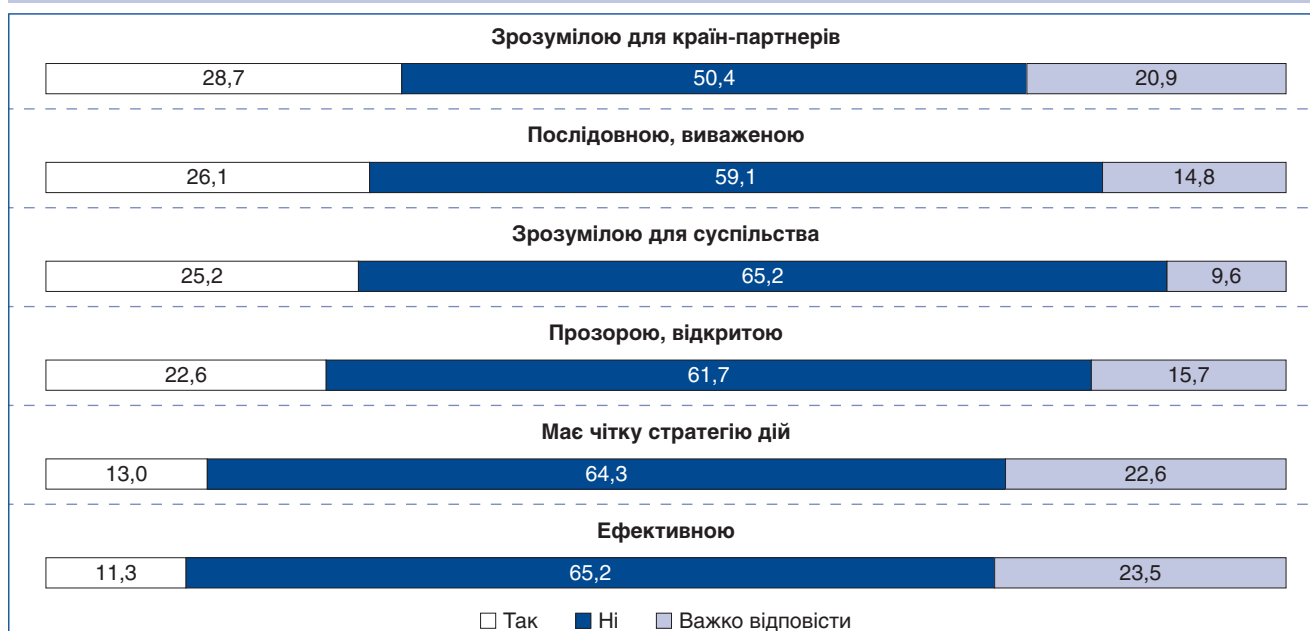
На початку травня пролунали заяви Президента та Прем'єр-міністра України щодо провалу медичної реформи в нинішньому вигляді. Як Ви оцінюєте анонсовані урядові ініціативи щодо модифікації медичної реформи?
% опитаних експертів

Як змінилася ситуація у кожній з наведених сфер упродовж останнього року?
% опитаних експертів

Якою є зовнішня політика нинішнього керівництва України?
% опитаних експертів

Як би Ви оцінили дії нинішньої президентської команди на окремих напрямках зовнішньої політики?*
% опитаних експертів

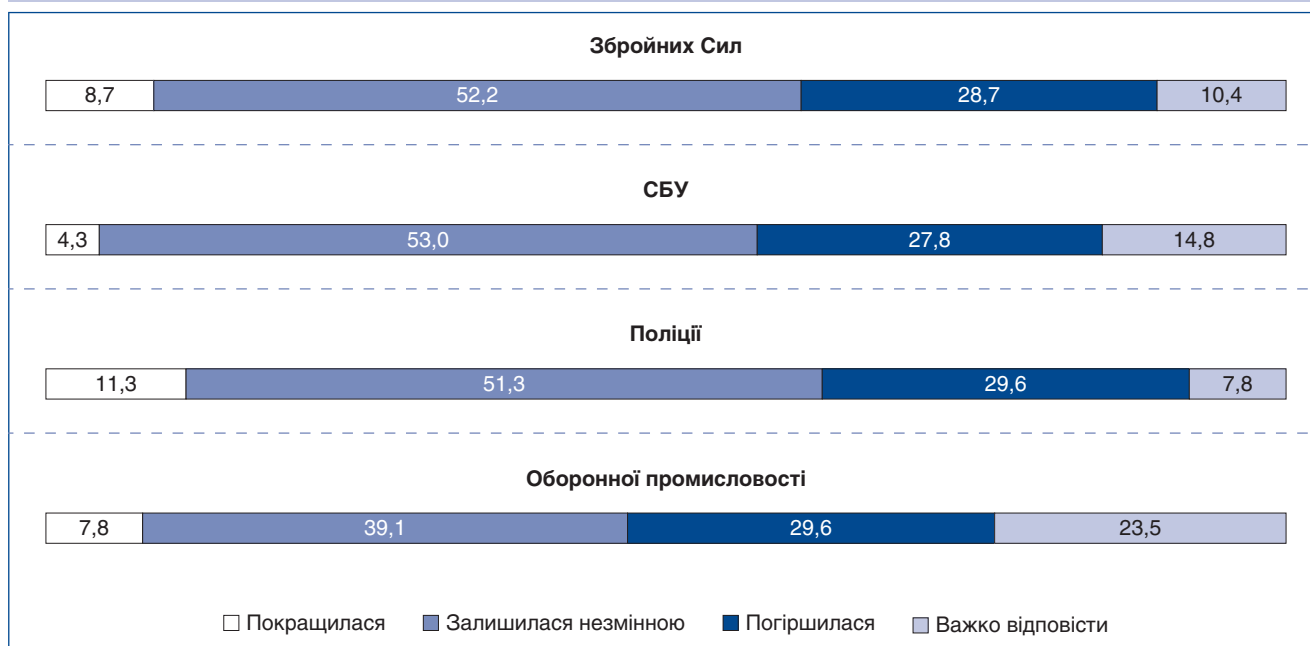
	Дуже добре "5"	Добре "4"	Не погано і не добре "3"	Досить погано "2"	Дуже погано "1"	Важко відповісти	Середній бал
Захист громадян України за кордоном	9,6	15,7	26,1	22,6	21,7	4,3	2,7
Євроатлантична інтеграція	7,0	14,8	27,0	25,2	18,3	7,8	2,6
Відносини зі США	7,0	19,1	25,2	27,8	15,7	5,2	2,7
Європейська інтеграція	4,3	16,5	39,1	24,3	13,9	1,7	2,7
Просування позитивного іміджу країни у світі	4,3	21,7	23,5	20,0	27,0	3,5	2,6
Забезпечення зовнішніх умов для розвитку країни	4,3	13,0	17,4	32,2	21,7	11,3	2,4
Дії на російському напрямі	1,7	7,0	33,9	27,0	26,1	4,3	2,3
Врегулювання проблем з країнами-сусідами (Польща, Угорщина)	0,9	22,6	31,3	22,6	14,8	7,8	2,7

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає "дуже погано", а "5" – "дуже добре".

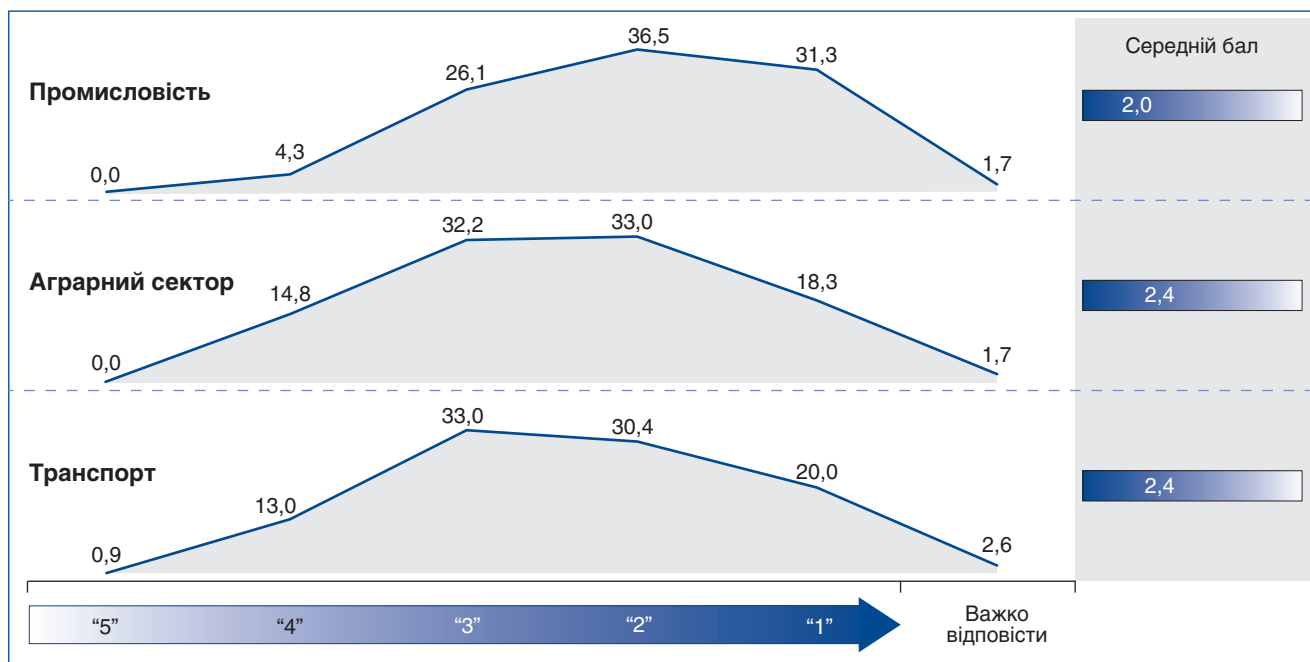
Як змінилася ситуація з врегулюванням російсько-українського конфлікту протягом першого року президентства В.Зеленського?
% опитаних експертів

Як змінилася за цей час ситуація у сфері реформування...?
% опитаних експертів

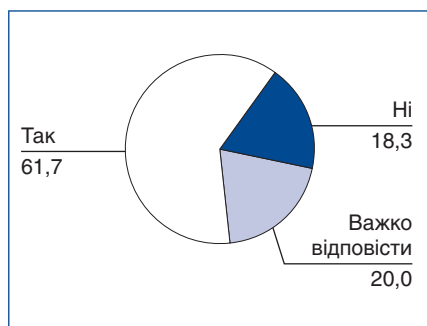

Як Ви оцінюєте розвиток наведених галузей економіки протягом першого року президентства В.Зеленського?*
% опитаних експертів

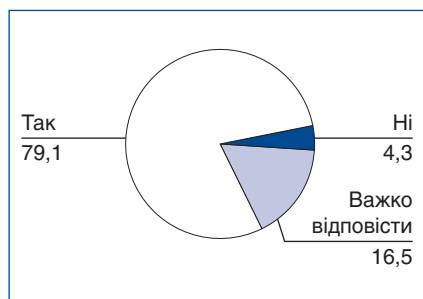

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає "дуже погіршилася", а "5" – "дуже покращилася".

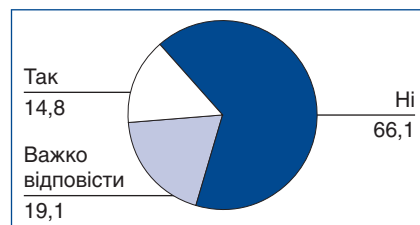
Чи зобов'язані підприємства наповнювати першочергово внутрішні ринки, а потім надлишок експортувати?
% опитаних експертів

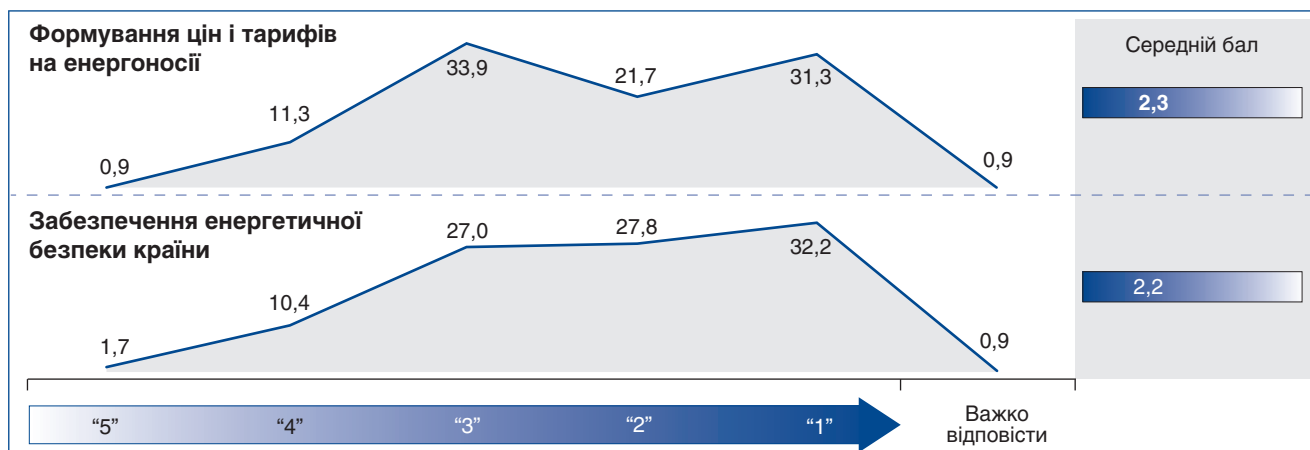
Чи має право бізнес вільно виходити на ринки, в т.ч. зовнішні, де є належний попит (за мінімального державного регулювання)?
% опитаних експертів

Чи виправданим є встановлення вищих тарифів для споживачів за чисту "зелену" енергію, порівняно з традиційною (енергією, виробленою на основі використання нафти, природного газу, вугілля, ядерного палива)?
% опитаних експертів

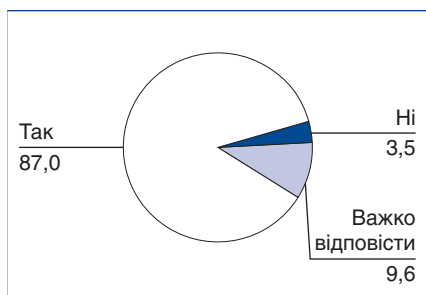

Оцінка роботи енергетичного блоку державної влади за рік президентства В.Зеленського з точки зору формування цін і тарифів на енергоносії, а також з огляду на забезпечення енергетичної безпеки країни*,
% опитаних експертів

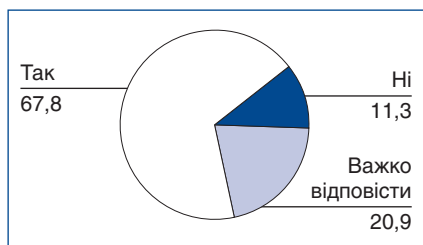

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що політика є зовсім неуспішною, а "5" – дуже успішною.

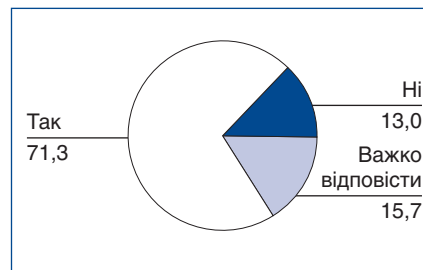
Чи повинні побутові споживачі мати право вибору постачальника (продавця) природного газу або постачальника (продавця) електроенергії?
% опитаних експертів

Чи підтримуєте Ви збереження та розвиток потенціалу ядерної енергетики України за умов, якщо вартість виробленої на АЕС електроенергії зберігатиметься на нижчому рівні, порівняно з іншими видами генерації?
% опитаних експертів

Чи підтримуєте Ви поступове зниження ролі теплових електростанцій, що працюють на вугіллі, шляхом заміщення їх генерацією, що використовує відновлювальні джерела енергії?
% опитаних експертів

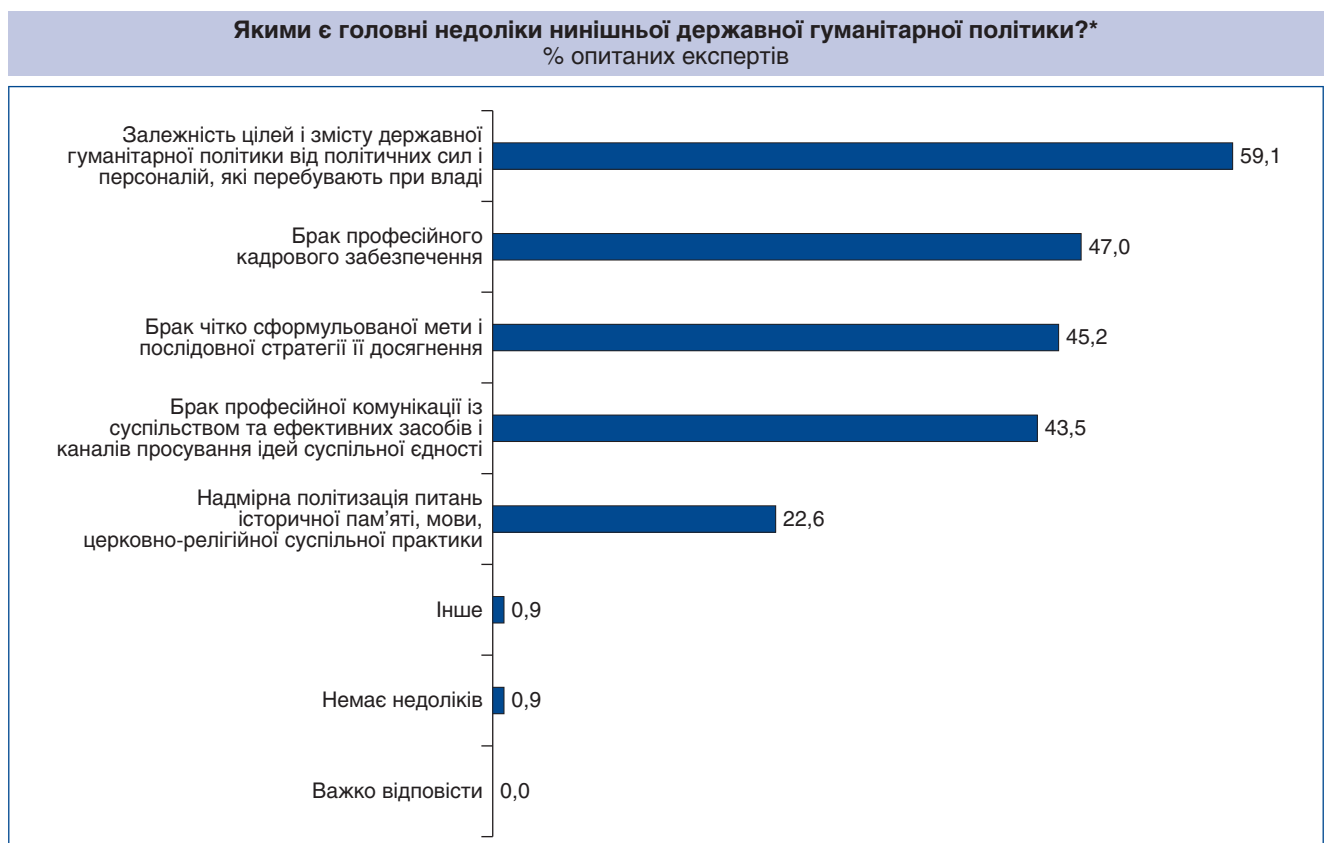
Оцінка дій нинішньої влади в наступних складових державної гуманітарної політики*, % опитаних експертів

	“1”	“2”	“3”	“4”	“5”	Не відповіли	Середній бал
Політика історичної пам'яті							
Організаційно-кадрове забезпечення	34,8	27,8	27,0	10,4	0,0	0,0	2,1
Нормативне забезпечення (наявність стратегічних, програмних документів)	31,3	27,8	31,3	9,6	0,0	0,0	2,2
Інформаційно-комунікаційне забезпечення	25,2	32,2	18,3	23,5	0,9	0,0	2,4
Ефективність (з точки зору забезпечення суспільної єдності та формування політичної нації)	41,7	23,5	22,6	11,3	0,0	0,9	2,0
Державно-конфесійні відносини							
Організаційно-кадрове забезпечення	30,4	33,0	26,1	8,7	0,9	0,9	2,2
Нормативне забезпечення (наявність стратегічних, програмних документів)	34,8	22,6	27,8	13,9	0,9	0,0	2,2
Інформаційно-комунікаційне забезпечення	29,6	23,5	30,4	14,8	1,7	0,0	2,4
Ефективність (з точки зору забезпечення суспільної єдності та формування політичної нації)	39,1	20,9	26,1	13,0	0,0	0,9	2,1
Мовна політика							
Організаційно-кадрове забезпечення	37,4	23,5	23,5	13,9	0,9	0,9	2,2
Нормативне забезпечення (наявність стратегічних, програмних документів)	34,8	22,6	25,2	10,4	6,1	0,9	2,3
Інформаційно-комунікаційне забезпечення	33,9	22,6	24,3	11,3	7,0	0,9	2,3
Ефективність (з точки зору забезпечення суспільної єдності та формування політичної нації)	40,9	21,7	22,6	10,4	3,5	0,9	2,1
Етнополітика							
Організаційно-кадрове забезпечення	33,0	28,7	28,7	9,6	0,0	0,0	2,2
Нормативне забезпечення (наявність стратегічних, програмних документів)	32,2	23,5	35,7	7,8	0,9	0,0	2,2
Інформаційно-комунікаційне забезпечення	29,6	30,4	24,3	11,3	4,3	0,0	2,3
Ефективність (з точки зору забезпечення суспільної єдності та формування політичної нації)	37,4	26,1	24,3	10,4	1,7	0,0	2,1

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де “1” означає, що дії є “зовсім неуспішними”, а “5” – “дуже успішними”.

Оцінка дій нинішньої влади в наступних складових державної гуманітарної політики*, % опитаних експертів (продовження)							
	“1”	“2”	“3”	“4”	“5”	Не відповіли	Середній бал
Інформаційна політика							
Організаційно-кадрове забезпечення	29,6	25,2	27,0	16,5	1,7	0,0	2,4
Нормативне забезпечення (наявність стратегічних, програмних документів)	25,2	28,7	20,9	20,9	4,3	0,0	2,5
Інформаційно-комунікаційне забезпечення	21,7	30,4	23,5	20,0	4,3	0,0	2,6
Ефективність (з точки зору забезпечення суспільної єдності та формування політичної нації)	32,2	23,5	24,3	16,5	3,5	0,0	2,4
Політика в культурній сфері							
Організаційно-кадрове забезпечення	38,3	21,7	21,7	11,3	6,1	0,9	2,3
Нормативне забезпечення (наявність стратегічних, програмних документів)	33,0	20,0	30,4	13,9	2,6	0,0	2,3
Інформаційно-комунікаційне забезпечення	30,4	23,5	25,2	14,8	5,2	0,9	2,4
Ефективність (з точки зору забезпечення суспільної єдності та формування політичної нації)	39,1	22,6	20,0	14,8	2,6	0,9	2,2

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де “1” означає, що дії є “зовсім неуспішними”, а “5” – “дуже успішними”.

* Експертам пропонувалося відзначити кілька прийнятних варіантів відповіді.